368 Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

ISSN 2657-8549

Studia de Securitate

pod redakcją
Pawła Łubińskiego

12 (2) • 2022

Kontakt z redakcją
Instytut Nauk o Bezpieczeństwie
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
ul. Ingardena 4, 30-060 Kraków
e-mail: studiadesecuritate@up.krakow.pl

ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego
30-084 Kraków, ul. Podchorążych 2
tel./faks 12 662–63–83, tel. 12 662–67–56
e-mail: wydawnictwo@up.krakow.pl
http: //www.wydawnictwoup.pl

Spis treści / Contents

Od Redakcji

Wielką przyjemnością jest dla mnie pisać te pierwsze słowa, ponieważ wypływają one z szacunku i uznania dla tradycji uczonych, którzy w bogatym, rozmaitym i pięknym życiu akademickim podejmują badania koncentrujące się na problematyce bezpieczeństwa i obronności naszego kraju, krzewią w społeczeństwie bezcenne podwaliny polskiej wolności jako filaru europejskiej demokracji i praworządności, ochrony praw i godności ludzi.

Periodyk Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis „Studia de Securitate" ma wieloletnie tradycje. Rodowód czasopisma jest długi, trwa już bez mała około pięciu dekad, sięgając lat 70. XX wieku. Czasopismo kilkukrotnie zmieniało swój tytuł i kształt, ewoluował do obecnej postaci. Dzisiaj ma postać półrocznika.

Zmieniający się na naszych oczach świat i nowe trudne wyzwania niewątpliwie pozwalają twierdzić, że bezpieczeństwo jako wieloaspektowy i złożony obszar badań tudzież kierunek polityki i edukacji, staje się coraz ważniejsze, popularniejsze, wręcz niezbędne w obronie wartości Polski, Europy, cywilizacji świata zachodniego. Naukowcy z zakresu nauk o bezpieczeństwie posiadają gruntowną i aktualną wiedzę, a młodzi adepci nauki są bardzo potrzebni w społeczeństwie.

Mając na uwadze wielką wartość, jaką dla środowiska akademickiego niesie trwałość, tradycja i ciągłość działania, jako redaktor naczelny pragnę złożyć wyrazy uznania dla wszystkich prowadzących obecnie oraz w przeszłości działy tematyczne, budujących podwaliny rozwoju obecnego czasopisma, dla ich wysiłku organizacyjnego i naukowego, dla wielopokoleniowego zespołu wszystkich byłych oraz obecnych pracowników i współpracowników redakcji, a także licznego grona recenzentów.

Warunkiem innowacyjnego rozwoju i wiarygodnej współpracy ze społeczeństwem jest dzisiaj rozwijanie i propagowanie badań naukowych. Zespół redakcyjny, trzon którego stanowią pracownicy Instytutu, na różnorodnych płaszczyznach skutecznie współpracuje z wieloma państwowymi strukturami i służbami, czego efekty często nie są łatwo dostrzegane, ale które niewątpliwie wzbogacają i służą realizacji twórczego potencjału czasopisma oraz zagwarantowaniu jego miejsca na konkurencyjnym polu periodyków w kraju i za granicą. Jego elektroniczna wersja ułatwia docieranie treści czasopisma do interesantów.

Gratuluję wszystkim, którzy stanowili i stanowią obecnie część tego niezwykłego zespołu naukowego, których profesjonalizm i mobilizacja służą podnoszeniu jakości problematyki poruszanej na łamach czasopisma, efektywności pracy redaktorów tematycznych, członków redakcji oraz licznych autorów, elastycznie dopasowujących swoje naukowe teksty do szybko zmieniającego się świata, proponując coraz to nowsze, coraz bardziej zaawansowane i innowacyjne płaszczyzny analizy.

Współczesny człowiek zdążył już przyzwyczaić się do postępu w różnych jego postaciach, nie zdając sobie jednak sprawy z tego, ile wysiłku, profesjonalizmu i poświęcenia pochłania opracowanie odpowiednich do tego metod zarządzania, źródeł, rozwiązań organizacyjnych, norm prawnych. Każdy kolejny tom czasopisma to pisana na żywo cześć naszego wspólnego życia związana z utrwalaniem bezpiecznych technologii bytu człowieka.

Dołożę wszelkich starań, żeby niezależnie od zmian czasopismo rozwijało się dynamicznie. W dzisiejszej zmieniającej się kalejdoskopowo rzeczywistości warto zachować w pamięci ten ważny wieloletni epizod kształtowania tożsamości periodyku jako nieodłącznej części rozwoju Instytutu oraz Uniwersytetu, tudzież wysiłek, który został włożony do wspólnego skarbca sukcesów w budowaniu przyszłości i jakości pracy akademickiej przez jego współpracowników.

W stronę wszystkich obecnych i przyszłych autorów oraz pracowników kieruję życzenia wielu sukcesów i dalszych osiągnięć, które pozwolą Państwu dopisywać kolejne karty historii czasopisma jako nieodłącznej części Uniwersytetu, publikując kolejne tomy naznaczone dalszymi niezaprzeczalnymi twórczymi dokonaniami. W przypadku tak młodego kadrowo, ale prężnie rozwijającego się i odwołującego się do głębokiej tradycji zespołu, pragnę, żeby każdy kolejny tom periodyku, który ukaże się na skutek sukcesywnej współpracy redakcji i autorów, był także zachętą do refleksji nad zmieniającym się światem i miejscem w nim każdego z nas. Dziś i w przyszłości. PER ASPERA AD ASTRA.

Sergiusz Wasiuta
Redaktor Naczelny

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.1

Roman Kochnowski
ORCID ID: 0000-0002-9569-9226
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Myśl strategiczna admirała Alfreda von Tirpitza

Strategic Thinking of Admiral Alfred von Tirpitz

Abstrakt

Artykuł przedstawia strategię admirała Alfreda von Tirpitza opracowywaną na potrzeby cesarskiej floty w latach 1894–1914. Wedle jej założeń głównym przeciwnikiem cesarskiej marynarki miała być brytyjska *Royal Navy*. Twórca potęgi Niemiec na morzu był przekonany, że w wypadku konfliktu kontynentalnego Wielka Brytania wystąpi przeciw europejskiemu hegemonowi, czyli właśnie Rzeszy. Według jego kalkulacji czynnikiem powstrzymującym Londyn przed wejściem do takiej wojny byłby rozwój niemieckiej floty. Wedle jego „idei ryzyka" rząd brytyjski powstrzyma się od uczestnictwa w konflikcie, który mógłby postawić pod znakiem zapytania jej panowanie na morzach i oceanach świata. Te rachuby okazały się błędne i to w dwójnasób. Wielka Brytania do wojny przeciw Rzeszy przystąpiła, a ponadto brytyjska strategia dalekiej blokady skazała niemiecka flotę liniowa na bezczynność i demoralizację. Tirpitz nie potrafił czy nie chciał zrozumieć, że klucz do sukcesu w wojnie przeciw Wielkiej Brytanii leżał nie na wodzie, a pod wodą, czyli w aktywności niemieckich okrętów podwodnych na liniach żeglugowych zapewniających jej dowóz dóbr potrzebnych do powadzenia wojny.

Kluczowe słowa: flota, marynarka wojenna, imperium brytyjskie, Rzesza Niemiecka, okręty liniowe, strategia wojennomorska, idea ryzyka, zbrojenia morskie, konflikt

Abstract

The article presents the strategy of admiral Alfred von Tirpitz elaborated for the imperial fleet in 1894–1914. He assumed that the main adversary of the imperial navy was the British *Royal Navy*. Admiral Alfred von Tirpitz, the creator of the German power at sea was convinced that in the event of the continental armed conflict the Great Britain would line up against the European hegemon – the Reich. As he calculated the factor which hindered London from joining the war could be the development of the German navy. According to his "concept of risk" the British government would forbear from engaging in the conflict which could question their control at oceans and seas. These calculations proved to be erroneous doubly. The Great Britain joined the war against the Reich and additionally, the British strategy of the prolonged naval blockade condemned the German battleships to inaction and depravity. Tirpitz could not understand or did not want to that the key to success in the war against the

Great Britain is not on the water but below it, which means activity of German submarine on the shipping lines delivering the goods necessary to wage the war.

Key words: fleet, navy, British Empire, Third Reich, naval strategy, concept of risk, battleship, marine reinforcement, conflict

Wprowadzenie

Admirał Alfred Tirpitz (od 27 stycznia 1911 r. wielki admirał – niem. *Großadmiral*) jest powszechnie znany jako twórca potęgi morskiej wilhelmińskich Niemiec. Mniej natomiast znany jest jego teoretyczny dorobek dotyczący strategii wojennomorskiej. Jest on nie tylko ważny w kontekście historycznym. Rozważania strategiczne admirała Tirpitza stały się bowiem istotnym elementem budowania radzieckiej doktryny dotyczącej użycia marynarki wojennej, a współcześnie jego refleksje są przedmiotem licznych analiz i przemyśleń strategów floty Chińskiej Republiki Ludowej. Nie sposób nie zauważyć, że rozpoczęty u progu drugiej dekady XXI wieku wyścig zbrojeń na morzu między ChRL a USA nasuwa analogie z podobną rywalizacją między II Rzeszą a Wielką Brytanią u progu minionego stulecia (Stoker, 2021, s. 42–68).

Rekonstrukcja strategicznej myśli Alfreda von Tirpitza jest zadaniem pasjonującym jakkolwiek niełatwym, bo pełnym podtekstów, a ponadto należy pamiętać, że był on przede wszystkim oficerem liniowym par excellence, w znacznie większym wymiarze jak współcześni mu Alfred T. Mahan, który dowodził na morzu stosunkowo krótko, czy Julian Corbett, który oficerem floty nie był. Tirpitz nie był z całą pewnością intelektualistą w takim wymiarze jak przywołani wyżej teoretycy. Wstąpił do pruskiej marynarki w wieku16 lat, uciekając od nużącej go nadmiarem nauki szkoły średniej. Ku zaskoczeniu najbliższych ukończył akademię morską bez trudności, by następnie piąć się dość mozolnie po szczeblach kariery oficerskiej pruskiej, a od 1872 roku cesarskiej marynarki (niem. *Kaiserliche Marine*) (Uhle-Wettler, von Tirpitz, 2011, s. 24–47).

Tradycje morskie I Rzeszy Niemieckiej żywe były wyłącznie w monarchii habsburskiej oraz w wolnych miastach hanzeatyckich. Pozostałe państwa niemieckie, łącznie z Prusami, nie były zainteresowane rozbudową potencjału morskiego zarówno w cywilnym, jak i militarnym wymiarze. Także początki floty zjednoczonych Niemiec nie zapowiadały jej późniejszego dynamicznego rozwoju. Pierwsi jej dowódcy (admirałowie Albrecht von Stosch czy Leo on Caprivi) przeszli do służby na morzu z armii pruskiej, a ich aktywność w dużej mierze związana była z wprowadzaniem pruskiego drylu i musztry w szeregi cesarskiej marynarki. Jednak ta niewielka flota budziła podziw niemieckiej klasy średniej jako symbol narodowej jedności. Co więcej – ze względu na dość wysokie wymogi intelektualne stawiane kandydatom do kariery oficerskiej – otwarta była (w przeciwieństwie do armii pruskiej) także na synów niemieckiego mieszczaństwa (Kochnowski, 2005).

Uwarunkowania powstania myśli strategicznej Tirpitza

Jednak przez pierwsze 20 lat istnienia marynarka cesarska zjednoczonych Niemiec był flotą o drugorzędnym znaczeniu. Odpowiadało to w pełni politycznym koncepcjom kanclerza Otton von Bismarcka, który był zwolennikiem utrzymania równowagi na kontynencie europejskim. Uważał, że Niemcy powinny się zadowolić flotą, która wysunęłaby je na pierwsze miejsce wśród drugorzędnych państw morskich. Był przekonany, że ambicje wojennomorskie Rzeszy mogłyby doprowadzić do zadrażnień nie tylko z Wielką Brytanią, ale także z carską Rosją i naruszyć wątłą równowagę sił na kontynencie europejskim (Pflanze, Bismarck, 1998).

Opinię tę podzielali sędziwy monarcha Wilhelm I oraz jego syn i następca tronu, który objął po nim panowanie w 1888 roku jako Fryderyk III. Był on jednak już w momencie wejścia na tron człowiekiem śmiertelnie chorym i zmarł po zaledwie 100-dniowym panowaniu. Ich następca – Wilhelm II – zaledwie 29-letni w momencie koronacji, miał zupełnie odmienną wizję miejsca i roli morskiego komponentu sił zbrojnych Rzeszy niż jego ojciec i dziadek. Od wczesnej młodości cesarza fascynowało morze i marynarka, podobnie zresztą jak jego młodszego brata, księcia Henryka Pruskiego, który został zawodowym oficerem floty.

Bezpośrednio po śmierci ojca, Wilhelm II obejmując zwierzchnictwo nad siłami zbrojnymi Rzeszy w rozkazie do floty z dnia 15 czerwca 1888 r. zapowiedział jej rozbudowę i zrównanie jej statusu z armią lądową. Bandera niemieckiej marynarki miała się liczyć na morzach i oceanach świata (Güth, 1978). Jednak ani cesarz, ani oficerowie flagowi marynarki nie mieli sprecyzowanych koncepcji w jakim kierunku powinien pójść rozwój marynarki, jakie okręty powinna ona posiadać i wreszcie – sprawa najważniejsza – kto jest, a kto może zostać potencjalnym przeciwnikiem Rzeszy na morzu. Sytuacja międzynarodowa była pod tym względem dla Rzeszy u progu ostatniej dekady XIX stulecia nader korzystna. Wprawdzie na horyzoncie pojawiła się groźna dla Berlina wizja sojuszu francusko-rosyjskiego, ale – z drugiej strony – w sojuszu Paryża i St. Petersburga brytyjskie elity polityczne dostrzegały zagrożenie dla swej hegemonii morskiej. Tak rzecz widzieli nie tylko politycy, ale również brytyjscy admirałowie. To pod ich wpływem uchwalono w parlamencie słynną „Ustawę o obronie morskiej" (ang. *Naval Defence Act*) z 1889 r. (Sumida, 1993). W tej konstelacji Wielka Brytania wydawała się być wymarzonym partnerem dla Niemiec, tym bardziej, że oba kraje łączyły bardzo bliskie więzy rodzinne domów panujących.

Wynalezienie nowego rodzaju broni, jakim była torpeda stanowiło bardzo istotny punkt w rozwoju strategii wojennomorskiej. We francuskiej marynarce wojennej wokół tego wynalazku zbudowano całą koncepcję strategiczną, która przeszła do historii jako tzw. młoda szkoła (fr. *jeune école*). Jej autorzy – m.in. generał artylerii (sic!) Henri-Joseph Paixhans – uważali, że rozwój nowej broni morskiej oznacza zmierzch dużych okrętów, takich jak pancerniki. Francuzi uważali w owym czasie brytyjską *Royal Navy* za głównego, potencjalnego przeciwnika ich własnej *Marine Royal*e. Brytyjską przewagę w okrętach liniowych na Kanale La Manche zniwelować miały liczne eskadry torpedowców. Na dalekich liniach komunikacyjnych

brytyjskiego imperium żeglugę dezorganizować powinny – jak uważali francuscy stratedzy – szybkie krążowniki pancerne (Hueb, 1971).

Kształtowanie się myśli strategicznej Tirpitza

Idee te bardzo zainteresowały młodego kapitana marynarki Alfreda Tirpitza, uważającego, że broń torpedowa zrewolucjonizuje działania wojenne na morzu. Będąc dowódcą awiza torpedowego SMS *Zieten,* objął w 1878 roku obowiązki oficera odpowiedzialnego za jej rozwój w cesarskiej marynarce. Początkowo był przekonany, że oznacza ona „autentyczny postęp" w technice i strategii wojennomorskiej (von Tirpitz, 1997). W czasie, gdy pełnił tę funkcję miał sposobność poznać późniejszego monarchę ówczesnego księcia Wilhelma udającego się z wizytą do Wielkiej Brytanii na jubileusz 50-lecia panowania jego babki, królowej Wiktorii. Eskadra torpedowców dowodzona przez ówczesnego komandora podporucznika (niem. *Korvettenkapitän*) Tirpitza stanowiła eskortę honorową książęcego okrętu[1]. Jednak stosunkowo szybko uznał, że torpedowce są okrętami mało przydatnymi w warunkach nawet umiarkowanie wzburzonego morza. Gdy w 1889 roku obejmował dowództwo pancernika SMS *Württemberg* był przekonany, że broń torpedowa ma jednak ograniczone możliwości. Tirpitz dowodził kilkoma okrętami, ale uchodził za słabego nawigatora nie „czującego" ani mniejszych, ani większych jednostek, także na bardzo dogodnych dla żeglugi akwenach (Hobson, 2004, s. 161). Nic zatem dziwnego, że bez wahania przyjął propozycję przejścia na stanowisko oficera sztabowego, mianowicie szefa sztabu sił Morza Bałtyckiego (niem. *Station Ostsee*), co nastąpiło w 1890 r. Tirpitz, schodząc z pomostu bojowego SMS *Württemberg,* był przekonany, że kośćcem głównych sil *Kaiserliche Marine* muszą być okręty liniowe. Lektura dzieła Mahana tylko upewniła go w tym poglądzie. Z pełnym przekonaniem można powiedzieć, że poglądy amerykańskiego teoretyka stały się fundamentem myśli strategicznej Tirpitza i późniejszego planu rozbudowy *Kaiserliche Marine*, nie tylko w ogólnych zarysach, ale także i szczegółach które faworyzowały okręty liniowe, co w pełni było zbieżne z wspomnianymi wyżej przemyśleniami przyszłego admirała. Dyskusja co do kierunku rozwoju floty niemieckiej uległa przyspieszeniu po opublikowaniu pracy Mahana, czemu sprzyjało powstałe pod patronatem dowództwa floty czasopismo fachowe *Marine Rundschau*. Zdecydowana większość oficerów zabierająca głos w tej kwestii zdawała się podzielać opinie amerykańskiego teoretyka. Nieliczni w tym gronie, jak np. ówczesny komandor Kurt vom Maltzahn, podkreślali, że prowadzenie zrównoważonej polityki morskiej wymaga także rozbudowy sfery logistycznej, jak również wspierania rozwoju przemysłu stoczniowego oraz marynarki handlowej (Rojek, 2017, s. 63, 64). Jednak głosy tego rodzaju były raczej rzadkością. Dominował pogląd, że rozbudowa floty obejmować winna przede wszystkim jej ilościowy oraz jakościowy wzrost.

1 Tirpitz był wprawdzie zdeklarowanym monarchistą (von Tirpitz, 1997, s. 52), ale w przeciwieństwie do zdecydowanej większości oficerów we flocie nigdy nie był bezkrytycznym wielbicielem cesarza Wilhelma II, choć podzielał większość jego poglądów politycznych i społecznych. Irytowały go dyletanckie uwagi monarchy dotyczące budowy i przeznaczenia okrętów, taktyki i sztuki operacyjnej floty. (Kaulisch, 1990, s. 52).

Zarówno oficerów flagowych floty, jak i samego monarchę zajmowała kwestia podstawowa – kto będzie głównym przeciwnikiem niemieckiej marynarki, której rozwój był kwestią przesądzoną. Drugą ważną kwestią było pytanie o jej kierunki rozwoju. 6 kwietnia 1891 r. na zamku kilońskim w obecności cesarza i wyższych oficerów floty urządzono fetę sędziwemu marszałkowi helmutowi von Moltke. W jej trakcie cesarz zadał oficerom marynarki otwarte pytanie o kierunki jej rozwoju. Gdy kliku z ich grona wypowiedziało się nie zyskując aprobaty monarchy, szef gabinetu morskiego cesarza kmdr Gustav von Senden – Bibram namówił Tirpitza, by zabrał głos w dyskusji. Tirpitz dwa miesiące wcześniej przygotował obszerne memorandum na temat rozwoju niemieckiej marynarki wojennej. Zwracał on w nim uwagę nie tylko na kwestię podniesienia poziomu wyszkolenia załóg okrętów oraz ilościowego rozwoju *Kaiserliche Marine,* zastanawiał się również w jakim układzie sojuszniczym funkcjonować miałaby niemiecka flota w wypadku dużego konfliktu w Europie. Na to ostatnie pytanie nie potrafił udzielić jeszcze odpowiedzi, co otwarcie przyznawał. Tym niemniej podkreślał, że silna marynarka wojenna jest sporym atutem w rozmowach dyplomatycznych.

Uważał, że czas pokoju winien być wykorzystany na intensywne manewry morskie podporządkowane nie tylko wzrostowi poziomu wyszkolenia załóg, ale także rozwojowi taktyki i sztuki operacyjnej floty. Cesarz w pierwszej chwili nie był zachwycony, bowiem mógł uznać uwagi Tirpitza za mało finezyjne, tym niemniej nie zniechęcił go do dalszych pogłębionych studiów w tym zakresie, zwłaszcza, że łączył ich podziw dla też stawianych przez Mahana[2]. Z lektury jego dzieła Tirpitz wyniósł także mocne przekonanie, które z czasem stało się aksjomatem jego myśli strategicznej o znaczeniu tzw. decydującej bitwy. Nic dziwnego, gdyż Mahan przejął tę ideę wprost od Carla Clausewitza, którego poglądy Tirpitz znał doskonale. Otwartym pozostawało pytanie o potencjalnego przeciwnika. Jednak i tu na odpowiedź nie trzeba było długo czekać.

W styczniu 1895 r. Tirpitz objął stanowisko szefa sztabu naczelnego dowództwa marynarki (niem. *Oberkommando der Marine*). Jednym z obowiązków które do niego należały było sporządzanie raportów z ćwiczeń floty, które zazwyczaj urządzano dwa razy do roku, a mianowicie późną wiosną i wczesną jesienią. Pomimo braku solidnego formalnego wykształcenia właściwego oficerom sztabowym wyższego szczebla, Tirpitz był człowiekiem oczytanym o szerokich podówczas horyzontach. Zdawał sobie sprawę z tego, że ład ustalony na kongresie berlińskim 1878 roku w dłuższej perspektywie czasowej nie utrzyma się. Widział jak szybko postępuje zbliżenie między Francją i Rosją, pomimo fundamentalnych różnic ustrojowych między Paryżem a St. Petersburgiem. Choć sam był rusofilem i uważał, że Niemcy powinny kontynuować bliskie relacje z carskim imperium, miał

2 Tytuł memorandum Tirpitza z 2 kwietnia 1891 roku brzmiał *Über unsere Maritime -militärische Fortentwicklung*; w nieco wcześniejszym memorandum *Gründe, welche für Beibehaltung eines Oberkommandos mit kräftigen Befügnisse sprechen* datowanym na 1 lutego 1891 r. wskazywał na konieczność ustanowienia jednolitego dowództwa marynarki o szerokich kompetencjach. Trzecie memorandum powstałe tuż po spotkaniu w Kilonii zatytułował *Denkschrift über die Neuorganisation unserer Panzerflotte* – było ono zapowiedzią późniejszego pisma służbowego IX, o którym wspomnimy poniżej (Hallmann, 1938, s. 118–120; von Tirpitz, 1997, s. 56).

świadomość, że Trójprzymierze (a zwłaszcza sojusz z Austro-Węgrami) obciąża te relacje w znacznym stopniu wykluczającym bliską współpracę (Kaulisch, 1984, s. 12). Z pozoru zatem wszystko wskazywało na Wielką Brytanię jako potencjalnego sojusznika Niemiec. Wskazywały na to nie tylko więzy rodzinne łączące oba domy panujące, ale także brak sprzeczności interesów w wymiarze międzynarodowym. Odpowiadało to rzeczywistości, ale tylko do polowy dekady lat 80. XIX stulecia. Dynamiczny rozwój niemieckiego przemysłu sprawił, że Niemcy stały się znaczącym eksporterem towarów wysoko przetworzonych, skutecznie wypierających brytyjską konkurencję z rynków tradycyjnie zarezerwowanych jako rynki zbytu dla produktów wytwarzanych na Wyspach (Ullrich , 1980, s. 36–40). Jednak większość volumenu eksportowego Niemiec dostarczano odbiorcom (Daleki Wschód oraz Ameryka Południowa) drogą morską, a szlaki żeglugowe i ich newralgiczne punkty (kanał Sueski, Cieśniny: Kaletańska, Gibraltarska oraz Malakka), znajdowały się pod całkowitą kontrolą *Royal Navy*. Co oznaczało, że rząd brytyjski miał znaczący wpływ na to kto, gdzie i z jakimi towarami mógł się swobodnie przemieszczać po morzach i oceanach globu ziemskiego. Ich ewentualna blokada oznaczałaby dla Rzeszy gospodarczą katastrofę, czego Tirpitz był absolutnie świadom. Doświadczenia z historii minionych 200 lat wskazywały również, że Wielka Brytania zawsze wspierała europejskie koalicje skierowane przeciw kontynentalnemu mocarstwu, pragnącemu narzucić swą hegemonię Europie (Uhle-Wettler, 2008, s. 82–83; von Tirpitz, 1997, s. 65). Reasumując, Tirpitz był już wtedy świadom, że wobec wzrastającego znaczenia Niemiec w ekonomicznym i politycznym wymiarze Wielka Brytania może dołączyć do antyniemieckiej koalicji. To z kolei rodziło pytanie, jak ją przed takim krokiem powstrzymać i zniechęcić do jakiejkolwiek ingerencji w sprawy europejskie.

Do obowiązków szefa sztabu cesarskiej floty należało sporządzanie raportów (dosłownie „pisma służbowego", niem. *Dienstschrift*) po odbytych manewrach. Zazwyczaj raport taki liczył kilkanaście stron i zawierał uwagi dotyczące głównie taktyki, sztuki operacyjnej, jak również wyszkolenia załóg okrętów w manewrach uczestniczących. Raport IX (*Dienstschrift IX*), który Tirpitz sporządził w czerwcu 1894 roku liczył ponad 40 stron i zawierał także spostrzeżenia strategiczno-politycznej natury ((*Dienstschrift IX*) Taktische und Strategische Dienstschriften des Oberkommandos der Marine Nr. IX vom 16.06.1894, Allgemeine Erfahrungen aus der Manövern der Herbstübungs-Flotte. – Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg in Breisgau RM 4/175). Właśnie od tych uwag zaczął Tirpitz swe rozważania, wskazując na zmierzch ekspansji kolonialnej Niderlandów po porażkach jej floty pod koniec XVII stulecia w walkach z *Royal Navy*. Utrzymanie bowiem swobody żeglugi własnych statków handlowych jest jednym z podstawowych zadań floty liczącego się państwa morskiego. Marynarka Wojenna jest rodzajem sił zbrojnych par excellence ofensywnym i nie może ograniczać się do obrony własnego wybrzeża. Do ulubionych bon motów Tirpitza należało stwierdzenie: „marynarka wojenna tak się nadaje do zadań defensywnych jak kawaleria do tego typu zadań na lądzie" (Besteck , 2006, s. 28) jednak już w rozważaniach wstępnych *Dienstschrift IX* Tirpitz popełnił pewien intelektualny błąd. Słusznie bowiem zwracał uwagę na zależność niemieckiej ekonomiki od utrzymania morskich linii żeglugowych. Natomiast w ogóle zadawał się nie dostrzegać, że w znacznie większym stopniu niż Rzesza od swobodnego handlu

morskiego uzależniona jest Wielka Brytania. Co więcej – kwestii tej nie brał niemal w ogóle pod uwagę aż do wybuchu światowego konfliktu w 1914 r.

Meandry myśli strategicznej Tirpitza

Tirpitz wychodził z założenia, że w wypadku konfliktu zbrojnego w Europie (trójprzymierze przeciw sojuszowi francusko-rosyjskiemu) Wielka Brytanie nie pozostanie na uboczu i przystąpi do wojny po stronie Paryża i Petersburga. Powstrzymać Londyn mogłaby tylko groźba poważnych strat we własnej flocie zmuszonej do konfrontacji z wystarczająco silnym przeciwnikiem. W jego poglądach nie wystarczy uczynić Zatoki Helgolandzkiej obszarem niedostępnym dla floty przeciwnika (współcześnie określilibyśmy to mianem strategii A2AD – ang. *Anti Access Area Denial*), ale także perspektywą stoczenia bitwy na niedogodnych warunkach. Tirpitz postulował rozbudowę *Kaiserliche Marine* do stanu obejmującego 17 okrętów liniowych (2 eskadry po 8 jednostek + flagowa), 6 dużych krążowników pancernych, 12 małych krążowników oraz 6 flotylli torpedowców. W jego opinii takie siły byłyby skuteczne do stawienia czoła *Royal Navy* „gdzieś między ujściem Tamizy a Helgolandem" (*Dienstschrift IX*) Taktische und Strategische Dienstschriften des Oberkommandos der Marine Nr.IX vom 16.06.1894, Allgemeine Erfahrungen aus der Manövern der Herbstübungs-Flotte. – Bundesarchiv-Militärarchiv Freiburg in Breisgau RM 4/175).

Rachuby te nie były całkiem bezpodstawne. Wprawdzie nawet po rozbudowie niemieckiej marynarki do wielkości przez Tirpitza postulowanej *Royal Navy* i tak górowałaby nad rywalem niemieckim, ale flota brytyjska musiała utrzymywać silne zespoły na Morzu Śródziemnym i na Dalekim Wschodzie, nie wspominając o mniejszych zespołach na wodach amerykańskich czy afrykańskich. Innymi słowy, niemiecki strateg był przekonany o niemożności koncentracji większości sił *Royal Navy* na wodach brytyjskiej metropolii. Dalej – ponieważ traktat paryski z 1856 r. zabraniał stosowania dalekiej blokady morskiej – Tirpitz był przekonany, że Brytyjczycy, chcąc utrzymać bliską blokadę będą musieli stoczyć z niemiecką marynarką „decydującą bitwę" w bliskości baz przeciwnika. Wreszcie – i w ten element swej strategii Tirpitz wierzył najbardziej – gdy lordowie z brytyjskiej admiralicji zorientują się z jak silnym i zdeterminowanym przeciwnikiem mają do czynienia, będą własnemu rządowi odradzać zbrojną konfrontację z Rzeszą. Wychodził bowiem z założenia, że strona brytyjska w konfrontacji takiej mogłaby ponieść straty mogące zakwestionować jej całkowite panowanie na morzach nie przez Niemcy, ale inne mocarstwa, np. Stany Zjednoczone. Patrząc z perspektywy ponad 120 lat można powiedzieć, że Tirpitz mylił się, a jednocześnie miał rację. Rozbudowa *Kaiserliche Marine* (i to znacznie większym wymiarze niż proponował w *Dienstschrift IX*) nie powstrzymała brytyjskich elit politycznych przed przystąpieniem do wojny przeciw Rzeszy w 1914 r. Jednocześnie jednak pozostaje faktem utrata czołowej pozycji Albionu jako mocarstwa morskiego. Zasadę *two power standard* ogłoszonej wraz z *Naval Defence Act* w 1889 r., zastąpiła zasada parytetu w potencjale wojennomorskim z USA, określona traktatem waszyngtońskim z 1922 r. jako *one power standard.*

W tym sensie można mówić o tryumfie idei Tirpitza (Jellicoe, 2015, s. 47). Oczywiście, dla pokonanej Rzeszy była to raczej gorzka satysfakcja niż rzeczywisty sukces. Ten służbowy raport pozostał dokumentem ściśle tajnym, znało go zaledwie kilku oficerów flagowych i oczywiście sam monarcha. Wilhelm II żywił wobec ojczyzny swej matki mieszane uczucia, które najlepiej oddaje nieprzetłumaczalny do końca na j. polski termin: *Haßliebe*. Cesarz podziwiał blichtr epoki wiktoriańskiej, gardząc jednocześnie brytyjską „kupiecką" mentalnością i żywiąc szczerą niechęć do demokratycznych instytucji politycznych Albionu (Clark, 2009, s. 186; Szlanta, 2015, s. 47). Nic zatem dziwnego, że ów raport autorstwa Tirpitza przypadł mu do gustu i niewątpliwie zaważył na dalszej karierze przyszłego wielkiego admirała. W 1895 roku Tirpitz został awansowany na pierwszy stopień oficera flagowego i objął dowództwo Dalekowschodniego dywizjonu *Kaiserliche Marine* operującego na wodach chińskich. Można to uznać za odstawienie na boczny tor. Tirpitz był bowiem w otwartym konflikcie z ówczesnym szefem ministerstwa marynarki (niem. *Reichsmarineamt – RMA*) admirałem Friedrichem von Hollmannem. Przełożony Tirpitza był gwałtownego usposobienia, ale powodem ich wzajemnych animozji była krytyka ze strony ministra marynarki założeń Tirpitza zawartych w *Dienstschrift IX.* Nie był przekonany, co do nieuniknionego konfliktu w Wielką Brytanią i uchodził za zwolennika rozbudowy sił krążowniczych zdolnych prowadzić dalekie działania oceaniczne, kosztem rozwoju floty linowej niemieckiej marynarki (Herold, 2013, s. 15). Do tego z racji swego charakteru nie potrafił nawiązać współpracy z posłami w Reichstagu i przekonać ich do zwiększenia nakładów finansowych na rozwój floty. To właśnie stało się przyczyną jego dymisji w kwietniu 1897 r.

W tej sytuacji cesarz za radą admirała Eduarda von Knorra, który pełnił podówczas rolę szefa OKM, powołał kontradmirała Alfreda Tirpitza na stanowisko ministra marynarki. Monarcha przystał na tę kandydaturę, bo miał pewność, że pod rządami Tirpitza w RMA absolutny priorytet zyska budowa okrętów liniowych i przygotowanie floty do ewentualnej konfrontacji z *Royal Navy*. Kryzys Transwalski z 1896 r zaniepokoił Wilhelma Ii i monarcha skłaniał się ku tezie, że to, co Tirpitz przedstawiał jako hipotetyczne zagrożenie staje się realną groźbą.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę jak skomplikowana była podówczas struktura dowodzenia cesarską marynarką, która odbywała się w trójkącie ministerstwo marynarki (niem. *Reichsmarineamt*), naczelne dowództwo marynarki (niem. *Oberkommando der Marine* – OKM) oraz gabinet morski cesarza (niem. *Marinekabinett*). W 1897 r na jego czele stał wspomniany już, a w międzyczasie awansowany do stopnia admiralskiego, Gustav von Senden – Bibran. Teoretycznie kompetencje między tymi trzema instytucjami były ściśle określone i rozgraniczone. RMA zajmować się miało sprawami budżetowymi, planowaniem budowy nowych okrętów i bieżącym administrowaniem flotą. OKM odpowiadało za wyszkolenie taktyczne oraz kształtowanie koncepcji operacyjnych marynarki, natomiast kabinet morski cesarza zajmował się przede wszystkim sprawami kadrowymi i teoretycznie koordynacją współpracy między nimi zajmować się miał monarcha (Rojek, s. 72, 73). W praktyce jednak dochodziło do sporów kompetencyjnych między poszczególnymi oficerami flagowymi, którzy stali na ich czele. Z takich konfrontacji zwycięsko wychodził ten spośród owej trojki, który najlepiej umiał poruszać się

wśród meandrów politycznych i dworskich intryg. Tirpitz przez długi czas doskonale potrafił się odnaleźć w tej niełatwej rzeczywistości. I to między innym stanowić źródło jego sukcesów w forsowaniu własnej strategii wojennomorskiej. W przeciwieństwie do swego poprzednika, admirał Tirpitz potrafił godzinami odpowiadać na wszystkie (także niezbyt rozsądne) pytania. Zawsze uprzedzająco grzeczny wobec interlokutorów, szybko zdobył sobie sympatię posłów. Organizował dla nich podróże studyjne do baz morskich i stoczni tak, by mogli dogłębnie zapoznać się z tym jak funkcjonuje i rozwija się cesarska marynarka. Przekonywał ich, że rozbudowa floty to element, który sprzyjać będzie rozwojowi rodzimego przemysłu, pozwoli znacznie ograniczyć bezrobocie, a nawet podnieść stopę życiową. Zręcznie wskazywał na źródła przychodu dochodów mogących powiększyć budżet marynarki, mianowicie na możliwość podniesienia podatków od dóbr luksusowych (Simsa, 2012, s .79–82). Tripitz potrafił stworzyć odpowiedni PR dla propagowania wśród niemieckiego społeczeństwa (zwłaszcza rosnącej w siłę i wpływy klasy średniej) dla kwestii rozwoju floty. Jego tubą propagandową stał się wydawany od 1899 r. rocznik „Nauticus". W przeciwieństwie do bardzo fachowego, zgoła naukowego miesięcznika „Marine Rundschau" rocznik ten pisany był językiem zrozumiałym nawet dla laików w sprawach morskich, jakkolwiek na jego łamach poruszano także kwestie o fundamentalnym znaczeniu dla spraw marynarki wojennej. Wieloletnim redaktorem naczelnym „Nauticusa" był mecenas Ernst Levy von Halle, mianowany w 1906 roku przez monarchę tajnym radcą marynarki, czyli cywilną godnością odpowiadającą znaczeniem randze admiralskiej. Jego tytaniczna praca bez wątpienia oddała nieocenione zasługi dla sprawy rozwoju polityki morskiej Rzeszy doby wilhelmińskiej (https://de.wikipedia.org/wiki/Ernst_Levy_von_ Halle). Drugim filarem działań PR Tirpitza był Wilhelm II. Cesarz – jak już wspomniano – zagorzały wielbiciel spraw morskich i zwolennik rozbudowy floty, bardzo chętnie i często wypowiadał się na te tematy. Jakkolwiek mowy cesarskie przepełnione były nadmiernym patosem oraz – niejednokrotnie – butą, niemiecka opinia publiczna przyjmowała je z entuzjazmem (Clark, 2009, s. 182– 97)[3].

Główny problem, z którym mieli do czynienia poprzednicy Tirpitza na stanowisku ministerialnym polegał na niestabilności budżetu marynarki. Wydatki były planowane z roku na rok, często miały przypadkowy charakter. Nowy szef RMA miał świadomość, że w ten sposób nie można myśleć o systematycznym rozwoju *Kaiserliche Marine*. Już podczas pierwszej audiencji u cesarza jako minister marynarki Tirpitz przedstawił swe plany co do sposobu finansowania rozbudowy floty, zyskując monarszą aprobatę. Posiadając ją, przystąpił do energicznych działań na rzecz uzyskania możliwie szerokiego konsensusu społeczno-politycznego w tej kwestii. Początki nie były obiecujące. Krytycznie o projekcie ustawy wypowiedział się pruski minister finansów Johannes von Miquel. Tirpitz nie zyskał też dla swych planów poparcia emerytowanego kanclerza von Bismarcka, którego zdanie

3 30 kwietnia 1898 r. powołano w Berlinie do życia *Flottenverein* (co dosłownie należałoby przetłumaczyć jako „Związek Floty" choć bardziej adekwatna byłaby nazwa „Liga Morska"), nad którym honorowy patronat objął brat cesarza ks. Henryk Pruski, mający już podówczas rangę admiralską. W 10 lat później organizacja ta liczyła ponad milion członków w całych Niemczech. Było to prężne i wpływowe lobby wspierające zbrojenia morskie Rzeszy (Althaus, 2012, s. 36).

w świecie niemieckiej polityki nadal wiele znaczyło. Były kanclerz nie tylko odmówił poparcia dla programu Tirpitza, ale uznał go za niebezpieczne awanturnictwo polityczne grożące zachwianiem kruchej równowagi sil na kontynencie europejskim o trudnych do przewidzenia dla Rzeszy konsekwencjach (von Tirpitz , 1997, s. 100; Engelberg, 1990, s. 644–646). Jednak te trudne początki politycznej walki Tirpitza nie zniechęciły. Prowadził wśród posłów Reichstagu konsekwentny lobbing na rzecz swych planów nie tylko wśród konserwatywnych czy narodowo liberalnych deputowanych, ale także w rozmowach z posłami katolickiej partii *Zentrum* a nawet z socjaldemokratami. Natomiast rzadko w tej kwestii zabierał głos na mównicy Reichstagu podczas posiedzeń plenarnych parlamentu Rzeszy.

Metody te okazały się nader skuteczne. Pierwsza „Ustawa o flocie" (niem. *Flottengesetzt*) została uchwalona przez Reichstag 30 kwietnia 1898 r. Przewidywała ona wyasygnowania funduszy niezbędnych do budowy dwu eskadr okrętów liniowych w łącznej liczbie 16 jednostek plus okręt flagowy i dwie jednostki tej samej klasy w rezerwie. Dalej ustawa przewidywała budowę 8 pancerników obrony wybrzeża, 12 dużych i 30 małych krążowników. Miały one służyć do 25 lat, by po upływie tego okresu zostać zastąpione nowymi jednostkami (Berghahn, 1988, s. 285)[4].

Napięta sytuacja międzynarodowa związana z wojną burską spowodowała uchwalenie kolejnej ustawy o flocie z 14 czerwca 1900 r. Przewidywała ona powiększenie liczby okrętów liniowych o 2 kolejne eskadry po 8 jednostek oraz poniesienie liczby dużych krążowników do 14 dużych i 38 małych jednostek łącznie. Przewidywany koszt tej dalszej rozbudowy wyceniono na 300 milionów Marek (*RM*) w złocie. W następnych latach miały miejsce nowelizacje tych ustaw, w 1906, 1908 oraz 1912 roku związane z wzrostem dynamiki zbrojeń morskich między Rzeszą a Imperium Brytyjskim na tle tzw. rewolucji drednotowskiej, o czym będzie jeszcze mowa poniżej. Te rozwiązania ustawowe zapewniły Tirpitzowi możliwość stopniowego wcielania w życie jego planów strategicznych aż do wybuchu I wojny światowej (Epkenhans, 1991, s. 25–31). Ta rozbudowa przebiegająca gładko i rozmachem, wykorzystująca najnowsze zdobycze techniki zbrojeniowej tylko upewniała Tirpitza, że jego strategia jest słuszna. Wojna japońsko-rosyjska lat 1904–1905 zdawała się potwierdzać tezę Mahana o roli „decydującej bitwy", którą z takim zapałem adoptował szef RMA do realiów operacyjno-strategicznych Morza Północnego. Co więcej, wspomniany konflikt dał *Kaiserliche Marine* niebywałą szansę na zmniejszenie dystansu do *Royal Navy*.

Doświadczenia dopiero co zakończonego konfliktu na Dalekim Wschodzie, a nade wszystko bitwa cuszimska skłoniły I lorda admiralicji brytyjskiej admirała Johna Fishera do zamówienia zupełnie nowego projektu okrętu liniowego. Zwiększono na nim liczbę dział głównego kalibru (305 mm) z 4 do 10, rezygnując z tzw. artylerii drugiego głównego kalibru. Okręt ten, HMS *Dreadnought,* wypierający ponad 20 000 t. i wyposażony w turbiny parowe, które pozwoliły mu osiągnąć

4 W *Kaiserliche Marine* wprowadzono własną nomenklaturę dotyczącą krążowników. Zamiast powszechnej nazwy używanej we flocie brytyjskiej, francuskiej czy rosyjskiej – „krążownik pancerny" w Niemczech przyjęto własną nazwę „duży krązownik" (*Grosser Kreuzer*). Natomiast mniejsze jednostki tej klasy określane były mianem „małych krążowników" (*Kleiner Kreuzer*), aczkolwiek w innych flotach używano już wtedy nazwy „lekki krążownik" (Staff, 2014, s. 8–10).

prędkość 21 w. górował nad każdym niemieckim pancernikiem w tym czasie. Problem polegał na tym, że deklasując wszystkie dotychczasowe liniowe okręty niemieckie, czynił to samo z brytyjskimi. Wyścig zbrojeń brytyjsko-niemiecki na morzu wracał do punktu zerowego, bowiem w niespełna rok później Niemcy rozpoczęli (1907 r.) budowę okrętu o podobnej charakterystyce (SMS *Nassau*) (Massie, 2004, s. 583–610; Gordon, 2015, s. 347; Gough, 2017, s. 68–72). Gdy następnie *Royal Navy* wcieliła do służby „ukochane dziecko" admirała Fishera – pierwszy krążownik liniowy HMS *Invincible* – riposta Tirpitza była natychmiastowa w postaci krążownika liniowego SMS *Von der Tann*[5].

Na przełomie pierwszej i drugiej dekady XX stulecia szef RMA znalazł się u szczytu swej kariery. Z rąk monarchy otrzymał szlachectwo oraz najwyższy stopień w cesarskiej marynarce – wielkiego admirała (niem. *Großadmiral*). Pomimo zmieniającej się rzeczywistości (pojawienie się okrętu podwodnego jako nowego rodzaju broni), von Trirpitz niczego w swej doktrynie zmieniać nie zamierzał. Wprost przeciwnie, usztywniał swe stanowisko, dążąc do maksymalnego zmniejszenia dystansu dzielącego *Kaiserliche Marine* od *Royal Navy,* forsował gwałtowną rozbudowę floty liniowej, rujnując relacje między Berlinem a Londynem. Jego zdaniem dopiero osiągnięcie stanu 2/3 floty brytyjskiej przez niemiecką stanowiłoby urzeczywistnienie w praktyce teorii *Risikogedanke* (Hobson , 2004, s. 281–282).

W samych Niemczech rozbudowa floty budziła społeczną aprobatę rozbudzając dumę narodową, która – niestety – przy oratorskim wsparciu Wilhelma II przybierała formy wojującego nacjonalizmu. Prowadzona z dużym rozmachem rozbudowa floty przyśpieszała rozwój niemieckiej ekonomiki oraz infrastruktury Rzeszy. Łagodziła w znacznym stopniu napięcia zarówno polityczne, jak i społeczne. To przekładało się z kolei na szybki wzrost stopy życiowej odczuwalny przez wszystkie warstwy i klasy społeczne. Lobbing prowadzony przez Tirpitza okazał się nader skuteczny. Wsparcia rozbudowie *Kaiserliche Marine* udzielały także kręgi akademickie, o których z przekąsem mówiono i pisano w wilhelmińskiej Rzeszy *Flottenprofessoren (*Epkenhans, 1991, s. 297; Rojek, 2017, s. 75).

Cesarz Wilhelm II, choć czasami miał wątpliwości co strategii Tirpitza (aczkolwiek raczej w sprawach drugorzędnych), udzielał swemu ministrowi od floty pełnego wsparcia, zwłaszcza, że ów groził w momentach spięć dymisją. Nic dziwnego, że we flocie cesarskiej mało było odważnych oficerów, także w stopniach flagowych, którzy odważyliby się wystąpić z otwartą krytyką forsowanej przez Tirpitza *Risikogedanke*. Do bardzo nielicznego grona jego krytyków należeli m.in. wiceadmirał Karl Galster oraz komandor Lothar Persius. Symptomatyczne, że obydwaj ci oficerowie zdobyli się na krytykę strategii ministra marynarki dopiero po przejściu w stan spoczynku. Ich poglądy były w dalekim stopniu zbieżne. Uważali, że droga do

5 Niemiecki okręt górował nad brytyjskimi krążownikami liniowymi pierwszej generacji, co empirycznie dowiodła bitwa jutlandzka. *Von der Tann* wdał się u jej progu w pojedynek z brytyjskim HMS *Indefatigable* bliźniaczym okręcie *Invincible*) i po niespełna kwadransie boju niemiecki pocisk eksplodował w komorze amunicyjnej brytyjskiego krążownika, w wyniku czego został on dosłownie rozerwany na strzępy. Uratowało się z niego zaledwie kilku marynarzy. Pikanterii temu pojedynkowi dodaje fakt, że 5 lat wcześniej oba okręty kotwiczyły obok siebie podczas parady morskiej w Spithead z okazji uroczystości koronacyjnych Jerzego V (Staff, 2011, s. 157–158).

pokonania Albionu wiedzie poprzez działania okrętów podwodnych na bliskich podejściach do portów brytyjskich oraz działaniach krążowniczych na odległych szlakach żeglugowych imperium. Działania te winna uzupełniać wojna minowa na przybrzeżnych liniach żeglugowych. Ich poglądy nie zyskały jednak aprobaty Tirpitza ani jego cesarskiego protektora (Franken, 2011, s. 5; Steinkamp, 1999, s. 98–109)[6].

Brytyjczycy, którzy z narastającym niepokojem obserwowali rozwój cesarskiej floty i wojownicze oracje Wilhelma II, próbowali nakłonić na drodze dyplomatycznej Berlin do porzucenia lub przynajmniej ograniczenia zbrojeń morskich. Tirpitz uznał te zabiegi za z jednej strony za odznakę słabości Albionu, z drugiej – upewniło go to w przekonaniu o słuszności własnej strategii. Nie ulega wątpliwości, że jego stanowisko w znacznej mierze przyczyniło się do fiaska negocjacji, jakie z monarchą i niemieckimi politykami prowadził w lutym 1912 roku brytyjski minister wojny sir Richard Haldane (Uhle-Wettler , 2008, s. 352; Maurer, 1992, s. 284–308).

Wobec takiego rozwoju sytuacji Brytyjczycy postanowili zweryfikować swą strategię, ofensywną i nastawioną na szybką konfrontację z przeciwnikiem. W 1911 roku Julian Corbett, historyk i teoretyk wojny morskiej, w opublikowanym dziele nt. strategii działań na morzu zakwestionował tezy Mahana. Postulował porzucenie bliskiej blokady nieprzyjacielskiego wybrzeża oraz działań ofensywnych na rzecz blokady dalekiej, przerwania linii komunikacyjnych przeciwnika i utrzymania własnych szlaków żeglugowych (Corbett, 1911, s. 172–177). Nie ulega wątpliwości, że te poglądy musiały być dobrze znane niemieckim admirałom z Tirpitzem na czele. Jednak jest raczej bezsporne, że ten postulat ewolucji brytyjskiej strategii morskiej zlekceważyli. Po prostu nie wyobrażali sobie, by cywilny teoretyk mógł wpłynąć na decyzje dotyczące kwestii ściśle militarnych. Poza tym przyjęcie założeń Corbetta oznaczałoby bezceremonialne pogwałcenie prawa międzynarodowego. Traktat pokojowy kończący wojnę krymska, podpisany w Paryżu w 1856 r., zabraniał bowiem stosowania dalekiej blokady morskiej, W Berlinie nie wyobrażano sobie, by Londyn zdecydował się na posunięcie tak jednoznacznie naruszające prawo międzynarodowe. Jedynie admirał August von Heeringen, ówczesny szef sztabu admiralicji, wyraził w 1912 roku opinię: „Jeżeli Anglicy faktycznie zdecydują się na daleką blokadę, wówczas rola naszej Hochseeflotte może okazać się bardzo smętną"[7]. Słowa te wypowiedziane w obecności cesarza i ministra marynarki okazały się prorocze. Ale zarówno Wilhelm II, jak i admirał Tirpitz przeszli nad nimi do porządku dziennego.

---

6 W 1907 r. wadm. Galster proroczo zauważył: Wystarczy, że *Royal Navy* będzie kontrolować wyjście z Kanału La Manche na Morze Północne oraz akwen między Norwegią a Szkocją, aby odciąć szlaki żeglugowe dla statków niemieckich i neutralnych bander płynących do naszych portów" (Galster, 1907, s. 8).

7 Słowa te padły na naradzie (określanej jako „wojenna") 8 grudnia 1912 r.,w której obok Wilhelma II uczestniczyli Tirpitz, generał Helmuth von Moltke (młodszy) oraz właśnie von Heeringen. Uczestnicy tej narady byli zgodni, że jeżeli wojna na kontynencie europejskim jest nie do uniknięcia, to dla Rzeszy byłoby najlepiej, aby wybuchła ona szybko. Albert Hopman, *Das ereignisreiche Leben eines „Wilhelminers"*. Tagebücher, Briefe, Aufzeichnungen 1901 bis 1920. Hrsg. von M.Epkenhans. München 2004, s. 268–270. Moltke wręcz miał stwierdzić (na naradzie tej nie zrobiono protokołu), że: „Im szybciej wybuchnie wojna,tym lepiej" (C. Clark, Wilhelm II... s. 254). Co symptomatyczne – w tak ważnej naradzie nie uczestniczył kanclerz Rzeszy.

Zakończenie

Admirał nadal kurczowo trzymał się swej strategii, pomimo że coraz więcej sygnałów wskazywało na brak zainteresowania ze strony admiralicji brytyjskiej decydującą bitwą z flotą cesarską „gdzieś między Helgolandem a ujściem Tamizy" (Besteck, 2016, s. 108). Dwa ostanie lata przed wybuchem I wojny światowej były okresem, w którym Tirpitz mógł zrewidować swą strategię i jej główne założenia. Napływające bowiem od niemieckich dyplomatów informacje potwierdzały przypuszczenia admirała Heeringena. Ponadto młodzi oficerowie *Kaiserliche Marine* sprawujący dowództwo nad flotylla okrętów podwodnych raportowali swym przełożonym, ale także i ministerstwu marynarki jak wielki potencjał ofensywny reprezentuje broń podwodna (Schröder, 2003, s. 31). Nadaremnie. Admirał Tirpitz uważał, że okręty podwodne odegrać mogą role wyłącznie drugorzędną i to raczej jako jednostki rozpoznawcze niż bojowe. Wybuch I wojny światowej całkowicie przekreślił rachuby Tirpitza:

– po pierwsze: Brytyjczycy nie uchylili się przed konfrontacją zbrojną z wilhelmińską Rzeszą wbrew jego nadziejom;

– po drugie: nie spełnili jego oczekiwań co do „decydującej bitwy", zakładając daleką blokadę morską:

– po trzecie: rychło okazało się, że jedyną skuteczną bronią ofensywną *Kaiserliche Marine* są okręty podwodne[8].

Wprawdzie sukces *U-9* wprawił Tirpitza w krótkotrwała euforię. Przewidywał nawet, że panowanie na morzach należeć będzie do okrętów podwodnych i szybkich krążowników. Nie potrafił do końca wyciągnąć wniosków z fiaska strategii, którą tyle lat promował i dokonać gruntownej reorientacji swych poglądów. Wciąż oczekiwał „decydującej bitwy", zajmując się nie do końca wyjaśnionymi intrygami[9]. Ostatecznie, 12 marca 1916 roku Tirpitz demonstracyjnie podał się do dymisji (m.in. ze względu na ostrą krytykę kierownictwa marynarki w Reichstagu i prasie), licząc, że monarcha jej nie przyjmie. Cesarz jednak ku zaskoczeniu admirała zdymisjonował go, mianując następcą admirała Eduarda von Capelle. Tirpitz już jako oficer flagowy w stanie spoczynku doczekał się pewnej satysfakcji. 31 maja 1916 roku na Skagerraku doszło do starcia trzonu sił floty cesarskiej dowodzonej przez wadm. Reinharda Scheera z *Grand Fleet,* pod flagą admirała Johna Jellicoe. W „owym dniu" („der Tag") w wymiarze taktycznym Niemcy wykazali wyższość nad brytyjskim przeciwnikiem, zadając mu poważniejsze straty, wykazując się lepszym wyszkoleniem załóg oraz górując sprzętem okrętowym nad *Royal Navy* (Kochnowski , 2018, s. 282). Jednak w niczym sukces ten nie zmienił położenia strategicznego

8 Potwierdził to u progu wojny sukces *U-9* pod dowództwem kapitana marynarki Otto Weddigena. Dnia 22 września 1914 r. na wysokości wybrzeża holenderskiego *U-9* (będący niewielkim i w zasadzie już przestarzałym okrętem) w ciągu niespełna godziny zatopił 3 brytyjskie krążowniki pancerne – HHMS *Aboukir*, *Hogue* oraz *Cressy* (Sondhaus, 2014, s. 136–137; Schröder, 2003, s. 61).

9 Istnieją poszlaki, by przypuszczać, że Tirpitz zastanawiał się wiosną 1915 r nad odsunięciem Wilhelma II od władzy za jego niezdecydowanie graniczące z nieudolnością w prowadzeniu działań wojennych (Ulrich, 2004) https://www.zeit.de/2004/44/P-Hopman-neu, dostęp z 31 stycznia 2021 r.

Niemiec na morzu. Porty niemieckie na wskutek brytyjskiej strategii nadal pozostawały odcięte od wyjścia na otwarty ocean. Dla Niemiec skutki tej blokady miały fatalne następstwa. Duże okręty *Hochseeflotte* przez większość czasu pozostawały bezczynne w Cuxhaven, Wilhelmshaven oraz Kilonii, a ich załogi demoralizowane postojem floty liniowej na kotwicach bądź cumach przy nabrzeżach stały się zarzewiem buntów, a następnie rewolucji w listopadzie 1918 r., która ostatecznie pogrzebała panowanie Hohenzollernów. To wydarzenie – wprawdzie pośrednio, ale jednak – było skutkiem fałszywych kalkulacji wielkiego admirała Alfreda von Tirpiza.

Bibliografia

Althaus, M. (2012). Die Flottenlobby mit dem Propagandakino. *Politik & Kommunikation.* 12(*5*), 62–65.

Berghan, W., Deist, W. (1988). *Rüstung im Zeichen der wilhelminischen Weltpolitik. Grundlegende Dokumente 1890 bis 1914*. Düsseldorf .

Besteck, E. (2016). *Die trügerische"First Line of Defence". Zum deutsch– britischen Wettrüsten vor dem Ersten Weltkrieg*. Freiburg in Br./Berlin.

Clark, C. (2009). *Wilhelm II. Die Herrschaft des letzten deutschen Kaisers*. München.

Das ereignisreiche Leben eines "Wilhelminers". Tagebücher, Briefe, Aufzeichnungen 1901 bis 1920.

Epkenhans, M. (1991). *Die wilhelminische Flottenrüstung 1908–1914. Weltmachtsreeben, Indistieller Fortschritt, soziale Integration*. München.

Galster, K. (2004). *Welche Seekriegs – Rüstung braucht Deutschland?* Berlin 1907.

Hallmann, H. (1938). *Der Weg zum deutschen Schlachtflottenbau*. Stuttgart.

Hobson, R. (2014). *Maritimer Imperialismus. Seemachtideologie, seestrategisches Denken und der Tirpitzplan 1875 bis 1914*. München.

Hrsg. Von M. Epkenhans. München 2004.

Kelly, P.J. (2011. *Tirpitz and the Imperial German Navy*. Bloomington.

Kochnowski, R. (2015). Floty niemieckie w XX stuleciu. Od Kaiserliche do Deutsche Marine. *Przegląd Zachodni,* 4, 207–228.

Kochnowski, R. (2018). Brytyjski dwugłos o bitwie jutlandzkiej. *Dzieje Najnowsze,* 3, 279–294.

Maurer, J.H. (1992). The Anglo-German Naval Rivality and Informal Arms Control 1912–1914. *Journal of Conflict Resolution,* 2, 284–308.

Simsa, P. (2012). *Wilhelm II und seine Flotte*. Stuttgart.

Sondhaus, L. (2014). *The Great War at Sea. A Naval History of the First World War*. Cambridge.

Staff, G. (2014). *German Battlecuisers of World War One*. Barnsley.

Szlanta, P. (2015). *Wilhelm II. Ostatni z Hohenzollernów*. Warszawa 2015.

Tirpitz von, A. (1997). *Wspomnienia*. Warszawa 1997.

Uhle-Wettler, F. (2008). *Alfred von Tirpitz in seiner Zeit.* Graz 2008.

Ulrich, V., (2004). Plante Tirpitz einen Putsch?. *Die Zeit.* 21.04.2004, https://www.zeit.de/2004/44/P-Hopman-neu, (dostęp: 31 Jan. 2021).

Biogram autora

Roman Kochnowski – prof. dr hab., dziekan Wydziału Nauk Społecznych, kierownik Katedry Bezpieczeństwa Militarnego w Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Jego zainteresowania badawcze obejmują historię austriackich i niemieckich sił zbrojnych w XX stuleciu, a także rolę marynarki wojennej we współczesnym bezpieczeństwie narodowym i międzynarodowym. Promotor sześciu pomyślnie zakończonych przewodów doktorskich, recenzent w dwu przewodach habilitacyjnych i siedmiu doktorskich. Autor wielu opracowań publikowanych w Polsce, Rosji, Niemczech oraz Słowacji.

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.2

Janusz M. Ślusarczyk
ORCID ID: 0000-0001-8079-9120
Podhalańska Państwowa Uczelnia Zawodowa w Nowym Targu

Water pollution in national and internal security

Zanieczyszczenie wody w bezpieczeństwie narodowym i wewnętrznym

Abstrakt

Bezpieczeństwo narodowe i wewnętrzne zależą od zaopatrzenia w wodę. Bez wody przemysł, rolnictwo, wojsko, instytucje bezpieczeństwa publicznego i ludność nie mogą funkcjonować. Ryzyko środowiskowe (określane również jako ryzyko ekologiczne) wynikające z zanieczyszczenia wód stanowi zagrożenie dla zdrowia, środowiska i gospodarki. Największy udział w zanieczyszczeniu wód ma działalność antropogeniczna, w tym rozwój przemysłu, intensyfikacja rolnictwa i hodowli zwierząt, ścieki komunalne, osuszanie bagien i składowisk odpadów. Przeciwdziałanie tym zagrożeniom powinno stanowić szczególny priorytet w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego i wewnętrznego. W bezpieczeństwie środowiskowym jednym z głównych działań jest ochrona wód przed zanieczyszczeniem.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo wewnętrzne, bezpieczeństwo środowiskowe (ekologiczne), zanieczyszczenie wód

Abstract

National and internal security depends on the water supply. Without water, industry, agriculture, the military, public safety institutions and the population cannot function. The environmental risk (also referred to as ecological risk) from water pollution is a threat to health, the environment and the economy. The largest contributors to water pollution are anthropogenic activities, including industrial development, intensification of agriculture and livestock farming, domestic sewage, drainage of swamps and landfills. Counteracting these threats should constitute a special priority in the field of national and internal security. In environmental safety, the protection of water against pollution is one of the main activities.

Keywords: national security, internal security, environmental (ecological) security, water pollution

Admission

In the environmental safety policy, water protection is the entirety of policies, strategies and activities aimed at the sustainable management of fresh water resources. The aim is to protect the hydrosphere to meet present and future water needs.

National security depends as much on the energy produced as it does on the water supply. Without energy and water, industry, agriculture, the military, public safety institutions and the population cannot function. Agriculture and industry produce for the needs of the civil market and the country's defence. Both of these sectors of the economy require increasing amounts of clean water. Disruptions in delivery or deterioration of its purity may significantly affect national security. This is due to inappropriate human activity. The lack of water and its pollution pose an environmental threat to life, health and the sustainability of public order.

Poland is one of the poorest countries in Europe in terms of water. In the years 1946-2018, the average annual water resources per capita in Poland was 1,800 m3, and for Europe - 5,000 m3. In the years with lower rainfall, the average for Poland drops to 1,100 m3. The threshold of 1700 m3 is the limit of "water stress", a risk of water deficit. The average value of total precipitation for Poland is approx. 193-196 km3, half of which evaporates (Borek, 2020).

Water pollution can be surface (rivers, lakes, estuaries) or ground (underground). They are caused by substances rendering them unsuitable for food and industrial use (Water pollution, 2013). Water pollution is one of the major global environmental problems as it can lead to the degradation of aquatic ecosystems.

The sources of water pollution are of natural or artificial origin. Natural ones are caused by the presence of salt solutions, gases, organic substances and microorganisms in the water. Artificial (anthropogenic) include petroleum substances, fertilizers, chemical pesticides, dyes, chlorides, pesticides and farm waste: manure, slurry. There are also mentioned: nitrogen, lead, mercury, nitrates, phosphates, sulphur (Ibidem). Due to the durability of pollutants, they are divided into decomposable, non-degradable and permanent. They can be harmful both directly and indirectly.

Wastewater discharged from industrial and municipal sewage systems is an important factor in water degradation in environmental safety. They are point pollutants, including waters used in industry and services. They are characterized by a high concentration and an organized method of discharge. The second group consists of diffuse pollutants, rinsed from agricultural and forest areas (fertilizers and pesticides, plant protection chemicals, manure and slurry) and municipal landfills. Water pollution from strip sources comes from communication routes and means of transport (lead compounds from exhaust gases and pollutants washed from roads).

Groundwater pollution

In terms of environmental safety, the greatest threat to groundwater is industrial and agricultural pollution. They occur when impurities are released into the ground and enter the aquifer. These pollutants, as well as sewage washed out from landfills and septic systems, enter the aquifer, making it dangerous for people. Removing pollutants from groundwater is difficult or impossible, and costly. Once polluted, an aquifer can be unusable for decades or even centuries. Contaminated groundwater spreads contamination far from its original source of pollution, penetrating

the hydrographic network (Michael, 2014). The use of contaminated groundwater poses a health risk through poisoning or the spread of disease.

The state of water purity in Poland is unsatisfactory (*Zanieczyszczenia wód w Polsce*, 2020). In Poland, there is a high degree of water pollution, which results in water deficit and unfit for consumption. The most polluted area is the Silesian Upland, which is mainly related to industrial activities. The assessment of the purity of water in Poland carried out in 2019 showed that the poor condition of water occurs in 91.5% of river surface water bodies, 88.1% of lake surface water bodies and 100% of transitional and coastal surface water bodies (GIOŚ, 2020). The most important environmental threats caused by water pollution:

- health threat,
- danger of damage to the environment,
- threat to the economy,

All these types of threats pose a particular threat to national and internal security. In environmental safety, the protection of waters against pollution is one of the top priorities.

Health threat

Virtually any water pollution is harmful to human life and other living organisms. The effects may appear immediately or over time. Water pollution affects health in several ways:

– industrial waste often contains toxic compounds that are harmful to the health of aquatic organisms and their consumers (e.g. humans),

– acid rain sulphates are harmful to living organisms in fresh and salt waters, they cause their mortality,

– heavy metals from industrial processes accumulate in watercourses and water reservoirs. They are toxic to aquatic flora and fauna and their consumers. They slow down development, cause birth defects, some of them are carcinogenic,

– microbial contamination from wastewater causes infectious diseases. They infect aquatic and terrestrial organisms through drinking water,

– biogenic elements (nutrients) getting into watercourses and reservoirs cause trophy (water fertility). This phenomenon is called water eutrophication. Phosphorus (including detergents) comes from wastewater discharges and the intensification of fertilization and the increase in soil erosion, mainly caused by deforestation. Nitrogen comes from the increasing emission of nitrogen oxides to the atmosphere and occurs in rainfall. Also, the fertilization of land in agriculture leads to an increase in its quantity. Rainfall leaches nutrients from the soil and flushes them into the waters. Eutrophication causes disturbances in aquatic ecosystems and even the disappearance of organic life (*Eutrofizacja*, 2012).

All these factors constitute a significant threat to national and internal security. They have an impact on the health of soldiers, civilian workers employed in the military sector and working in public security institutions. One should also remember about civilians employed in the strictly defence industry and partially working for the defence of the country. You can go for a long time without food, and not without

water. The military must have access to clean water for food. When the water is polluted, the armed forces are unable to function properly. In the event of mobilization, also the civilian population is drafted into the ranks of the army. A healthy one will ensure its proper functioning, having health problems resulting from consuming contaminated water will only worsen the crisis situation.

Danger of damage to the environment

Each water pollution affects the environmental safety and poses an environmental threat:

– the problem for the pollution of the aquatic environment is its acidification. The phenomenon of natural acidification of water is intensified by anthropogenic acidification,

– eutrophication resulting from anthropogenic activities. Its negative effects affect the condition of the ecosystems of watercourses and reservoirs and their edges. Eutrophication occurs on most lakes and rivers in Poland (*Zanieczyszczenie wód*, 2018),

– the water environment is negatively affected by its alkalization. It manifests itself in the form of an increase in the alkaline pH of the water, taking place through biochemical and chemical changes,

– water pollution with toxic metals. Their sources are natural (e.g. rock weathering, volcanic eruptions, forest fires) and anthropogenic (industry, communication),

– thermification – pollutants related to the inflow of heated water in amounts disturbing the thermal balance of the ecosystem,

– the supply of substances in the form of suspensions and slurries. They are allochthonous (transit) or autochthonous (local). These pollutants are manifested in the form of water turbidity and cause, among others, changing their exposure,

– the extreme pollution of the aquatic environment is the discharge of sewage and storage of waste within and/or in the vicinity of reservoirs. The consequence is damage to the environment of surface and ground waters.

The environmental threat is currently one of the greatest threats to national and internal security. One of its components is water pollution. Water, along with oxygen and solar energy, the basic element of life on Earth, is increasingly polluted for anthropogenic reasons. A polluted environment has a negative impact on various manifestations of human activity, starting from the basis of food, i.e. agriculture, through the healthy functioning of society, to the defence of the country. Polluted water damages the environment to a greater or lesser extent. The contaminated environment becomes hostile to humans and adversely affects the entire life cycle, significantly weakening and shortening it.

Threat to the economy

Water pollution poses a significant threat to the economy:

– little or no polluted water is suitable for industrial purposes,

– the amount of harmful substances in the water is harmful to the needs of agriculture and breeding (Solan, Dmoch, 2009, pp. 327–329),

– water pollution has a negative impact on forest management,

– runoff of polluted inland waters into coastal waters and seas causes losses and prevents fishing.

In the case of the impact of water pollution in the economy, costs related to the need to purify water and prevent contamination should also be taken into account.

Virtually all sectors of the economy work for the security of the state, directly or indirectly. Some industries produce directly for the needs of the military sector, others provide it with products or semi-finished products. Agriculture and breeding provide the military and public safety institutions with essential food. A polluted water network has a negative impact on the economy and the agricultural sector. The country's defence industry is at risk, as is the human factor.

Anthropogenic water pollution

As already mentioned, water pollution can be natural or anthropogenic. Natural ones have existed for millions of years and did not pose a major threat to the natural environment. Nature has developed effective forms of defence and counteracting. Since the times of the industrial revolution, more and more anthropogenic water pollution has been observed on a global scale. Nature is unable to defend itself, the scale of destruction is getting bigger and faster. Most of the anthropogenic water pollutants are alien to the natural environment. It has not yet developed natural forms of defence. The main anthropogenic factors of water pollution include:

– industrial development,
– intensification of agriculture and breeding,
– domestic sewage,
– drainage of swamps,
– landfills.

Industrial development

Water in industry is used in open or closed circulation, in the form of raw, process or secondary water. Raw water is taken from municipal water supplies, own intakes, deep water intakes or the hydrographic network. Rainwater is also obtained. Process (technological) water is water treated in order to obtain a product that meets the requirements of the installation and application. Secondary water is not treated, it is used where there are less stringent quality criteria. Treated sewage is also used for savings.

Industrial water pollution can be harmful indirectly, reducing the amount of oxygen in the water. Direct pollutants include phenols from coking plants and gas plants, sulphuric acid and sulphates produced in fertilizer factories, artificial fibres and pulp mills, moreover, hydrocyanic acid from gas plants. The most important industrial pollutants are detergents, heavy metals, pesticides, surfactants, cyclic hydrocarbons and phenols. Phenol is an especially dangerous contaminant for drinking water. The producers of these pollutants are practically all branches of industry, with the largest share of chemical, petrochemical, textile, pharmaceutical, mining and power plants. These pollutants enter surface waters directly via industrial

wastewater, field runoff or polluted rainfall (Progressio, 2019). Industry in Poland and other developed and developing countries needs more and more water. The processed water discharged into rivers is too often polluted and cannot be reused. On the one hand, this poses a threat to human health and, on the other hand, also to the arms industry and its partners.

Intensification of agriculture and breeding

The enlargement of agricultural and breeding areas with a simultaneous increase in temperature causes an increased demand for water for agricultural purposes (Mss, 2008, pp. 659–666).

In Poland, agriculture covers 60% of the earth's surface, consuming large amounts of water (*Ekspertyza*, 2012). It is an indispensable sector in the country's economy, also related to national security. In this situation, care for the renewal of water resources, their availability and quality is of key importance. The use of land for agriculture has a great impact on the water balance and the retention condition of the hydrographic network. The worsening problems with droughts and floods, both in Poland and in the world, are the result of, e.g. changes in water resources in rivers. About 70% of renewable water resources in Poland are used for agriculture (industry uses 20%, and 10% for municipal needs). The use of abstracted water is different: 70% is used by industry, 20% by municipal management and 10% by agriculture and forestry.

The pollutants from agriculture are mainly fertilizers and chemical plant protection products and slurry. Its use in fields and leakages from leaky septic tanks in farm bypasses cause an increase in nitrogen content and bacteriological contamination of groundwater (Chapin-Stuart, Matson, Vitousek, Chapin, 2011, p. 49).

The issue of water purity is of great importance for national security in the context of efficient and healthy agriculture. In Polish agriculture, there is an exceptionally high use of artificial fertilizers, pesticides and antibiotics. A common phenomenon is the excessive use of minerals. This causes the release of unfavourable nutrients (mainly phosphorus and nitrogen) to surface and ground waters. Water eutrophication occurs, algae blooms and cyanobacteria appear. In a short time, the water becomes rapidly depleted of oxygen. As a result, they become unfit for life, an ecological disaster occurs. Agricultural land, which was supposed to bring more and more abundant crops, may become inefficient due to water pollution. Agricultural production and market supplies will drop dramatically. The result may be empty warehouses and stores, social conflicts will arise, requiring the use of law enforcement forces and often the army. With the deteriorating supply of food, strategic stocks of food resources will be exposed, and supplies to the military sector and public security institutions will also be inadequate.

Domestic sewage

Domestic wastewater discharges used water from houses and apartments. Domestic wastewater is about 99.9% water, the rest, about 0.1%, contains a wide range of dissolved and suspended pollutants. Although they represent a very small fraction

by weight of the waste water, the nature of these pollutants and the large volumes of waste water discharged make the discharged domestic waste water a significant problem (Britannica, 2019).

Water pollution by household wastewater is mainly caused by flushing toilets, draining of kitchen and bathroom water contaminated with bacteria, viruses, washing and cleaning agents, including dirt and food debris. Remains of medicines are also important. For several years, preventing and treating domestic wastewater from polluting water has been one of the most important factors responsible for overall health in the United States. One of the elements of prevention is the creation of a sanitary sewage system.

Household sewage is the main source of pathogens (pathogenic microorganisms) and rotting organic substances. As pathogens are excreted in the faeces, all sewage from populated areas contains pathogens that pose a threat to public health. Another threat to the purity of the water is rotting organic matter. It is broken down in sewage by bacteria and other microorganisms. This leads to a reduction in the oxygen content of the water. Industrial water purification processes reduce pathogens, but do not completely eliminate them. Domestic wastewater is also a source of nitrates and phosphates, the excess of which in the water leads to its eutrophication (cultural eutrophication) (Britannica, 2022). There are 2.1 million sewage septic tanks in operation in Poland (the so-called cesspit). It is estimated that about 90% of them are leaky. Pollutants get into the environment, mainly into groundwater. On the one hand, the problem is the lack of ecological awareness in households, and on the other hand, the lack of effective and efficient economic and organizational solutions. Even houses located within the reach of the sewage network are often not connected to it, despite the existence of such an obligation (Rączka, Skąpski, Tyc, 2021, p. 16).

For decades, significant domestic water consumption has been observed in developed countries (e.g. toilets, washing machines, dishwashers, garden irrigation). Scientific research conducted in the USA has shown that the most effective method of limiting water consumption is not reduced ways of using it (e.g. shorter baths or showers), but modifying toilets and washing machines (De Oreo, Mayer, Martien , Hayden et al., 2011, pp. 45-46). Between 1960 and 2014, domestic water use increased by 600%, much faster than in other sectors (*Świat wody*, 2020). In Poland, until the 1990s, water consumption in households was increasing, then it showed a downward trend. This situation continued until 2013. In recent years, there has been a gradual reduction in water consumption in cities (Izba Gospodarcza, 2018). It is doubtful, however, whether it results from the awareness of environmental protection, it is more the result of impoverishment of the society. Unfortunately, there is too much contamination in the drainage water. The amount of various types of cleaning agents and other detergents has increased rapidly in recent years. The problem is the discharge of personal care and household chemicals. Plastic materials and waste in contact with water can degrade slowly releasing harmful compounds to human health and ecosystems. With the not fully effective network of water treatment plants in Poland, the flow of domestic pollutants affects the purity of our waters, significantly contributing to the environmental threat.

Draining the swamps

In environmental safety, marshes (wetlands) play an important role in the hydrological cycle. They regulate the flow of water and contribute to its purification. They also weaken the damaging effects of floods.

Both the catchment areas as well as swamps and wetlands in Poland have been strongly transformed anthropogenically and improperly drained. This, combined with heavy rains, prolonged periods of drought and inadequate hydrological activities, means that most of the water is irretrievably lost with surface runoff. Draining swamps and wetlands, in addition to threatening biodiversity, leads to an increase in greenhouse gas emissions and increases the risk of drought. The rivers are no longer able to cleanse themselves. The wetlands were natural water filters. With their disappearance, the self-cleaning process of the hydrographic network ends.

Many types of inland wetlands form a protection zone that cleans the water from nutrients flowing from agricultural areas to surface waters. Swamp plants and microorganisms filter out nutrients. They contribute to the improvement of water purity. In Poland and Europe, most of such areas have been destroyed. The rivers have been deprived of their most important water purification mechanism. The restored wetlands is extremely important for the environmental safety of the hydrographic network. Revitalizing degraded marsh ecosystems to act as buffer zones will contribute to reducing greenhouse gas emissions and the risk of flooding, mitigating the effects of climate change.

Landfills

One of the biggest problems with litter is water pollution, which can be catastrophic. The combination of precipitation and putrefactive processes causes leachate, the composition of which depends on the type of waste.

There are three types of storage dumps in Poland: unorganized (unsecured, polluting groundwater), semi-organized (using the isolation of the deposited waste from the ground, do not protect the environment against leachate emissions) and organized (having a special location and meeting technical requirements).

Chemical, biochemical and physical processes take place in the mass of stored waste. They create harmful substances and compounds (gaseous, liquid and solid) in high concentration. Rainwater, infiltrating the landfill, dissolves these substances and flows out in the form of a highly contaminated leachate. The effluent pollutes the soil and enters surface and ground waters. The contamination area is many times larger than the landfill area. The so-called "wild dumps", in Poland very numerous in rural areas. Apart from ordinary garbage, they are also thrown away from hazardous waste (cans with remains of paints and oils, used batteries, expired medicines, etc.). Due to the lack of any safeguards, these dumps pose a significant environmental threat. In Poland in the years 2009-2018, an average of almost 12.5 thousand jobs were liquidated. wild dumps annually (*Plaga dzikich wysypisk w Polsc*e, 2020). The rinsed pollutants easily get into surface and ground waters, causing their contamination. The aforementioned factors cause runoff of sewage to surface and ground waters, which is extremely dangerous for the environment.

Wastewater is a mixture of used water and various types of substances (solid, liquid, gaseous, radioactive) and heat, removed from urban and rural areas. In Poland, sewage is the main source of water pollution. They are the result of practically every human activity. By origin, they are divided into:

– living, economic and urban, e.g. from service establishments, laundries, hospitals, and residential buildings. They pose a biological, epidemiological and hygienic threat;

– agricultural, they come mainly from the run-off of over-fertilized farmlands and breeding establishments. They work similarly to domestic wastewater;

– industrial, manufactured in processing and production processes, they are produced by almost every branch of industry (including fuel and energy, chemical, textile, mining, metallurgy, tanning, cellulose and food industries). They constitute more than half of the total amount of sewage;

– radioactive, from facilities using radioactive elements (medical facilities, scientific institutions);

– rainfall, they arise when washing and watering city streets, during melting snow and as a result of acid rain.

Landfills are a significant problem in environmental safety. This applies to both developed and developing countries. Unorganized and semi-organized landfills are the greatest threat to the purity of water. The pollutants washed away from them get into surface and ground waters. The hydrographic network becomes polluted, which seriously affects national security. The situation regarding landfills in Poland and their impact on environmental safety should be considered unsatisfactory.

Countermeasures

In order to reduce water pollution, use low-waste technologies, e.g. closed systems, improve methods of sewage and waste treatment: introduce biodegradation and photodegradation promoters as well as microfiltration. The rules on the free use of pesticides should be tightened. Sewage, waste and industrial by-products should be recycled. It is imperative to strengthen water pollution control through appropriate infrastructure and management. This should include industrial and agricultural wastewater treatment plants. Appropriate supervision of the municipal runoff must include a reduction in speed and quantity of flow. Water pollution requires ongoing evaluation and revision of water resource policy at all levels, from local to national. It is important to use new technologies that enable more effective protection of the environment, including water. A suitable undertaking is the restoration, that is, increasing the naturalness of regulated rivers.

It is very important for environmental, regional and national safety to maintain land cover with permanent vegetation (including forests, mid-field trees, green belts, permanent grasslands). The aim of water protection is to undertake hydrological activities based on nature, such an example is the restoration and creation of buffer zones. They are specific ecotones that constitute a natural border between two ecosystems, e.g. vegetation belts between agricultural land and water or wetland areas. Trees and reed rushes retain agricultural pollution by incorporating

organic compounds into their tissues, using nitrogen and phosphorus from fertilizers. A typical example of agricultural landscape trees supporting the water purification process are willows. Thanks to an extensive root system, they limit the leakage of nutrients into rivers. Planting trees and other vegetation helps to cleanse the waters and improves their quality (APGW, 2022). The preservation of wetlands also plays a significant role.

It should be noted that in the case of environmental safety, the possibility of using deep waters for industrial and agricultural purposes is problematic and risky. Their resources and the rate of renewal are not known exactly, and they constitute a very important source of drinking water for life.

Water retention is important, depending on natural factors (e.g. forest cover, type of soil) and anthropogenic factors (forms of management and hydrotechnical infrastructure of the catchment area). In order to maintain water resources and the proper functioning of the hydrographic network, it is desirable to maintain the proportion between transformed and natural areas (including natural river valleys and wetlands). Improper spatial development planning is an environmental threat. As a rule, the maintenance of floodplains is not taken into account and they are earmarked for the development of housing infrastructure or agricultural lands. Often these are areas where there are regular inundations or floods. Both before and after 1990, the majority of drainage investments in Poland were carried out in an inappropriate manner. In order to increase environmental safety, some of the faulty drainage systems should be removed and the remaining ones modernized (e.g. channel retention). As a result, the water level will be raised and some of the retention capacity will be recovered. This will be more effective than the construction of a few expensive and easily damaged large retention reservoirs in wartime conditions.

Summary

In the era of a changing climate and limited water resources, care for access to clean water should be the subject of interest and efforts in the field of national and internal security.

Protection of waters against pollution is one of the priority tasks for environmental safety. In Poland, the purity of water discharged from industry must be taken care of. Discharge of contaminated substances from agricultural and livestock areas should be absolutely eliminated. Agricultural practices that hold water in the soil must be started. Introduce supervision of domestic sewage. It is imperative to retain water in the soil, and to restore transformed river systems and drained valleys. Improper melioration and drainage of swamps should also be stopped. It is extremely important to introduce strict supervision over landfills. Otherwise, there will be no water for the economy and society. It will be disastrous for national and internal security.

References

Chapin-Stuart, F., Matson, P.A., Vitousek, M.P., Chapin, M.C. (2011). *Principles of terrestrial ecology*. New York, Springer.

Michael, A.S. (2014). *Groundwater: Hydrogeochemistry, Environmental Impacts and Management Practices.* Nova Science Publishers Inc.

Moss, B. (2008). Water Pollution in Agriculture. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 363 (1491).

Rączka, J., Skąpski, K., Tyc, T. (2021). *Zasoby wodne w Polsce – ochrona i wykorzystanie.* Fundacja Przyjazny Kraj.

Solan, M., Dmoch, M. (2009). *Zanieczyszczenie wód powierzchniowych substancjami pochodzącymi z rolnictwa.* Gospodarka Wodna, Sigma-Not.

GIOŚ (2020). *Syntetyczny raport z klasyfikacji i oceny jednolitych części wód powierzchniowych wykonanej za rok 2019 na podstawie danych z 2014–2019.* Warszawa.

Szanujmy wodę nie tylko od święta (2022). https://apgw.gov.pl/pl/news/show/200, accessed 24.03.2022.

Newseria BIZNES (2022). https://biznes.newseria.pl/news/polska-jednym-z-pastw, accessed 24.03.2022.

Borek, R. et al. (2020). *Woda w rolnictwie. Ekspertyza*. Accesed 8.02.2022, https://pl.boell.org/sites/default/files/2020-11/Ekspertyza_Woda-w-rolnictwie.pdf.

De Oreo, W.B., Mayer, P.W., Martien, L., Hayden, M., et. al. (2011). *Analysis of water use in new single family homes*. Aqua craft Inc. Water Engineering and Management.

Ekspertyza. *Woda w rolnictwie* (2012). https://koalicjazywaziemia.pl/ekspertyza-woda-w-rolnictwie/, accessed 11.01.2022.

Eutrofizacja (2012). https://www.fdpa.org.pl/eutrofizacja, accessed 14.01.2022.

Zanieczyszczenia wód w Polsce (2020). https://harmonyh2o.com/wymieniane-wod-w-polsce/, http://przyjaznykraj.pl/wp-content/uploads/2021/06/Fundacja_Przyjazny_Kraj_Raport_Zasoby-wodne-w-Polsce, accessed 23.03.2022.

Industrial Water and Water Pollution (2018). https://www.water-pollution.org.uk/industrial-water-pollution, accesed 12.01.2022.

Izba Gospodarcza. *Wodociągi polski* (2018). https://www.igwp.org.pl/index.php/nasza-aktywnosc/analizy-ekonometryczne/317-zuzycie-wody-z-wodociagow-w-gospodarstwach-domowych, accessed 6.02.2022.

Progressio, P. (2019). *Znaczenie wody w przemyśle*. http://www.outsourcingportal.eu/pl/znaczenie-wody-w-przemysle, accessed 8.03.2022.

Plaga dzikich wysypisk w Polsce (2020). https://sozosfera.pl/odpady/plaga-dzikich-wysypisk-w-polsce, Aaccessed 11.02.2022.

Świat wody. Blog. (2020). *600% wzrost zużycia wody w gospodarstwach domowych w ciągu ostatnich 50 lat*. https://swiatwody.blog/2020/03/28/600-wzrostu-zuzycia-wody-w-gospodarstwach-domowych-w-ostatnie-50-lat/, accesed 13.02.2022.

Wastewater treatment – Primary treatment (2019). *Encyclopædia Britannica*. https://www.britannica.com/technology/wastewater-treatment/Primary-treatment, accessed 15.03.2022.

Water pollution | Definition, Causes, Effects, Solutions, Examples, & Facts (2022). *Britannica*. https://www.britannica.com/science/water-pollution#ref1084519, accessed 14.03.2022.

Water pollution (2013). https://www.hsph.harvard.edu/ehep/82-2/, accesed 27.01.2022.

Zanieczyszczenie wód (2018). http://ibrbs.pl/mediawiki/index.php/Zanieczyszczenie_wód, accessed 14.01.2022.

Biogram autora

Janusz M. Ślusarczyk – dr hab., a graduate with honours in historical studies at the University of Silesia, deals with scientific issues in the field of history, history of science, military, tourism and sightseeing, national and internal security. Author of 5 monographs and over 70 scientific articles. Email: janusz 8339@gmail.com.

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.3

Paulina Szeląg
ORCID ID: 0000-0002-0662-4987
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Działalność edukacyjna *NATO Defense College*

Educational activities of the *NATO Defense College*

Abstrakt

Celem artykułu jest ukazanie działalności edukacyjnej świadczonej przez *NATO Defense College*. Instytucja ta, pomimo że funkcjonuje od ponad siedmiu dekad w systemie Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego, jest mało znanym ośrodkiem edukacyjnym. Jednak to na niej współcześnie ciąży obowiązek zapewniania usług edukacyjnych personelowi wojskowemu i cywilnemu wyższego szczebla z państw członkowskich Sojuszu oraz krajów z nim współpracujących. W ten sposób *NATO Defense College* ma przyczyniać się do zwiększenia efektywności NATO, a także wymiany doświadczeń i nawiązywaniu kontaktów w wielonarodowym otoczeniu. Artykuł został podzielony na kilka części, w których przybliżono powstanie *NATO Defense College*, strukturę organizacyjną oraz działalność edukacyjną tego podmiotu. Autorka oprócz szczegółowego omówienia programów edukacyjnych, znajdujących się w ofercie tej instytucji, ukazała również beneficjentów, którzy korzystają z kursów, seminariów i konferencji. Szczególna uwaga została skoncentrowana na państwach, których obywatele uczestniczą w programach edukacyjnych oraz ewolucji tematycznej samych programów. Przytoczona w artykule argumentacja potwierdza przyjętą tezę, iż *NATO Defense College* jest międzynarodową instytucją edukacyjną, która od ponad 70 lat wzbogaca swój program nauczania i adresuje go do szerokiego grona oficerów i urzędników cywilnych nie tylko wywodzących się z państw Sojuszu. W artykule wykorzystano takie metody badawcze, jak: badania statystyczne, studium przypadku, krytyczna analiza piśmiennictwa, badanie dokumentów, analiza porównawcza.

Słowa kluczowe: Organizacja Paktu Północnoatlantyckiego (NATO), NATO Defense College, edukacja dla bezpieczeństwa, współpraca międzynarodowa, Partnerstwo dla Pokoju, Dialog Śródziemnomorski, Stambulska Inicjatywa Współpracy

Abstract

The aim of the article is to present the educational acitivies of the NATO Defense College. Even though this institution has been operating in the system of the North Atlantic Treaty Organization for over seven decades, it is still a little-known educational center. On the other hand, this institution is obliged to provide educational services to senior military and civilian personnel from the NATO member states and countries cooperating with it. In this way, the NATO Defense College contribute to increasing NATO's effectiveness, as well as

the exchange of experiences and establishing relations in a multinational environment. The article is divided into several parts, which describe a creation of the NATO Defense College, its organizational structure and educational activities. Apart from a detailed discussion of educational programs offered by this institution, the author also presents the beneficiaries of the courses, seminars and conferences of the NATO Defense College. Particular attention Has been paid on countries whose citizens participate in educational programs and the thematic evolution of the programs themselves. The arguments presented in the article confirm the thesis that NATO Defense College is an international, educational institution that Has been enriching its curriculum for over 70 years and addresses it to a wide range of officers and civil servants not only from the countries of the Alliance. The article is based on such research methods as: statistical research, case study, critical analysis of the literature, examination of documents, comparative analysis.

Keywords: The North Atlantic Treaty Organization (NATO), NATO Defense College, safety education, international cooperation, Partnership for Peace, Mediterranean Dialogue, Istanbul Cooperation Initiative

Wprowadzenie

18 listopada 2021 roku Sekretarz Generalny Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego (NATO), Jens Stoltenberg, uczestniczył w Rzymie w oficjalnych obchodach 70. rocznicy utworzenia *NATO Defense College* (NATO, 2022).

Wspomniane wydarzenie zostało odnotowane na stronach internetowych i oficjalnych portalach społecznościowych NATO oraz *NATO Defense College*. Jednak światowa opinia publiczna praktycznie nie wyraziła zainteresowania tym faktem. Świadczyć może o tym chociażby to, że najbardziej poczytne dzienniki i gazety świata, takie jak m.in. *The New York Times*, *Le Monde, Corriere Della Serra, Bild*, nie zamieściły w swoich wydaniach ani jednej wzmianki na ten temat. Próżno też było szukać informacji o tym wydarzeniu, jak też o samym *NATO Defense College* na stronach czołowych *think tanków*, których profil działalności dotyczy studiów nad pokojem i bezpieczeństwem. Można w tym miejscu chociażby wymienić *Stokholm International Peace Research Institute (SIPRI), The Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', RAND Corporation, Carnegie Endowment for International Peace.*

Problematyka działalności *NATO Defense College* nie znajduje również istotnego miejsca w badaniach naukowych. Z dostępnych źródeł, głównie internetowych, wynika, że badania w tym zakresie w ostatnim czasie prowadziła przede wszystkim Trine Villumsen Berling (Villumsen Berling, 2018), która na podstawie wywiadów, obserwacji uczestniczącej i wnikliwej analizy dokumentów *NATO Defense College*, omówiła procesy stabilizacji kryzysów w Libii w 2011 roku i na Ukrainie w latach 2013–2015, jako źródeł wiedzy. Autorka tym samym przedstawiła dwa przykłady wiedzy specjalistycznej, odnosząc się do mechanizmu jej tworzenia przez pracowników *NATO Defense College.* Ponadto, Trine Villumsen Berling wraz z Brooke A. Smith-Windsor (Villumsen Berling, Smith-Windsor, 2017) dokonały analizy pięciu celów funkcjonowania *NATO Defense College*. Villumsen Berling częściowo omówiła działalność tej instytucji w artykule *Tacit expertise: How the NATO Defense College nurtures an international hub of security knowledge through education* (Villumsen Berling, 2016). Jednakże, analizując wskazane powyżej prace, nasuwa

się wniosek, że w dużej mierze odnoszą się one do działalności naukowej tejże instytucji, nie uwzględniając w całościowy sposób jej współczesnej oferty edukacyjnej.

Innymi badaczami, którzy koncentrowali się na genezie powstania i działalności *NATO Defense College* byli Kenyon (1959), de Monts de Savasse (1982) oraz Kohr i Eberhard Radbuch (1987). Należy jednak zaznaczyć, że ich prace powstały w latach 60. i 80. XX wieku. Nie uwzględniają one zatem pełnego rozwoju edukacyjnego *NATO Defense College*.

Dokonując przeglądu literatury naukowej poświęconej problematyce historii, roli i działalności *NATO Defense College* można wysnuć wniosek, iż pomimo istotnej roli jaką według niektórych polityków (Ministry of Defense of Georgia, 2016) pełni ta instytucja w systemie Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego, do tej pory nie stanowiła ona przedmiotu badań naukowych. Świadczy o tym również fakt, iż działalność tej instytucji jest w głównej mierze propagowana przez jej pracowników.

Celem niniejszego artykułu jest nie tylko wypełnienie luki badawczej dotyczącej problematyki działalności edukacyjnej *NATO Defense College*, lecz również potwierdzenie tezy, mówiącej, że *NATO Defense College* jest międzynarodową instytucją edukacyjną, która od ponad 70. lat wzbogaca swój program nauczania i adresuje go do szerokiego grona oficerów i urzędników cywilnych nie tylko wywodzących się z państw Sojuszu.

Metodologia badania

Podczas prowadzonych badań skorzystano zarówno z ilościowych, jak i jakościowych metod badawczych. Metody takie jak zwykłe studium przypadku i krytyczna analiza piśmiennictwa posłużyły odpowiednio do zobrazowania przypadku działalności edukacyjnej *NATO Defense College* oraz przeanalizowania stanu badań naukowych na temat tej instytucji. Analiza ilości państw, z których pochodzą osoby uczestniczące w kursach organizowanych przez *NATO Defense College*, została oparta na badaniach statystycznych. Z kolei zakres tematyczny kursów, szkoleń, wykładów i konferencji znajdujących się w ofercie edukacyjnej *NATO Defense College* został opracowany z wykorzystaniem takich metod jakościowych, jak: badanie dokumentów i analiza porównawcza.

Wyniki

Historia powstania i misja *NATO Defense College*

Pomysłodawcą powstania *NATO Defense College* był Generał Dwight D. Eisenhower, ówczesny pierwszy Naczelny Dowódca Sojuszniczy w Europie (*Supreme Allied Commander Europe*) oraz przyszły 34. prezydent Stanów Zjednoczonych (Pastusiak, 1999, s. 736–759). *NATO Defense College* rozpoczęło swoją działalność 19 listopada 1951 r. w Paryżu. Wówczas odbył się inauguracyjny kurs o nazwie *Senior Course*, skierowany do 47 starszych oficerów, tj. posiadających stopień pułkownika i podpułkownika (OF-5 i OF-4 – zgodnie z oznaczeniem kodowym stopnia wojskowego NATO) i cywilnych urzędników równego szczebla (NATO, 2021), pochodzących

z 10 państw Sojuszu. W 1966 r. zmianie uległa siedziba *NATO Defense College*. Było to spowodowane opuszczeniem przez Francję struktur wojskowych Sojuszu. Od tego roku siedzibą tejże instytucji jest Rzym.

Jak już zaznaczono, misją *NATO Defense College* jest przyczynianie się do efektywności i spójności Sojuszu, poprzez edukację z zakresu bezpieczeństwa transatlantyckiego, skierowaną do oficerów i urzędników cywilnych wyższego szczebla, a także prowadzenie badań naukowych istotnych z punktu widzenia Sojuszu i wspieranych przez sojuszników, partnerów i podmioty nie należące do NATO (NATO Defense College, 2022). Tym samym głównym celem *NATO Defense College* jest rozwijanie krytycznego, kreatywnego i strategicznego myślenia w kluczowych kwestiach, będących zarazem wyzwaniami stojącymi przed Sojuszem. Cel ten jest realizowany poprzez zapewnianie usług edukacyjnych personelowi wojskowemu i cywilnemu wyższego szczebla, co owocuje również wymianą doświadczeń i nawiązywaniem kontaktów w wielonarodowym otoczeniu. Wspomniane już prowadzenie badań naukowych dotyczących spraw istotnych dla samej Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego ma za zadanie wspierać programy edukacyjne, znajdujące się w ofercie *NATO Defense College.* Co więcej, instytucja ta podejmuje również działania mające na celu nawiązanie współpracy z konkretnymi interesariuszami zewnętrznymi. Poprzez to wspiera strategiczne cele Sojuszu i promuje jego wartości. Działalność edukacyjna, jak i badawcza *NATO Defense College* ma za zadanie: promować Sojusz i działania przez niego podejmowane, a także wartości, którymi się on kieruje, wzmacniać solidarność Sojuszu, przewidywać potencjalne zagrożenia dla Sojuszu i jego członków, przyczyniać się do transformacji i adaptacji NATO, wspierać debatę na temat kwestii bezpieczeństwa, promować efektywną komunikację w języku angielskim i francuskim, współpracować z odpowiednimi organami NATO, a także nawiązywać relacje ze środowiskiem akademickim i podmiotami zewnętrznymi (NATO Defense College, 2022).

Struktura organizacyjna *NATO Defense College*

Struktura organizacyjna *NATO Defense College* nie jest zbytnio rozbudowana. Na czele tejże instytucji stoi Komendant (*Commandant*), którym od 2020 r. jest generał porucznik Olivier Rittimann. W latach 1951–2022 funkcję tę sprawowało 30 wojskowych, będących obywatelami 15 państw należących do Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego (zob. Tabela 1).

Tabela 1. Komendanci *NATO Defense College* w latach 1951–2022.

L.p.	Stopień wojskowy	Imię i nazwisko	Lata pełnienia funkcji	Kraj pochodzenia
1.	Generał porucznik	Olivier Rittimann	2020–nadal	Francja
2.	Generał porucznik	Chris Whitecross	2016–2020	Kanada
3.	Generał major	Janusz Bojarski	2014–2016	Polska
4.	Generał porucznik	Arne Bård Dalhaug	2011–2014	Norwegia
5.	Generał porucznik	Wolf-Dieter Loeser	2008–2011	Niemcy

6.	Generał porucznik	Marc Vankeirsbilck	2005–2008	Belgia
7.	Generał porucznik	J.P. Raffene	2002–2005	Francja
8.	Generał porucznik	H. Olboeter	1999–2002	Niemcy
9.	Generał porucznik	Lecea Dezcallar	1996–1999	Hiszpania
10.	Generał porucznik	R.J. Evraire	1993–1996	Kanada
11.	Generał porucznik	P.M.A. Castelo Branco	1989–1993	Portugalia
12.	Generał porucznik	A. Everaert	1987–1989	Belgia
13.	Generał porucznik	F.I.S. Uhle-Wettler	1984–1987	Niemcy
14.	Generał porucznik	J.G. Kotsolakis	1981–1984	Grecja
15.	Wiceadmirał	Sir Lancelot Bell-Davies	1979–1981	Wielka Brytania
16.	Generał porucznik	R.J.W. Heslinga	1976–1979	Niderlandy
17.	Generał porucznik	E.H. Wolff	1974–1976	Dania
18.	Wiceadmirał	J.E. O'Brien	1970–1974	Kanada
19.	Generał porucznik	S. Erensd	1968–1970	Turcja
20.	Generał porucznik	E. Tufte Johnsen	1966–1968	Norwegia
21.	Generał porucznik	D.S. Fanali	1965–1966	Włochy
22.	Generał porucznik	Wolf Graf Von Baudissin	1963–1965	Niemcy
23.	Generał porucznik	U. De Martino	1961–1963	Włochy
24.	Generał porucznik	O. Harteon	1959–1961	Belgia
25.	Generał porucznik	T. Ariburun	1958–1959	Turcja
26.	Generał major	E.N.K. Estcourt	1958	Wielka Brytania
27.	Generał porucznik	E. De Renzi	1957–1958	Włochy
28.	Generał porucznik	C.E. Byers	1955–1957	Stany Zjednoczone
29.	Marszałek lotnictwa	Sir Lawrence Darvall	1953–1955	Wielka Brytania
30.	Admirał	A.G. Lemonnier	1951–1954	Francja

Źródło: Opracowanie własne na podstawie NATO Defense College (2022), Commendants. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/about/organization.php?icode=37.

Komendantowi podlegają bezpośrednio Dziekan/Zastępca komendanta (*Dean/Deputy Commendant*) oraz Dyrektor do spraw zarządzania (*Director of Management*). Dziekan odpowiada za jakość programu akademickiego. Monitoruje program nauczania i doradza w zakresie polityki akademickiej. Ponadto nadzoruje on następujące jednostki organizacyjne *NATO Defense College*: Pion Planowania

i Polityki Akademickiej (*Academic Planning and Policy Division*)[1], Pion Operacji Akademickich (*Academic Operations Division*)[2], Pion Badań (*Research Division*)[3] i Wydział Bliskiego Wschodu (*Middle East Faculty*)[4]. Dziekan ma za zadanie również wspomagać w różnych sprawach Komendanta oraz reprezentować go podczas jego nieobecności. Utrzymuje on również bliskie relacje z Sojuszniczym Dowództwem do spraw Transformacji (*Allied Command Transformation*) i Kwaterą Główną NATO (*NATO HQ*). Poprzez to dąży do zapewnienia programów nauczania, które będą pokrywały się tematycznie z planami rozwoju Sojuszu (NATO Defense College, 2022).

Dyrektor do spraw zarządzania jest głównym doradcą Komendanta w zakresie zarządzania. Jest on odpowiedzialny za koordynowanie i konserwację obiektów znajdujących się w posiadaniu *NATO Defense College*. Jego spektrum działalności obejmuje zadania związane z zarządzeniem personelem administracyjnym, zapewnieniem wsparcia logistycznego i obsługi informatycznej. Dyrektor do spraw zarządzania może działać w ww. zakresie w imieniu Komendanta i na jego polecenie lub też podczas jego nieobecności (NATO Defense College, 2022).

Aspekt edukacyjny działalności *NATO Defense College*

Od ponad 70 lat *NATO Defense College* nieprzerwanie zapewnia edukację skierowaną do wojskowych i cywilów nie tylko pochodzących z państw należących do Sojuszu, lecz również z państw Partnerstwa dla Pokoju (*the Partnership for Peace*)[5],

1 Pion Planowania i Polityki Akademickiej (*Academic Planning and Policy Division)* jest odpowiedzialny za opracowywanie akademickich programów nauczania i kształtowania polityki akademickiej. Pion jest zaangażowany szczególnie w opracowywanie programów i wydarzeń towarzyszących Kursowi Seniora (*Senior Course*) i powiązanych z nim krótszych kursów. Ponadto, opracowuje i realizuje kursy dla generałów, oficerów flagowych i ambasadorów. NATO Defense College (2022), The Academic Planning and Policy Division. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/about/organization.php?icode=80.

2 Głównym celem Pionu Operacji Akademickich (*Academic Operations Division*) jest zapewnienie wysokiej jakości kształcenia, zwłaszcza w ramach Kursu Seniora (*Senior Course*). NATO Defense College (2022), The Academic Operations Division. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/about/organization.php?icode=99.

3 Pion Badań (*Research Division*) powstał w 2007 r. na bazie funkcjonującego wcześniej Oddziału Badań Akademickich (*Academic Research Branch*). Zrzesza on cywilnych i wojskowych badaczy, wywodzących się z wielu dyscyplin akademickich. Ich zainteresowania obejmują szerokie spektrum zagadnień związanych z bezpieczeństwem. NATO Defense College (2022), Research at the NDC. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=3.

4 Wydział Bliskiego Wschodu (*Middle East Faculty*) jest głównym ośrodkiem w strukturze *NATO Defense College,* który poprzez działania edukacyjne, badawcze i informacyjne przyczynia się do rozwoju strategii NATO w zakresie kształtowania relacji między Sojuszem a regionami Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. NATO Defense College (2022), The Middle East Faculty. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/about/organization.php?icode=100.

5 Program Partnerstwo dla Pokoju (*the Partnership for Peace*) został zapoczątkowany w 1994 roku. Jego celem jest umocnienie stabilności i bezpieczeństwa w Europie. Jest on adresowany do wszystkich członków Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), którzy są zdolni i gotowi do wniesienia swojego wkładu do programu. Partnerstwo

państw Dialogu Śródziemnomorskiego (*Mediterranean Dialogue*)[6], państw Stambulskiej Inicjatywy Współpracy (*Istanbul Cooperation Initiative*)[7] oraz państw, które nie należą do powyższych inicjatyw, lecz przynależą geograficznie do Maghrebu[8], Maszreku[9] i Zatoki Perskiej[10]. Tym samym mury edukacyjne *NATO Defense College* są otwarte dla wojskowych i cywilów pochodzących z 72 państw świata (Zob. Tabela 2, Tabela 3).

Tabela 2. Wykaz państw należących do Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego oraz państw należących do programów i inicjatyw ustanowionych przez Sojusz.

L.p.	Nazwa państwa	Państwo należące do NATO	Państwo należące do Partnerstwa dla Pokoju	Państwo należące do Dialogu Śródziemnomorskiego	Państwo należące do Stambulskiej Inicjatywy Współpracy
1.	Belgia	Tak	Tak	Tak	Tak
2.	Dania	Tak	Tak	Tak	Tak
3.	Francja	Tak	Tak	Tak	Tak
4.	Islandia	Tak	Tak	Tak	Tak
5.	Kanada	Tak	Tak	Tak	Tak
6.	Luksemburg	Tak	Tak	Tak	Tak

dla Pokoju oprócz dialogu i współpracy dąży do wykształcenia partnerstwa, stanowiącego solidny fundament bezpieczeństwa międzynarodowego. Służy rozszerzeniu i intensyfikacji współpracy politycznej i wojskowej oraz przywiązaniu do demokratycznych zasad. Latoszek, E. (2006). Pakt Północnoatlantycki jako przykład międzynarodowej organizacji międzyrządowej o charakterze wojskowym. W: E. Latoszek, M. Proczek (red.), *Organizacje międzynarodowe we współczesnym świecie*. Dom Wydawniczy ELIPSA.

6 Dialog Śródziemnomorski (*Mediterranean Dialogue*) został ustanowiony w 1994 r. i stanowi forum partnerstwa, którego celem jest przyczynianie się do bezpieczeństwa i stabilności w regionie Morza Śródziemnego i Afryki Północnej. Ma również promować dobre stosunki i zrozumienie między państwami NATO a krajami uczestniczącymi w tej inicjatywie. NATO (2022), Mediterranean Dialogue. Dostęp 21.02.2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm.

7 Stambulska Inicjatywa Współpracy (*Istanbul Cooperation Initiative*) została zainicjowana w 2004 r. podczas szczytu NATO w Stambule. Ma na celu promować współpracę w dziedzinie bezpieczeństwa pomiędzy NATO a krajami partnerskimi, zlokalizowanymi na terenie Bliskiego Wschodu. NATO (2022), Istanbul Cooperation Initiative (ICI). Dostęp 21.03.2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm.

8 Tradycyjnie do państw Maghrebu zalicza się: Maroko, Algierię i Tunezję, a niekiedy również Mauretanię, Libię i Saharę Zachodnią. Encyklopedia PWN (2022), Maghreb. Dostęp 21.03.2022, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Maghreb;3936028.html.

9 Do państw Maszreku zalicza się: Egipt, Sudan, Arabia Saudyjska, Jemen, Oman, Kuwejt, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Izrael, Jordanię, Liban, Syrię, Irak. Britannica (2022), Mashriq. Dostęp 21.03.2022, https://www.britannica.com/place/Mashriq.

10 Do państw Zatoki Perskiej zalicza się: Zjednoczone Emiraty Arabskie, Arabię Saudyjską, Katar, Bahrajn, Kuwejt, Irak, Iran i Oman (część tego państwa graniczy z Zatoką Perską). Britannica (2022), Persian Gulf. Dostęp 21.03.2022, https://www.britannica.com/place/Persian-Gulf.

7.	Niderlandy	Tak	Tak	Tak	Tak
8.	Norwegia	Tak	Tak	Tak	Tak
9.	Portugalia	Tak	Tak	Tak	Tak
10.	Stany Zjednoczone	Tak	Tak	Tak	Tak
11.	Wielka Brytania	Tak	Tak	Tak	Tak
12.	Włochy	Tak	Tak	Tak	Tak
13.	Grecja	Tak	Tak	Tak	Tak
14.	Turcja	Tak	Tak	Tak	Tak
15.	Niemcy	Tak	Tak	Tak	Tak
16.	Hiszpania	Tak	Tak	Tak	Tak
17.	Czechy	Tak	Tak	Tak	Tak
18.	Polska	Tak	Tak	Tak	Tak
19.	Węgry	Tak	Tak	Tak	Tak
20.	Bułgaria	Tak	Tak	Tak	Tak
21.	Estonia	Tak	Tak	Tak	Tak
22.	Litwa	Tak	Tak	Tak	Tak
23.	Łotwa	Tak	Tak	Tak	Tak
24.	Rumunia	Tak	Tak	Tak	Tak
25.	Słowacja	Tak	Tak	Tak	Tak
26.	Słowenia	Tak	Tak	Tak	Tak
27.	Albania	Tak	Tak	Tak	Tak
28.	Chorwacja	Tak	Tak	Tak	Tak
29.	Czarnogóra	Tak	Tak	Tak	Tak
30.	Macedonia Północna	Tak	Tak	Tak	Tak
31.	Armenia	Nie	Tak	Nie	Nie
32.	Austria	Nie	Tak	Nie	Nie
33.	Azerbejdżan	Nie	Tak	Nie	Nie
34.	Białoruś	Nie	Tak	Nie	Nie
35.	Bośnia i Hercegowina	Nie	Tak	Nie	Nie
36.	Finlandia	Nie	Tak	Nie	Nie
37.	Gruzja	Nie	Tak	Nie	Nie
38.	Irlandia	Nie	Tak	Nie	Nie
39.	Kazachstan	Nie	Tak	Nie	Nie
40.	Republika Kirgizji	Nie	Tak	Nie	Nie
41.	Malta	Nie	Tak	Nie	Nie
42.	Mołdawia	Nie	Tak	Nie	Nie

43.	Federacja Rosyjska	Nie	Tak	Nie	Nie
44.	Serbia	Nie	Tak	Nie	Nie
45.	Szwecja	Nie	Tak	Nie	Nie
46.	Szwajcaria	Nie	Tak	Nie	Nie
47.	Tadżykistan	Nie	Tak	Nie	Nie
48.	Turkmenistan	Nie	Tak	Nie	Nie
49.	Ukraina	Nie	Tak	Nie	Nie
50.	Uzbekistan	Nie	Tak	Nie	Nie
51.	Algieria	Nie	Nie	Tak	Nie
52.	Egipt	Nie	Nie	Tak	Nie
53.	Izrael	Nie	Nie	Tak	Nie
54.	Jordania	Nie	Nie	Tak	Nie
55.	Maroko	Nie	Nie	Tak	Nie
56.	Mauretania	Nie	Nie	Tak	Nie
57.	Tunezja	Nie	Nie	Tak	Nie
58.	Bahrajn	Nie	Nie	Nie	Tak
59.	Kuwejt	Nie	Nie	Nie	Tak
60.	Katar	Nie	Nie	Nie	Tak
61.	Zjednoczone Emiraty Arabskie	Nie	Nie	Nie	Tak

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: NATO (2022), The Partnership for Peace Programme. Dostęp 21.03.2022, https://www.sto.nato.int/Pages/partnership-for-peace.aspx; NATO (2022), Mediterranean Dialogue. Dostęp 21.03.2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm; NATO (2022), Istanbul Cooperation Initiative (ICI). Dostęp 21.03.2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm .

Tabela 3. Państwa Maghrebu, Maszreku i Zatoki Perskiej, które nie należą do Dialogu Śródziemnomorskiego i Stambulskiej Inicjatywy Współpracy.

L.p.	Państwo	Region geograficzny
1.	Libia	Maghreb
2.	Sahara Zachodnia	Maghreb
3.	Sudan	Maszrek
4.	Arabia Saudyjska	Maszrek/Zatoka Perska
5.	Jemen	Maszrek
6.	Oman	Maszrek/Zatoka Perska
7.	Liban	Maszrek
8.	Syria	Maszrek
9.	Irak	Maszrek/Zatoka Perska
10.	Iran	Zatoka Perska

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Encyklopedia PWN (2022), Maghreb. Dostęp 21.03.2022, https://

encyklopedia.pwn.pl/haslo/Maghreb;3936028.html; Britannica (2022), Mashriq. Dostęp 21.03.2022, https://www.britannica.com/place/Mashriq; Britannica (2022), Persian Gulf. Dostęp 21.03.2022, https://www.britannica.com/place/Persian-Gulf; NATO Defense College (2022), On-site Courses. Dostęp 21.03.2022, https://www.ndc.nato.int/education/courses.php?icode=9.

Zatem można stwierdzić, że *NATO Defense College* adresuje swoją działalność edukacyjną do szerokiej rzeszy odbiorców wielu narodowości. Sprzyja tym samym wymianie kontaktów, dobrych praktyk i budowaniu współpracy pomiędzy wojskowymi i cywilami z państw NATO i państw nie należących do Sojuszu. Zgodnie z dostępnymi danymi statystycznymi, w 2021 r. *Senior Course* 139 ukończyło 83 oficerów i urzędników cywilnych pochodzących z 32 państw świata (NATO Defense College, 2021).

Najbardziej upowszechnionym i rozpoznawalnym kursem, znajdującym się w ofercie edukacyjnej *NATO Defense College* jest wspomniany już *Senior Course*, którego struktura obejmuje mniejsze jednostki zwane komitetami (Villumsen Berling, Smith-Windsor, 2017, s. 177). Jego głównym celem jest przygotowanie starszych oficerów (pułkowników i podpułkowników) i urzędników cywilnych równorzędnego szczebla, pochodzących z państw Sojuszu, a także krajów Partnerstwa dla Pokoju, Dialogu Śródziemnomorskiego, Stambulskiej Inicjatywy Współpracy oraz innych, wybranych państw, do pełnienia wyższych funkcji w Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego lub funkcji ściśle związanych z działalnością Paktu lecz realizowanych w państwach pochodzenia. *Senior Course* jest również skierowany do oficerów i urzędników zatrudnionych w strukturach Paktu. Zwykle uczestniczą oni w wybranych modułach kursu. Do celów szczegółowych tego programu edukacyjnego należy m.in.: poszerzenie przez uczestników kursu zrozumienia na temat relacji między NATO a międzynarodowym środowiskiem bezpieczeństwa, rozwój wiedzy z zakresu wspólnych wartości i interesów Sojuszu, koncepcji polityczno-wojskowych, organizacji i metod pracy, zapobiegania konfliktom, misji Sojuszu, interakcji kluczowych organizacji międzynarodowych z Sojuszem. Ponadto, kurs ma za zadanie zwiększyć umiejętność strategicznego myślenia i krytycznej analizy wśród uczestników, a także pogłębiać wiedzę i rozwijać umiejętności, zwłaszcza w zakresie podejmowania decyzji i budowania konsensusu. Poprzez udział w kursie uczestnicy pogłębiają także swoje umiejętności językowe, doskonaląc język angielski lub francuski (NATO Defense College, 2022). Należy podkreślić, że *Senior Course* składa się z 10 modułów nauczania (Zob. Tabela 4), w ramach których porusza się konkretne tematy.

Tabela 4. Moduły realizowane w ramach *Senior Course.*

L.p.	**Okres nauki (*study period*)**	**Tematyka modułu**
1.	Okres nauki A	Globalne środowisko bezpieczeństwa (*The Global Security Environment*)
2.	Okres nauki B	Organizacje międzynarodowe (*International Organizations*)
3.	Okres nauki B	Badania terenowe: Perspektywy europejskie (*Field Study: European Perspectives*)

4.	Okres nauki C	NATO: teraźniejszość i przyszłość (*NATO: Present and Future*)
5.	Okres nauki C	Badania terenowe: Stosunki transatlantyckie (*Field Study: The Transatlantic Link*)
6.	Okres nauki D	Trendy związane z technologią (*Technology Related Trends*)
7.	Okres nauki E	Globalne wyzwania bezpieczeństwa (*Global Security Challenges*)
8.	Okres nauki F	Problemy regionalne (*Regional Issues*)
9.	Okres nauki F	Badania terenowe: Podejścia regionalne i Partnerstwo dla Pokoju (*Field Study: Regional Approaches and PfP*)
10.	Okres nauki G	Zarządzanie kryzysowe – NMDX (*Crisis Management – The NMDX*)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie NATO Defense College (2022), The Senior Course. Dostęp 22.03.2022, https://www.ndc.nato.int/education/courses.php?icode=9.

Modułowa struktura kursu sprawia, że niektóre zajęcia są dostępne dla oficerów wojskowych i urzędników cywilnych, którzy nie są w stanie uczęszczać przez 6 miesięcy na zajęcia stacjonarne, odbywające się w siedzibie *NATO Defense College* w Rzymie. Tym samym osoby te mogą wziąć udział w 5 kursach modułowych, organizowanych podczas każdej edycji *Senior Course*, które trwają 5 dni. Takie rozwiązanie sprawia, że problematyka zajęć realizowanych w ramach *Senior Course* jest skierowana do szerszej grupy odbiorców, pochodzących zarówno z państw Sojuszu jak też Partnerstwa dla Pokoju, Dialogu Śródziemnomorskiego oraz Stambulskiej Inicjatywy Współpracy (NATO Defense College, 2022).

W trakcie trwania kursu odbywają się 3 zajęcia terenowe tj. w Kwaterze Głównej NATO oraz stolicach wybranych państw Sojuszu. Zajęcie te mają na celu zapoznać słuchaczy z infrastrukturą NATO, umożliwić im wzięcie udziału w prelekcjach wyższych rangą urzędników oraz dowiedzieć się w jaki sposób konkretne państwa wypełniają zobowiązania wynikające z uczestnictwa w Sojuszu. Uczestnicy kursu zrzeszeni w komitetach po odbyciu ww. wizyt są zobowiązani przedstawić raport dotyczący analizy relacji transatlantyckich oraz wkładu państw w działalność Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego (NATO Defense College, 2022).

Zwieńczeniem kursu są ćwiczenia praktyczne, które odbywają się na kilka tygodni przed jego końcem. Pierwsze z nich obejmują trzydniową symulację polityczną na szczeblu Rady Północnoatlantyckiej. Symulacja dotyczy konieczności wypracowania konsensusu niezbędnego do odparcia zagrożeń dla bezpieczeństwa Sojuszu. Kolejne z ćwiczeń praktycznych zakładają przedstawienie, przez każdy z komitetów, zrzeszających słuchaczy kursu projektu badawczego projektu w formie pisemnej i ustnej. Jego temat jest każdorazowo zatwierdzany na początku *Senior Course* i odnosi się on do problematyki szeroko pojętych zagrożeń bezpieczeństwa (NATO Defense College, 2022).

Oprócz *Senior Course* w ofercie edukacyjnej *NATO Defense College* znajdują się także krótkoterminowe kursy stacjonarne adresowane do konkretnej grupy odbiorców (Zob. Tabela 5).

Tabela 5. Krótkoterminowe, stacjonarne kursy organizowane przez *NATO Defense College.*

L.p.	Nazwa kursu	Rok inauguracji	Tematyka kursu	Adresaci	Czas trwania
1.	*The General and Flag Officers and Ambassadors Course*	2002	Zapoznanie słuchaczy z działalnością NATO i wyzwaniami w sferze bezpieczeństwa, stojącymi przed Sojuszem.	Kurs jest skierowany do starszych oficerów i urzędników.	Zasadnicza część kursu trwa tydzień. Jest organizowany na wiosnę i w jesieni. Poprzedza go tydzień zajęć w Brukseli.
2.	Integrated Partner Orientation Course (IPOC)	1992	Kurs ma na celu przedstawić uczestnikom zasady funkcjonowania NATO.	Kurs jest skierowany do oficerów i pracowników cywilnych pochodzących z państw Partnerstwa dla Pokoju, Dialogu Śródziemnomorskiego, Stambulskiej Inicjatywy Współpracy	Kurs trwa tydzień i odbywa się w ramach *Senior Course*.
3.	The NATO Regional Cooperation Course (NRCC)	2009	W trakcie kursu uczestnicy z państw Maghrebu, Maszreku i Zatoki Perskiej zapoznają się z problematyką działalności NATO, natomiast uczestnicy z państw NATO poznają problematykę państw Maghrebu, Maszreku oraz Zatoki Perskiej.	Oficerowie i urzędnicy z państw NATO oraz państw Maghrebu, Maszreku, Zatoki Perskiej.	Kurs trwa 10 tygodni i odbywa się dwa razy do roku tj. na wiosnę i w jesieni.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie NATO Defense College (2022), On-site Courses. Dostęp 23.03.2022, https://www.ndc.nato.int/education/courses.php?icode=9.

Analizując problematykę kursów krótkoterminowych oferowanych przed *NATO Defense College,* można wysnuć wniosek, że są one adresowane do licznej grupy odbiorców tj. oficerów i pracowników cywilnych państw członkowskich NATO, a także państw Maghrebu, Maszreku i Zatoki Perskiej. Ponadto, mogą w nich brać udział również oficerowie i pracownicy cywilni krajów Partnerstwa dla Pokoju, Dialogu Śródziemnomorskiego i Stambulskiej Inicjatywy Współpracy. Tym samym podobnie jak *Senior Course*, także i kursy krótkoterminowe są adresowane do osób wywodzących się z 72 państw świata.

Oprócz wspomnianych wyżej kursów krótkoterminowych *NATO Defense College* od lat organizuje wydarzenia naukowe mające formę konferencji i wykładów (Zob. Tabela 6).

Tabela 6. Konferencje i wykłady organizowane przez *NATO Defense College*.

L.p.	Nazwa wydarzenia	Rok inauguracji	Tematyka wydarzenia	Adresaci	Czas trwania
1.	*Senior Executive Regional Conference (SERC-1)*	2012	Konferencja ma na celu wzmocnić wzajemne zrozumienie między państwami w zakresie szeroko pojętych problemów regionalnych, a także ukazać ewolucję problemów strategicznych we wskazanych regionach świata oraz państwach Sojuszu. Ponadto, udział w niej ma pogłębić wiedzę uczestników na temat NATO i jego roli w zapewnieniu wspólnego bezpieczeństwa.	Wysocy rangą urzędnicy cywilni, decydenci polityczni, liderzy z państw NATO, krajów Dialogu Śródziemnomorskiego, Stambulskiej inicjatywy Współpracy oraz zaproszeni goście m.in. z takich państw jak Arabia Saudyjska, Oman, Afganistan	Konferencja trwa zwykle 3-4 dni.
2.	*NATO Week*	2001	Wykłady mają na celu nakreślić myślenie strategiczne Sojuszu i ukazać możliwości i metody edukacyjne *NATO Defense College*. Ponadto, wykłady służą zaznajomieniu uczestników z problematyką funkcjonowania samego Sojuszu, zmieniających się warunków bezpieczeństwa międzynarodowego. Służą one również temu, by wzmocnić współpracę Ukrainy z NATO i ukazać istotę tej współpracy.	Seria wykładów, autorstwa pracowników naukowych i władz *NATO Defense College*, jest adresowana do ukraińskich oficerów.	Wykłady trwają tydzień. Odbywają w Kijowie w lutym każdego roku.
3.	*Conference of Commandants (CoC)*	1971	Konferencja służy wymianie poglądów na temat edukacji wojskowych i cywilów wyższego szczebla w środowisku napotykającym na nowe wyzwania w zakresie bezpieczeństwa. Dodatkowo udział w konferencji ma zapewnić wymianę doświadczeń i poglądów na temat edukacji wojskowej, by wzmacniać metody i plany nauczania.	Konferencja jest adresowana do osób zajmujących się zawodowo edukacją wojskową, pochodzących z państw NATO oraz krajów Partnerstwa dla Pokoju, Dialogu Śródziemnomorskiego, Stambulskiej Inicjatywy Współpracy	Konferencja trwa trzy dni. Odbywa się co roku w innym miejscu. Jednak raz na trzy lata odbywa się w Rzymie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: NATO Defense College (2022), On-site Courses. Dostęp 24.03.2022 https://www.ndc.nato.int/education/courses.php?icode=9; NATO Defense College (2022), International Week in Kyiv. Dostęp 24.03.2022, https://www.ndc.nato.int/outreach/outreach.php?icode=15; NATO Defense College (2022), Conference of Commandants. Dostęp 24.03.2022, https://www.ndc.nato.int/outreach/outreach.php?icode=5.

Dokonując analizy wydarzeń edukacyjnych, takich jak konferencje czy serie wykładów, które są cyklicznie organizowane przez *NATO Defense College*, ponownie można stwierdzić, że są one adresowane do szerokiego grona odbiorców. Uczestniczyć w nich bowiem mogą wojskowi i cywile z minimum 72 państw świata.

Należy zaznaczyć, że działalność edukacyjna *NATO Defense College* nie ogranicza się jedynie do organizowania kursów przeznaczonych dla oficerów i urzędników cywilnych z państw Sojuszu i wspomnianych już wcześniej krajów nie należących

do NATO. W ostatnich bowiem latach ta instytucja edukacyjną nawiązała również współpracę z konkretnymi uniwersytetami.

Jednym z nich jest Uniwersytet Leicester, który podpisał z *NATO Defense College* umowę o organizacji, od 2017 roku, studiów podyplomowych, prowadzonych w trybie *on-line* i adresowanych do uczestników i absolwentów *Senior Course*. Studia są prowadzone przez Szkołę Historii, Polityki i Stosunków Międzynarodowych (*School of History, Politics and International Relations*) Uniwersytetu Leicester. Są one odpłatne i finansowane przez samych słuchaczy lub też przez instytucje, w których są oni zatrudnieni. NATO nie partycypuje w kosztach uczestnictwa w programie studiów. Uczestnicy biorą udział w zajęciach w trybie zdalnym, które trwają średnio 3,5 miesiąca. Same zajęcia mają strukturę modułową i rozpoczynają się w marcu i wrześniu każdego roku tj. w tym samym czasie co *Senior Course.* Tematyka modułów podstawowych jest bardzo szeroka i obejmuje m.in. politykę Unii Europejskiej, stosunki dyplomatyczne, stosunki międzynarodowe, prawa człowieka. Dodatkowo słuchacze studiów mogą również uczestniczyć w modułach opcjonalnych. Te z kolei obejmują taką problematykę, jak m.in.: interwencjonizm amerykański po zimnej wojnie, sztuka negocjacji, teorie stosunków międzynarodowych, eurosceptycyzm, służby wywiadowcze i bezpieczeństwo, rola Europy jako globalnego aktora. W zależności od ilości obranych kursów modułowych i czasu poświęconego na zaliczenie poszczególnych zajęć, słuchacze studiów mogą zakończyć je otrzymując certyfikat, dyplom lub dyplom poświadczający odbycie pełnego cyklu studiów (NATO Defense College, 2022).

Na podstawie odrębnych ustaleń umownych, istnieje również możliwość, by uczestnicy *Senior Course*, po spełnieniu określonych kryteriów, realizowali w Uniwersytet Leicester studia doktoranckie (NATO Defense College, 2022).

Drugim z uniwersytetów, z którym *NATO Defense College* podpisał umowę o współpracy jest *the LUISS Libera Università Internazionale degli Studi Sociali Guido Carli*. Umowa przewiduje, że absolwenci *Senior Course* będą mogli rozpocząć roczne studia magisterskie z zakresu Międzynarodowych spraw publicznych (*International Public Affairs*). Na poczet studiów absolwentom Senior *Course* zostanie zaliczonych 40 punktów ECTS. Mogę oni również liczyć na zniżkę w opłacie za studia. Program studiów obejmuje kursy związane z międzynarodowymi sprawami publicznymi, analizą polityki i zarządzaniem (NATO Defense College, 2022).

Dyskusja i wnioski

Analiza tytułowej problematyki wskazuje, że od 1951 roku działalność edukacyjna *NATO Defense College* ulegała zmianie. *NATO Defense College*, jako silnie zinternacjonalizowana instytucja edukacyjna, której Komendanci wywodzili się z 50% państw należących do Sojuszu, dokonywała zarówno pogłębienia, jak i poszerzenia oferty edukacyjnej.

Na początku swojej działalności tj. w 1951 roku *NATO Defense College* oferował jedynie *Senior Course*. W miarę upływu czasu, gdy dochodziło do nowych wyzwań i zagrożeń stojących przed NATO oraz gdy coraz to nowi aktorzy państwowi i niepaństwowi odgrywali istotne role w środowisku bezpieczeństwa międzynarodowego,

zmianie ulegała oferta edukacyjna *NATO Defense College*. Istotną rolę zaczęła wówczas także odgrywać edukacja wojskowa. Z tego względu w 1971 roku została zainaugurowana pierwsza konferencja z cyklu *Conference of Commandants*. Po zakończeniu zimnej wojny istniała konieczność wzmocnienia relacji między Sojuszem a krajami obecnego Partnerstwa Wschodniego, Dialogu Śródziemnomorskiego i Stambulskiej Inicjatywy Współpracy. Przełomowym jednak dla rozwoju *NATO Defense College* okazał się być XXI wiek. W latach 2001–2012 zostały zainaugurowane kolejne kursy i wydarzenia edukacyjne jak: *NATO Week*, *the General and Flag Officers and Ambassadors Course*, *the NATO Regional Cooperation Course (NRCC)*, *Senior Executive Regional Conference (SERC-1).* Ich program zakłada nie tylko zapoznanie słuchaczy z kwestiami związanymi z funkcjonowaniem Sojuszu, lecz również z bieżącymi wyzwaniami w zakresie bezpieczeństwa międzynarodowego. Podobnie jak *Senior Course*, także krótsze kursy i konferencje są adresowane nie tylko do członków Sojuszu, lecz również krajów Partnerstwa dla Pokoju, Dialogu Śródziemnomorskiego, Stambulskiej Inicjatywy Współpracy, a także państw nie należących do powyższych inicjatyw, lecz zlokalizowanych w regionach Maghrebu, Maszreku i Zatoki Perskiej. To sprawia, że potencjalni uczestnicy kursów długoterminowych, krótkoterminowych i konferencji mogą reprezentować w przybliżeniu 36% wszystkich państw świata (Polska Times, 2018). Biorąc pod uwagę ten fakt, nasuwa się wniosek, że działalność edukacyjna *NATO Defense College* obejmuje szerokie grono odbiorców, którzy w przyszłości mogą stać się liderami wojskowymi i cywilnymi państw odgrywających istotną rolę w zapewnieniu bezpieczeństwa międzynarodowego.

Przeprowadzone badania stanowią wstęp do dyskusji na temat działalności edukacyjnej *NATO Defense College.* Wydaje się zasadnym, by w przyszłości dokładniej odnieść się do problematyki związanej z wpływem uczestnictwa w programach edukacyjnych tej instytucji na rozwój zawodowy ich uczestników i korzyści jakie wynikają z nich dla bezpieczeństwa państw. Jednakże, w tym celu konieczne jest przeprowadzenie kolejnych badań z wykorzystaniem takich metod, jak: analiza statystyczna, sondaż ankietowy, obserwacja, wywiad, monografia. W tym celu konieczne jest jednak pozyskanie odpowiednich środków na badania, które należy już przeprowadzić w siedzibie *NATO Defense College* w Rzymie.

Bibliografia

Britannica (2022). Mashriq. Dostęp 21.03.2022, https://www.britannica.com/place/Mashriq.

Britannica (2022). Persian Gulf. Dostęp 21.03.2022, https://www.britannica.com/place/Persian-Gulf.

De Monts de Savasse, E. (1982). *Le Collège de Defense de l'OTAN: Un Institut des Hautes Etudes Atlantiques 1951–1981*. Pedone.

Encyklopedia PWN (2022).. Maghreb. Dostęp 21.03.2022, https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Maghreb;3936028.html.

Kenyon, G. (1959). The NATO Defense College. *The Journal of the Royal Aeronautical Society*, 63(582), 369–371. DOI 10.1017/S0368393100071108.

Kohr, H., Eberhard Rabduch, H. (1987). *Systematic Evaluation of the NTO Defense College Experience*. Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr.

Latoszek, E. (2006). Pakt Północnoatlantycki jako przykład międzynarodowej organizacji międzyrządowej o charakterze wojskowym. W: E. Latoszek, M. Proczek (red.), *Organizacje międzynarodowe we współczesnym świecie* (s. 552–611). Dom Wydawniczy ELIPSA.

Ministry of Defense of Georgia (2016), Minister of Defense of Georgia visits NATO Defense College. Dostęp 28.02.2022, https://mod.gov.ge/en/news/read/5135/%E1%83%A1%E1%83%90%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%95%E1%83%94%E1%83%9A%E1%83%9D%E1%83%A1%20%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%A1%20%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%A1%E1%83%A2%E1%83%A0%E1%83%98%20%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%A2%E1%83%9D%E1%83%A1%20%E1%83%97%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%93%E1%83%90%E1%83%AA%E1%83%95%E1%83%98%E1%83%A1%20%E1%83%99%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%AF%E1%83%A8%E1%83%98.

NATO (2022). Istanbul Cooperation Initiative (ICI). Dostęp 21.03.2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52956.htm.

NATO (2022). NATO Mediterranean Dialogue. Dostęp 21.03.2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52927.htm .

NATO (2022). NATO Secretary General Marks the 70th anniversary of the establishment of the NATO Defense College in Rome. Dostęp 28.02.2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_188775.htm.

NATO (2022). The Partnership for Peace Programme. Dostęp 21.03.2022, https://www.sto.nato.int/Pages/partnership-for-peace.aspx.

NATO Defense College (2022). Academic Partnership with the LUISS Libera Università Internazionale degli Stdi SocialiGuido Carl. Dostęp 28.03.2022, https://www.ndc.nato.int/education/courses.php?icode=28#.

NATO Defense College (2022). Academic Partnership with the University of Leicester (UK). Dostęp 28.03.2022, https://www.ndc.nato.int/education/courses.php?icode=26.

NATO Defense College (2022). Commendants. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/about/organization.php?icode=37.

NATO Defense College (2022). Conference of Commandants. Dostęp 24.03.2022, https://www.ndc.nato.int/outreach/outreach.php?icode=5.

NATO Defense College (2022). International Week in Kyiv. Dostęp 24.03.2022, https://www.ndc.nato.int/outreach/outreach.php?icode=15.

NATO Defense College (2022). Modular Short Courses (MSCs). Dostęp 23.03.2022, https://www.ndc.nato.int/education/courses.php?icode=13.

NATO Defense College (2022). Modular Short Course Partner Integrated (MSC-PI). Dostęp 23.03.2022, https://www.ndc.nato.int/education/courses.php?icode=12.

NATO Defense College (2022). NATO Defense College Mission. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/about/organization.php?icode=23.

NATO Defense College (2022). On-site Courses. Dostęp 21.03.2022, https://www.ndc.nato.int/education/courses.php?icode=9.

NATO Defense College (2022). Research at the NDC. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=3.

NATO Defense College (2022). Senior Course. Dostęp 23.03.2022, https://www.ndc.nato.int/education/courses.php?icode=14.

NATO Defense College (2022). The Academic Operations Division. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/about/organization.php?icode=99.

NATO Defense College (2022). The Academic Planning and Policy Division. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/about/organization.php?icode=80.

NATO Defense College (2022). The Dean. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/about/organization.php?icode=2.

NATO Defense College (2022). The Director of Management. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/about/organization.php?icode=3.

NATO Defense College (2022). The Middle East Faculty. Dostęp 15.03.2022, https://www.ndc.nato.int/about/organization.php?icode=100.

NATO Defense College (2022). The Senior Course. Dostęp 22.03.2022, https://www.ndc.nato.int/education/courses.php?icode=9.

Pastusiak, L. (1999). Dwight David Eisenhover. W: L. Pastusiak, *Prezydenci Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej* (s. 736–759). Wydawnictwo ISKRY.

Polska Times (2022). Ile jest państw na świecie? Oto 5 odpowiedzi. Każda z nich jest na swój sposób prawidłowa. Dostęp 28.03.2022, https://polskatimes.pl/ile-jest-panstw-na-swiecie-oto-piec-odpowiedzi-kazda-z-nich-jest-na-swoj-sposob-prawidlowa/ar/13501871.

Villumsen Berling, T. (2018). Assembling NATO Defense College expertise about Libya and Ukraine. W: A. Leander, O. Wœver (red.), *Assembling exclusive expertise. Knowledge, ignorance and conflict resolution in the Global South* (s. 93–109). Routledge.

Villumsen Berling, T. (2016). Tacit expertise: How the NATO Defense College nurtures an international hub of security knowledge through education. *Eisenhower Paper. Research Division – NATO Defense College Rome*, 5, 1–12.

Villumsen Berling, T., Smith-Windsor, B.A. (2017). The NATO Defense College. Navigating between critical analysis, strategic education and partnerships. W: T. Juneau (red.), *Strategic analysis in suport of international policy-making* (s. 163–185). Rowman & Littlefield.

Biogram autora

Paulina Szeląg – doktor, adiunkt w Instytucie Bezpieczeństwa i Informatyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Zainteresowania badawcze: zapobieganie lokalnym konfliktom etnicznym i konfliktom międzynarodowym, metody rozwiązywania konfliktów lokalnych i międzynarodowych, demokratyzacja i rozwój państwa po zakończeniu konfliktu, mniejszości narodowe i etniczne, perspektywy integracyjne państw bałkańskich, polityczny wymiar stosunków transatlantyckich, rola organizacji międzynarodowych w utrzymaniu pokoju i bezpieczeństwa. Realizowała m.in. indywidualne projekty badawcze sfinansowane ze środków Princeton University Library Research Grants oraz Roosevelt Study Center w Middelburgu, a także grupowe projekty badawcze ufundowane ze środków Brown University i Programu Funduszy Inicjatyw Obywatelskich na lata 2014–2020. Autorka licznych artykułów naukowych z zakresu bezpieczeństwa międzynarodowego i stosunków międzynarodowych. Uczestniczyła czynnie w kilkudziesięciu międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych w Polsce i za granicą.

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.4

Agnieszka Pieniążek
ORCID ID: 0000-0001-8886-2710
Państwowa Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemyślu

Edukacja w zakresie bezpieczeństwa w wybranych programach współpracy transgranicznej

Education in the field of security in selected programs of cross-border cooperation

Abstrakt

W latach 2014–2020, w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT), Polska uczestniczyła w siedmiu unijnych programach transgranicznych, dwóch transnarodowych oraz jednym międzyregionalnym. Z kolei w ramach Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (EIS) dostępne były dwa programy współpracy transgranicznej realizowane z państwami niebędącymi członkami Unii Europejskiej: Białorusią, Ukrainą i Federacją Rosyjską. Celem artykułu jest ustalenie w jakim zakresie w programach współpracy transgranicznej, dostępnych dla polskich beneficjentów, możliwa była realizacja przedsięwzięć dotyczących edukacji w sferze bezpieczeństwa. Artykuł jest próbą odpowiedzi na następujące pytania badawcze: w jakich obszarach tematycznych dofinansowywano projekty w ramach programów współpracy transgranicznej?; czy programy te przewidywały dofinansowanie przedsięwzięć z zakresu edukacji w sferze bezpieczeństwa?; jeśli tak, to do jakich grup odbiorów działania te mogły być adresowane?; czy zakładano, że przedsięwzięcia te będą realizowane w formie edukacji formalnej czy pozaformalnej?; czy istniały różnice pomiędzy programami realizowanymi we współpracy z państwami będącymi i niebędącymi członkami Unii Europejskiej w badanym obszarze tematycznym? Analizie poddano dane zastane wykorzystując przede wszystkim metodę badania dokumentów programowych oraz wytycznych dla potencjalnych wnioskodawców ośmiu programów współpracy transgranicznej o łącznym budżecie ponad 1 mld EUR z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR). Badanie wykazało, iż najpopularniejszym obszarem tematycznym, obecnym we wszystkich programach, było wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego. W zdecydowanej większości badanych programów wprost zaprojektowano obszar tematyczny dotyczący edukacji transgranicznej, ale realizacja przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym była możliwa we wszystkich programach. Podobnie przedstawiała się kwestia edukacji w sferze bezpieczeństwa, aczkolwiek nie był to obszar tematyczny wprost eksponowany. Wśród typów możliwych działań były przede wszystkim szkolenia i kursy realizowane w formie edukacji pozaformalnej.

Słowa kluczowe: współpraca transgraniczna, edukacja, bezpieczeństwo

Abstract

From 2014 to 2020, under the European Territorial Cooperation (ETC), Poland participated in seven EU cross-border programmes, two transnational and one interregional. In turn, under the European Neighborhood Instrument (ENI), two cross-border cooperation programmes implemented with non-EU countries were available: Belarus, Ukraine, and the Russian Federation. The article aims to determine to what extent it was possible to implement projects related to education in the field of security in the cross-border cooperation programs available to Polish beneficiaries. The article is an attempt to answer the following research questions: in what thematic areas are projects co-financed under cross-border cooperation programmes?; Did these programmes provide for co-financing of projects aimed at education in the field of security?; If so, to which target groups could these activities be addressed?; Was it assumed that these projects would be implemented in the form of formal or non-formal education?; Were there differences between the programmes implemented in cooperation with the European Union and non-member countries in the analyzed subject area? Previous data was analyzed using mainly the method of examining programme documents and guidelines for potential applicants of eight cross-border cooperation programmes with a total budget of over EUR 1 billion from the European Regional Development Fund (ERDF). The study showed that the most popular subject area, present in all programmes, was the use of natural and cultural potential. In the vast majority of the studied programmes, the thematic area related to cross-border education was directly designed, but the implementation of educational projects was possible in all programmes. The issue of education in the field of security was similar, although it was not a directly exposed subject area.

Keywords: cross-border cooperation, education, security

Wprowadzenie

Nie sposób nie zgodzić się ze stwierdzeniem zawartym we wstępie do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, że „współczesne środowisko bezpieczeństwa jest coraz bardziej złożone i niepewne. Rosną interakcje polityczne, militarne, gospodarcze i społeczne w skali krajowej, regionalnej i globalnej" (Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, 2020). Twierdzenie to nabiera szczególnego znaczenia w obliczu rosyjskiej agresji na Ukrainę z 24 lutego 2022 roku.

Jak podkreśla J. Mastalski, poczucie bezpieczeństwa jest jedną z najbardziej podstawowych potrzeb człowieka. Jego zdaniem edukacja dla bezpieczeństwa służy nie tylko przygotowaniu człowieka do prawidłowych postaw wobec zagrożeń w czasie wojny, ale także i innych (Mastalski, 2012, s. 94–95). W Białej Księdze Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej wskazano, że jednym z najważniejszych zadań staje się szeroko rozumiana edukacja dla bezpieczeństwa (Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, 2013). M. Łukawska uznała nawet, że edukacja jest jednym z gwarantów bezpieczeństwa w Polsce, a analizując znaczenie bezpieczeństwa nie należy wyłącznie ograniczać tego zjawiska do konfliktów zbrojnych i aktów terrorystycznych (Łukawska, 2016, s. 143–153).

Jak podaje I. Grabowska-Lepczak za R. Stępniem, edukacja dla bezpieczeństwa określana jest jako „ogół procesów oświatowo-wychowawczych, które realizowane są głównie przez rodzinę, szkołę, środki masowego przekazu, organizacje

młodzieżowe, stowarzyszenia oraz przeznaczone do tego instytucje rządowe i samorządowe, których zadaniem jest upowszechnianie wartości, zdobywanie i przekazywanie wiedzy oraz umiejętności niezbędnych do zapewnienia bezpieczeństwa narodowego" (Grabowska-Lepczak, 2021, s. 95). Z kolei J. Mastalski wskazał, że edukacja dla bezpieczeństwa „jest niczym innym jak uczeniem podejmowania różnego rodzaju decyzji ze względu na dobro człowieka" (Mastalski, 2012, s. 98). Więcej na temat znaczenia edukacji dla bezpieczeństwa wskazali również: M. Rojek, M. Matusiak-Rojek (Rojek, Matusiak-Rojek, 2021, s. 97–109). W literaturze wskazuje się również, że ważnym celem tej edukacji jest rozwijanie świadomości całego społeczeństwa oraz wykształcenie nawyków wzmacniających. B. Rudnicki zdefiniował sześć obszarów edukacji dla bezpieczeństwa: „ogół oddziaływań oświatowo-wychowawczych ukierunkowanych na kształtowanie kultury politycznej państwa, [...] kształcenie i wychowanie obronne zmierzające do zachowania niepodległości narodu i państwa oraz ochrony życia i ludzi w stanach zagrożenia czasu wojny, [...] kształtowanie świadomości ekonomicznej, [...] kształtowanie świadomości prawnej oraz postaw i zachowań w sytuacjach zagrażającym obywatelom i porządkowi publicznemu, [...] kształtowania moralności społeczeństwa i postaw, [...] harmonijne współżycie ludzi z przyrodą, kształtowanie postaw i zachowań proekologicznych". Bezpośrednia edukacja dorosłych jest najbardziej złożona, z tego względu że jest prowadzona w zorganizowanej formie w postaci dobrowolnych kursów i szkoleń. Stąd też niejednokrotnie w edukacji osób dorosłych wykorzystywane jest oddziaływanie dzieci na dorosłych (Grabowska-Lepczak, Szykuła-Piec, 2014, s. 84–86).

Jak wskazały E. Włodarczyk, E. Sadowska-Wieciech, J. Rokitowska „formalny zakres realizacji edukacji dla bezpieczeństwa stanowi niewielki obszar działań podejmowanych na rzecz budowania środowiska bezpieczeństwa" (Włodarczyk, Sadowska-Wieciech, Rokitowska, 2018, s. 124). Edukacja w zakresie bezpieczeństwa badana jest przede wszystkim w kontekście edukacji formalnej, tj. na poziomie szkoły podstawowej (wcześniej gimnazjum) i szkoły ponadpodstawowej (np. Grabowska-Lepczak, Szykuła-Piec, 2014, s. 84–100; Kwiasowski, 2012, s. 94–95) oraz szkolnictwa wyższego (np. Chmielnicki, 2016, s. 47–57; Korzeniowski, Wałek, 2017, s. 4–19; Kaźmieraczak, 2018).

A. Pieczywok wyodrębnia także działania w zakresie kształtowania środowiska bezpieczeństwa realizowane przez organizacje pozarządowe takie, jak np. fundacje, stowarzyszenia, w tym: stowarzyszenia kultury fizycznej oraz doskonalenia zawodowego i ochotnicze straże pożarne. Do grupy podmiotów podejmujących działania na rzecz kształtowania środowiska bezpieczeństwa zaliczono również związki zawodowe, organizacje pracodawców, organizacje samorządu zawodowego i gospodarczego, partie polityczne, instytucje i organizacje działające w obrębie Kościołów i związków wyznaniowych (Włodarczyk, Sadowska-Wieciech, Rokitowska, 2018, s. 128–129).

Celem artykułu jest ustalenie w jakim zakresie w programach współpracy transgranicznej, wdrażanych w Polsce, możliwa była realizacja przedsięwzięć dotyczących edukacji w sferze bezpieczeństwa. Aby osiągnąć ten cel konieczne było uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1) w jakich obszarach tematycznych dofinansowywano projekty w ramach programów współpracy transgranicznej?;

2) czy programy te przewidywały dofinansowanie przedsięwzięć z zakresu edukacji w sferze bezpieczeństwa?;

3) jeśli tak, to do jakich grup odbiorów działania te mogły być adresowane?;

4) czy zakładano, że przedsięwzięcia te będą realizowane w formie edukacji formalnej czy pozaformalnej?;

5) czy istniały różnice pomiędzy programami realizowanymi we współpracy z państwami będącymi i niebędącymi członkami Unii Europejskiej w badanym obszarze tematycznym?

Analizie poddano dane zastane, wykorzystując przede wszystkim metodę badania dokumentów programowych oraz wytycznych dla potencjalnych wnioskodawców ośmiu programów współpracy transgranicznej o łącznym budżecie ponad 1 mld EUR z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR). Badaniem objęte zostały następujące programy współpracy transgranicznej: Interreg V-A Polska–Słowacja 2014–2020, Interreg V-A Republika Czeska–Polska 2014–2020, InterregV-A Polska–Saksonia 2014–2020, Interreg V-A Brandenburgia–Polska 2014–2020, Interreg V-A Meklemburgia–Pomorze Przednie/Brandenburgia/Polska, Interreg V-A Litwa–Polska oraz Polska–Białoruś–Ukraina i Polska–Rosja.

Współpraca transgraniczna

Europejskie instytucje wspierały współpracę trans graniczną od lat 80. XX wieku (Murzyn, 2015, s. 65). W roku 1980 przyjęto Europejską konwencję ramową o współpracy transgranicznej. Zgodnie z art. 2 Konwencji, za współpracę transgraniczną uważano każde wspólnie podjęte działanie mające na celu umocnienie i dalszy rozwój sąsiedzkich kontaktów między wspólnotami i władzami terytorialnymi dwóch lub większej liczby stron, jak również zawarcie porozumień i przyjęcie uzgodnień koniecznych do realizacji takich zamierzeń (Europejska konwencja ramowa o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi). W Europejskiej Karcie Regionów Przygranicznych (zwanej później Europejską Kartą Regionów Granicznych i Transgranicznych) wskazano, iż „współpraca transgraniczna pomaga w łagodzeniu niekorzystnych skutków istnienia owych granic, a także w przezwyciężaniu skutków położenia terenów przygranicznych na narodowych obrzeżach państw oraz służy poprawie warunków życiowych osiadłej tam ludności" (Wieczorek, Głąb, 2016, s. 11). W latach 80. XX wieku zmienił się również sposób postrzegania obszarów granicznych. Granica państwowa przestała być traktowana wyłącznie jako przeszkoda, która utrudnia „równowagę i racjonalne ekonomicznie rozmieszczenie dóbr w przestrzeni, a obszar pograniczny jako peryferyjny i nieaktywny" (Żuk, 2015, s. 214).

W latach 90. XX wieku Wspólnota Europejska uruchomiła instrument wspierający współpracę transgraniczną – I nicjatywę Wspólnotową Interreg. Z inicjatywy wspólnotowej, do której początkowo przywiązywano niewielką wagę, przekształciła się w jeden z trzech celów polityki strukturalnej (Dołzbłasz, Raczyk, 2011, s. 59).

W perspektywie finansowej 2014–2020 Polska uczestniczyła w siedmiu programach transgranicznych: Polska–Słowacja, Czechy–Polska, Polska–Saksonia, Brandenburgia–Polska, Meklemburgia–Pomorze Przednie–Brandenburgia–Polska, Południowy Bałtyk, Litwa–Polska; dwóch transnarodowych: Region Morza Bałtyckiego, Europa Środkowa; oraz jednym międzyregionalnym (Interreg Europa). Programy te były realizowane w ramach Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT) na wewnętrznych granicach Unii Europejskiej. Polska uczestniczyła również w realizacji Programów Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (EIS) – finansowego instrumentu Europejskiej Polityki Sąsiedztwa (EPS), którego celem było wspieranie reform politycznych, gospodarczych i społecznych w krajach sąsiadujących z Unią Europejską. W przypadku Polski były to: Białoruś, Ukraina i Rosja (Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa, 2022a).

Programy wdrażane na wewnętrznych granicach Unii Europejskiej

Jednym z Programów wdrażanych na południowej granicy Polski był Program Interreg V-A Polska-Słowacja. Na jego realizację przeznaczono 178,6 mln EUR z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR). Ubieganie się o środki publiczne było możliwe w trzech osiach priorytetowych:

1) ochrona i rozwój dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego obszaru pogranicza;

2) zrównoważony transport oraz

3) rozwój edukacji i uczenie się przez całe życie.

W pierwszej osi wśród możliwych typów działań wskazano działania edukacyjne w dziedzinie zarządzania ryzykiem i bezpieczeństwa. Program pozwalał na dofinansowanie działań edukacyjnych dotyczących zapewnienia bezpieczeństwa dziedzictwa pogranicza oraz właściwego zarządzania ryzykami związanymi z różnego rodzaju zagrożeniami towarzyszącymi temu dziedzictwu. Oprócz działań dotyczących zwiększenia poziomu świadomości społecznej w zakresie zagrożeń, możliwe było dofinansowanie szkoleń m.in. z zakresu uwarunkowań prawno-administracyjnych i zarządzania kryzysowego w celu zapewnienia lepszej współpracy transgranicznej służb mundurowych. Ostatnia z osi poświęcona została rozwojowi edukacji transgranicznej i uczenia się przez całe życie, jednak rezultaty projektów powinny były przede wszystkim zapobiegać wyludnianiu się pogranicza, w szczególności odpływowi ludzi w wieku produkcyjnym. Zakładano, że stworzona oferta edukacyjna musi odpowiadać na zapotrzebowanie pracodawców polsko-słowackiego pogranicza lub przyczyniać się do generowania miejsc pracy związanych z wykorzystaniem jego zasobów. Wśród typów działań możliwe były: transgraniczna wymiana dobrych praktyk w zakresie realizacji programów i inicjatyw na potrzeby edukacji specjalistycznej i zawodowej oraz rozwiązań modelowych w szkolnictwie i placówkach kształcenia ustawicznego, a także w zakresie zarządzania edukacją oraz finansowania systemów szkolnictwa (Podręcznik beneficjenta. Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014–2020, 2021, s. 16, 19–20).

Kolejnym programem współpracy transgranicznej, wdrażanym w południowo-zachodniej części Polski, był Program Interreg V-A Republika Czeska–Polska 2014–2020. Realizacja przedsięwzięć była możliwa w czterech osiach priorytetowych:

1) wspólne zarządzanie ryzykiem;

2) rozwój potencjału przyrodniczego i kulturowego na rzecz wspierania zatrudnienia;

3) edukacja i kwalifikacje oraz

4) współpraca społeczności.

Budżet z EFRR na realizację Programu wynosił 226,2 mln EUR. W pierwszej osi zakładano m.in. wspólne specjalistyczne przygotowanie pracowników jednostek ratowniczych/porządkowych i zarządzania kryzysowego mające na celu wzmocnienie gotowości do podejmowania działań transgranicznych, m.in. za sprawą szkoleń w ramach działań ratowniczych z występowaniem substancji niebezpiecznych i sytuacji kryzysowych będących skutkiem zagrożeń antropogenicznych (awarie, skażenie itp.), szkoleń i przygotowania zawodowego mającego na celu podniesienie transgranicznej gotowości do podejmowania działań ratowniczych. W trzeciej osi możliwa była realizacja krótko- i długookresowych cyklów edukacyjnych, pozwalających na wykorzystanie zdobytej wiedzy i umiejętności na wspólnym rynku pracy. Adresatami tych przedsięwzięć mogli być zarówno uczniowie szkół ponadgimnazjalnych, studenci oraz pracownicy pedagogiczni. Z kolei w czwartej osi dofinansowywano działania polegające na wsparciu współpracy szkół i instytucji edukacyjnych, których głównym celem była wymiana doświadczeń i dobrych praktyk, wzajemne poznawanie, realizacja zajęć pozaszkolnych i kółek zainteresowań (Podręcznik wnioskodawcy Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Republika Czeska–Polska 2014–2020, 2021, s. 81, 90, 95).

W zachodniej części Polski wdrażano kilka programów współpracy transgranicznej. Jednym z nich był Program Interreg Polska–Saksonia 2014–2020 z budżetem z EFRR wynoszącym 70 mln EUR. Realizacja przedsięwzięć była możliwa w czterech osiach priorytetowych:

1) wspólne dziedzictwo naturalne i kulturowe;

2) mobilność regionalna;

3) edukacja transgraniczna oraz

4) współpraca partnerska i potencjał instytucjonalny.

Celem działań dostępnych w trzeciej osi była rozbudowa transgranicznej oferty edukacyjnej, dopasowanej do potrzeb wspólnego rynku pracy i uwzględniającej wzmocnienie potencjałów innowacyjnych. Zakładano tworzenie programów kształcenia dla szkół wyższych, jak również kształcenie zawodowe i ustawiczne w celu poprawy kwalifikacji dostosowanych do wymagań polskich i niemieckich pracodawców. Z kolei w ostatniej osi przewidywano intensyfikację współpracy w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego oraz przeciwdziałania zagrożeniom i katastrofom. Priorytetem była lepsza koordynacja polskich i niemieckich jednostek straży pożarnej, służb ratownictwa, Policji (Podręcznik Programu Współpracy Interreg Polska–Saksonia 2014–2020, 2020, s. 11).

Kolejnym programem wdrażanym na pograniczu polsko-niemieckim był Program Interreg V-A Brandenburgia–Polska 2014–2020 z budżetem z EFRR

równym 100 mln EUR. Realizacja wspólnych polsko-niemieckich przedsięwzięć była możliwa w czterech osiach priorytetowych:

1) wspólne zachowanie i korzystanie z dziedzictwa naturalnego i kulturowego;

2) połączenie z Sieciami Transeuropejskimi oraz trwały i zrównoważony transport;

3) wzmocnienie transgranicznych zdolności i kompetencji oraz

4) integracja mieszkańców i współpraca administracji.

W trzeciej osi zakładano realizację przedsięwzięć, których celem będzie m.in. stworzenie wspólnej oferty edukacyjnej uwzględniającej „położenie na granicy jako mocną stronę regionu i przyczyniające się do zwiększenia szans edukacyjnych" lub rozszerzenie wspólnej oferty edukacyjnej i kształcenia zawodowego na rzecz uczenia się przez całe życie. Wskazywano również, że istotne, w kontekście trwałego rozwoju jest także promowanie edukacji oraz zdolności interkulturowych, które należy zdobywać i wzmacniać przez całe życie (Podręcznik beneficjenta Programu Współpracy Interreg V-A Brandenburgia–Polska 2014–2020 w ramach celu „Europejska Współpraca Terytorialna" Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, 2018, s. 16).

Trzecim programem pozwalającym na wspólną realizację polsko-niemieckich przedsięwzięć transgranicznych był Program Interreg V-A Meklemburgia–Pomorze Przednie/Brandenburgia/Polska 2014–2020. Był to jednocześnie Program, którego budżet był największy spośród wszystkich Programów wdrażanych w zachodniej części Polski i wynosił 134 mln EUR z EFRR. Przedsięwzięcia dofinansowywane z tego Programu mogły być realizowane w czterech osiach priorytetowych:

1) wspólne dziedzictwo naturalne i kulturowe;

2) mobilność regionalna;

3) edukacja transgraniczna oraz współpraca partnerska oraz

4) potencjał instytucjonalny.

W pierwszej osi możliwe było uzyskanie dofinansowania m.in. na realizację działań z zakresu edukacji ekologicznej. Z kolei w osi edukacja transgraniczna dofinansowywano projekty, których celem byłaby aktywizacja potencjału zasobów ludzkich, tak aby mieszkańcy reprezentujący różne grupy wiekowe mogli w sposób ciągły nabywać kompetencje. Działania te przewidywano w zakresie edukacji wczesnodziecięcej, szkolnej, kształcenia zawodowego, szkolnictwa wyższego oraz uczenie się przez całe życie. Na wszystkich poziomach zakładano poprawę dostępu do oferty edukacyjnej w kraju sąsiada. Współpraca instytucji edukacyjnych mogła być także rozwijana w ostatniej osi priorytetowej (Podręcznik dla Wnioskodawców i Beneficjentów. Program Współpracy Interreg V-A Meklemburgia–Pomorze Przednie/Brandenburgia–Polska, 2021, s. 11, 12, 14).

W północno-wschodniej części Polski wdrażano Program Interreg V-A Litwa–Polska 2014–2020. Program o budżecie w wysokości 60,15 mln EUR z EFRR realizowano w czterech priorytetach:

1) zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami;

2) promowanie trwałego i wysokiej jakości zatrudnienia oraz wsparcie mobilności pracowników;

3) promowanie włączenia społecznego, walka z ubóstwem i wszelką dyskryminacją,

4) wzmacnianie zdolności instytucjonalnych instytucji publicznych i zainteresowanych stron oraz sprawności administracji publicznej.

W drugiej osi możliwe było uzyskanie m.in. dofinansowania na realizację programów praktyk zawodowych i projektów z zakresu przedsiębiorczości młodzieży. Z kolei w ostatniej osi priorytetowej możliwa była współpraca i wspólne działania na rzecz wzmocnienia zdolności reagowania na sytuacje kryzysowe, klęski żywiołowe i wspólne wyzwania, a także wspieranie transferu wiedzy, budowanie zdolności i promowanie współpracy między władzami publicznymi, a dostawcami usług publicznych (Programme Manual Interreg V-A Lithuania–Poland cooperation programme, 2020, s. 14).

Programy wdrażane na zewnętrznych granicach Unii Europejskiej

Na wschodniej granicy wdrażane były dwa programy współpracy transgranicznej: Program Polska–Rosja oraz Polska–Białoruś–Ukraina. Program wdrażany we współpracy z Federacją Rosyjską zakładał wsparcie działań w wymiarze społecznym, środowiskowym, gospodarczym oraz instytucjonalnym. Zakładano, iż Program zmierzał będzie do rozwoju strefy wspólnej stabilności, bezpieczeństwa i dobrobytu, jak również zwiększania integracji gospodarczej, społecznej i współpracy instytucji publicznych. Ubieganie się o dofinansowanie przedsięwzięć było możliwe w czterech celach tematycznych:

1) współpraca w zakresie zachowania i transgranicznego rozwoju dziedzictwa historycznego, przyrodniczego i kulturowego;

2) współpraca na rzecz czystego środowiska naturalnego na obszarze trans granicznym;

3) dostępne regiony oraz trwały transgraniczny transport i komunikacja oraz

4) wspólne działania na rzecz efektywności i bezpieczeństwa na granicach.

W drugim celu tematycznym zakładano realizację przedsięwzięć, których elementem mogły być szkolenia i wizyty studyjne, np. personelu medycznego, mające na celu podniesienie wiedzy w zakresie wpływu zmian klimatu na poziom zachorowalności, organizacja wspólnych ćwiczeń służących, np. podniesieniu kwalifikacji strażaków i ich zdolności do wspólnego reagowania w stanach zagrożenia oraz organizacja szkoleń z zakresu ochrony środowiska (Środowisko. Program Współpracy Transgranicznej Polska–Rosja, 2022). W Programie przewidywano wspólne działania na rzecz efektywności i bezpieczeństwa na granicach (ostatni cel tematyczny) jednak z uwagi na brak zainteresowania (w pierwszym naborze nie został złoży ani jeden projekt) środki zostały przeniesione do innych celów tematycznych.

Ostatnim analizowanym programem jest Program Polska–Białoruś–Ukraina. Był to największy program współpracy transgranicznej wdrażany na granicach lądowych UE. Budżet z EFRR wynosił 183 mln EUR. Program realizowano w czterech celach tematycznych:

1) promocja kultury lokalnej i zachowanie dziedzictwa historycznego;

2) poprawa dostępności regionów, rozwoju trwałego i odpornego na klimat transportu oraz sieci i systemów komunikacyjnych;

3) wspólne wyzwania w obszarze bezpieczeństwa i ochrony;

4) promocja zarządzania granicami oraz bezpieczeństwem na granicach, zarządzanie mobilnością i migracjami.

W trzecim celu tematycznym możliwe było uzyskanie dofinansowania m.in. na podnoszenie kwalifikacji pracowników odpowiedzialnych za działania ratownicze oraz rozwijanie umiejętności wspólnego reagowania na zagrożenia, rozwój wspólnych systemów zapobiegania, monitorowania, reagowania na sytuacje zagrożenia oraz działania łagodzące skutki wystąpienia sytuacji kryzysowych. Z kolei w ostatnim celu możliwa była realizacja projektów, które służyć powinny polepszeniu efektywności infrastruktury i procedur granicznych, jak również poprawie bezpieczeństwa granic. Wsparcie mogły uzyskać działania dotyczące: przejrzystości i efektywności procedur celnych i odprawy granicznej oraz związane z zapobieganiem i zwalczaniem nielegalnej migracji i przemytu, walką z przestępczością zorganizowaną, a także przeciwdziałanie i eliminacja nielegalnego handlu rzadkimi i zagrożonymi gatunkami oraz działania poświęcone lokalnemu ruchowi granicznemu, a także służbom granicznym (Programme Manual Part I – Applicant, 2020, s. 11, 12).

W następstwie rosyjskiej agresji wojskowej na Ukrainę, zgodnie z decyzją Komisji Europejskiej, zawieszona została współpraca z Rosją i Białorusią w ramach programów współpracy transgranicznej EIS oraz Interreg Region Morza Bałtyckiego. Decyzja to oznacza m.in. brak dalszych płatności na rzecz Rosji oraz Białorusi. Zawieszona jest również współpraca w programach w nowym okresie programowania 2021–2027 (European Commission. Cross Border Cooperation, 2022).

Podsumowanie i wnioski

Analiza programów współpracy transgranicznej wykazała, iż najpopularniejszym tematem, obecnym we wszystkich programach, było wykorzystanie potencjału przyrodniczego i kulturowego. W pięciu badanych programach wprost zaprojektowano obszar tematyczny dotyczący edukacji transgranicznej, jednakże realizacja przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym była możliwa we wszystkich programach. Edukacja w programach transgranicznych odgrywała kluczową rolę m.in. z uwagi na fakt, iż dla integracji obszaru wsparcia niezbędne są kompetencje interkulturowe i językowe. Niemniej w zdecydowanej większości przypadków edukacja transgraniczna przyczyniać się miała przede wszystkim do generowania miejsc pracy w dziedzinie związanej z efektywnym wykorzystaniem zasobów pogranicza. Obszar tematyczny bezpośrednio dotyczący bezpieczeństwa wyodrębniony był w dwóch programach wdrażanych na zewnętrznej granicy UE: Polska-Rosja i Polska-Białoruś-Ukraina. Realizacja edukacyjnych projektów dotyczących bezpieczeństwa możliwa była we wszystkich programach, aczkolwiek nie był to obszar tematyczny wprost zdefiniowany. Wśród typów możliwych działań były głównie szkolenia i kursy realizowane w formie edukacji pozaformalnej, które adresowano przede wszystkim do przedstawicieli służb mundurowych. Podsumowując, można

stwierdzić, że edukacja w zakresie bezpieczeństwa nie była tematem przewodnim w programach współpracy transgranicznej, niemniej realizacja przedsięwzięć o takim charakterze była możliwa. Z pewnością interesujących wniosków dostarczyłaby kolejna analiza dotycząca tym razem zrealizowanych projektów z zakresu edukacji w sferze bezpieczeństwa w ramach poszczególnych programów współpracy transgranicznej. Ograniczone ramy opracowania nie pozwoliły jednak na jej uwzględnienie.

Bibliografia

Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (2013). Dostęp 15.03.2022, https://archiwum2019-bip.mon.gov.pl/f/pliki/polityka_bezpieczenstwa/2014/07/Biala_Ksiega_inter_mm.pdf.

Chmielnicki, M. (2016). Edukacja dla bezpieczeństwa w szkole wyższej – zagrożenia, wyzwania, szanse. *Zeszyty Naukowe AON,* 1(102), 47-57. Dostęp 15.03.2022, https://archiwumznaszwoj.publisherspanel.com/resources/html/article/details?id=131146.

Dołżbłasz, S., Raczyk, A. (2011). Projekty współpracy transgranicznej na zewnętrznych i wewnętrznych granicach Unii Europejskiej – przykład Polski. *Studia Regionalne i Lokalne*, 3(45), 59–80. Dostęp 15.03.2022, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.0f282ef3-9fc7-3170-913f-e11380ac7537/c/2011_3_dolzblasz_raczyk.pdf.

European Commission. *Cross Border Cooperation* (2022). Dostęp 15.03.2022, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/european-neighbourhood-policy/cross-border-cooperation_en.

Europejska konwencja ramowa o współpracy transgranicznej między wspólnotami i władzami terytorialnymi, sporządzona w Madrycie dnia 21 maja 1980 r., Dz. U. 1993 nr 61 poz. 287.

Grabowska-Lepczak, I. (2021). Wybrane aspekty edukacji formalnej i pozaformalnej w kształtowaniu świadomości społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa*. Nowa Polityka Wschodnia*, 4(31), 91–107. DOI 10.15804/npw20213105.

Grabowska-Lepczak, I., Szykuła-Piec, B. (2014). Edukacja społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne. *Zeszyty Naukowe SGSP,* 51(3), 84–99. Dostęp 15.03.2022, http://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-d646af61-7022-407d-a7a3-a06faabd074a/c/84_pdfsam_ZN_SGSP_51.pdf.

Kaźmieraczak, D. (2018). *Edukacja w zakresie bezpieczeństwa i obronności w ujęciu procesowym*. Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

Korzeniowski, L.F., Wałek, T. (2017). Edukacja dla bezpieczeństwa na polskich uniwersytetach. *Securitologia*, 2, 4–19. Dostęp 15.03.2022, https://www.ejournals.eu/Securitologia/2017/No-2/art/12909/.

Kwiasowski, Z. (2012). Nauczyciel wobec wyzwań współczesnej szkoły. W: Z. Kwiasowski, K. Cenda-Miedzińska (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa wobec wyzwań współczesności* (s. 8–20). Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

Łukawska, M. (2016), Edukacja jako jeden z gwarantów bezpieczeństwa w Polsce. *De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności*, 2(2), 142–152. DOI10.34739/dsd.

Mastalski, J. (2012). Etyczne wymiary edukacji dla bezpieczeństwa. W: Z. Kwiasowski, K. Cenda-Miedzińska (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa wobec wyzwań współczesności* (s. 94–108). Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

Murzyn, D. (2105). Innowacyjność w programach współpracy transgranicznej realizowanych przy udziale polityki spójności UE w Polsce. W: K. Świerczewska-Pietras, M. Pyra (red.), *Wyzwania polityki regionalnej w aspekcie rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów transgranicznych* (s. 64–95). Wydawnictwo Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej.

Podręcznik beneficjenta Programu Współpracy Interreg V-A Brandenburgia-Polska 2014–2020 w ramach celu „Europejska Współpraca Terytorialna" Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (2018). Dostęp 15.03.2022, https://interregva-bb-pl.eu/wp-content/uploads/2018/09/FHB-Stand-Juli-2018_Podrecznik-BW-stan-Lipiec-2018.pdf.

Podręcznik beneficjenta. Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska-Słowacja 2014-2020 (2021). Dostęp 15.03.2022, https://pl.plsk.eu/documents/15954/61236/Podręcznik+beneficjenta+-+02.03.2021.pdf/8828687f-9c3a-4d11-8505-6af14a4aafd3.

Podręcznik dla Wnioskodawców i Beneficjentów Program Współpracy Interreg V-A Meklemburgia-Pomorze Przednie/Brandenburgia/Polska (2021). Dostęp 15.03.2022, https://interreg5a.info/pl/program-wspolpracy/dokumenty/podrecznik-dla-wnioskodawcow-i-beneficjentow.html.

Podręcznik Programu Współpracy Interreg Polska-Saksonia 2014-2020 (2021). Dostęp 15.03.2022, https://pl.plsn.eu/documents/19524/407959/Podręcznik%20Programu_wersja_12.pdf/e76d58b4-a5bb-4683-87c3-055c88bc60eb.

Podręcznik wnioskodawcy Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Republika Czeska-Polska 2014-2020 (2022). Dostęp 15.03.2022, https://pl.cz-pl.eu/jestem-wnioskodawc-zamierzam-zoy-wniosek/podrcznik-wnioskodawcy.

Programme Manual Interreg V-A Lithuania-Poland cooperation programme (2020). Dostęp 15.03.2022, https://lietuva-polska.eu/pl/dokumenty.html.

Programme Manual Part I – Applicant (2020). Dostęp 15.03.2022, https://www.pbu2020.eu/pl/pages/342.

Rojek, M., Matusiak-Rojek, M. (2021). Trzy horyzonty znaczeniowe „edukacji dla bezpieczeństwa". *Horyzonty Wychowania,* 20(54), 97–109. DOI 10.35765/hw.2026.

Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (2022a). *Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa.* Dostęp 15.03.2022, https://www.ewt.gov.pl/strony/o-programach/przeczytaj-o-programach/.

Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (2022b). *Polska-Słowacja*. Dostęp 15.03.2022, https://www.ewt.gov.pl/strony/o-programach/przeczytaj-o-programach/programy-europejskiej-wspolpracy-terytorialnej/polska-slowacja/.

Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (2022c). *Czechy-Polska*. Dostęp 15.03.2022, https://www.ewt.gov.pl/strony/o-programach/przeczytaj-o-programach/programy-europejskiej-wspolpracy-terytorialnej/czechy-polska/.

Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (2022d). *Polska-Saksonia.* Dostęp 15.03.2022, https://www.ewt.gov.pl/strony/o-programach/przeczytaj-o-programach/programy-europejskiej-wspolpracy-terytorialnej/polska-saksonia/.

Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (2022e). *Brandenburgia-Polska.* Dostęp 15.03.2022, https://www.ewt.gov.pl/

strony/o-programach/przeczytaj-o-programach/programy-europejskiej-wspolpracy-terytorialnej/brandenburgia-polska/.

Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (2022f). *Meklemburgia-Pomorze Przednie/Brandenburgia/Polska*. Dostęp 15.03.2022, https://www.ewt.gov.pl/strony/o-programach/przeczytaj-o-programach/programy-europejskiej-wspolpracy-terytorialnej/meklemburgia-pomorze-przednie-brandenburgia-polska/.

Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (2022g). *Litwa-Polska.* Dostęp 15.03.2022, https://www.ewt.gov.pl/strony/o-programach/przeczytaj-o-programach/programy-europejskiej-wspolpracy-terytorialnej/litwa-polska/.

Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (2022h). *Polska-Rosja*. Dostęp 15.03.2022, https://www.ewt.gov.pl/strony/o-programach/przeczytaj-o-programach/programy-europejskiego-instrumentu-sasiedztwa/program-polska-rosja/.

Serwis Programów Europejskiej Współpracy Terytorialnej i Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa (2022i). *Polska-Białoruś-Ukraina.* Dostęp 15.03.2022, https://www.ewt.gov.pl/strony/o-programach/przeczytaj-o-programach/programy-europejskiego-instrumentu-sasiedztwa/polska-bialorus-ukraina/.

Sikora-Wojtarowicz, K. (2017). Edukacja dla bezpieczeństwa w polskiej szkole. *Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego*, 11 (1),105–118. DOI 10.34862/rbm.2017.1.7.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (2020). Dostęp 15.03.2022, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf.

Środowisko. Program Współpracy Transgranicznej Polska-Rosja (2022). Dostęp 15.03.2022, https://www.plru.eu/files/uploads/Projekty/pl-ru_publikacja_ENVIRONMENT_PL.pdf.

Wieczorek, I., Głąb, A. (2016). Zadania administracji samorządowej w zakresie współpracy trans granicznej. W: I.M. Wieczorek, M. Ganczar (red.), *Wybrane aspekty współpracy transgranicznej polskich samorządów w kontekście przemian prawa Unii Europejskiej* (9–36). Wydawnictwo Naukowe Doctrina.

Włodarczyk, E., Sadowska-Wieciech, E., Rokitowska, J. (2018). *Edukacja dla bezpieczeństwa. Istota i uwarunkowania.* Wydawnictwo LIBRON – Filip Lohner.

Żuk, A. (2015). Rola programów współpracy transgranicznej w świetle problematyki granic państwowych i rozwoju regionalnego. W: E. Małuszyńska, G. Mazur, I. Musiłakowska (red.), *Polska – 10 lat członkostwa Polski w UE* (s. 213–226). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

Biogram autora

Agnieszka Pieniążek – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce. Zatrudniona w Państwowej Wyższej Szkole Wschodnioeuropejskiej w Przemyślu w Instytucie Nauk Społecznych i Ochrony Zdrowia, w Zakładzie Stosunków Międzynarodowych. Zawodowo związana również ze Stowarzyszeniem na Rzecz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia" oraz Fundacją Instytut Regionalny. Posiada ponad piętnastoletnie doświadczenie w zakresie przygotowywania i realizacji projektów finansowanych ze środków publicznych, w tym programów Unii Europejskiej. Autorka monografii i artykułów naukowych poświęconych aktywności organizacji pozarządowych, zlecaniu zadań publicznych oraz współpracy transgranicznej, ze szczególnym uwzględnieniem pogranicza słowacko-polsko-ukraińskiego.

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.5

Klaudia Cenda-Miedzińska
ORCID ID: 0000-0002-8281-5435
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Działania rządu Islamskiej Republiki Afganistanu na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego w pierwszym roku pandemii COVID-19

Actions of the Government of the Islamic Republic Afghanistan to ensure social security during the first year of the COVID-19 pandemic

Abstrakt

Od kilku lat Afganistan jest najbardziej niebezpiecznym państwem świata. Pandemia COVID-19 zdecydowanie osłabiła bezpieczeństwo socjalne Afgańczyków, przez co drastycznie zwiększyła się liczba osób żyjących w ubóstwie. Celem badań jest ukazanie strategii walki ze skutkami pandemii w obszarze bezpieczeństwa socjalnego w pierwszym roku rozprzestrzeniania się wirusa. Szczególną uwagę poświęcono zaleceniom instytucji i organizacji międzynarodowych stanowiących podstawę koncepcji działań publicznych oraz środkom i narzędziom polityki jakie rząd afgański przyjął w walce ze skutkami pandemii w obszarze bezpieczeństwa socjalnego. W badaniach wykorzystano metodę analizy oraz krytyki piśmiennictwa. Źródła stanowiły dokumenty pochodzące z instytucji rządowych Islamskiej Republiki Afganistanu, wyspecjalizowanych agend ONZ i instytucji międzynarodowych, a także artykuły naukowe na temat pandemii koronawirusa w Afganistanie.
Podstawą koncepcji działań publicznych w obszarze zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego były zalecenia WB, ADB, UNDP, WFP, UNESCO ROSA, IPC-IG. Zalecenia uwzględniały: przyjęcie przez rząd środków krótkoterminowych i długoterminowych, uzyskanie wsparcia od darczyńców międzynarodowych, wprowadzenie działań sprzyjających włączeniu społecznemu i zapewnieniu samowystarczalności. Środki i narzędzia polityki afgańskiej uzależnione były od międzynarodowej pomocy finansowej i objęły: program bezpłatnej dystrybucji pieczywa, jednorazową zapomogę osobom wewnętrznie przesiedlonym i uchodźcom, rozszerzenie *Dastarkhwan-e Meli*, kontynuację finansowego wsparcia emerytów, niepełnosprawnych wojskowych i cywilów oraz rodzin i spadkobierców osób poległych w konfliktach zbrojnych, dotacje i ulgi w opłatach, a także działania w sektorze fiskalnym. Mimo uwzględnienia zaleceń, otrzymanych środków i opracowanych narzędzi, strategia nie była w pełni efektywna. Powodem była korupcja, zależności polityczno-klanowe, brak stabilności politycznej i postrzeganie pomocy w kategoriach wywierania wpływu politycznego, brak umiejętności organizacyjnych oraz niechęć do brania odpowiedzialności za osoby żyjące w ubóstwie.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo socjalne, Afganistan, COVID-19, polityka publiczna, pomoc humanitarna, bezpieczeństwo żywnościowe, program, projekt

Abstract

For several years, Afghanistan has been the most dangerous country in the world. The COVID-19 pandemic has significantly undermined the social security of Afghans, drastically increasing the number of people living in poverty. The purpose of the research is to present the strategy of combating the effects of the pandemic on social security during the first year of spreading the virus. Particular attention was paid to the recommendations of international institutions and organizations that underpin the concept of public action, as well as to the measures and policy tools adopted by the Afghan government in combating the effects of the pandemic in the area of social security. The research used the method of analysis and criticism of the literature. Sources were documents from the government of the Islamic Republic of Afghanistan, specialized UN agencies and international institutions, as well as scientific articles on the coronavirus pandemic in Afghanistan.
Recommendations of the WB, ADB, UNDP, WFP, UNESCO ROSA, and IPC-IG were basic for public actions in ensuring social security. They included: government adoption of short-term and long-term measures, gaining support from international donors, and introducing steps towards inclusive growth and self-reliance. Afghanistan's standards and tools depended on international financial aid. They included: a free bread distribution program, one-time assistance to IDPs and refugees, the expansion of Dastarkhwan-e Meli, continued financial support for retirees, military disabilities and civilians, as well as families and heirs of those people who were killed in armed conflicts, subsidies and fee reductions, as well as actions in the fiscal sector. Despite considering the recommendations, received funds and advanced tools, the strategy was not entirely effective. The reason was corruption, political and clan dependencies, political instability and perceiving aid as a measure of political impact, lack of organizational skills, and reluctance to take responsibility for people living in poverty.

Keywords: social security, Afghanistan, COVID-19, humanitarian aid, public policy, food security, programm, project

Wprowadzenie

W kontekście kryzysu humanitarnego, radykalizacji polityki talibów i braku wydolności systemu gospodarczego, pandemia COVID-19 potęguje zagrożenie bezpieczeństwa socjalnego Afgańczyków. Kluczowe dla badań jest rozpoznanie źródeł danych i wiedzy dających podstawę do tworzenia koncepcji polityki publicznej i strategii, które zmniejszyłyby poziom ubóstwa spowodowany pandemią poprzez działania zmierzające do poprawy i wzmocnienia bezpieczeństwa socjalnego.

Istotnym obszarem niewiedzy jest to, w jaki sposób rząd Afganistanu tworzył plany i programy walki ze skutkami COVID-19 i czy upowszechniał modele działań zalecane w przestrzeni międzynarodowej. Główny cel badań koncentruje się na ukazaniu strategii walki ze skutkami pandemii w obszarze bezpieczeństwa socjalnego Afgańczyków w pierwszym roku rozprzestrzeniania się wirusa. Kluczowymi problemami badawczymi jest próba odpowiedzi na następujące pytania:

– jakie zalecenia instytucji i organizacji międzynarodowych stanowiły podstawę koncepcji działań publicznych?

– jakie środki i narzędzia polityki przyjął rząd afgański w walce ze skutkami pandemii w obszarze bezpieczeństwa socjalnego?

Bezpieczeństwo socjalne jest istotnym elementem bezpieczeństwa społecznego (Domański, 2017, s. 368). W zależności od dyscypliny naukowej (np. bezpieczeństwa, socjologii, pedagogiki, ekonomii, prawa) i aspektu na które badacz zwraca szczególną uwagę, pojęcie bezpieczeństwa społecznego kształtuje się w różny sposób. Marek Leszczyński koncentruje swoją uwagę na działaniach prawnych i organizacyjnych realizowanych przez podmioty krajowe i międzynarodowe, podmioty pozarządowe i samych obywateli, które mają na celu zapewnienie odpowiedniego poziomu życia osobom, rodzinom i grupom społecznym, łącznie z niedopuszczeniem do ich marginalizacji i wykluczenia społecznego (Leszczyński, 2011, s. 58). Z kolei Aleksandra Skrabacz podkreśla konieczność ochrony egzystencjalnych praw życia ludzi z zapewnieniem możliwości zaspokajania indywidualnych potrzeb i aspiracji życiowych poprzez stworzenie odpowiednich warunków do nauki, pracy, ochrony zdrowia, gwarancji emerytalnych (Skrabacz, 2006, s. 413). Bezpieczeństwo socjalne odnosi się natomiast „bezpośrednio do zapewnienia podstawowych warunków bytowych, pomocy i interwencji w sytuacjach krytycznych, rozdzielania świadczeń i niwelowania różnic w statusie społecznym" (Domański, 2017, s. 368). Chodzi zatem o stan wolności od zagrożeń socjalnych „których skutkiem jest brak lub niedostatek środków utrzymania" (Księżopolski, 2001).

Abbas ali Husseini i Anton Abdulbasah Kamil stwierdzają, iż w krajach rozdartych wojną jest niewiele wiarygodnych informacji na temat epidemii COVID-19. Badania przez nich przeprowadzone szacują cechy pandemii na podstawie dostępnych danych do prognozowania przyszłych wyzwań strategii prewencyjnych i reagowania kryzysowego przy użyciu modelowania matematycznego. Autorzy konkludują, że na dynamikę pandemii wpływa kilka czynników społeczno-kulturowych, finansowych, politycznych i administracyjnych, dlatego modele przewidywania są przydatne jedynie do zrozumienia cech epidemiologii choroby. Jednak wzorzec ten może się szybko zmienić, zwiększając możliwości usług diagnostycznych (Husseini i Kamil, 2020).

W celu rozwiązania rzeczywistych problemów generowanych przez pandemię COVID-19 i zapewnienia odpowiednich warunków życia, rząd Afganistanu przyjął działania administracyjne i legislacyjne, wpisujące się w ramy polityki publicznej, która zdaniem Petera Knoepfela i in. stanowi przede wszystkim „grę władzy" w określonym kontekście instytucjonalnym. Tę „grę" prowadzą różni „aktorzy" sfery publicznej, którzy podejmują skoordynowany wysiłek, by rozwiązać zbiorowy problem we współpracy lub w opozycji do „aktorów" parapaństwowych i prywatnych. Elementami składowymi owej polityki pozostaje jednak rozwiązanie problemu publicznego, istnienie grup docelowych u podstaw problemu publicznego, celowa spójność, istnienie kilku decyzji i działań, program interwencyjny, kluczowa rola podmiotów publicznych, istnienie sformalizowanych środków oraz decyzje i działania, które nakładają ograniczenia (Knoepfel, Larrue, Varone i Hill, 2011).

W artykule *Addressing COVID-19 in Afghanistan: What are the efforts and challenges?* autorzy podkreślili, iż wybuch epidemii wyraźnie pokazał, że Afganistan zmierza w kierunku katastrofy przed którą ostrzegali eksperci. Co prawda pewien poziom intensywności został zmniejszony dzięki pomocy międzynarodowych darczyńców, jednak nadal istnieje wiele luk, które należy jak najszybciej usunąć. Jest

to m.in. brak infrastruktury i niewystarczające środki ochrony osobistej, które powstrzymują walkę z pandemią i narażają pracowników służby zdrowia na wysokie ryzyko zarażenia; ograniczone możliwości testowania powodujące zaniżanie prawdziwej liczby przypadków, przez co ludzie zapominają o przestrzeganiu ograniczeń i innych środków ostrożności promowanych przez rząd; lockdown, który ma poważne konsekwencje dla i tak już ospałej gospodarki Afganistanu; niewystarczająca pomoc rządu dla tych, którzy stracili dochody z powodu pandemii (Lucero-Prisno III's, Ahmadi, Essar, Lin i Adebayo Adebisi, 2020). Do gospodarczych konsekwencji pandemii, m.in. bezprecedensowego spadku aktywności gospodarczej i wzrostu cen żywności, nawiązali również Nassir Ul Haq Wani i Wais Wahab (Ul Haq Wani i Wahab, 2020).

O politycznym i wojskowym postępie talibów mogącym zaostrzyć zagrożenie stwarzane przez koronawirusa wspomniano w artykule pt. *COVID-19 and multiple crises in Afghanistan: an urgent battle* (Essar i inni, 2021). Potwierdzenie tej tezy odzwierciedla fakt, że z powodu rebelii talibów Stany Zjednoczone wstrzymały dostawy dodatkowych 1 mln 400 tys. dawek szczepionek (OCHA, 2021).

Szczególne znaczenie w dobie pandemii mają działania zmierzające do zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego. W artykule pt. *Food security and COVID-19 in Afghanistan: a two-sided battle front* zwrócono uwagę na wysiłki Afganistanu na rzecz łagodzenia braku bezpieczeństwa żywnościowego, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu COVID-19 na tę kwestię. Przedstawiono również zalecenia, które mogą pomóc w poprawie stanu bezpieczeństwa żywnościowego kraju w trakcie i po pandemii. Faktem jest, że koronawirus sparaliżował dostęp do żywności i udzielanie pomocy w tym zakresie. Przywołując zalecenie UNDP, autorzy wskazali, że wzmocnienie bezpieczeństwa żywnościowego zależy od stopnia powstrzymania rozprzestrzeniania się wirusa, co nie stanowi żadnego novum. Godne uwagi jest natomiast stwierdzenie, że wraz z nasileniem się konfliktów i przemocą na ogromnym obszarze gruntów rolnych, na krótką metę Ministerstwo Rolnictwa, Nawadniania i Zwierząt Gospodarskich powinno wdrożyć strategie maksymalizujące wykorzystanie gruntów w kraju. Chociaż większość gruntów uprawnych jest niedostępna, to alternatywą może być uprawa hydroponiczna (Ahmadi i inni, 2021).

Metodologia badania

W badaniach wykorzystano metodę analizy oraz krytyki piśmiennictwa. Celem ukazania afgańskiej strategii walki ze skutkami pandemii w obszarze bezpieczeństwa socjalnego w 2020 roku, konieczne było wykorzystanie dokumentów rządowych Islamskiej Republiki Afganistanu, tj. Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Odbudowy i Rozwoju Wsi, oraz dokumentów organizacji międzynarodowych. Wybór raportów i dokumentów wyspecjalizowanych agend ONZ i instytucji międzynarodowych m.in. Biura Narodów Zjednoczonych ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej (UNOCHA), Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP), Światowego Programu Żywnościowego (WFP), Biura Regionalnego Funduszu Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci dla Azji Południowej (UNESCO ROSA), Międzynarodowego Centrum Polityki na rzecz wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu (IPC-IG),

Azjatyckiego Banku Rozwoju (ADB), Banku Światowego (WB), umożliwił analizę działań zalecanych w przestrzeni międzynarodowej. Ww. źródła stanowiły również punkt wyjścia dla analizy sposobów implementacji określonych rozwiązań w postaci środków i narzędzi polityki rządowej, które miały za zadanie walkę ze skutkami pandemii w odniesieniu do konieczności zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego Afgańczykom.

Wyniki

Według danych szacunkowych Banku Światowego, w 2019 roku Afganistan odnotował wzrost gospodarczy na poziomie 2,9%. Sektory przemysłu i usług wzrosły odpowiednio o 2% i 1,8%, a rolnictwa o 7,5%. Niskie wskaźniki wzrostu w pierwszych dwóch sektorach spowodowane były brakiem zaufania co do kierunków polityki rządu, jak również trwającym konfliktem wewnętrznym. Dość duży wzrost w sektorze rolnictwa wynikał natomiast z poprawy koniunktury po suszy z 2018 roku. Ceny były stabilne, a inflacja wyniosła zaledwie 2,3% i to głównie z powodu niskich międzynarodowych cen energii. Kredyty dla sektora prywatnego wzrosły tylko o 2% osiągając 3,15% PKB. Deficyt handlowy wyniósł 30,11% PKB zmniejszając się w stosunku do roku poprzedniego o 2,61%, głównie za sprawą spadku importu o 513 mln $ (The World Bank, 2020a).

Pandemia uderzyła w trudnym dla kraju momencie transformacji politycznej i nasilającego się konfliktu wewnętrznego. Po wyborach wrześniowych w 2019 roku nastąpiły poważne zmiany w kadrze kierowniczej kluczowych ministerstw, Stany Zjednoczone podpisały porozumienie z talibami i zmniejszyły liczebność wojsk, a przy braku stabilności sytuacji politycznej i nasilających się atakach grup zbrojnych, dalsza pomoc międzynarodowa pozostawała pod znakiem zapytania.

Podstawa koncepcji działań publicznych w zaleceniach instytucji i organizacji międzynarodowych

Wprowadzenie lockdownu pociągającego za sobą spadek dotychczasowych dochodów, wzrost cen żywności, a także wygaśnięcie z końcem roku 2020 obietnic międzynarodowej dotacji sugerowały, że będzie można oczekiwać szybkiego wzrostu wskaźnika ubóstwa. Zdaniem Banku Światowego, w pierwszym roku pandemii wskaźnik ten mógł wynieść nawet 72% (The World Bank, 2020a). Dyrektor Krajowy Banku Światowego w Afganistanie, Henry Kerali, podkreślił, że kryzys wywołany COVID-19 ma destrukcyjny wpływ przede wszystkim na źródła utrzymania Afgańczyków, co równocześnie podważa pobór dochodów rządu i jego zdolność do finansowania kompleksowych programów ratowania życia, ochrony biednych i rozwoju gospodarki. Aby temu zaradzić, Kerali zalecił przyjęcie środków krótkoterminowych, których beneficjentami byłyby gospodarstwa domowe podczas gdy poprawa otoczenia regulacyjnego biznesu i utrzymanie podstawowych funkcji rządu utorują drogę do długoterminowego ożywienia. Finansowanie kluczowych operacji rządowych i przywrócenie zaufania sektora prywatnego nie mogło się odbyć bez wsparcia ze strony partnerów rozwojowych i pomocy Banku Światowego ściśle

współpracującego z rządem Afganistanu, zarówno w celu wdrożenia krótkoterminowej reakcji, jak i stworzenia podstaw długoterminowej naprawy (The World Bank, 2020b).

W wyniku blokad powodujących utratę pracy głównie przez pracowników sektora usług, jak również tych uzyskujących dochody poza kontrolą państwa, w pierwszym roku pandemii gospodarka Afganistanu skurczyła się około 2%. Do innych czynników hamujących rozwój gospodarczy zaliczono również brak pewności politycznej i bezpieczeństwa, susze oraz trudne warunki ekonomiczne panujące w państwie (The World Bank, 2021).

Pandemia nie tylko wstrzymała realizację programu mającego na celu zwiększenie zatrudnienia i aktywności gospodarczej, ale wręcz cofnęła Afganistan w osiąganiu założeń pakietu stabilizacji i stymulacji gospodarczej na lata 2020–2022 realizowanego w ramach Narodowych Ram Pokoju i Rozwoju Afganistanu na lata 2021–2025 (ANPDF II) (Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Finance, 2020). H. Kerali podkreślał, że w celu utrzymania tempa reform i postępu w kierunku wzrostu sprzyjającemu włączeniu społecznemu i zapewnieniu samowystarczalności, Bank Światowy jest gotowy do ścisłej współpracy z rządem Afganistanu (The World Bank, 2021). Otrzymywane subwencje na realizację programu rozwojowego pozostawały w zgodzie z priorytetami rządu określonymi w Narodowych Ramach Pokoju i Rozwoju Afganistanu, u podstaw których leży zasada, że państwo odpowiada na potrzeby obywateli – zwłaszcza kobiet i osób najsłabszych. Strategia przezwyciężania skutków pandemii w sferze bezpieczeństwa socjalnego zakładała podejmowanie natychmiastowych, krótkoterminowych reakcji, mobilizację aktywów, kapitałów i zdolności. W celu realizacji dążeń do samowystarczalności, w dobie COVID-19, kluczowym zadaniem miało być mapowanie stolic i zdolności do zapewnienia przyszłości Afganistanu (Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Finance, 2020). W praktyce oznaczało to tworzenie i implementację programów m.in. na rzecz eliminacji ubóstwa oraz rozwój gospodarki, który w tym przypadku dałby gwarancję zatrudnienia.

Biorąc pod uwagę niski poziom ochrony socjalnej w Afganistanie przed pandemią, Międzynarodowe Centrum Polityki na rzecz wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu i Biuro Regionalne Funduszu Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci dla Azji Południowej zaleciło zwiększenie podstawowej pomocy socjalnej. Proponowane rozwiązania dotyczyły rozszerzania powszechnych zasiłków na dzieci w formie bezwarunkowych przekazów pieniężnych dla rodzin z dziećmi, które byłyby wdrażane stopniowo w oparciu o dostępne fundusze. W tym celu proponowano by rząd wprowadził masową rejestrację, łącznie z kampanią informującą o formie pomocy. W perspektywie średnio- i długoterminowej rejestr ten mógł ewoluować do innych programów i reagowania na przyszłe sytuacje kryzysowe. IPC-IG oraz UNICEF ROSA zaproponowały również rozszerzenie ubezpieczenia społecznego na pracowników nieformalnych. Ich zdaniem rząd mógł rozważyć upowszechnienie półskładkowych systemów ubezpieczeń społecznych obejmujących osoby prowadzące własną działalność, robotników dniówkowych oraz pracowników rodzinnych niepobierających wynagrodzenia (B. Burattini, International Policy Centre for Inclusive Growth, 2020).

Skutki społeczno-gospodarcze COVID-19 przełożyły się również na pogorszenie bezpieczeństwa żywnościowego. Dane za rok 2020 wskazywały, że głównym powodem zaciągniętego długu wśród Afgańczyków była konieczność zapłacenia za żywność (53%) (OCHA, WHO, 2021). Dla Światowego Programu Żywnościowego dążenie do osiągnięcia drugiego Celu Zrównoważonego Rozwoju by położyć kres głodowi, stanowiło punkt odniesienia i konieczność przeprogramowania istniejącej współpracy z rządem w obliczu rozwiązywania średnioterminowych skutków pandemii. Na samym początku WFP zaleciło poszczególnym rządom zapewnienie dostępu do żywności na poziomie krajowym (WFP, June 2020, s. 6, 9). W ramach pomocy, w okresie od 5 marca do 1 lipca, WFP wysłał do Afganistanu ponad 52 tys. ton żywności (ponad 50 tys. ton rozdystrybuowano) i wypłacił w formie przelewów gotówkowych ponad 5,3 mln $. W efekcie pomoc żywnościowa dotarła do ponad 5,2 mln osób (OCHA, 2020a, s. 4,7). W miarę upływu kryzysu, to na rządzie spoczął obowiązek zapewnienia by zakłócenia w pracy i nakładach nie wpływały na produkcję żywności i jej dostępność na rynku. Szczególną wagę przykładano do dostaw „ostatniej mili", kluczowej dla bezpieczeństwa żywnościowego osób indywidualnych i gospodarstw domowych (WFP, 2020, s. 9).

Zdaniem Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, w obliczu braku przestrzeni fiskalnej do walki z COVID-19, możliwym rozwiązaniem mogła być mobilizacja dochodów krajowych, przeniesienie środków z innych sektorów np. bezpieczeństwa, oraz generowanie dochodów poprzez promowanie otwartości w handlu i współpracy regionalnej. Ponieważ było mało prawdopodobne, aby mobilizacja dochodów krajowych wypełniła lukę, UNDP sugerował, by rząd agresywnie zabiegał o dodatkowe fundusze od darczyńców. Ze względu na napiętą sytuację fiskalną, ograniczenia instytucjonalne i skuteczność ukierunkowania, zalecił zwiększenie ochrony socjalnej. Najbardziej obiecującym świadczeniem powszechnym mogło być przyznanie emerytury socjalnej dla osób starszych. Jeśli chodzi o środki bardziej ukierunkowane, wskazano na roboty publiczne, w których zatrudnienie mogłyby znaleźć osoby pochodzące z ubogich gospodarstw domowych w biednych regionach (UNDP, 2020, s. 10).

Uwzględniając prawdopodobny, długoterminowy charakter pandemii, konieczne było zrewidowanie Planu pomocy humanitarnej (HRP) dla Afganistanu na lata 2018 – 2020. Dokonując przeglądu, Krajowy Zespół Humanitarny (HCT) i Zespół Koordynacji Międzyklastrowej (ICCT) oszacował, że pomocy potrzebuje 14 mln Afgańczyków, planowany zasięg wyniesie 11,1 mln ludzi, a na działalność humanitarną potrzebne jest 1,1 mld $. W stosunku do osób, których plan nie obejmował, w krótkiej perspektywie zalecenia były bardzo ogólne, tj. zastosowanie wzmocnionych środków ochrony socjalnej w celu umożliwienia dostępu do minimalnych wymagań żywieniowych i jakiejkolwiek formy opieki zdrowotnej, utrzymanie pewnego poziomu bezpieczeństwa pracy i dochodów, utrzymanie pewnej formy stabilności gospodarczej i społecznej, a także przyczynianie się do zapobiegania większemu ubóstwu, bezrobociu i nieformalnemu zatrudnieniu (OCHA, 2020b, s. 6,14). W dłuższej perspektywie proponowano szerszy zakres środków ochrony socjalnej, m.in.

– stabilizację dochodów gospodarstw domowych i popytu,

– ochronę przed bezrobociem: zapobieganie utracie miejsc pracy i wspieranie osób, które pracę już straciły poprzez tymczasowe, zorganizowane przez państwo

częściowe bezrobocie i/lub ulgi podatkowe bądź modyfikacje podatkowe pozwalające pracodawcom zatrzymać pracowników w czasie kryzysu, a także złagodzić ograniczenia płynność finansowej; przyznanie dotacji lub obniżek czynszów i mediów,

– podwyższenie świadczeń emerytalnych, rentowych, z tytułu ocalenia, rent rodzinnych celem wsparcia tych gospodarstw, w których inne dochody zostały utracone,

– uruchomienie programów typu „gotówka" i „żywność za pracę" w formie zachęty pracowniczej, które mogłyby wspierać krajową produkcję żywności lub inne dobra publiczne i infrastrukturę (OCHA, 2020b, s. 14).

W zrewidowanym HRP kluczowe filary stanowiące podstawę planowania dostępu do żywności i środków do życia nie zostały zmodyfikowane. Założono jedynie pogłębienie związku między istniejącą humanitarną pomocą żywnościową a pomocą w zakresie środków do życia na obszarach silnie dotkniętych COVID-19.

Środki i narzędzia polityki afgańskiej na rzecz walki ze skutkami pandemii w obszarze bezpieczeństwa socjalnego

W styczniu 2020 roku wprowadzono pierwsze środki przeciwdziałania COVID-19, tj. kontrole transgraniczne w punktach wjazdu do kraju. Tym samym pierwszy przypadek zachorowania na COVID-19 w Afganistanie potwierdzono 22 lutego 2020 roku w Heracie, wśród osób powracających z Iranu, będącego już wówczas znacznym ogniskiem wirusa (Basij-Rasikh, Khalil i Safi, 2020, s. 1442).

Rząd dość szybko zareagował na sytuację kryzysową wywołaną pandemią COVID-19. W marcu Prezydent Ashraf Ghani powołał Komitet Koordynacji ds. Sytuacji Kryzysowych Wysokiego Szczeba (HLECC), a Ministerstwo Zdrowia Publicznego przygotowało Krajowy Plan Reagowania Kryzysowego na COVID-19 (NERP). Ministerstwa Finansów przekazało ministerstwu zdrowia 25 mln $ na wsparcie w walce z pandemią, w tym na materiały i sprzęt medyczny oraz obiekty szpitalne z prowincji Herat i Nimroz, zwracając się równocześnie do ADB z prośbą o dotację w wysokości 40 mln $. Ta kwota łącznie ze 100 mln $ otrzymanymi z Banku Światowego przeznaczona jednak była na wzmocnienie działań w sektorze zdrowia. (The Asian Development Bank, 2020a).

Wraz z rozwojem pandemii i wprowadzeniem lockdownu, który spowodował przerwy w produkcji i łańcuchu dostaw, w Afganistanie zaostrzył się kryzys żywnościowy. W kwietniu 24% populacji znajdowało się w fazie kryzysowej (3 IPC), a 11% alarmowej (4 IPC) (IPC Analysis Portal, 2020). Celem zaspokojenia potrzeb osób najbardziej dotkniętych skutkami pandemii, rząd otworzył krajowe rezerwy żywności dla pożytku publicznego oraz zdecydował o bezpłatnej dystrybucji chleba w piekarniach, przeznaczonego dla osób biednych i potrzebujących. Władze Kabulu ogłosiły, że w pierwszej fazie realizacji projektu nawet do 250 tys. rodzin zacznie otrzymywać 10 płaskich bochenków chleba dziennie. Kolejno do projektu miały dołączyć Herat, Mazar-e-Sharif, Kandahar, Kunduz i Jalalabad. Ponadto Prezydent Ghani zapowiedział m.in. uruchomienie krótko terminowych projektów rolniczych (Anadolu Agency, S.K. Saif, 2020). Ograniczenia wprowadzane przez rząd

jak również reakcje na pandemię wywołały niezadowolenie wśród społeczeństwa. W prowincjach Nangarhar, Leghman, Ghazni, Parwan, Balkh i Ghor ludność protestowała przeciw braku przejrzystości w rządowej dystrybucji chleba. Demonstracje były na tyle gwałtowne, że 9 maja w Chaghcharan, Afgańskie Narodowe Siły Bezpieczeństwa otworzyły ogień, na skutek którego zginęło co najmniej 4 cywilów i 2 członków ANSF. Z kolei w Hirat Pul-e Khumri i Shinwar protestujący przedsiębiorcy zażądali otwarcia sklepów i firm (OCHA, 2020c, s. 1).

Od czerwca wirus rozprzestrzenił się na wszystkie 34 prowincje. Wybuch epidemii spowodował, że dotychczasowe potrzeby humanitarne i rozwojowe Afganistanu napędzane konfliktem zbrojnym i klęskami żywiołowymi uległy pogłębieniu. Konieczne były zatem nowe rozwiązania, które wzmocniłyby bezpieczeństwo socjalne Afgańczyków.

23 czerwca 2020 roku rząd zwrócił się do Azjatyckiego Banku Rozwoju z formalnym wnioskiem o wsparcie budżetowe w odpowiedzi na pandemię. Proponowany program miał nie tylko pomóc złagodzić negatywne skutki zdrowotne i gospodarcze, ale także społeczne, ukierunkowując się na grupy ubogie i szczególnie wrażliwe. W obszarze ochrony socjalnej propozycja alokacji antycyklicznych środków reagowania na COVID-19 wyglądała następująco:

– transfer gotówki do prowincji przeznaczony na wsparcie społeczne i reagowanie w sytuacjach kryzysowych związanych z COVID-19 za pośrednictwem Niezależnej Dyrekcji Samorządu Lokalnego – 31,43 mln $;

– dystrybucja chleba dla potrzebujących podczas pandemii – 36,36 mln $;

– dystrybucja paczek pszenicy wśród ubogich gospodarstw domowych w Kabulu – 0,65 mln $;

– program pomocy elektrycznej dla potrzebujących w Kabulu – 1,92 mln $;

– emerytury dla osób z rejestracją biometryczną w E-NID – 90,91 mln $;

– transfer środków pieniężnych dla osób wewnętrznie przesiedlonych i uchodźców – 3,89 mln $;

– wsparcie inwalidów wojskowych i cywilnych oraz rodzin osób poległych w czasie konfliktów – 4,55 mln $.

W ramach stabilizacji makroekonomicznej, środki przeznaczono na wsparcie m.in. na dla rolników dotkniętych pandemią (76,06 mln $) oraz mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (294,80 mln $), w tym np. na zwolnienie z kar podatkowych, zwolnienie lub odroczenie opłat komunalnych, odroczenie czynszu za grunty i budynki rządowe, pożyczki subsydiowane, szkolenie zawodowe (The Asian Development Bank, 2020b, s. 7). Program realizowany przez Ministerstwo Finansów, Pasztunisan i Kabul był zgodny ze strategią partnerstwa krajów ADB na lata 2017–2021 dla Afganistanu, rządową strategią rozwoju w ramach ANPDF I i ANPDF II, i ram samodzielności na rzecz wzajemnej odpowiedzialności (The Asian Development Bank, 2020c).

Program dystrybucji pieczywa we wszystkich prowincjach uruchomiono w maju. Skorzystało z niego ponad 310 tys. rodzin żyjących poniżej granicy ubóstwa. Dodatkowo, jednorazowe wsparcie rzeczowe w postaci paczek z 4,5 kg pszenicy przekazano tysiącu biednym rodzinom w Kabulu. Jeszcze w trakcie kwietniowo-majowej

blokady, w porozumieniu z Komitetem ds. Sytuacji Kryzysowych COVID-19 i Biurem burmistrza Kabulu, rząd pokrył rachunki za wodę i prąd 350 tys. ubogim rodzinom mającym rachunek równy lub niższy niż 1000 AF, odciążając w ten sposób 1,5 mln mieszkańców stolicy (50% użytkowników mediów). Kontynuował również wsparcie dla 99 368 emerytów, w tym 36 411 kobiet, z których 30 943 stanowiły dziedziczki. Spośród 130 311 emerytów i spadkobierców (w tym 9 379 nowych beneficjentów w 2020 roku), 86 404 posiadało rejestrację biometryczną na podstawie E-NID. Jednorazową zapomogę w kwocie 6000 AF na osobę zapewniono 41 500 osobom wewnętrznie przesiedlonym i uchodźcom. Na początku 2020 roku zapomogę otrzymało 338 056 osób, w tym niepełnosprawni wojskowi i cywile, jak i rodziny (w tym spadkobierczynie) osób poległych w konfliktach. W sumie 272 006 osób stanowili cywile. W ciągu roku liczbę otrzymujących zapomogę zwiększono o 32 570 dodatkowych osób niepełnosprawnych wojskowych i cywilnych oraz rodzin, których członkowie polegli w konfliktach zbrojnych (The Asian Development Bank, 2020b, s. 8). Gospodarstwa, których dzienny dochód nie przekraczał 2 dolarów dziennie, otrzymywały wsparcie z rządowego programu *Dastarkhwan-e Meli,* który w czasie pandemii został uzupełniony przez Program pomocy w walce z COVID-19 dla afgańskich społeczności i gospodarstw domowych (The World Bank, 2020c, s. 22) i Program Karty Obywateli Afganistanu (Citizen's Charter, 2020). *Dastarkhwan-e Meli* realizowały Ministerstwo Odbudowy i Rozwoju Wsi, Niezależna Dyrekcja ds. Samorządu Lokalnego oraz gmina Kabul, które obejmowały swym zasięgiem odpowiednio: 2,2 mln gospodarstw domowych w dystryktach wiejskich i podmiejskich, 450 tys. w 14 miastach wojewódzkich i 630 tys. w mieście Kabul. Pomoc z programu kart obywatelskich rozprowadzały Rady Rozwoju Społeczności. Łącznie do maja 2021 roku wsparcie otrzymało 750 tys. gospodarstw. Pakiety o wartości 4 tys. AF kupowano od lokalnych dostawców, by wspomóc i utrzymać miejsca pracy. W ich skład wchodziły 2-3 tygodniowe racje żywnościowe (np. ryż, fasola, mąka, olej kuchenny, groszek inne niezbędne produkty, m.in. mydło (Netherlands for the World Bank, 2022).

22 lipca Ministerstwo Odbudowy i Rozwoju Wsi przedstawiło projekt Ram zarządzania środowiskowego i społecznego. Oprócz komponentu reagowania kryzysowego pozwalającego na reagowanie w sytuacji wybuchu choroby czy klęski żywiołowej spowodowanej suszą, projekt zakładał zbudowanie mechanizmu dostaw odpowiadających potrzebom gospodarstw domowych cierpiących na chroniczne i sezonowe braki żywnościowe. Rozwiązanie polegało na połączeniu bezwarunkowych transferów pieniężnych i robót publicznych (lub gotówki za roboty) (Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Rural Rehabilitation and Development (MRRD), 2020, s. 6).

W odpowiedzi na problemy w sferze ekonomicznej rząd wydłużył terminy składania deklaracji podatkowych za pierwszy i drugi kwartał roku podatkowego o 45 dni dla osób fizycznych i przedsiębiorstw. W ramach rządowego Projektu zarządzania prawami w Afganistanie, na poziomie społeczności wiejskiej, Ministerstwo Rolnictwa, Nawadniania i Inwentarza Gospodarczego wsparło przetwórstwo, pakowanie oraz chłodnie celem zapobiegania marnowaniu nietrwałych produktów takich jak świeże owoce i warzywa, których nie można było eksportować. Pomogło

to w stworzeniu prawie 1,9 miliona tymczasowych miejsc pracy i 60 000 stałych miejsc pracy. 1 października 2020 roku Wysoka Rada Gospodarcza Afganistanu zatwierdziła dwuletni pakiet wsparcia przedsiębiorstw mikro, małych i średnich opiewający na kwotę 294,8 mln $, z czego 200 mln $ miało zostać przekazane w 2021 roku, a pozostała część w 2022 roku. Dotacje przeznaczono m.in. na zwolnienie lub odroczenie kar podatkowych, opłaty i czynsze za grunty i budynki rządowe, pożyczki dotowane czy też szkolenie zawodowe. Da Afghanistan Bank wprowadził także wymogi ostrożnościowe, zawiesił kary i opłaty bez stosowania retrospektywnych naruszeń lub niezgodności do lipca 2020 roku, oraz zamroził klasyfikacje kredytów na koniec lutego 2020 roku (The Asian Development Bank, 2020b, s. 8–9).

Dyskusja i wnioski

Po pierwszych potwierdzonych przypadkach COVID-19 w lutym 2020 roku, rząd afgański zareagował dość szybko, zwłaszcza w prowincjach Herat i Nangarhar, gdzie samorządy stopniowo zaostrzały środki bezpieczeństwa, w tym wprowadziły kontrolę w punktach wjazdowych i kwarantannę dla osób zakażonych. Miesiąc później nałożono ogólnokrajową blokadę i ograniczenia. Pomimo stosunkowo słabego systemu ochrony socjalnej i reakcji społeczeństwa na ograniczenia wirusowe, Afganistan został mniej dotknięty pandemią w porównaniu z innymi państwami na świecie. Jednak globalny kryzys, zamknięcie granic i izolacja ogromnie wpłynęły na gospodarkę i życie społeczne. Uwzględniwszy koncepcję „gry władzy" prezentowaną przez P. Knoepfela i in., działania wpisujące się w ramy polityki publicznej prowadzili przedstawiciele rządu Islamskiej Republiki Afganistanu oraz instytucji i organizacji międzynarodowych. U jej podstaw leżało rozwiązanie problemu publicznego jakim było zagrożenie bezpieczeństwa socjalnego wywołane społeczno-ekonomicznymi skutkami pandemii. Grupami docelowymi były osoby w ubóstwie i zagrożone ubóstwem, w tym: gospodarstwa domowe których dochód nie przekraczał dwóch dolarów dziennie, emeryci, niepełnosprawni wojskowi i cywile, rodziny (również spadkobierczynie) osób poległych w konfliktach, osoby wewnętrznie przesiedlone i uchodźcy. Pomoc kierowano także do mikro, małych i średnich przedsiębiorstw, celem utrzymania miejsc pracy. Spójność działań miały zapewniać organy krajowe (Ministerstwo Finansów, Ministerstwo Rolnictwa, Nawadniania i Inwentarza Gospodarczego, Ministerstwo Odbudowy i Rozwoju Wsi, Wysoka Rada Gospodarcza Afganistanu, Rady Rozwoju Społeczności), dysponujące pomocą pochodzącą od instytucji i organizacji międzynarodowych (Banku Światowego, Azjatyckiego Banku Rozwoju, Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, Światowego Programu Żywnościowego, Biura Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Humanitarnej); one też odgrywały kluczową rolę jako podmioty publiczne. Potwierdziła się teza Eliseo don Lucero-Prisno III's i in., że wybuch epidemii wyraźnie pokazał, iż Afganistan zmierza w kierunku katastrofy, choć poziom intensywności został zmniejszony dzięki pomocy międzynarodowych darczyńców. Spadek aktywności gospodarczej w wyniku lockdownu, wzrost cen żywności o czym wspominali Nassir Ul Haq Wani i Wais Wahab, stanowiły ogromne zagrożenie dla i tak już niskiego poziomu zabezpieczenia socjalnego Afgańczyków.

Podstawą koncepcji działań publicznych w obszarze zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego były zalecenia Banku Światowego, Azjatyckiego Banku Rozwoju, Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, Światowego Programu Żywnościowego, Biura Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Humanitarnej, a także Międzynarodowego Centrum Polityki na rzecz wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu i Biura Regionalnego Funduszu Narodów Zjednoczonych na rzecz Dzieci dla Azji Południowej. Obejmowały one:

– przyjęcie przez rząd środków krótkoterminowych, których beneficjentami byłyby gospodarstwa domowe,

– konieczność uzyskania wsparcia ze strony partnerów rozwojowych i pomocy międzynarodowych instytucji finansowych,

– stworzenie we współpracy z partnerami rozwojowymi podstaw długoterminowej, po pandemicznej naprawy,

– wprowadzenie działań sprzyjających włączeniu społecznemu i zapewnieniu samowystarczalności, w tym:

– rozszerzanie powszechnych zasiłków w formie bezwarunkowych przekazów pieniężnych,

– rozszerzenie ubezpieczenia społecznego na pracowników nieformalnych,

– rozszerzenie i podwyższenie świadczeń emerytalnych, rentowych, z tytułu ocalenia, rent rodzinnych,

– powiązanie robót publicznych z zatrudnieniem osób pochodzących z ubogich gospodarstw domowych,

– wprowadzenie ulg podatkowych, dotacji lub obniżek opłat za czynsz i media,

– zapewnienie dostępu do żywności na poziomie krajowym.

Środki i narzędzia polityki afgańskiej na rzecz walki ze skutkami pandemii w obszarze bezpieczeństwa socjalnego miały charakter krótko- jak i długoterminowy. Przy czym te ostanie uzależnione były od międzynarodowej pomocy finansowej, o którą proszono, składając wnioski projektowe. Uwzględniając konieczność przyjęcia zalecanych środków krótkoterminowych, których beneficjentami były gospodarstwa domowe, rząd wprowadził program bezpłatnej dystrybucji pieczywa i pszenicy dla gospodarstw ubogich, pokrył rachunki za wodę i prąd 50% użytkowników mediów w stolicy, wypłacił jednorazową zapomogę 41 500 osobom wewnętrznie przesiedlonym i uchodźcom. Wnioskując o wsparcie partnerów rozwojowych i pomoc międzynarodowych instytucji finansowych (WB i ADB) dla realizacji swoich projektów, rząd miał okazję stworzyć podstawy długoterminowej naprawy. Fundusze pochodzące z Programu pomocy w walce z COVID-19 dla afgańskich społeczności i gospodarstw domowych finansowanego przez WB oraz Programu Karty Obywateli Afganistanu pozwoliły na rozszerzenie rządowego programu *Dastarkhwan-e Meli,* tj. na dystrybucję dodatkowych, niezbędnych pakietów pomocy z racjami żywnościowymi i innymi produktami. Warunkiem otrzymania pomocy był jednak dochód gospodarstwa domowego nie przekraczający 2 dolarów dziennie. Fundusze z ADB umożliwiły kontynuację finansowego wsparcia emerytów, niepełnosprawnych wojskowych i cywilów oraz rodzin i spadkobierców osób poległych w konfliktach zbrojnych. W ten sposób rząd chciał zapewnić samowystarczalność i przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu osób ubogich

i grup wrażliwych. Międzynarodowa pomoc finansowa umożliwiła władzom zwolnienie z kar podatkowych, wydłużenie terminu składania deklaracji podatkowych, zwolnienie lub odroczenie opłat komunalnych, odroczenie płatności za czynsz, grunty i budynki rządowe, uruchomienie systemu pożyczek subsydiowanych, prowadzenie szkoleń zawodowych. Ministerstwo Odbudowy i Rozwoju Wsi mogło kontynuować projekt Ram zarządzania środowiskowego i społecznego uwzględniając połączenie bezwarunkowych transferów pieniężnych i robót publicznych dających możliwość zatrudnienia osób będących w trudnej sytuacji ekonomicznej wynikającej ze skutków pandemii. Z kolei Ministerstwo Rolnictwa, Nawadniania i Inwentarza Gospodarczego poprzez wsparcie sektora przetwarzania i przechowywania żywności mogło przyczynić się do zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego i przeciwdziałać bezrobociu poprzez stworzenie tymczasowych i stałych miejsc pracy. Istotą kwestią pozostaje również fakt, że Bank Centralny Afganistanu zawiesił kary i opłaty, zamroził klasyfikacje kredytów i wprowadził wymogi ostrożnościowe, co miało uchronić osoby prywatne, jak i przedsiębiorstwa przed dalszym zadłużaniem.

Mimo iż rząd uwzględniał zalecenia instytucji i organizacji międzynarodowych, a nawet otrzymał pomoc finansową, to jego działania mogą być kwestionowane, ponieważ liczba osób żyjących w ubóstwie drastycznie się zwiększyła. To oznacza, że deklarowana pomoc nie trafiła do beneficjentów lub była niewystarczająca. Powodów takiego stanu rzeczy jest kilka. Po pierwsze wszechobecna korupcja, która miała miejsce jeszcze przed wybuchem pandemii i którą pogłębiał brak należytej transparentności przy rozdziale środków. Po drugie zależności polityczno-klanowe, które są w Afganistanie bardzo silne, i mają duży wpływ na dystrybucję pomocy (zwłaszcza finansowej), przetargi i rozwiązania logistyczne. Po trzecie brak stabilności politycznej. W regionach pod silnymi wpływami talibów, antyrządowych watażków, pomoc międzynarodowa traktowana jest w kategoriach narzędzia obcej ingerencji politycznej w wewnętrzne sprawy państwa, aniżeli narzędzia pomocy humanitarnej. Stąd rodzi się podejrzenie co do motywów działania i niechęć do przyjmowania wsparcia. Można zatem domniemywać, że w opinii grup antyrządowych pandemia stanowiła doskonały powód przyciągnięcia uwagi społeczności międzynarodowej i próbę wpływania na decyzje rządu. Z drugiej strony skutki społeczno-ekonomiczne jakie wywołał COVID-19 odwracały uwagę od toczącego się konfliktu politycznego i zbrojnego. Czwartym powodem na który warto wskazać, jest brak umiejętności organizacyjnych oraz niechęć do brania odpowiedzialności za osoby żyjące w ubóstwie.

Ponieważ zmiana mentalności społeczeństwa jest procesem długotrwałym, a kwestia konieczności zapewnienia bezpieczeństwa socjalnego jest pilna, należałoby raczej dążyć do większego zaangażowania społeczności lokalnej, przede wszystkim *shura,* mapowania potrzeb na poziomie dystryktów, bardziej restrykcyjnego identyfikowania dostawców i beneficjentów pomocy. Wpłynęłoby to również na ugruntowanie odpowiedzialności i solidarności społeczności lokalnej, tworząc w ten sposób politykę bardziej sprawiedliwą i efektywną.

Bibliografia

Ahmadi, A. i inni. (2021). Food security and COVID-19 in Afghanistan: a two-sided battlefront. *Tropical Medicine and Health,* 49(1). DOI 10.1186/s41182-021-00370-8.

Anadolu Agency, S.K. Saif. (2020). *COVID-19: Afghanistan begins free bread drive for poor.* Dostęp 17.05.2022, https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/covid-19-afghanistan-begins-free-bread-drive-for-poor/1822939.

Burattini, B. International Policy Centre for Inclusive Growth. (2020). *COVID-19 and social protection in South Asia: Afghanistan.* IPC-IG.

Basij-Rasikh, S., Khalil, M. i Safi, N. (2020). Early responses to COVID-19 in Afghanistan. *East Mediterr Health Journal,* 26(12), 1442–1445. Dostęp 17.05.2022, https://doi.org/10.26719/emhj.20.137.

Citizen's Charter. (2020). *About Dastarkhwan-e Meli Program.* Dostęp 17.05.2022, https://www.ccnpp.org/Page.aspx?PageID=1043.

Domański, Z. (2017). Social safety. *Journal of Modern Science,* 2(33), 367–384. Dostęp 17.05.2022, https://www.jomswsge.com/pdf-79756-15804?filename=Bezpieczenstwo%20socjalne.pdf.

Essar, M.Y., Hasan, M.M., Islam, Z., Adeel Riaz, M. M., Aborode, A.T. i Ahmad, S. (2021). COVID-19 and multiple crises in Afghanistan: an urgent battle. *Conflict and Health,* 15(70). Dostęp 17.05.2022, https://doi.org/10.1186/s13031-021-00406-0.

Husseini, A. a. i Kamil, A. A. (2020). Estimating COVID-19 dynamics in Afghanistan. *Erciyes Med J,* 40(0). DOI 10.14744/etd.2020.80270.

IPC Analysis Portal. (2020). *Afghanistan: Acute Food Insecurity Situation April–May 2020 and Projection for June–November 2020*. Dostęp 17.05.2022, https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1152636/?iso3=AFG.

Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Finance. (2020). *Afghanistan National Peace and Development Framework (ANPDF II) 2021 - 2025.* Ministry of Finance.

Islamic Republic of Afghanistan, Ministry of Rural Rehabilitation and Development. (2020). *Draft Environmental and Social Management Framework (ESMF). Drought Early Warning, Finance, and Action Project (P173387)*. Ministry of Rural Rehabilitation and Development.

Knoepfel, P., Larrue, C., Varone, F. i Hill, M. (2011). Public Policy. *Public Policy Analysis,* 19–31. DOI 10.1332/policypress/9781861349071.003.0002.

Księżopolski, M. (2001). Hasło – bezpieczeństwo socjalne. W: B. Rysz-Kowalczyk (red.), *Leksykon polityki społecznej.* Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.

Leszczyński, M. (2011). *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku.* Difin.

Lucero-Prisno III's, E., Ahmadi, A., Essar, M., Lin, X. i Adebayo Adebisi, Y. (2020). Addressing COVID-19 in Afghanistan: What are the efforts and challenges? *Journal of Global Health,* 10(2). DOI 10.7189/jogh.10.020341.

Netherlands for the World Bank. (2022). *Food Relief for Poor Afghans Amid COVID-19.* Dostęp 17.05.2022, https://nl4worldbank.org/2021/05/11/food-relief-for-poor-afghans-amid-covid-19/.

OCHA. (2020a). *Afghanistan: COVID-19 Multi-Sectoral Response. Operational Situation Report.* UNOCHA.

OCHA. (2020b). *Humanitarian Response Plan Afghanistan 2018–2021. Humanitarian Programme Cycle 2020 Mind-Year Revision.* UNOCHA.

OCHA. (2020c). *Afghanistan C-19 Access Impediment Report. Covering the period from 25 April to 16 May 2020*. UNOCHA.

OCHA. (2021). *Afghanistan: Strategic Situation Report: COVID-19, No. 101 (15 July 2021).* UNOCHA.

OCHA, WHO. (2021). *Afghanistan. Strategic Situation Report: COVID-19, No. 96 (6 May 2021).* UNOCHA.

Shelter Cluster, UNHCR. (2022). *Afghanistan: Joint Winterization Plan (2021–2022).* Shelter Cluster.

Skrabacz, A. (2006). Bezpieczeństwo społeczne. W: R. Jakubczak i J. Flis (red.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski XXI wieku: wyzwania i strategie.* Bellona.

The Asian Development Bank. (2020a). *Emergency Assistance for COVID-19 Pandemic Response (RRP AFG 54190-001)*. Dostęp 17.07.2022, https://www.adb.org/sites/default/files/linked-documents/54190-001-sd-02.pdf.

The Asian Development Bank. (2020b). *Proposed Countercyclical Support Facility Grant Islamic Republic of Afghanistan: COVID-19 Active Response and Expenditure Support Program. Project Number: 54192-001.* ADB.

The Asian Development Bank. (2020c, December). *COVID-19 Active Response and Expenditure Support Program. Project No. 54192-001.* Dostęp 17.07.2022, https://ewsdata.rightsindevelopment.org/files/documents/01/ADB-54192-001.pdf

The World Bank. (2020a). *Afghanistan Development Update, July 2020. Surviving the storm.* The World Bank.

The World Bank. (2020b). *Hit Hard by COVID-19, Afghanistan Needs Continued International Support.* Dostęp 17.07.2022, https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/07/15/hit-hard-by-covid-19-afghanistan-needs-continued-international-support.

The World Bank. (2020c). *International Development Association Project Appraisal Document on A Proposed Grant in the Amount of SDR 112.7 Million (US$ 155 Million Equivalent) and A Proposed Grant from The Afghanistan Reconstruction Trust Fund in the Amount of US$ 125 Million to The Islamic Republic of Afghanistan for The Covid-19 Relief Effort For Afghan Communities And Households (Reach). Report No: PAD3949.* The World Bank.

The World Bank. (2021). *New Grant to Sustain Afghanistan's Reforms toward COVID-19 Recovery.* Dostęp 17.07.2022, https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2021/06/24/new-world-bank-grant-to-sustain-afghanistan-s-reforms-toward-covid-19-recovery.

Ul Haq Wani, N. i Wahab, W. (2020). Economic Consequences of COVID-19 in Afghanistan: Some Policy Suggestions. *Kardan Journal of Economics,* 3(3), 1–11. Dostęp 17.07.2022, https://kardan.edu.af/Research/.

UNDP. (2020). *Afghanistan COVID-19 impact: short term disruptions and policy consideration.* UNDP.

WFP. (2020). *Responding to the development emergency caused by COVID-19. WFP's medium-term programme framework.* WFP.

Biogram autora

Klaudia Cenda-Miedzińska – adiunkt w Instytucie Bezpieczeństwa i Informatyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Ukończyła studia podyplomowe w zakresie *Prawa i wolności człowieka*, zorganizowane przez Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk i Helsińską Fundację Praw Człowieka. Członek HAMKARI Stowarzyszenia Współpracy

Polsko-Afgańskiej. Zainteresowania badawcze Autorki koncentrują się wokół bezpieczeństwa pozamilitarnego, bezpieczeństwa społecznego Afganistanu, a także praw człowieka. Autorka monografii *Wpływ konfliktu zbrojnego na bezpieczeństwo dzieci w Islamskiej Republice Afganistanu w latach 2004–2014* i licznych artykułów z bezpieczeństwa społecznego w Afganistanie oraz bezpieczeństwa jednostki ludzkiej, ze szczególnym zwróceniem uwagi na bezpieczeństwo dziecka.

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.6

Bardh Lipa
ORCID ID: 0000-0002-9280-6807
University of Tartu, Estonia

Transitional justice and judicial reform in Kosovo, 1999–2008: A Retrospective Analysis

Wymiar sprawiedliwości w okresie przejściowym i reforma sądownictwa w Kosowie, 1999–20088: analiza retrospektywna

Abstrakt

10 czerwca 1999 roku Rada Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych przyjęła Rezolucję 1244. W konsekwencji, Misja Tymczasowej Administracji Organizacji Narodów Zjednoczonych w Kosowie (UNMIK) stała się organem zarządczym, wykonawczym i sądowniczym w Kosowie. Konteksty historyczne, które wpływały na kształt wymiaru sprawiedliwości w okresie przejściowym wskazują na fakt, że reforma sądownictwa jest elementem kluczowym dla społeczeństw w krajach pokonfliktowych walczących o niezależny wymiar sprawiedliwości i długotrwały pokój. Celem artykułu jest analiza przyczyn niepowodzenia wysiłków UNMIK, by rozwinąć potencjał narodowego systemu sądownictwa w Kosowie z uwzględnieniem zależności pomiędzy wymiarem sprawiedliwości w okresie przejściowym i reforma sądownictwa w Kosowie w latach 1999–2008. Analiza relacji pomiędzy oboma działaniami wykazuje, że wymiar sprawiedliwości w okresie przejściowym był krótkoterminową odpowiedzią na potrzeby bezpieczeństwa w obliczu braku rządów prawa i konieczności eliminacji dyskryminacji etnicznej w systemie sądownictwa. Natomiast reforma systemu sadownictwa skupiała się na przeformułowaniu narodowego systemu prawnego, rozwoju zasobów osobowych i wzmocnieniu nadzoru sądowego. Jednocześnie, brak całościowej, długoterminowej strategii reformy sądownictwa utrudnił proces budowania trwałego potencjału systemu sądownictwa na poziomie lokalnym, obnażając brak koordynacji i wspólnej strategii UNMIK i Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OSCE). W artykule sformułowano tezę, że jedno działanie nie wzmacniało konsekwentnie drugiego. W konkluzji artykułu zawarto również rekomendacje jak wyciągnąć wnioski z niedociągnięć UNMIK w Kosowie, by uniknąć popełnienia podobnych błędów w innych państwach.

Słowa kluczowe: wymiar sprawiedliwości w okresie przejściowym, reforma sądownictwa, interwencja humanitarna, UNMIK, Kosowo

Abstract

On June 10, 1999, the United Nations Security Council adopted Resolution 1244. As a result, the United Nations Interim Mission in Kosovo (UNMIK) became Kosovo's judicial, executive, and

governance authority. The historical contexts that shaped transitional justice demonstrate that judicial reform is critical to post-conflict societies' pursuit of judicial independence and long-term peace. This short article examines why UNMIK's transitional justice efforts failed to develop Kosovo's national judicial capacity, emphasizing the relationship between transitional justice and judicial reform from 1999 to 2008. The relationship between the two endeavors revealed that transitional justice in Kosovo was defined by a short-term response to the need for security in the absence of the rule of law and a correction of court-based ethnic discrimination, whereas judicial reform focused on rewriting national legislation, developing human resources, and strengthening judicial oversight. Simultaneously, the lack of a comprehensive long-term strategy for judicial reform hampered the process of sustained judicial capacity building at the local level, revealing a lack of coordination and a shared strategy between UNMIK and the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE). I argue that one process does not consistently reinforce the other. The article concludes with some recommendations for capitalizing on UNMIK's shortcomings in Kosovo to avoid a repeat elsewhere.

Keywords: transitional justice, judicial reform, humanitarian intervention, UNMIK, Kosovo

Introduction

Transitioning out of a state of violence and repression is exceptionally challenging. Massive human rights violations and war crimes frequently go unpunished even after a conflict concludes, with perpetrators remaining unaccountable for their actions (Elster, 2004, pp. 47–76). Those responsible or their direct collaborators often retain power, posing long-term obstacles to peace and reconciliation. Without a functioning judicial system, the police and military may carry out those in power's orders and commit additional human rights violations (Roht–Arriaza & Mariezcurrena, 2006, p. 326). Significant efforts have been made in societies ravaged by armed conflict to identify and address past mass human rights violations and war crimes, as well as to establish the rule of law in post-conflict zones, to prevent a repeat of the conflict, facilitate peace-building and state-building processes, and ensure socio-economic growth (Lawther et al., 2017, pp. 11–16). The measures developed and undertaken to address past massive and flagrant human rights violations have primarily concentrated on transitional justice.

While transitional justice aims to identify war crimes, human rights violations, and the underlying causes of conflict to facilitate reconciliation and lay the groundwork for peace between opposing forces during a conflict, judicial reform aims to avert future conflicts by strengthening the capacity and nature of post-conflict judicial systems (Mobekk, 2006, pp. 14–15). The international community, national institutions, or both may spearhead these efforts, emphasizing reforming or establishing national judicial institutions to avert future conflict recurrences. Rebuilding complex judicial systems, bolstering local capacities, and strengthening institutions are critical for post-conflict societies to achieve independence in terms of security and the international community's peace-building efforts to achieve lasting peace. While efforts of both to close gaps in the rule of law are related, they are not mutually reinforcing (Lawther et al., 2017, p. 94). Regardless of these distinctions, the benefits and drawbacks of each transitional mechanism vary and are influenced by

various factors in a postconflict society. Notably, while the connection between transitional justice and judicial reform is acknowledged (Lawther et al., 2017, p. 177), it has not been thoroughly investigated (Mobekk, 2006, p. 1). Kosovo is an especially compelling case study for the study of post-conflict political transitions to the rule of law and for critically evaluating the approach of the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK) due to its shortcomings (Paris & Sisk, 2008, pp. 263–270). The United Nations Security Council adopted Resolution 1244 on June 10, 1999. It ended the war and established UNMIK as Kosovo's judicial, executive, and governance authority. According to the exact resolution, Kosovo enjoyed substantial autonomy within the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. UNMIK swarmed domestic institutions, and the leaders of the major political parties were tasked with advising the UNMIK chief rather than making or implementing policy (Paris & Sisk, 2008, pp. 275–277). Likewise, UNMIK carried a similar approach towards the locals in Kosovo, where the population and local leadership were disregarded as not trustworthy (Chandler, 2006, p. 65). Furthermore, with UNMIK in charge of direct economic management, Kosovo was a ticking time bomb, with endemic unemployment and poverty on the one hand and emigration stymied by the European Union's Schengen policies on the other (International Crisis Group, 2004, pp. 2–5). Kosovo, for example, has some of the world's largest brown coal reserves. Nonetheless, as Gerald Knaus of the European Stability Initiative in Berlin noted in 2005, the United Nations initially refused to grant investors permits to extract coal out of fear of infringing on their mandate, leaving Kosovo in the absurd position of being unable to use its coal to power its power plant (Knaus & Whyte, 2005). Although this was later resolved, the approach demonstrates a lack of acuity to Kosovo's actual issues. In 2004, unrest erupted in Kosovo following the drowning of three ethnic Albanian children in the Ibar river after being chased into the river by ethnic Serbians (van Willigen, 2013, p. 96). It was further fueled by ethnic Albanians' discontent with the economic and political situation, particularly with regard to the final status question(International Crisis Group, 2004, p. 2). Twenty-seven civilians were killed, including fifteen ethnic Kosovo Albanians and twelve Kosovo Serbs. Kosovo Serb property, churches, and monasteries were damaged or destroyed in the aftermath, escalating tensions between Kosovo Albanians and Kosovo Serbs (van Willigen, 2013, p. 97). Noteworthy, Kosovo's major political institutions' heads, including President Ibrahim Rugova, Prime Minister Bajram Rexhepi, and the Kosovo Assembly's President Nexhat Daci, have all publicly condemned the riots(van Willigen, 2013, p. 136). Moreover, the Kosovo government and the Serbian Orthodox Church worked closely to repair (using Kosovo funds) approximately 35 Orthodox churches and monasteries damaged during the riots. This process was completed in 2010 (Shehu, 2010). Nonetheless, the events of 2004 brought an end to Kosovo's four-and-ahalf-year period of tenuous progress. UNMIK and its efforts to establish institutions and promote democracy have been chastised for their haphazard nature, poor design, andineffectiveness. UNMIK was viewed by the local populace as an occupier rather than a liberator, as it had been previously(Paris & Sisk, 2008, p. 272). UNMIK's approach, which viewed the Kosovo problem as a technical rather than a political problem, demonstrates the frailty of that

approach. It also shows how security is inextricably linked to development and reconciliation (Simagan, 2019, p. 102) and, in the case of Kosovo, to its political status, as the UNMIK approach also delayed the resolution of the Kosovo status (Barguès-Pedreny, 2018, p. 54). On the other hand, despite the violence in March, the Kosovar demand for partnership (as well as the transfer of authority) was even stronger than it had been in 2003. The UN special envoy, Kai Eide, responded to this political pressure from Kosovo by submitting a report to the UN Security Council, which was later adopted as a recommendation, and additional competences were transferred to the Kosovo authorities (van Willigen, 2013, p. 97). UNMIK's approach to transitional justice in Kosovo consisted of two components: first, the deployment of international judges and prosecutors to national courts; and second, the implementation of the Regulation 64 Panels in the Courts of Kosovo, through which UNMIK enabled international judges to serve alongside domestic judges in Kosovo's existing courts and international prosecutors and defense attorneys to assist their Kosovar counterparts as well as to ensure impartiality because the international judge could still be overruled by a majority of ethnic Albanian judges (Amnesty International, 2008, p. 13). However, in a 2008 report published by Amnesty International, UNMIK's effort in the justice system was condemned as a "failed experiment" for failing to live up to expectations (Amnesty International, 2008). Despite significant progress made since 2008, Kosovo's national judicial system remains vulnerable, highlighting the issue's complexities. This article seeks to shed light on one of the inherent difficulties in establishing the rule of law in post-conflict areas, focusing on the relationship between transitional justice endeavors and judicial reform. It will look at why transitional justice efforts by UNMIK failed to produce the desired results in post-conflict national judicial capacity development in Kosovo. By examining the characteristics of their respective endeavors, we can better understand the nodes that exist between transitional justice and judicial reform. Further, the theoretical foundations of transitional justice and judicial reform and their interrelationship will be examined, as well as the history of transitional justice and judicial reform in Kosovo from 2000 to 2008, concentrating on the actions that defined both.

Transition to what?

Ruti G. Teitel asserts that she first coined the term "transitional justice" in 1991, in the aftermath of the collapse of the Soviet Union and the late 1980s democratic transitions in Latin America (p. 3). Transitional justice is referred to as transitioning from an authoritarian to a democratic regime or from armed conflict to peace. It involves all a society does to redress the legacy of conflict and massive human rights violations (Roht–Arriaza & Mariezcurrena, 2006, p. 326). Transitional justice is not confined to modern or democratic regimes (Elster, 2004a). Similarly, attempts to address massive and egregious human rights violations predate the concept of transitional justice. According to Jon Elster, societies have gone through some form of transitional justice since antiquity. Elster exemplifies this by examining the two restorations of democracy in ancient Athens in 411 and 403 BC and that of the French Restorations in 1814 and 1815 (p. 3). Three major phases of transitional

justice have been identified in the literature. The first phase begins with Germany's, Italy's, and Japan's defeats in 1945 (Elster, 2004, p. 54). Following World War II, the International Military Tribunals in Nuremberg and Tokyo were established. Both courts have recognized crimes against peace and war crimes, and they were established to prosecute Nazi Germany's and Japan's leaders who were most responsible forcrimes against humanity. While the tribunal's impact is significant, the Nuremberg moment was brief, as the Cold War swiftly eliminated many prospects for interstate collaboration necessary to sustain future justice endeavors (Sharp, 2018, p. 2). Later, the Germans assumed responsibility for prosecuting Nazi crimes (still ongoing). The denazification process was also turned over to the Germans, but they demonstrated little interest in confronting their past, and denazification evolved into a tool for political rehabilitation (Elster, 2004, p. 55). The second phase followed democratic transitions in Southern Europe and the junta trial in Argentina. The third phase—the contemporary wave—corresponded with the end of military rule in Latin America and Africa, the end of communism in Central and Eastern Europe, as well as conflicts in the former Yugoslavia (Teitel, 2002, p. 27). Nonetheless, the "Nuremberg Principles" contributed significantly to the development of international law and international humanitarian law in the years that followed (Teitel, 2002, p. 36), and the greatest legacy of the Nuremberg precedent is that state accountability became an international concern (Teitel, 2002, p. 39). Furthermore, the shortcomings of postwar court proceedings reinforced the view that national justice is frequently intrinsically political. This issue can be resolved by utilizing a separate legal system separate from national politics (Teitel, 2002, p. 33). As a result, the International Criminal Court, Special Courts, and Ad Hoc Criminal Tribunals were established to address widespread human rights violations that occurred during periods of political transition and conflict, such as those in the former Yugoslavia, Eastern and Central Europe, Latin America, and Africa.

Kosovo and the international community's efforts in the country

Kosovo, formerly a part of Yugoslavia, had a majority Albanian population and long fought for independence. After a long struggle for equality, Kosovo's status was lifted from an autonomous region within Yugoslavia to a position similar to the other six republics of the federation. This occurred on February 28, 1974, and lasted until March 23, 1989, when the 1974 Constitution was amended, effectively ending Kosovo's autonomy (van Willigen, 2013, p. 34). The change in status given to Kosovo in 1974 incited dissatisfaction in Serbia and, as such, was strongly criticized. According to Azem Vllasi, President of the Autonomous Province of Kosovo from 1985 to 1988 and a senior Yugoslavian official, Serbia demanded in 1976 that its relations with the two provinces - Kosovo and Vojvodina – be reviewed. He noted that following Josip Broz Tito's retirement from politics in 1980, Serbia reintroduced the issue of Kosovo's constitution, claiming that Kosovo had attained a high degree of independence (Vllasi, 2016). Notwithstanding, Kosovo Albanians were treated as second-class citizens even before 1989, and Kosovo was economically underdeveloped. Kosovo was placed under military occupation following the 1989

constitutional changes, and forms of discrimination replaced all forms of political freedom previously enjoyed by Kosovo Albanians (van Willigen, 2013, p. 3). In the aftermath of the changes, Kosovo Albanians turned to nonviolence and civil disobedience, led by Ibrahim Rugova, the Democratic League of Kosovo's leader (LDK)(van Willigen, 2013, p. 52). While Serbia monopolized state structures, a parallel system thrived to support the daily lives of Kosovo Albanians(Visoka, 2018, p. 58). It was an effective and peaceful strategy for averting war with a militarily superior Serbia. As Slovenia, Macedonia, Croatia, Bosnia, and Herzegovina gained independence from Yugoslavia in the early nineties and the Yugoslav federation disbanded, Kosovo sought independence and held a referendum that received 99 percent support (Visoka, 2018, p. 57). On the other hand, Serbian authorities refused to recognize independence, resulting in the growth of the Albanian independence movement. In the late 1990s, Albanians founded the Kosovo Liberation Army (KLA). Following the Drenica massacre on March 5, 1998, in which Serbian troops killed more than 60 Kosovo Albanians, including 29 women and children, the KLAincreased the frequency of its attacks and strengthened its organization (Waller et al., 2014, p. 23). On the other hand, in 1998, retaliatory actions by Serbian forces against guerrilla activity began to spread throughout Kosovo, resulting in numerous civilian casualties. NATO intervened militarily in 1999 through Operation Allied Force to put an end to crimes against humanity (Nenadović, 2010, p. 1158) after coercive diplomacy failed when Slobodan Milosevic refused to sign the Rambouillet peace conference draft agreement (Hehir, 2010, p. 18). Around 13,500 people were killed in Kosovo's last war. Various institutions in Kosovo provide these figures, but the Humanitarian Law Center provides the most compelling evidence. Kosovo Albanians account for the most victims, with 10,812, followed by Serbs with 2,197 and Roma, Bosnians, Montenegrins, and other non-Albanians with 526. Serbian security forces expelled over 900,000 Kosovo Albanians from their homes during the Kosovo war. Ten thousand three hundred five were civilians; out of them, 8661 (84.0%) were Albanian by ethnicity, 1187 (11.6%) were Serbs, 151 (1.5%) were Roma, and the rest were others. 2123 were associated with the KLA. Seven hundred eighteen were soldiers of the Yugoslav Army, and 364 were members of the policemen of the Serbian Ministry of the Interior (Kruger & Ball, 2014). 1 UNMIK was established in response to Security Council Resolution 1244, which placed Kosovo under UN provisional administration. When UNMIK arrived in Kosovo in 1999, the judicial system in Kosovo, never strong to begin with and historically discriminatory towards the ethnic Albanian majority, had already collapsed in the aftermath of Serbia's withdrawal (Hehir & Robinson, 2007, p. 126). This was partly due to the exodus of Serbs from Kosovo, who comprised a sizable portion of the security and judiciary sectors, and to the exclusion of Albanians from police, prosecutor, and judge positions beginning in the late 1980s during Milosevic's tenure (Amnesty International, 2008, pp. 7-10). The challenges in addressing the issues were enormous. The problems were exacerbated by a lack of trained personnel and infrastructure. No justice system can function effectively amid insecurity and deep divisions brought about by war. As a response, Albanians began establishing their administrative structures following the KLA's return which UNMIK later replaced

(Strohmeyer, 2001). The situation in 1999 was chaotic in Kosovo. On the one hand, with the majority of Kosovo Albanian refugees returning to find their cities and villages devastated, with no access to even the most basic infrastructure, and on the other, with political tensions in Kosovo and disagreements with internationals, property claims, abuses, killings, kidnappings, and deportations of non-Albanian ethnic groups (primarily ethnic Serbs) on the rise, no group could feel secure without the protection of a functioning judicial system(Hehir & Robinson, 2007, pp. 126–128). The first challenge in addressing lawlessness in a post-conflict society is ensuring security(Mobekk, 2006, p. 4).

Reforms pursuant to UN Security Council Resolution 1244

UNMIK, the Organization for Security and Cooperation in Europe (OCSE), and the European Union (EU) were each assigned one of the four areas (Pillar). Each of these organizations was assigned a specific function. Civil Administration and the Police and Justice (pillar I) were under the direct control of UNMIK (pillar II). Democratization and institution-building were the responsibility of OSCE. At the same time, reconstruction and economic development were the responsibility of the European Union (pillar IV) (Paris & Sisk, 2008, pp. 265–267). NATO'sKosovo Force (KFOR) mission in Kosovo was and continues to be responsible for ensuring a secure environment. The social oppression of Kosovo's Albanian population, which had been codified in the country's national law since Milosevic assumed the presidency of Serbia, was one of the issues confronting Kosovo's judicial reform. As previously stated, Kosovo lacked qualified legal professionals. On the one hand, prior to the conflict, a large number of Serb judges fled the country, leaving only a few in Kosovo. On the other hand, because Kosovo Albanian professionals were barred from judicial positions during Milosevic's rule, the pool of those with substantive judicial experience was extremely small. As a result, UNMIK was faced with the requirement for domestic legal reform and the recruitment and training of local lawyers. UNMIK and the OSCE collaborated on judicial reform in Kosovo under Pillar I, Police and Justice, with the primary objective of establishing and supervising an independent, impartial, multiethnic justice system. Additionally, as part of Pillar III, Democratization and Institution-Building, the OSCE worked with local bar associations to establish an institution for judicial oversight and lawyer education. In their domestic law reform efforts, the first UNMIK Administrative Instruction stated that all laws in effect prior to March 24, 1999, should be amended and applied following international human rights law (IHRL) and Security Council Resolution 1244. On the other hand, Albanian lawyers were outraged because they were well aware of the discriminatory practices that existed during the Yugoslav era. Correspondingly, they began advocating for the Kosovo Criminal Code's implementation, which took effect on March 22, 1989, and other regional laws in Kosovo. Finally, UNMIK issued Regulation No. 1999/24, stating that the set of laws that took effect in March 1989 would be applied to the extent that they did not violate international human rights law. Simultaneously, the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR) was directly applied (Pacquée & Dewulf, 2006, p. 3). As a result,

international and domestic judges and local attorneys began invoking the ECHR in their rulings. The previous laws and the Juvenile Code were repealed in June 2004 in favor of a new interim Criminal Code of Kosovo and Criminal Procedure Code of Kosovo, which took effect in April of that year (International Amnesty, 2006, p. 4). These laws have been modeled after legislation enacted by UNMIK. In addition, the Secretary-report General said that training Albanian lawyers in both national and international law are essential for the post-war situation in Kosovo (Security Council Report, S/1999/779). However, the program's implementation was slowed by protracted negotiations between UNMIK and Albanian lawyers over the content of the national law, which was critical given the program's time constraint. To train lawyers, the OSCE and the local legal community collaborated. In line with that, the OSCE had established the Legal System Monitoring Section (LSMS), the Criminal Defense Resource Centre (CDRC), and the Kosovo Judicial Institute (KJI). The KJI educated and supervised local attorneys. In addition, the OSCE-supported Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) assisted with judicial reform issues. While the primary focus of Kosovo's judicial reforms was on expedited legislation and judge appointments in response to the country's lack of the rule of law, other reforms occurred contemporaneously. One example of judicial reform is the physical reconstruction of courtrooms and other facilities due to the war's extensive damage. International judges appointed by the Special Representative of the Secretary-General for Kosovo (SRSG) were forced to type court proceedings on typewriters due to a lack of court documents and official court record templates resulting from the conflict. The assessment of transitional justice efforts and judicial reforms in Kosovo reveals that transitional justice took two forms: a short-term response to the urgent need to fill a void in the justice system and correcting the resulting discriminatory tendencies among ethnic groups. Onthe other hand, judicial reform took a different approach, rewriting national legislation, developing human resources, and strengthening judicial oversight in addition to meeting immediate needs. In summary, when UNMIK began operations in Kosovo, an immediate need for security became apparent. The efforts leading up to the panel's establishment in Kosovo, as well as the initial judicial reforms, were framed in this context. Both initiatives were necessary in light of the high volume of arrests made by KFOR and other security forces. As a result, both parties were tasked with temporarily filling a void in the legal system. It was decided to work within the framework of existing national laws and courts, with national laws being applied and local judges being appointed prior to the UNMIK mandate for police and judicial reform (Amnesty International, 2008, pp. 9–11). Temporary demands revealed systemic racial bias that had to be addressed. As a result, UNMIK sought to rectify ethnic injustices through the deployment of international prosecutors and judges, as well as through the amendment of national laws to conform to international human rights standards. The Human Rights Advisory Panel in Kosovo was also established in response to persistent discriminatory tendencies within national courts due to the predominance of local staff over international staff.

The nexus between transitional justice and judicial reform in Kosovo

Transitional justice strategies should consider long-term development concerns, maximize development synergies, and directly address development concerns(International Crisis Group, 2004, p. 3). Addressing development issues is critical to achieving long-term peace in postconflict areas (Hehir & Robinson, 2007, p. 129). However, in Kosovo, transitional justice efforts were intrinsically disconnected from long-term development, and strategies for transitional justice that accounted for development synergies were inadequate and often lacking (International Crisis Group, 2004, p. 36). One reason for this is the absence of a universally applicable solution to the issue. The first is the marked difference in how domestic and international prosecutors and judges conduct their business. The collaboration between domestic and international judges practicing in the domestic judicial system has fostered a climate of respect for international human rights standards, as evidenced by references to and citations of international treaties(Mobekk, 2006, pp. 22–23). However, in the case of Kosovo, while local judges and prosecutors eventually handled the majority of criminal and civil cases, the Kosovo panel, presided over by international judges and prosecutors, dealt with ethnic violence and organized crime. Again, this was done to avoid ethnic injustice. This schism between the two parties was not resolved, and strategic collaboration between domestic and international judges and prosecutors was not established, complicating the system's capacitybuilding and staffing efforts. As a second example, it is worth noting, because international judges and prosecutors were appointed temporarily (Amnesty International, 2008, p. 36), the capacity development for international judges and prosecutors was limited, as was the quality improvement for local judges (Amnesty International, 2008, p. 57). Furthermore, it has been noted that international judges and prosecutors received insufficient training (Amnesty International, 2008, p. 24). A third example is a lack of perspective on UNMIK's collaborative relationship with the OSCE. This is not novel, as significant operational issues caused by a lack of coordination among statebuilding agencies have been well documented in the past (Paris & Sisk, 2008, p. 57). OSCE emphasized the long-term development of local judicial capacity by enhancing the judicial system, training local lawyers, and strengthening judicial oversight. For example, those in charge of UNMIK's Pillar I "Police and Justice" have stated that it is not part of their mandate to strengthen the capacity of their respective institutions. As a result, UNMIK has contributed to judicial reform through the appointment of local judges and prosecutors and the development of national legislation, but only to a limited extent through sustained judicial capacity building and the enhancement of the judicial system. While both Kosovo's transitional justice and judicial reform efforts addressed immediate security concerns, transitional justice efforts prioritized long-term judicial reform objectives and strategies, such as developing a sustainable national judicial capacity and strengthening the country's judicial system. When evaluating the efforts and interactions of Kosovo's two entities, retrospectively, at least two distinct and autonomous imperatives should have been used to fill the rule of law vacuum. Security should have been ensured in the short term through transitional justice initiatives; in the long term, it was

necessary to ensure that judicial reforms were ethnically equitable and sustained by local lawyers. The challenge was to develop a strategic perspective that weighed both short-term and long-term needs in Kosovo. Following Kosovo's declaration of independence on February 17, 2008, UNMIK withdrew gradually from the country, to be replaced by an EU-led mission. By May 2009, over 1,600 European judges, prosecutors, and police officers had been deployed to Kosovo to assist local authorities. Even today, however, the mission still has an office in Kosovo, but the Kosovo government no longer wants it there. UNMIK is not an administrative mission because Kosovo has a fully functional, democratically elected government. It is not a peacekeeping mission, as Kosovo's law enforcement is responsible for the safety and security of its citizens. As such, UNMIK has ceased to play a significant role in the lives of Kosovo's citizens because the independent State of Kosovo is fulfilling its obligations to its citizens.

Conclusion

The article aimed to assess why transitional justice initiatives have been unsuccessful in developing national judicial capacity, with a particular emphasis on the relationship between transitional justice and judicial reform during the period 1999 to 2008. The first section addresses the historical context for transitional justice. Second, because the international community recognizes judicial reform as a necessary component of post-conflict societies in order to achieve judicial independence and long-term peace, traditional justice is asserted to be primarily concerned with the capacity-building of the domestic judicial system. Third, it looks at the relationship between transitional justice and domestic justice reforms to also determine how both contribute to security sector reform. The second half of the article focuses primarily on the case of Kosovo, defining the issue in terms of the relationship between transitional justice and judicial reform. The connection between the two efforts demonstrates that transitional justice in Kosovo was characterized by a short-term response to the need for security in the absence of the rule of law and a correction of the courts' resulting ethnic discrimination. Despire efforts at judicial reform in Kosovo, the absence of an overall long-term strategy for judicial reform in transitional justice efforts complicated the process of sustained bolstering of local judicial capacity. One example is the division of labor between international and domestic staff; second, international staff was not assigned the responsibility of training local staff; third, UNMIK's support for transitional justice was motivated by immediate needs rather than the long-term need to strengthen judicial capacity. Between UNMIK and the OSCE, there was a lack of coordination and strategy. While this article focuses on transitional justice and judicial reform as two distinct processes aimed at addressing the rule of a law void in post-conflict countries, it does so at their intersection. It demonstrated that one process does not consistently reinforce the other. Additionally, it was intended to establish differences between the two efforts and emphasize the pivotal role of developing a strategy to connect them. The fact that, despite years of international assistance to Kosovo, the local justice system continues to rely on the international community demonstrates the critical significance

of an approach that recognizes and takes into account synergies between the two processes.

References

Amnesty International. (2008). Kosovo (Serbia) – The challenge to fix a failed UN justice system.

Bargués-Pedreny Pol. (2018). *Deferring peace in international statebuilding: difference, resilience and critique*. London: Routledge.

Chandler, D. (2006). *Empire in Denial: The Politics of State-Building*. London: Pluto Press.

Elster, J. (2004). Closing the books: Transitional justice in historical perspective. In: *Closing the Books: Transitional Justice in Historical Perspective*. https://doi.org/10.1017/CBO9780511607011.

Hehir, A., & Robinson, N. (2007). State-building: Theory and practice. In: *State-Building: Theory and Practice*. https://doi.org/10.4324/9780203964712 https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/kos-s1999-779.php

International Amnesty. (2006). Kosovo (Serbia and Montenegro) United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK): Conclusions of the Human Rights Committee 86th Session, July 2006.

Amnesty International. International Crisis Group. (2004). Collapse in Kosovo. In Agenda (Issue April). Knaus, G., & Whyte , N. (2005, February 21). The Institute for War & Peace Reporting. Retrieved from The Internationals and the Balkans: Time for Change?: https://iwpr.net/globalvoices/internationals-and-balkans-time-change.

Kruger, J., & Ball, P. (2014). *Evaluation of the Database of the Kosovo Memory Book*. Human Rights Data Analysis Group.

Lawther, C., Moffett, L., & Jacobs, D. (2017). Research Handbook on Transitional Justice. In: *Research Handbook on Transitional Justice*. https://doi.org/10.4337/9781781955314.

Mobekk, E. (2006). Transitional Justice and Security Sector Reform : Enabling Sustaining Peace. *Security* (Issue November).

Nenadović, M. (2010). *An uneasy symbiosis: the impact of international administrations on political parties in post-conflict countries*. Taylor & Francis, 1154-1155.

Pacquée, D., & Dewulf, S. (2006). On governance, accountability and human rights: the United Nations interim administration in Kosovo. *Institute of Development Policy*, 3.

Paris, R., & Sisk, T. D. (2008). The dilemmas of statebuilding: Confronting the contradictions of postwar peace operations. In: *The Dilemmas of Statebuilding: Confronting the Contradictions of Postwar Peace Operations*. https://doi.org/10.4324/9780203884836.

Roht–Arriaza, N., & Mariezcurrena, J. (2006). Transitional justice in the Twenty-First Century: Beyond truth versus justice. In: *Transitional Justice in the Twenty-First Century: Beyond Truth Versus Justice*. https://doi.org/10.1017/CBO9780511617911.

S/PRST/2005/30. (2005). Maintenance of international peace and security: the role of the Security Council in humanitarian crises – challenges, lessons learned and the way ahead. Retrieved from Statement by the President of the Security Council: https://undocs.org/S/PRST/2005/30 Security Council Report, S/1999/779.

Sharp, D. (2018). *Rethinking transitional justice for the Twenty-first century beyond the end of history xxx*. Cambridge: Cambridge University Press.

Shehu, B. (2010, 17 03). Deutsche Welle. Retrieved from Rindërtimi i kishave serbe në Kosovë pritet të përfundojë këtë vit: https://www.dw.com/sq/rind%C3%ABrtimi-i-kishave-serbe-n%C3%ABkosov%C3%AB-pritet-t%C3%AB-p%C3%ABrfundoj%C3%AB-k%C3%ABt%C3%AB-vit/a5363804.

Simagan, D. (2019). Kosovo: superficial involvement in a co-opted peacebuilding. In: *International Peacebuilding and Local Involvement: A Liberal Resistance?* (p. 102). Oxon: Routledge.

Strohmeyer, H. (2001). Collapse and Reconstruction of Ajudicial System: The United Nations Missions in Kosovo and East Timor. *American Journal Of International Law*, 95(1), 46–63. doi: 10.2307/2642036.

Teitel, R. (2014). *Globalizing transitional justice*. Oxford, U.K.: Oxford University Press.

van Willigen, N. (2013). Peacebuilding and international administration: The cases of Bosnia and Herzegovina and Kosovo. In: *Peacebuilding and International Administration: The Cases of Bosnia and Herzegovina and Kosovo*. https://doi.org/10.4324/9780203561805.

Visoka, G. (2018). Acting Like a State. In: *Acting Like a State*. https://doi.org/10.4324/9781315269054 Vllasi, A. (2016, 02 28). Kushtetuta e 74-ës siguronte autonomi, aktualja e bënë vendin jofunksional. Retrieved from Kosova Press: http://old.kosovapress.com/sq/lajme/kushtetuta-e-74-es-siguronteautonomi-aktualja-e-bene-vendin-jofunksional-65624/.

Waller, M., Drezov, K., & Gokay, B. (2014). Kosovo: The politics of delusion. In: *Kosovo: The Politics of Delusion*. https://doi.org/10.4324/9781315038810.

Author's Bionote

Bardh Lipa – a master's degree in political science from the Johan Skytte Institute of Political Studies at the University of Tartu (Estonia), with a concentration in Baltic Sea Region Studies, and a bachelor's degree in political science from the University of Prishtina (Kosovo). His research interests include political parties, populism, peacebuilding following conflict, and state-building. He focuses on the evolution of party politics in Kosovo following the declaration of independence in 2008 and the implications for democratization and state-building in the country.

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.7

Iuliia Bielova
ORCID ID: 0000-0002-0631-7282
State University of Intellectual Technologies and Communications, Ukraine

Volodymyr Kononovych
ORCID ID: 0000-0003-1344-3540
State University of Intellectual Technologies and Communications, Ukraine

Oksana Shvets
ORCID ID: 0000-0001-6860-7894
State University of Intellectual Technology and Communication, Ukraine

The Complementary approaches to cybersecurity of the cyberspace and telecommunications environment

Komplementarne podejścia do cyberbezpieczeństwa cyberprzestrzeni i środowiska telekomunikacyjnego

Abstrakt

Szybkiemu rozwojowi technologii cyfrowych nadal obiektywnie towarzyszy brak bezpieczeństwa. Cyberprzestrzeń to złożony system, który stał się fizyczną i wirtualną częścią naszego środowiska. Cyberprzestrzeń jako całość jest nadal chroniona fragmentarycznie, słabo chronione jest też środowisko telekomunikacyjne. Zmniejsza to IS obiektów wchodzących w interakcje w cyberprzestrzeni. Do zadań do rozwiązania należy stworzenie werbalnego modelu cyberprzestrzeni, analiza skuteczności systemu bezpieczeństwa systemów telekomunikacyjnych w państwie, opracowanie podejść do informacji i cyberbezpieczeństwa rzeczywistości wirtualnej oraz opracowanie środków i środki zapewnienia podstawowego poziomu bezpieczeństwa telekomunikacyjnego na wzór krajów rozwiniętych. Jako rekomendacje podano komplementarne podejścia do zaktualizowanej koncepcji cyber-fizycznego bezpieczeństwa publicznych sieci telekomunikacyjnych.

Słowa kluczowe: system cyberfizyczny, rzeczywistość wirtualna, bezpieczeństwo informacji, cyberbezpieczeństwo i bezpieczeństwo funkcjonalne, koncepcja bezpieczeństwa informacji telekomunikacyjnej

Abstract

The rapid development of digital technologies is still objectively accompanied by the lack of their security. Cyberspace is a complex object that has become part (physical and virtual) of our environment. Cyberspace as a whole is still fragmented, and the telecommunications environment is also weakly protected. This reduces the information security of objects

interacting in cyberspace. The tasks to be solved include the creation of a verbal model of cyberspace, the analysis of the effectiveness of the security system of telecommunication systems in the state, the development of approaches to information and cybernetic security of virtual reality, and the development of measures and means to ensure a basic level of telecommunications security following the example of developed countries. As recommendations, complementary approaches to the updated concept of cyber-physical security of public telecommunication networks are given.

Keywords: cyber-physical system, virtual reality, information security, cybersecurity and functional security, telecommunications information security concept

Introduction

This article refers to the field of cybersecurity of cyberspace and, mainly, it supporting structure – the telecommunications environment. The subject of research is information and cybernetic security of telecommunication systems and networks. Cyberspace is a complex system that has become a physical and virtual part of our environment.

The rapid development of digital technologies is still objectively accompanied by the lack of their security. New information, cyber, terrorist and military threats have emerged. The solution of urgent tasks of national security required the adoption of urgent measures. Information security (IS) strategies, Cybersecurity (CS) strategies, as well as the Regulation on the organizational and technical model of cyber defense were approved (Ukaz Prezydenta Ukrayiny 447/2021).

The information security strategy is aimed, among other things, at ensuring a protected information space of the state. The KB Strategy emphasizes cyberspace, which is defined as distinct from any physical space. The CS strategy has a priority "to ensure cyberspace to protect the sovereignty of the state and the development of society, as well as to protect the rights, freedoms and legitimate interests of Ukrainian citizens in cyberspace." There are special regulations for the protection of "information and communication and information and telecommunication systems." However, as we will see later, cyberspace as a whole is still fragmented, and the telecommunications environment is also weakly protected. This reduces the information security of objects interacting in cyberspace (Zatverdzheno postanovoyu KMU vid 2912, 2021).

Despite the abundance of educational literature on IB telecommunications of various kinds, in scientific and technical literature IS telecommunications is clearly not enough. There are objective reasons for that. The object of protection has giant geographic sizes. This is a class of complex hierarchical systems. The construction and management of the widely distributed information protection system requires a solution to a number of theoretical, technical and even philosophical problems. On the other hand, telecommunications themselves are attacked by attacks (DDoS attacks) and become a tool in the hands of intruders, terrorists and aggressors. The perfect preventive system of IS telecommunications would be. Even if the attacker penetrated the network, its use for unauthorized actions should be difficult.

The purpose of this work is to create a verbal model of cyberspace, an analysis of the effectiveness of the security system of telecommunication systems in the state, the development of complementary approaches to the information and cybernetic security of virtual reality and the development of measures and means of ensuring the basic level of telecommunications security in the example of developed countries.

Verbal model and the role of cyberspace and telecommunication environment in cyber security

From the World Wide Web, as a means of exchanging e-mail and various types of information, cyberspace has become a powerful information and communication factor for most spheres of human life and activity. In physics, information is not distinguished as a physical quantity. The real physical quantity is entropy. Today we have an alternative to physical reality – Its dual virtual reality (one might say: digital reality). Cyberspace is the place where virtual objects appear, as well as objects of augmented reality. In the context of a global pandemic, virtual reality has become a lifesaver that has allowed humanity to successfully continue remotely many types of collective social, cultural, network and industrial and technical activities.

Virtual reality has an informational nature. Information does not exist without media. Similarly, virtual reality has its own multi-level medium - cyberspace. There are three levels in cyberspace. At the upper level of virtual reality, virtual objects are formed, developed, interact and removed to perform social and industrial and other practical functions. Virtual objects, in turn, can be hierarchical. Digital transformation is reaching its heyday. Mega-universes and worlds of natural artificial intelligence are next.

At the second, middle, level of virtual reality, information and communication functions between virtual objects and physical support of virtual reality are provided. The main, but not the only, medium- level means are networks – both physical (channels) and virtual (transport information networks). There are human-machine interfaces, processing, communication, visualization and display of information, glasses, helmets, and brain implants. The means of transmitting physical reality – smells, taste, touch, multidimensional images, sensation of elements of the natural environment - are being developed. There are more devices connected to information networks than people (25 billion) (JOIN, 2020, p. 34). Reality at the middle level is mixed – physical and virtual. Virtual reality media are physical systems. Communications are provided by the virtual layers of the telecommunications environment.

The lower level of virtual reality will be considered the level of its carriers. Devices, workstations, channels, lines, nodes, systems, telecommunications networks, simulators, etc. are an integral part of the cyber environment. Telecommunications are provided by the physical level of the telecommunications environment. Telecommunications converge and integrate with computer networks. Vulnerabilities in computer systems are moving to telecommunications systems. But the specifics remain. In telecommunication networks are distributed

territorially. The "circular defense" method is not applicable. Cybersecurity must be applied end-to-end. Global telecommunications has become a sparsely populated highly automated technology. A total of hundreds of qualified specialists service the nodes at millions of connection points. Automatic troubleshooting, redundancy, workarounds, etc. are used. More than half of the telecommunications channels run in the oceans. Telecommunications management is distributed both territorially and among many owners. In the conditions when production will develop on the basis of remote cooperation of participants, when socially significant technologies (such as 5G generation systems) will function, etc., trust in telecommunications as the main means of interaction will be important.

Thus, cyberspace (cyberspace) is a complex object that has become part (physical and virtual) of our environment. Much of it is occupied by the Internet and telecommunications systems and networks, which have created essentially a telecommunications environment. Deployment of the national cybersecurity system is carried out primarily at the upper level of cyberspace. It is at this level (and partly at the second level) of cyberspace that the complexes of measures, forces and means of cyber defense, provided for by the organizational and technical model of cyber defense, are deployed. The telecommunications environment poses certain security concerns, is a source of threats, and is a provider of anonymity. This eliminates the principle of inevitability of punishment for cybercrime. It is advisable to be in a telecommunications environment. some basic cybersecurity would be provided. Cyber attacks, often carried out through telecommunications systems, directly or indirectly (via flash).

Developed countries pay serious attention to the cybersecurity of cyberspace. First of all, the principle of ensuring the "basic level of security" of information and communication systems and communication networks deserves attention. The European Union has adopted Directive (EU)

2016/1148 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union. This directive supplemented COM (2013) 48 - Directive and further allowed the transition to the implementation of high levels of security of information and communication systems: documents {COM (2020) 823 final} - {SEC (2020) 430 final} - {SWD (2020) 345 final}. Note that in the EU there are rarely specialized universities or scientific and technical publications specifically on telecommunications. Only in the former GDR was the scientific and technical journal "Nachrichtentechnic" published. Therefore, in the EU, telecommunications systems are considered as part of "electronic communications networks".

The American Telecommunications Act (Telecommunication Act, 1996, p. 104) provides a good example of an approach to the "basic level of security of communication networks". The document gives a clear and broad picture of the information security system, telecommunications networks, telecommunications services and services. A tough approach is assumed in the Concept of Information Security of the Russian Federation. This document introduces the concept of "basic level of security of communication networks". It is important. Operators have specific requirements. In addition, a single entry level security is provided. You cannot go below this basic level.

In Ukraine, this issue needs to be resolved immediately. The first version of the Law of Ukraine "On Telecommunications" contained significant requirements for the system of information protection and information security of telecommunications systems, which corresponded to the then level of technical protection of information. There were uniform requirements for accessibility, integrity, observability of information, sustainability, survivability and reliability of networks. The latest version of the Law provides for information security only for special communication. The connection of public use in the interests of information systems, where information is processed, is important for people, society and the state, for industrial production, etc., may remain without basic protection. This is a gross mistake.

It is not possible or necessary to return to the previous versions of the Law on Telecommunications. Telecommunications have developed significantly. The composition of threats to telecommunications has changed. Cybersecurity challenges have become more complex. The task is to build a national cybersecurity system. Establishing a certain basic level of cybersecurity of telecommunications will make it possible to meet an attacker on the "far frontier".

A comlementare approach to ensuring the cybersecurity of the cyberspace and telecommunication environment

Let us turn to the approaches to information and cybernetic security in modern technological control systems, for example, in industrial systems. Artificial intelligence is being actively implemented in these systems, virtual reality complements physical reality. The most important feature here is the convergence of functional security, information security and cyber security. The concept of "information" is considered broader than the concept of "cybernetic". However, the tasks of the CS include not only the protection of cyber technology, but also the protection of the "cyber environment". Additionally, it is necessary to implement cyberspace. The CS covers information, information technology, staff, users and everything that arises in the communication of subjects and objects and their interaction with each other. Cybersecurity is provided in the following areas: security of applications and operating systems, security of information and communication networks, security of the Internet, protection of information in key information infrastructure systems and, in particular, in critical infrastructure, as well as in the fight against cybercrime and ensuring safety in cyberspace".

In our case, we will consider the so-called cyber-physical systems (CPS). Let us emphasize the characteristic differences between classical computer automated systems (AS) and industrial systems of the CPS class. Information security in the AS is multilaterally regulated by numerous domestic legal documents on technical protection of information. In the classical case, information and information resources are protected in the AS, where the information product is obtained as a result of processing information raw materials by information means. At all stages of operation of the AS there is no fundamental difference between the information product and the information means of its processing. Physical systems are present here as storage media, storage devices, processors, etc.

In CPS information security is provided, where a technical (physical) or technical-information product is obtained as a result of processing of information-physical raw materials by cyber-physical (SCADA with executive devices) means. Information and physical objects interact closely with each other in both the processing and the source technical information product. Support for the survivability, sustainability and functionality of the CPS is added to the tasks of protecting the confidentiality, integrity, accessibility and, at the same time, the necessary monitoring of information. In other words, the CFS must provide information security, as in any automated system, cyber security, as in any automated process control system (APCS), and functional and physical security, as in any technical system. There are many classic AUs in the industrial infrastructure, each at its own level: office computer network, demilitarized zone (DMZ-network), network (SCADA / DCS), technological network, and at the field level, where programmable logic controllers operate (PLC).

Based on the virtual reality model, approaches to the levels of cyber-physical security of the CFS can be shown in Fig. 1

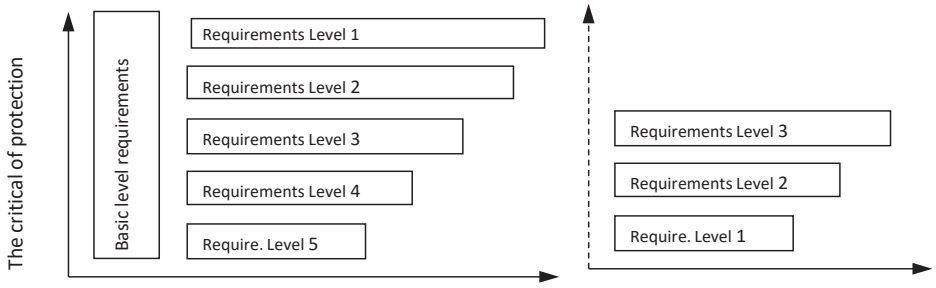

Figure 1. Approach to the requirements of cyberphysical security of CFS and cybersecurity of telecommunications using the concepts of security levels.

The strength of the requirements for the protection of the CPS, for the protection of the telecommunication

Source: the left part of fig. 1 copied from an IAEA – Computer security techniques for nuclear facilities / International Atomic Energy Agency. Description: Vienna 2021. IAEA nuclear security series, ISSN 1816–9317; no. 17 -T (Rev. 1).

IAEA standards provide an example of the application of the cybersecurity level model. Based on this example of protection of nuclear facilities, the recommended distribution of security levels of facilities and telecommunications security is shown in the coordinates of the importance of systems for the safety of industrial and transport installations and the degree of protection (Computer security techniques for nuclear facilities, 2021).

For all installation equipment and means of telecommunications it is provided that:

– basic measures should be applied to all computer and telecommunication systems;

– levels of cyber-physical security are different: from level 5 (minimum protection required) to level 1 (maximum protection required);

– levels of cybersecurity of telecommunications are different: from level 1 (channel) to level 3 (transport level);

– direct connection channels passing through several zones are not allowed;

– measures corresponding to each level are not cumulative (therefore repetitions are possible).

– the basic level of protection must be not less than the established level of protection of information systems used in government agencies and enterprises.

The right part of fig. 1 is the original. It applies, respectively, to the levels of cybersecurity of the primary telecommunications network (functional security at the physical level), the network layer of the telecommunications network (cyber-physical security) and the transport and application layer of the telecommunications network at critical infrastructure.

To explain the principle of building a cyber-physical security architecture, we quote from the IAEA publication: "The division of equipment into zones should be properly documented, including a brief overview of all computer systems, all relevant communication lines, all zonal intersections and all external connections, and taking into account analysis of cyber-physical security risks, specifics of the environment and installations of industry and transport" (Ibidem).

It should be recalled that in the digital transformation, in terms of information security, telecommunications networks have a number of features in their role in the infrastructure of the state and society and the nature of information processing.

The first feature. Telecommunications systems and networks are classified as "critical infrastructure facilities". The latter include a set of physical or virtual systems and tools that are so important to the state that their failure or destruction can have detrimental effects on the economy, defense, health and national security. It is crucial to develop measures for the protection, duplication, mobility, interconnection, recovery and security of the country's telecommunications systems for use in the interests of government critical information services and telecommunications resources both in emergencies and in normal operation. The information security of the information infrastructure of public telecommunications networks (PTNWs) includes the requirements of ensuring survivability, which involves maintaining such properties as the reliability of the network, sustainability, availability of information resources, the integrity of the structure, renewability.

The second feature of telecommunications is related to the problem of ensuring the security of socio-political relations, in particular with the emergence of threats of a new type – the impact on communication systems, collection and processing of information. Such means of influence are based on automated analysis of the structure of messages, tracking keywords, synthesizing language in real time. The result of the impact is the creation of invisible barriers to intellectual influence by blocking, substituting key elements in messages and even introducing false or false key elements into messages. In this regard, for telecommunications networks, the importance of ensuring the integrity and reliability of information transmission, protection against routing violations, timely delivery of information (minimum

message delay), as well as protection against unauthorized access to information resources of networks, including physical security.

The third feature is the nature of information processing – telecommunications provide transportation of information in the interests of its processing by automated systems at the objects of information activities. In this case, the transportation of information in accordance with the recommendations of ITU-T means not only the functions of transfer (transmission) of information in space, but also network functions such as monitoring the transfer of information, audit and operational switching of channels and routes, timely recovery information, network management, administration. The cost of transportation (delivery) of information does not depend on the value of information, or rather the value of information is determined not by the operator but by the customer, who chooses the appropriate quality and type of telecommunications services. The operator provides telecommunications services according to a certain scale of service quality or a certain level of security of information when it is transmitted over the network.

The information sphere, which is a combination of information infrastructure and information resources, is subject to protection in PTNWs. According to the legal documents of the technical protection of information, the responsibility for ensuring the confidentiality of information lies with the owner of the information. The Operator may provide privacy services only under an agreement with the owner of the information. The confidentiality of information transmitted by the telecommunications network is ensured by the owner of the information, and other properties of the information transmitted by the network – integrity, availability and observability – are protected by the network operator or telecommunications service provider. With regard to technological information, control information, signaling and technological information resources, in the interests of the operator or provider, they must protect all properties of information resources: confidentiality, integrity, availability of technological information and observation of service processes.

The fourth feature of telecommunications is manifested in the introduction of electronic document management, electronic digital signature, e-government, e-commerce, etc. The telecommunications network used to build these systems must provide a new level of information security and, in particular, ensure privacy, mutual authentication and integrity. The latter means ensuring the impossibility of denying the fact of transmission or reception of messages (data) in the process of interaction between the network and users and between the interacting elements of the network.

Ensuring information security of telecommunications networks should include these and additional concepts, which in order of importance are in the following order: integrity (integrity) of information, confidentiality (confidentiality), security against unauthorized access (authentication) to information, information resources and network equipment, irrefutability of the fact of transmission and / or reception of information (non-repudiation), ensuring the reliability (availability) of the functioning of the telecommunications system and its survivability. The problem of ensuring the integrity and authenticity of the user is most effectively implemented through the use of digital signatures based on asymmetric cryptographic algorithms

with two keys – personal and public – in combination with the infrastructure of certification authorities.

In order to use the existing domestic regulatory framework, it needs to be supplemented and modernized by taking better account of international experience and developing new regulations. The regulatory framework for information and telecommunications systems, which mimics automated systems, may be partially extended to telecommunications systems. The priority is to develop technical requirements and regulations for cybersecurity of telecommunications equipment and technologies purchased from foreign manufacturers. Next, an acceptable telecommunications cybersecurity system needs to be developed and integrated into the state cybersecurity system.

Creating and providing security management services is relatively simple. Today, any established telecommunications system must meet the requirements of the ITU Recommendations and have built-in information security mechanisms. An example is CISCO telecommunications equipment. Ukraine produces little of its own telecommunications equipment. It is urgent to develop appropriate regulations, instructions and other documents such as "System requirements, mechanisms and interfaces for information and cybersecurity of purchased equipment".

Main provisions of the update concept of cyber-physical security of the common telecommunication network

Problems of the updated concept of cyber-physical security of public telecommunication networks of Ukraine (PTNWs). At one time, the authors of this work presented the relevant concept in the light of the then Law "On Telecommunications" (Tardaskín, Kononovich, Tardaskína, 2006, pp. 15–22). A number of adjustments now need to be made. The process of ensuring information security largely intersects with the processes of quality management of telecommunications services, where the security of information resources is an integral part of the system of assurance and quality assurance; with economic efficiency management processes, where information security risks are interrelated with economic risks; with processes and tasks of technical operation in terms of ensuring the requirements for maintaining a minimum set of critical network functions in emergencies, the survivability of information systems, the margin of safety in the event of destabilizing environmental factors.

Analysis of the relationship and interdependence of information security tasks with tasks in these areas shows that at different stages of the life cycle of information security systems at different stages and stages of design, construction and operation are formed indicators of security, guarantees, quality and related technical economic indicators. We compare the following pairs of information properties or protection systems: survivability of systems – performance and reliability of systems, data integrity – data reliability, structure integrity – system resiliency and redundancy, process observation – controllability of operational processes, stability of algorithms – resistance of systems to external destabilizing environmental influences.

Statement and solution of information security problems stems from the "increased requirements for the survivability of information systems, which are characterized by a high degree of resource allocation (service, logic, algorithms, software and hardware, telecommunications). In order to fully operate and maintain a minimum set of critical functions, the telecommunications system must have a certain margin of resistance to destabilizing environmental factors".

Violation of the integrity of the system against the background of reduced activity of its elements entails disorganization of management, simultaneous reduction of activity of elements and their survivability – loss of flexibility, and reduction of survivability and violation of system integrity – loss of critical functions.

The concept of survivability of the system implies its ability to perform its functions in a timely manner under destabilizing factors (physical destruction, partial loss of resources, failures and failures of elements, unauthorized interference in the control circuit). In this case, technical reliability, which is manifested as the ability of the system to work for a specified period of time in the regular system without failures, determines the minimum threshold of stability of the system, beyond which without recovery of lost elements and functions may occur complete shutdown. The survivability of information systems is crucial for information security in general.

From a practical point of view, it is important that within the system of technical operation of telecommunications networks developed tools to maintain a given level of reliability of data transmission and reliability of telecommunications systems and other indicators of information quality and such indicators are related to information security.

"Confidentiality depends on integrity and, in turn, on reliability. If the integrity and reliability of the system is compromised, the effectiveness of privacy mechanisms is likely to decline. On the contrary, breaches of confidentiality, such as technological information, will lead to circumvention of the mechanisms of integrity, accessibility and monitoring. Also, if the integrity of the system is violated, it will compromise the mechanisms of accessibility and monitoring".

Indicators of information delivery – the probability of loss and distortion of messages (reliability), delay time, errors in addressing the consumer and the source of messages – affect the effectiveness of the mechanisms of confidentiality and integrity.

Quality indicators in generalized form are included in the characteristics of integrity and accessibility. Characteristics of information delivery to the consumer and other information and telecommunication services in general form are included in the indicators of accessibility and, in part, in the indicators of confidentiality and integrity. Reliability and reliability are indirectly interrelated with the properties of confidentiality, integrity, accessibility. Quantitative or qualitative insufficiency of system components affects the effectiveness of information resources protection.

Of course, in the technical field and in the field of information security there are different approaches to a number of considered concepts and in different areas they have different meanings. Thus, the concept of integrity includes not only the preservation of quantitative characteristics of information – bits and bytes, but also the semantic characteristics of information – the content of messages. In the field of

security, the properties of information are considered in terms of both man-made and anthropogenic impacts. However, differences in concepts cannot be an obstacle to a comprehensive analysis. Integrity indicator is a complex function of reliability, noise immunity, observation and accessibility. It is rather impossible to separate such concepts.

Thus, the essence of the relationship between the basic concepts of information security system with the concepts of other interpenetrating systems of quality assurance, network management, management and technical operation is that the basic concepts and properties of other systems are based, in general, on man-made factors an important part of the basic concepts and properties of the information security system. The latter are based on both man-made factors and, above all, on anthropogenic factors.

Goal and objectives concept. The introduction of new technologies at the PTNWs should be accompanied by adequate solutions to information security problems that affect the industry as a whole:

– methodological bases for ensuring information security of transport functions of PTNWs;

– normative-legal and normative-administrative base of information security of PTNWs;

– PTNWs information security requirements system;

– organizational structure of information security of PTNWs;

– domestic means of information security PTNWs;

– training systems.

The main objectives of information security of PTNWs are to support and preserve in the conditions of the violator's influence on the information sphere of PTNWs the following main characteristics of information security of PTNWs:

– integrity of the information sphere of PTNWs;

– confidentiality of the information sphere of PTNWs, including the confidentiality of information of the management system;

– availability of PTNWs information sphere;

– observation (accountability) of the information sphere of PTNWs;

– indisputability of the fact of transmission or reception of information;

– inviolability of traffic routing;

– secrets of communication and privacy;

– prevention of unauthorized access to the information sphere of PTNWs;

– reliability of telecommunication systems operation and survivability of PTNWs.

Ensuring the information security of PTNWs should be achieved through the integrated use of organizational, technical, hardware-software and cryptographic means of protection of the information sphere of PTNWs, as well as continuous monitoring of the effectiveness of implemented measures to ensure information security of PTNWs.

Ensuring the information security of PTNWs involves creating obstacles to possible unauthorized interference in the operation process. In this sense, the problem of information security PTNWs includes both the task of protecting information

from unauthorized access, and a number of other tasks. Work to ensure the information security of PTNWs is divided into three groups.

1. Improving the regulatory and regulatory framework for information security which includes:

– principles of information security in the interaction of various telecommunication networks with each other and global communication infrastructures, in particular, with the Internet;

– the procedure for providing communication services to special users;

– the procedure for managing PTNWs in the "special period" and in emergencies;

– a list of the most critical in terms of information security segments of PTNWs, which provide the transfer of state information resources;

– information security requirements for PTNWs information security facilities;

– methods of assessment and control of the state of information security PTNWs;

–interaction, rights and responsibilities of the subjects of the information security system at the stages of its development;

– the procedure for preparation for certification and state examination of hardware, software and hardware and software for information security PTNWs and certification of information security in general in accordance with the requirements of information security

– organization of work to identify bookmarks and undeclared opportunities in the technical means of PTNWs;

– organization of work on the implementation of state and industry standards for technical and software tools and mechanisms for information security PTNWs.

2. Ensuring technical protection of data transmission processes in PTNWs:

– detection and elimination of vulnerabilities in the information sphere of PTNWs;

– ensuring the confidentiality of information about the information sphere of PTNWs;

– prevention of unauthorized access to PTNWs and information transmitted by it;

– detection and prevention of the violator's influence on the information sphere of PTNWs

– audit, quality control of service and quality characteristics of the data transfer process in PTNWs in the conditions of intentional actions of the violator;

– timely detection of the consequences of the violator's influence on the information sphere of PTNWs;

– localization of the place of action of the violator;

– elimination of the consequences of the violator's influence on the information sphere of PTNWs and restoration of the disrupted process of functioning.

3. Ensuring organizational and technical protection of objects and processes of data transmission: development and implementation of policies to ensure information security of enterprises, branches, telecommunication centers, communication nodes, etc .; organization of control over the state of information security of PTNWs; technical support of information security of PTNWs; development of measures to

ensure the secrecy of communication; taking measures to eliminate the consequences of violators and restore the disrupted process of functioning; ensuring compliance with the procedure for routing traffic established by regulations; improvement of physical and engineering protection of PTNWs facilities and prevention of unauthorized access to the information sphere of PTNWs; selection, training and work with staff in the interests of information security.

International Standards of the International Telecommunication Union (ITU-T) define the system of security requirements for both cyberspace and PTNWs. Of particular value for the implementation of cybersecurity are the requirements of the ITU-T International Guidelines attention - each) network transactions and identity management.

In the final part of the work, complementary approaches are used to develop the updated concept of information and cyber-physical security of the telecommunications environment (telecommunications networks and public systems) proposed by the authors.

References

Directive (EU) 2016/1148 of the European Parliament and of the Council of 6 July 2016 concerning measures for a high common level of security of network and information systems across the Union. 19.7.2016. Official Journal of the European Union. L 194/1.

Computer security techniques for nuclear facilities / International Atomic Energy Agency. Description: Vienna 2021. IAEA nuclear security series, ISSN 1816–9317 ; no. 17 -T (Rev. 1).

JOIN (2020). 18 final. Joint Cjmmunication to the European Parliament and the Council. The EU's Cybersecurity Strategy for the Digital Decade/ Brussels, 16.12.2020.

Polozhennya pro orhanizatsiyno-tekhnichnu model' kiberzakhystu. Zatverdzheno postanovoyu KMU vid 2912.2021 r. № 1426.

Pro Stratehiyu informatsiynoyi bezpeky. Ukaz Prezydenta Ukrayiny 685/202 vid 28.12.2021.

Strateiya kiberbezpeky Ukrayiny. Bezpechnyy prostir – zaporuka uspishnoho rozvytku krayiny. Ukaz Prezydenta Ukrayiny 447/2021 vid 26.08.2021.

Tardaskín M.F., Kononovich V.G., Tardaskína T.M. (2006). Osnovní polozhennya kontseptsíĭ sistemi ínformatsíynoĭ bezpeki telekommunikatsíynikh merezh zagal'nogo koristuvannya, *Zv'yazok,* № 3 (63).

Telecommunication Act (1996). An Act To promote competition and reduce regulation in order to secure lower prices and higher quality services for American telecommunications consumers and encourage the rapid deployment of new telecommunications technologies. Public Law 104-104 104th Congress. FEB. 8.

Author's Bionote

Iuliia Bielova – Senior Lecturer, Department of Cybersecurity and Technical Information Protection, State University of Intellectual Technology and Communication, research interests – cybersecurity, case studies on information security requirements, cryptographic methods of information security. Author of 10 scientific works and 6 works of educational and methodical direction.

Volodymyr Kononovych – Ph.D., Associate Professor, Department of Cybersecurity and Technical Information Protection State University of Intelligent Technologies &

Telecommunication. Qualifications: cybersecurity specialist. Since 2000 he has worked for 10 years as a leading specialist at the Odessa Regional Center for Technical Protection of Information. Teaching experience: 52 years. Research interests: information theory, neocybernetics and cybersecurity. Publications: more than 200 scientific publications, textbooks and copyright certificates.

Oksana Shvets – Senior Lecturer, Department of Cybersecurity and Technical Information Protection, State University of Intellectual Technology and Communication. In 2007 she graduated from the Odessa National Academy of Communications. O.S. Popova, specialty "Telecommunication systems and networks". From 2009 to 2012 she studied at the graduate school of the Odessa National Academy of Communications. O.S. Popova, specialty 05.12.13 – radio devices and means of telecommunications. In 2019 she passed advanced training at the Odessa National Polytechnic University, specialty 125 – Cybersecurity. Author of 13 scientific works and 4 works of educational and methodical direction.

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.8

Katarzyna Dojwa Turczyńska
ORCID ID: 0000-0003-3420-7598
Uniwersytet Wrocławski

Sytuacja kryzysowa na granicy polsko-białoruskiej (2021) w krzywym zwierciadle cybermemów. Wybrane aspekty społecznej percepcji wydarzenia

The crisis situation on the Polish-Belarusian border (2021) in the distorting mirror of Internet memes. Selected aspects of the social perception of the event

Abstrakt

W drugiej połowie 2021 roku na granicy wschodniej Polski (i równocześnie UE) dochodzi do sytuacji kryzysowej polegającej na próbach nielegalnego przekroczenia granicy polsko-białoruskiej przez migrantów spoza Europy. W przypadku Polski jest do wydarzenie bezprecedensowe, które łączy się zarówno z kryzysem migracyjnym zapoczątkowanym w 2015 roku, jak i z polityką międzynarodową. W niniejszym artykule zostaje podjęta próba udzielenia odpowiedzi na pytanie o percepcję społeczną tego wydarzenia na podstawie jakościowej analizy treści cybermemów. Analiza prowadzi do wniosku, że sytuacja na pograniczu wpisywała się szereg innych negatywnych zdarzeń i uciążliwości, które wówczas miały miejsce (konflikty polityczne i społeczne, sytuacja gospodarcza, pandemia). Nie była ona widziana jako część kryzysu migracyjnego, jej genezy upatrywano w sztucznie wywołanym kryzysie zainicjowanym przez prezydentów Białorusi i Rosji. W internetowych memach obrazkowych dominowały przekazy odnoszące się do imperatywu obrony polskiej granicy, która równocześnie jest granicą Unii Europejskiej. Krytyka procesu ochraniania granicy koncentrowała się przede wszystkim na pewnych usterkach i ograniczoności zastosowanych środków w stosunku do zagrożenia, nie zaś negowaniu jego zasadności.

Słowa kluczowe: granica polsko-białoruska, konflikt, migranci

Abstract

In the second half of 2021, a crisis situation occurred on the eastern border of Poland (and of the EU), involving attempts at illegal crossing of the Polish-Belarusian border by migrants from outside of Europe. For Poland, it is an unprecedented event related both to the migration crisis that started in 2015 and international politics. The present paper is an attempt to answer the question about the social perception of this event based on a qualitative analysis of the content of Internet memes. The analysis leads to the conclusion that the situation at the borderline was part of a range of other negative events and nuisance that occurred at that time (political and social conflicts, economic situation, pandemic). It was not seen as an

element of the migration crisis, its genesis was perceived to be an artificially created crisis initiated by the presidents of Belarus and Russia. In the Internet pictorial memes, messages referring to the imperative of protecting the Polish border, which is also the EU's border, dominated. The criticism of the process of protecting the border primarily focused on certain flaws and limitation of the undertaken measures relative to the threat rather than on negating its legitimacy.

Keywords: Polish-Belarusian border, conflict, migrants

Wprowadzenie

W 2020 roku na Białorusi odbywają się wybory prezydenckie, w wyniku których Aleksandr Łukaszenko ponownie obejmuje funkcję głowy państwa. Złamanie kanonów demokracji przy organizacji wyborów oraz w ich czasie, protesty społeczne oraz postępowanie władzy względem opozycji prowadzą do nieuznania nowej-starej władzy przez szereg państw Zachodu, nałożenia na Białoruś sankcji, ostracyzmu w środowisku międzynarodowym. To oraz sytuacja gospodarcza i ekonomiczna kraju prowadzą do zbliżenia Białorusi z Rosją. Jednym z wymiarów kooperacji stanie się uruchomienie przez prezydenta Łukaszenkę kanału przerzutowego migrantów spoza Europy zainteresowanych przybyciem na teren Unii Europejskiej. Inicjatywa Mińska wpisywała się w szerszy proces, którym był kryzys uchodźczy/migracyjny zapoczątkowany w 2015 roku, w konsekwencji którego Unia Europejska przyjęła setki tysięcy migrantów spoza kontynentu. Tym razem jednak szlak migracyjny nie wiódł przez Morze Śródziemne w głąb wspólnoty, ale przebiegać miał lądem, przez teren Litwy, Łotwy oraz Polski.

Od czasu 2015 roku badania społeczne pokazywały stosunkowo niską akceptację Polaków dla przyjmowania do kraju uchodźców/migrantów spoza Europy, podobnie odnosiły się do tej kwestii władze państwowe wyłonione w tymże roku. Dlatego w 2021 roku podejmuje się szereg działań mających zniwelować nielegalne przekraczanie granicy polsko-białoruskiej, granicy będącej równocześnie wschodnią granicą Unii Europejskiej oraz układu Schengen, widząc w kryzysie inicjatywę Białorusi i Rosji zagrażającą bezpieczeństwu Polski.

Wydarzenia rozgrywające się na granicy aktywizują polityków i działaczy społecznych, absorbują uwagę mediów i społeczeństwa. Opinia publiczna jest immanentnym elementem demokracji, stąd tematyka ta pojawia się także w ogólnopolskich badaniach sondażowych różnych ośrodków demoskopijnych. Zaletą takich badań jest szybkość realizacji, ogólnodostępność, możliwość porównań i uogólnień wyników na ogół społeczeństwa, „fotografowanie" postaw i opinii w określonym czasie. Sondaże jako badania ilościowe mają jednak swoje wady – ich wyniki są ściśle związane z terminem realizacji, gdyż rejestrują wskazania tu i teraz. Na deklaracje badanych wpływ może wywierać sytuacja badania (efekt ankieterski), zaś ich numeryczne rezultaty są – bo muszą być – pozbawione „głębi". Wyjście poza konkretny termin badania, poznanie zagadnień nie podejmowanych przez ośrodki demoskopijne, szersze i głębsze przyjrzenie się percepcji kryzysu na granicy polsko-białoruskiej implikowało realizację własnej analizy, której wyniki przedstawiono w artykule.

Badania niereaktywne zrealizowane za pomocą jakościowej analizy treści internetowych memów obrazkowych podejmowały problematykę percepcji społecznej wydarzeń. Głównym założeniem stała się konstatacja, że owe przekazy wernakularne odnotowują pewne kwestie i zagadnienia, którymi w danym czasie (choć właściwie bardziej precyzyjnym określeniem byłoby – w danym momencie) żyje cyberlud. Zapisują w specyficzny, uproszczony sposób to, co absorbuje uwagę internautów, ale także utrwalają i komentują pewne wydarzenia i sytuacje. W ten sposób efemeryczne i ulotne cyberobrazy w nader nowoczesny, bo cybernetyczny sposób wzbogacają zasoby jednostek pamięci, ale także pozwalają zbadać co absorbuje internautów i jak oceniają konkretne zdarzenia. Traktując cybermemy jako jednostki analizy w badaniach niereaktywnych podjęto próbę odpowiedzi na pytania badawcze odnoszące się do postrzegania przez internautów tła wydarzeń rozgrywających się na granicy polsko-białoruskiej, postaci animujących ten kryzys oraz procesu ochrony terytorium Polski przez państwo i jego instytucje.

Sytuacja na granicy polsko-białoruskiej w 2021 roku. Problemy semantyczne

Wydarzenia mające miejsce na granicy polsko-białoruskiej z pewnością staną się obiektem wielu prac naukowych z zakresu nauk społecznych, odpowiadających na rozmaite pytania badawcze tyczące się samego przebiegu konfliktu, usytuowania go w wymiarze międzynarodowym, działań poszczególnych aktorów, reakcji władz Polski na stworzony kryzys. Z tego powodu w niniejszym artykule warstwa faktograficzna zostaje ograniczona. Ze względu na fakt zogniskowania zainteresowań na postrzeganiu przez społeczeństwo sytuacji mogącej stanowić zagrożenie dla kraju i społeczeństwa, ów zabieg nie może mieć miejsca w warstwie semantycznej. Istotne wydaje się jak o owych wydarzeniach mówiono i pisano wtedy, kiedy miały miejsce, gdyż znalazło to także swoje odzwierciedlenie w poddanych analizie obiektach.

Określenie wydarzeń mających miejsce na granicy polsko-białoruskiej w 2021 roku mianem „sytuacji" – szczególnie z perspektywy wydarzeń zachodzących od 24 lutego 2022 roku na terenie Ukrainy – wymaga pewnego wyjaśnienia. Zacznijmy zatem od kwestii semantycznej. Na portalu encyklopedycznym Wikipedia pisze się o „Kryzysie migracyjnym na granicy Białorusi z Unią Europejską (od 2021)" (Kryzys migracyjny na granicy Białorusi z Unią Europejską, 2021), umiejscawiając w tym obszarze zagadnienia związane z granicą Polski, ale także – Litwy i Łotwy. W dyskursie publicznym pojawia się kwestia „kryzysu uchodźczego" czy też „kryzysu humanitarnego" (Por. Prof. Urszula Glensk o sytuacji na granicy polsko-białoruskiej, 2021; Raport Grupy Granica, 2021; Sytuacja na granicy polsko-białoruskiej: „to jest kryzys humanitarny", 2022; Uchodźcy na granicy – Szukają schronienia, 2022; Uchodźcy na białoruskiej granicy, 2022).

Odnosząc się do wydarzeń mających miejsce na terytorium granicznych obu państw, używa się zatem wskazywanego powyżej określenia „kryzys". Przypomnijmy, że w elementarnym ujęciu definicyjnym kryzys to „sytuacja, w której jakiś konflikt staje się tak poważny, że grozi wybuchem wojny, zmianą rządu lub innym radykalnym rozwiązaniem" (Kryzys, 2022). Termin ten pochodzi z języka greckiego (*krisie)* i oznacza moment rozstrzygający, punkt zwrotny, przełom

(Kołodziejski, 2022), zmianę w obrębie istniejącego układu. Współcześnie terminu kryzys używa się jako synonimu sytuacji powodującej naruszenie istniejącego poziomu równowagi (Wilińska, 2015, s. 128) i destabilizacji każdego układu (systemu) (Żebrowski, 2012, s. 23). Charakteryzuje go presja czasu, zaskoczenie i ewentualność zasadniczego zagrożenia oraz to, że jest on rezultatem niebezpieczeństwa oraz okoliczności w których występuje (Żebrowski, 2012, s. 24). W literaturze przedmiotu wprowadza się także rozróżnienie między kryzysem a „sytuacją kryzysową", zwracając uwagę na to, że owych pojęć nie można utożsamiać (Piwowarski, 2017, s. 47), gdyż „Kryzys jest elementem sytuacji kryzysowej, każdy kryzys jest sytuacją kryzysową, lecz nie każda sytuacja kryzysowa zawiera w sobie element kryzysu" (Nowak, Kitler, Skrabacz, Gąsiorek, 2006, s. 29).

Mówiąc i pisząc o sytuacji na granicy stosuje się także pojęcie „konflikt". Ponownie w najbardziej elementarnym ujęciu byłby to spór dwóch podmiotów o ograniczone zasoby lub też zogniskowany wokół różnych celów i wartości (Stoner, Wankel, 1996, s. 329). W ujęciu socjologicznym to proces społeczny zachodzący pomiędzy podmiotami, który wynika ze sprzeczności ich interesów, celów, intencji, poglądów, zamiarów czy też obowiązków (Olechnicki, Załęcki, 1997, s. 98). W dyskursie publicznym pojawia się też termin „wojna hybrydowa" (Ekspert: Na granicy z Białorusią mamy wojnę hybrydową. Putin chce zniszczyć UE, 2021; Stańko, 2021; Granica polsko-białoruska. „To nie jest żaden kryzys humanitarny. To jest wojna hybrydowa", 2021). Etymologia słowa staje się kluczem do zrozumienia jego istoty, gdyż polega on na „współdziałaniu lub połączeniu konwencjonalnych i niekonwencjonalnych instrumentów siłowych i dywersyjnych" (Bilal, 2021). Mielibyśmy zatem do czynienia z taką aktywnością jednej z walczących stron, która łączyłaby metody, formy oraz środki charakterystyczne dla różnorodnych działań militarnych i niemilitarnych (Skoneczny, 2022). Na marginesie warto zwrócić uwagę, że ów termin w kontekście wydarzeń na granicy polsko-białoruskiej został użyty w ogólnopolskich badaniach sondażowych. Ich wyniki pokazały, że wedle większości badanych wojna hybrydowa miała miejsce i była prowadzona przez prezydenta Białorusi (Por. Kozubal, 2021)[11].

Polityczne i społeczne tło wydarzeń

Na wydarzenia mające miejsce na granicy polsko-białoruskiej możemy spojrzeć z dwóch, nie wykluczających się perspektyw. Pierwsza każe łączyć zaistniałą sytuację z kryzysem uchodźczym/migracyjnym w Europie rozpoczynającym się w 2015 roku. W tym miejscu pozostańmy przy stwierdzeniu, iż polskie społeczeństwo stosunkowo chłodno odnosiło się do przyjęcia w kraju osób, które wtedy przybywały do Europy. Jeszcze w maju 2015 roku mniejszość badanych (21%) wskazywała, że Polska nie powinna przyjmować uchodźców z krajów objętych konfliktami, we wrześniu odsetek takich osób uległ niemal podwojeniu (40%), by w następnych

11 Badania ośrodka IBRiS zrealizowane na zlecenie dziennika „Rzeczpospolita" pokazały, że 55,4% ankietowanych zdecydowanie zgadzała się ze stwierdzeniem, że kryzys na polsko-białoruskiej granicy jest elementem wojny hybrydowej, którą prowadzi białoruski dyktator. Kolejne 30,5% raczej zgadzało się z taką opinią.

badaniach przekraczać połowę respondentów. Odsetek osób, które bezwarunkowo chciały przyjąć migrantów-uchodźców, oscylował wokół kilku procent społeczeństwa (Por. CBOS, wrzesień 2021)[12].

Druga perspektywa tyczyłaby się upadku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i demontażu bipolarnego ładu międzynarodowego na przełomie lat 80. i 90. XX wieku. Z perspektywy politycznej ważne byłoby uniezależnienie się szeregu państw Europy Środkowo-Wschodniej od Moskwy (m.in. Polska, Czechosłowacja), powstanie suwerennych państw na terenie byłego ZSRR (m.in. Litwa, Łotwa, Białoruś, Ukraina) oraz odejście w niebyt Układu Warszawskiego. Z perspektywy nieco bliższej czasowo nie można zapomnieć o przyjęciu części państw byłego bloku państw komunistycznego do NATO oraz Unii Europejskiej. Natomiast biorąc pod uwagę wydarzenia poprzedzające zaistnienie opisywanego w artykule konfliktu w pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na wybory prezydenckie na Białorusi z 2020 roku, które finalnie po raz kolejny doprowadziły do objęcia stanowiska głowy państwa przez Aleksandra Łukaszenkę (Szabaciuk, 2020). Pozostańmy przy stwierdzeniu, że wyniki wyborów były/są kwestionowane (PE nie uznała wyników wyborów prezydenckich na Białorusi, 2020) przez Zachód, co skutkowało objęciem Białorusi sankcjami (Schevchenko, Puszko, 2021). Wobec tego, ale także ograniczonej akceptacji nowej-starej władzy w Mińsku, wśród krajów Zachodu dochodzi do zbliżenia między Białorusią oraz Rosją (Dyner, 2020). Z perspektywy Polski sytuacja kooperacji obu reżimów stanie się wyzwaniem z zakresu bezpieczeństwa, co stanie się niekwestionowane po napaści Rosji na Ukrainę w dniu 24 lutego 2022 roku.

Wydarzeniem bezpośrednio prowadzącym wydarzeń mających miejsce na granicy polsko-białoruskiej w 2021 roku było zaoferowanie przez Białoruś możliwości legalnego przyjazdu osobom zainteresowanym migracją na teren Europy. Wprawdzie Białoruś nie jest członkiem Unii Europejskiej i nie graniczy z krajami, które są najatrakcyjniejsze dla migrantów, niemniej posiada granicę lądową z państwami UE, którą można przekroczyć i – będąc już w obszarze Schengen – dotrzeć do docelowego kraju. Stąd też zaproszeni przez reżim Łukaszenki goście, przy wsparciu instytucjonalnym Białorusi gremialnie ruszyli na zachód wpierw przez granicę Litwy, potem zaś Łotwy i Polski. W sensie politycznym, jak wskazywano w przekazach medialnych, zastosowane rozwiązanie nie było nowe. „Operacja śluza" została przygotowana dekadę wcześniej i zakładała sprowadzenie na teren kraju migrantów, którzy potem mieliby trafić na teren UE. W latach 2010–2011 jej nie zrealizowano, gdyż wtedy UE przekazała Białorusi środki finansowe na uszczelnienie granic (Białoruska „Operacja Śluza". Starannie przygotowany plan służb, 2021; Białoruski dziennikarz: „Operacja Śluza" ma wywołać kryzys w krajach, które wspierają białoruską opozycję, 2021; Operacja „Śluza". Alaksandr Azarau: ujęto grupę przerzucającą migrantów. Okazało się, że to specnaz, sprawę przejęło KGB, 2021). W roku 2021 sytuacja była odmienna. Przybysze z Bliskiego Wschodu trafiali drogą lotniczą na Białoruś mając status turystów, w ramach „rozwoju turystyki między krajami arabskimi a Białorusią", m.in. z terenu: Turcji, Zjednoczonych Emiratów

12 W maju 2015 roku takich osób było 14%, od grudnia 2015 roku: od 3 do 5%.

Arabskich, Algierii, Iraku[13]. Jak wskazywała Straż Graniczna w 2021 roku na granicy z Białorusią zatrzymano/ujawniono próby nielegalnego granicy przez obywateli m.in.: Iraku (1557), Syrii (272), Afganistanu (447), Turcji (55), ale i Somalii (68), Iranu (55), Jemenu (19), Demokratycznej Republiki Konga (19) (Informacja statystyczna, 2021).

Wydarzenia na granicy nie odbywały się w próżni politycznej, trudno jest też pominąć kwestie społeczne odzwierciedlane w dyskursie medialnym. Katalizatorem aksjonormatywnym przekazów wpływającym na opinię publiczną Zachodu były wartości humanitarne i imperatyw udzielania schronienia uchodźcom, szczególnie istotne w kontekście wycofania się USA z Afganistanu.

Kwestie metodologiczne

Wydarzenia zachodzące na granicy polsko-białoruskiej stanowiły wyzwanie dla państwa jako organizacji politycznej społeczeństwa realizującej funkcje z zakresu bezpieczeństwa. Zostały one zdekodowane przez władze państwowe jako zagrożenie dla państwa i społeczeństwa, co wiązało się koniecznością wyboru określonych rozwiązań, podjęcia instytucjonalnych działań i z zaangażowaniem w proces ochrony granicy szeregu instytucji bezpieczeństwa. Decyzje i działania państwa demokratycznego są jawne, mogą zatem zostać poddane krytyce przez opozycję polityczną, media, opinię publiczną. Stąd też próba odpowiedzi na pytanie o to, jak opinia publiczna postrzegała ów kryzys. Zachowując świadomość niemożności postawienia znaku równości między opinią publiczną a internautami w Polsce, w niniejszym artykule podjęto próbę zbadania, jak wydarzenia zachodzące na granicy polsko-białoruskiej były „relacjonowane" w internetowych memach obrazkowych.

Przedstawienie zrębów metodologicznych badań wymaga wpierw scharakteryzowania obiektów, które analizowano – cybermemów. Pomimo tego, iż sam termin „mem" swą nazwę i genezę zawdzięcza książce R. Dawkinsa „Samolubny gen", zwraca się uwagę na ograniczone związki z pierwowzorem (Juza, 2013, s. 49) współczesnych logowizualnych obiektów będących częścią e-folkloru (Burszta, Pomieciński, 2012,s. 5) i wpisujących się w kulturę popularną (Gumkowska, 2015, s. 217). Memy są specyficznymi tekstami obecnymi w rozmaitych kanałach komunikacji sieciowej oraz kolektywną własnością określonej grupy internautów cechując się gatunkowo: powtarzalnością/popularnością, spontanicznością/nieoficjalnością oraz względną anonimowością (Grochowski, 2013, s. 63). Pozornie mają charakter indywidualny, ale odnoszą się do realnego problemu ponadjednostkowego, stając się „projekcją zbiorowego myślenia codziennego" (Krawczyk-Wasilewska, 2009, s. 17). Pozornie prymitywne i pełniące funkcję rozrywkową cybermemy faktycznie wychodzą poza ramy rozrywki i wkraczają do różnych sfer, mając przy tym potencjał w kształtowaniu światopoglądów i opinii na temat konkretnych elementów rzeczywistości (Kamyshanova, 2015, s. 124). Stają się także elementem sieciowego samozapisu

13 „Z danych serwisu Flightradar24, monitorującego loty, wynika, że zaledwie w ciągu dwóch dni, w środę i w czwartek (20-21.11.2021- przyp. KED), w Mińsku wyląduje w sumie jedenaście samolotów z Turcji, trzy z Emiratów Arabskich, jeden z Algierii i jeden z Iraku (…)" (Por. Bieliaszyn, 2021).

ludzkości (Maj, Derda-Nowakowski, 2012, s. 191–205), uwieczniając poszczególne wydarzenia (Wójcicka, 2018, s. 159–172) i komentując je (Wołoszyn, 2019, s. 9–28).

Oczywiście zarówno same obiekty (jednostki analizy), jak i zastosowana metoda badawcza (jakościowa analiza treści) mają swoiste obciążenia. W przypadku memów jako materiałów wtórnych problemem jest obiektywizm. Mogą one w atrakcyjnej formie ukrywać informacje nieprawdziwe (Tomczak, Sadowski, 2019, s. 5–26; Krótki przewodnik po fake newsach o korona wirusie, 2021), istnieją także możliwości wykorzystania ich w działaniach z zakresu marketingu politycznego (Wagner, 2020; Dobrzyński, 2021). Mogą być stosowane w przekazach propagandowych (Dimitrov i in., 2021), służyć do prowadzenia tzw. wojny memowej (Memy – niebezpieczne narzędzie propagandy, 2020), być wykorzystywane do atakowania określonych grup (Troy Nieubuurt, 2021). Jednak z drugiej strony są przekazami cyfrowej agory: popularyzują-relacjonują poszczególne wydarzenia, prezentują stosunek do nich internautów, krytykują i wyśmiewają, ale też chwalą i promują postaci, decyzje, działania, pokazując co jest ważne w danym momencie dla internetowej zbiorowości[14]. Nie obcy jest im też wymiar quasi-lokalny. Z jednej strony memy to teksty kultury zglobalizowanego świata, z drugiej są one ściśle osadzone w danym kontekście społecznym (Kamyshanova, 2015, s. 124). Powyższe założenia stały się punktem wyjścia dla zrealizowanych badań.

Jeśli chodzi o niniejszą analizę, to korzystając z różnych stron internetowych (memy.pl; kwejk.pl; demotywatory.pl) zebrano kilkaset memów odnoszących się do sytuacji na granicy polsko-białoruskiej. Na ich podstawie podjęto próbę odpowiedzi na pytanie o to, jak w memach prezentowane są wydarzenia rozgrywające się na granicy polsko-białoruskiej. Ex post sformułowano pytania szczegółowe – ze względu na wielość cybermemów oraz konieczność ograniczenia prezentacji wyników badań – w niniejszym artykule zaprezentowano zagadnienia odnoszące się do tła zachodzących wydarzeń, ich źródła oraz przebiegu. Zastosowaną metodą badawczą była jakościowa analiza treści. Wprawdzie „genetycznie" metoda ta miała i ma charakter ilościowy, niemniej – biorąc pod uwagę możliwości poznawcze jakie oferuje analiza o charakterze jakościowym, jak i zarysowane wcześniej problemy badawcze – wydawała się ona metodą nader atrakcyjną.

Cybermemy o sytuacji na polsko-białoruskiej granicy

W dalszej części artykułu zostaną przedstawione wybrane zagadnienia odnoszące się do sytuacji na granicy polsko-białoruskiej „zapisane" w internetowych memach obrazkowych. Istotne jest to w jakim społeczno-polityczno-ekonomicznym anturażu rozgrywają się one wedle internautów, kto jest ich animatorem wedle cyberludu oraz jak postrzegany jest sam przebieg ochraniania granicy.

Tło wydarzeń

Wydarzenia rozgrywające się na polskim pograniczu wschodnim mają miejsce w konkretnej sytuacji pandemicznej, politycznej i przede wszystkim gospodarczej.

14 Szczególnie było to widoczne w przypadku zapowiedzi podpisania umowy ACTA Anti-Counterfeiting Trade Agreement), gdzie cybermemy niemal jednoznacznie opowiadały się przeciw porozumieniu (Por. Wołek-Kocur, 2012, s. 71–80).

To, że – mówiąc językiem memów – „Łukaszenka wywołuje kryzys i straszy ruskimi”[15], jest tylko kolejnym elementem konstruującym narrację o trudnej sytuacji w kraju sprowadzanym niekiedy w memach do stwierdzenia, iż Polska to „kraj nie do życia”. W analizowanym materiale natrafiamy na obiekty stanowiące specyficzne wyliczenie codziennych trudności i dysfunkcji, w koniunkcji kreujących bardzo trudną sytuację życiową Polaków A.D. 2021.

Rysunek 1. Tło gospodarczo-społeczno-polityczne sytuacji na granicy

Źródło: memy.pl, dostęp: 24.11.2021

Odnotowywana w cybermemach sytuacja pandemiczna wiąże się z rozpędzającą się, a potem trwającą IV falą pandemii Covid. Codzienne statystyki wykrytych przypadków mają tendencję wzrostową, z czasem wzrasta także liczba zgonów, co również odnotowują cybermemy. Na styku polityki oraz pandemii sytuuje się zapisywana w cybermemach „zapaść służby zdrowia” oraz aktywność środowisk antyszczepionkowych, w pewien sposób wpływająca na stosunkowo niski poziom wyszczepienia populacji, i przez to będąca katalizatorem zachorowań, hospitalizacji, zgonów. Czynniki bezpośrednio związane z polityką mają wymiar wewnętrzny (tzw. afera ministra Dworczyka, konflikty między rządzącymi a opozycją, sprawa aborcji, doniesienia medialne o korupcji i nepotyzmie elit politycznych) oraz zewnętrzny (trwający od lat konflikt między Polską a Unią Europejską, wybór na prezydenta USA Joe Bidena, konflikt z Czechami dotyczący elektrowni Turów).

Zwraca uwagę to, że szczególnie wymiar gospodarczy jest bardzo często odnotowywany w cybermemach. Z perspektywy Polaków zauważalna jest przede wszystkim

15 Zawarte w tej części artykułu cytaty pochodzą z analizowanych cybermemów.

inflacja i wzrost cen. Początkowo odnotowywany jest tylko wzrost cen paliwa, potem cybermemy odnotowują także inne podwyżki. Wobec nieuruchamiania ze strony UE środków w ramach funduszu odbudowy te obawy zdają się dominować, zintensyfikują się też na początku 2022 roku. Stąd też niekiedy w cybermemach pojawia się narracja o tym, że sytuacja na granicy polsko-białoruskiej ma na celu odwrócenie uwagi Polaków od spraw związanych z ich codziennym życiem, nie jest to problem realny, faktyczny. W większości obiektów jest jednak inaczej. Sytuację na granicy można traktować jako dokoptowanie do wskazanych wcześniej symbolicznych „plag" nowego zagrożenia („Siemanko, tu Pandora, zapraszam was na kolejny unboxing"), które w hiperbolistycznej narracji memów można wiązać z zagrożeniem III wojną światową.

Rysunek 2. Postpandemiczne plany

Źródło: memy.pl, dostęp: 15.11.2021

Konkludując: z perspektywy internautów wydarzenia na granicy rozgrywają się w konkretnym kontekście, który ujmowany całościowo dla tzw. zwykłych ludzi jest niekorzystny. Wydarzenia na granicy z pewnością nie mają znaczenia pierwszoplanowego, sytuują się na drugim planie inflacji i drożyzny, realnego spadku dochodów, pandemii, konfliktów politycznych. Stanowią tylko element negatywnych wydarzeń, które wpływają na ludzi, wydarzeń specyficznie lokalnych, gdyż dotyczących Polski i Polaków.

Źródła wydarzeń, czyli inicjatorzy konfliktu

Wcześniej wskazywano, że na wydarzenia mające miejsce na granicy polsko-białoruskiej można spojrzeć z dwóch perspektyw. Pierwsza odnosiłaby się do kryzysu uchodźczego/migracyjnego zapoczątkowanego w 2015 roku, druga upatrywałaby ich genezy w działaniach określonych państw i ich przywódców. W cybermemach ta pierwsza płaszczyzna praktycznie jest nieobecna, uwagę internautów absorbuje zatem wymiar polityczny.

Osobami odpowiedzialnymi za zaistnienie sytuacji na polsko-białoruskiej granicy wedle cybermemów są przywódcy państw na wschód od Polski – Aleksandr Łukaszenko oraz Władimir Putin. Ten pierwszy wywołuje kryzys migracyjny bezpośrednio. Faktycznie jednak działa w porozumieniu, pod patronatem, czy wręcz z upoważnienia tego drugiego, gdyż – co również uwieczniają cybermemy – stosunki między prezydentami i krajami są asymetryczne.

Rysunek 3. „Viva Belarus"

Źródło: kwejk.pl, dostęp: 24.11.2021

W cybermemach prezydent Białorusi jest postacią, która technicznie odpowiada za sytuację na pograniczu: sprowadza cudzoziemców na teren swojego państwa, zapewnia im wsparcie, jego służby pomagają przy nielegalnym przekraczaniu granicy UE. Mińsk koordynuje przebieg zdarzeń. Faktycznym mocodawcą jest tu jednak prezydent Rosji. W cybermemach deprecjonuje się zarówno postać Łukaszenki, ale także sam kraj. Nie brak tu odniesień do złej kondycji gospodarczej i ekonomicznej państwa, krytykuje się jego niedemokratyczny ustój. Analizowane obiekty „zapisują" poszczególne porażki dyktatora Białorusi w trakcie sytuacji kryzysowej na pograniczu (m.in. uszczelnienie granicy przez Polskę, zapowiedź protestu migranów, którzy oczekiwali stosunkowo łatwego przekroczenia granicy i dostania się do UE, ale jest to ograniczone). Postać ta prezentowana jest z dozą lekceważenia („gnuśny chłop z bagien", osoba która ma tylko podstawowe wykształcenie, nieudolny strateg), co przenosi także na sam kraj i potencjalne zagrożenia ze strony samej Białorusi („kraj ziemniaka") dla Polski.

Rysunek 4. Prezydent Białorusi

Źródło: kwejk.pl, dostęp: 24.11.2021

Kryzys na granicy ma jednak dwóch ojców, tym drugim jest Władimir Putin. W zestawieniu z Łukaszenką to on jest stroną dominującą, rozgrywającą, strategiem. O ile prezydenta Białorusi i jego działania prezentuje się w sposób lekceważący, o tyle w przypadku drugiej postaci możemy mówić o pewnych obawach, co do jego planów i potencjalnej możliwości ich realizacji. Putin jest prezydentem dużego i potężnego (w porównaniu z Polską) kraju, który już wielokrotnie w historii wywierał wpływ na polskie dzieje. Już z samej perspektywy historycznej nie może być taktowany tak samo jak Łukaszenko. Z cybermemów wyłania się wizja łącząca to, co było, z tym, co się dzieje tu i teraz oraz ewentualne antycypacje związane z przyszłością. To, co się dzieje obecnie na granicy polsko-białoruskiej to zainicjowany przez Putina element wojny hybrydowej, choć w cybermemach brak tego określenia. Kryzys na granicy jest tylko elementem większego przedsięwzięcia Putina i Rosji – z perspektywy krajów będących po II Wojnie Światowej w obrębie wpływów ZSRR – rekonstrukcji ładu ufundowanego pod koniec XX wieku. Cybermemy wskazują, że wydarzenia na pograniczu to forpoczta do znalezienia się w rosyjskiej strefie wpływów Litwy, Białorusi, Polski i rekonstrukcji obecnego ładu międzynarodowego.

Rysunek 5. Putin: „Po prostu odsuńcie swoje granice od naszych wojsk"

Źródło: memy.pl, dostęp: 30.11.2021

W tym kontekście ponownie pojawiają się odniesienia do konfliktu światowego, co charakterystyczne dla memów – często w mniej lub bardziej żartobliwym tonie (Niemcy cieszą się, że tym razem nie one są sprawcą). Sytuacja na granicy jako zapowiedź III wojny światowej tym razem jednak nie jest kolejnym kataklizmem spadającym na Polaków w pandemicznej i kryzysowej rzeczywistości. Teraz utożsamia się ją z konkretną postacią i z konkretnym państwem, przy wyraźnej drugoplanowości nominalnego bohatera wydarzeń – prezydenta Białorusi. Biorąc pod uwagę specyfikę cybermemów jako obiektów cybernetycznej popkultury i komunikacji oczywiście owe obawy co do zaistnienia konfliktu światowego traktujemy z pewnym dystansem, choć czasem powagę komunikatu zastępuje jego żartobliwy ton (wpis: „Nie zesrajcie się z tą wojną xDD", odpowiedź: „Tymi słowami Chamberlain zamknął posiedzenie rządu późnym wieczorem 31 sierpnia 1939 roku"). Niemniej pojawianie się tego typu dygresji – obojętnie w jakiej formie nie miałoby ono miejsca – pokazuje pewien stan świadomości i dlatego jest interesujące poznawczo.

Ochrona granicy, czyli obrona granicy

W większości cybermemów panuje konsensus co do niedopuszczania do nielegalnego przekraczania granicy przez migranów. Same wydarzenia są dla internautów okazją do tego, aby odnieść niekiedy w sposób żartobliwy nowozaistniałą realną sytuację do tego, co jest już im znane. Obrona granicy, potem obrona ogrodzenia czy antycypowana obrona muru, niekiedy wręcz walka z najeźdźcą wizualizowane są zatem scenami z gier komputerowych, popularnymi dziełami malarstwa lub kadrami z filmów.

Rysunek 6. „Polska teraz: HOLD!!!"

Źródło: kwejk.pl, dostęp: 30.11.2021

Umiejscowienie realnych wydarzeń w nierealnym kontekście będzie miało miejsce także wtedy, kiedy cybertwórcy będą udzielać rad politykom i służbom, jak lepiej bronić granicy. Wśród owych propozycji znajdą się te osadzone silnie w polskim kontekście kulturowo-społeczno-politycznym. To dla przykładu oddanie terenu pasa granicznego deweloperom (którzy efektywnie zabudują go blokami) lub reklamodawcom, propozycja aby w ramach odstraszania migrantów

puszczać na pograniczu polski rap, na granicy postawić pomniki upamiętniające katastrofę smoleńską (będą one efektywnie ochraniane) lub też postawić znane z wakacji nad morzem parawany. Ku samym migrantom formułowane są także specyficzne rady, jak efektywnie przekroczyć granicę ochranianą przez służby i zabezpieczenie techniczne (przelot przez granicę, wyskok z katapulty, przejazd na ośle, itp.).

W narracji cybermemów pojawia się także sarkastyczny ton – wszak w Polsce codzienne życie jest bardzo trudne, stąd też pytanie o to, czy mur powstaje po to, aby zatrzymać napływ migrantów, czy raczej po to aby Polacy nie uciekali z kraju.

Badania sondażowe odnotowywały ponownie chłodny stosunek większości społeczeństwa do osób chcących sforsować nielegalnie granicę polsko-białoruską, acz ujawniają także przeciwne postawy mniejszościowe[1]. W analizowanym materiale badawczym są też takie obiekty, które prezentują ochronę granicy inaczej – wskazują, że nie powinna być ona zamknięta dla osób przybywających do Polski. Takie cybermemy odnoszą się do wartości chrześcijańskich (pomaganie tym którzy pomocy potrzebują), humanistycznych (granice państwowe jako sztuczny podział) lub społecznych (na granicach są kobiety i dzieci).

Cybermemy odnotowują, że ochrona granicy ma charakter zinstytucjonalizowany (wykonując swoje obowiązki i wchodzące w życie akty normatywne realizują ją różne służby), niemniej ma też charakter oddolny. Zaangażowane są w nią nie tylko rozmaite instytucje bezpieczeństwa, typowe dla memów postaci fikcyjne, ale także tzw. zwykli ludzie, w tym mieszkańcy pogranicza. Obrona granicy ma także szerszy wymiar, gdyż Polska chroni nie tylko swoją granicę państwową, ale równocześnie granicę zewnętrzną Unii Europejskiej. *Nota bene*, sama Unia oraz jej poszczególne kraje w bardzo ograniczonym stopniu zaangażowane są w aktywność na tym polu.

W memach przekazuje się także informacje o wsparciu dla Polski ze strony innych państw: Wielkiej Brytanii, Czech czy Niemiec. Skala tego wsparcia jest raczej symboliczna, niemniej to, że jest ono udzielane zostaje odnotowane i zasługuje na pochwałę, tak jak na naganę zasługuje negowanie strategii Polski w tym zakresie (protest w Izraelu).

1 Badanie CBOS z września 2021 pokazywało, że 9% badanych opowiadało się za bezwarunkowym przyjęciem do Polski uchodźców z krajów objętych konfliktami zbrojnymi, kolejne 33% akceptowało ich pobyt do czasu wygaśnięcia konfliktu. Przeciwne przyjmowaniu uchodźców było 48% badanych. W przypadku pytania o migrantów chcących przekroczyć granicę Polski i Białorusi akceptację dla uzyskania przez nich azylu wyrażało 33% badanych, przeciwne było 52% (Por. CBOS, wrzesień 2021). W późniejszym badaniu innego ośrodka demoskopijnego 29,7% badanych uważało, że należy migrantów przyjąć, otworzyć dla nich ośrodki i rozpocząć procedury azylowe (Por. Dąbrowska, 2021).

Rysunek 7. Polska a inne kraje UE

Źródło: kwejk.pl, dostęp: 3.12.2021

Sytuacja na granicy polsko-białoruskiej może być łączona z wcześniejszymi wydarzeniami w innej części globu, m.in.: Arabską Wiosną, konfliktami w Syrii i Afganistanie, upadkiem rządów Kadafiego w Libii. Te i inne wydarzenia były asumptem do kryzysu migracyjnego (uchodźczego) rozpoczętego w 2015 roku. W przeciwieństwie do Grecji czy Włoch, Polska dotąd nie była poddana masowej migracji, w dyskursie publicznym i politycznym otwarta była jedynie kwestia relokacji osób które przybyły na teren UE. Badania sondażowe pokazywały, że większość Polaków sceptycznie odnosiła się do przyjęcia osób przedostających się wówczas do Europy, widząc w nich raczej emigrantów ekonomicznych (socjalnych), nie zaś osoby uciekające przed wojną, dysponujące atrakcyjnym z punktu widzenia rynku pracy wykształceniem i chętne do podjęcia pracy. Obrona/ochrona granicy ma zatem także inny wymiar niż legalizm. Nie chodzi tu też o niechęć do pomagania ludziom w potrzebie, dyskryminację innych, czy konserwatyzm kulturowy implikujący obawy przed obcymi. Z większości memów wyłania się określony obraz osób, które wpierw nielegalnie próbują przekroczyć granicę poza przejściem granicznym, potem zaś podejmują w grupie próby sforsowania przejścia. Ci, którzy trafiają na granicę nie mają statusu uchodźczego, wszak dobrowolnie, jako turyści trafili na Białoruś z różnych państw (w tym państw nieobjętych konfliktami). Ich celem nie jest Polska, tylko inne kraje Europy Zachodniej, wśród osób koczujących na granicy przeważają młodzi mężczyźni nie zaś kobiety i dzieci.

Rysunek 8. Powrót migrantów z Białorusi

Źródło: kwejk.pl, dostęp: 30.11.2021

Z cybermemów wyłania się obraz, w którym obrona granicy jest ważna dla społeczeństwa, dla kraju, dla europejskiej wspólnoty. Nie chodzi tu tylko o polską rację stanu, albo też efektywne wypełnianie zobowiązań związanych z obecnością w układzie Schengen, ale także o to kim są migranci-uchodźcy zgromadzeni na pograniczu na terenie Białorusi.

Realia ochrony granicy państwowej

Granicy należy bronić efektywnie, acz kwestią sporną jest to, czy rzeczywiście tak się to realizuje. Sama sytuacja na granicy ma swoją dynamikę, którą odnotowują memy. Mamy zatem do czynienia z samym fizycznym ochranianiem granicy przez formacje mundurowe, z budową tymczasowego zabezpieczenia (*concertiny*), następnie stosowaniem procedury tzw. odpychania (*push-back*), czyli wydalania z kraju osób nielegalnie przekraczających granicę (Ustawa z dnia 14 października 2021 r. o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw, 2021).

Już powyżej wskazywano na właściwie dominujące patrzenie na osoby chcące przekroczyć granice. Tak, są tam obecne kobiety i dzieci, niemniej większość stanowią młodzi mężczyźni zdeterminowani tym, aby *via* Polska dotrzeć do Europy Zachodniej. Szczególnie w grupie stanowią oni zagrożenie dla służb zlokalizowanych na granicy, tym bardziej, że *concertina* jako zabezpieczenie fizyczne ma ograniczone zastosowanie wobec determinacji migrantów i pomocy im ze strony Białorusi.

Concertina jest rozwiązaniem tymczasowym, zapowiada się, a potem wdraża, budowę stałego ogrodzenia między Polską a Białorusią. Zanim jednak płot powstanie tymczasowa zapora, zestawiona z tłumem osób chcących wejść do Polski staje się obiektem żartów. W praktyce jest niszczona, przecinana, zaś główna krytyka przyjętego rozwiązania tymczasowego tyczy się przede wszystkim nieadekwatności środków do zagrożenia.

Rysunek 9. Skuteczność *concertiny*

Źródło: kwejk.pl, dostęp: 30.11.2021

Zapowiedź budowy płotu też odnotowywana jest przede wszystkim w żartobliwym kontekście. Są tu obecne odniesienia do budowy muru na granicy USA i Meksyku, w formie krytyki pojawiają się także odniesienia do kosztów przedsięwzięcia, ewentualnej defraudacji środków. Co jednak warto podkreślić, samo rozwiązanie nie jest zasadniczo krytykowane: wszak tymczasowe ogrodzenie z drutu to za mało wobec napływu migrantów.

Zanim jednak powstanie ogrodzenie uniemożliwiające nielegalne przekraczanie granicy Polski stosowana jest procedura *push-back.* Rozwiązanie polegające na

przechwytywaniu nielegalnych migrantów na terenie Polski oraz przetransportowywaniu ich na teren Białorusi, to kolejny aspekt, który odnotowują cybermemy. Tu również mamy do czynienia z wątkami humanitarnymi, bo w memach krytykuje się stosowanie tego typu rozwiązania względem dzieci. Niemniej, ponownie ma to miejsce raczej sygnalnie, częściej nowo wprowadzone prawo jest postrzegane jako mniej lub bardziej efektywne rozwiązanie niwelujące napływ migrantów. Procedura *push-back* to rozwiązanie o dyskutowanej efektywności. Sprowadzone do gry między przybywającymi na granicy migrantami, a zlokalizowanymi tam służbami okazuje się niekiedy efektywne, bo te osoby zostają definitywnie zawrócone na teren Białorusi. Migranci są niekiedy zdeterminowani, aby trafić do Polski i UE, co skutkuje wielokrotnymi próbami przekroczenia granicy – procedura *push-back* ma ograniczoną skuteczność.

Rysunek 10. Stosowanie procedury push-back

Źródło: kwejk.pl, dostęp: 30.11.2021

Na pograniczu odbywa się gra między polskimi służbami a migrantami. Mianem gry możemy określić także to, co ma miejsce między Polską, a Białorusią. Oba państwa za pomocą swoich służb prowadzą rozgrywkę, zaś migranci są jedynie jej obiektem. Ta gra wkracza także na poziom propagandowy – wszak każda ze stron dąży do minimalizacji zgonów na swoim terytorium, stąd też antycypacje co do specyficznego rozszerzenia procedury *push-back.*

Rysunek 11. Migranci jako przedmiot gry

Źródło: kwejk.pl, dostęp: 30.11.2021

Wyłaniający się zatem z cybermemów obraz ochrony granicy w pewnym stopniu jest niespójny. W większości obiektów sygnalizuje się zasadność ochrony (właściwie obrony) granicy, niemniej z drugiej strony krytykuje się to, jak faktycznie się to realizuje. W cybermemach przedsięwzięte środki są niewystarczające, rozwiązania niekiedy ułomne, sposoby – niewystarczające.

Wnioski

Z perspektywy czasu na wydarzenia mające miejsce na granicy polsko-białoruskiej możemy patrzeć jako na pewien incydent bądź też umiejscawiać je w obrąbie szerszego procesu: bądź to migracyjnego i związanego z kryzysem uchodźczym/migracyjnym rozpoczętym w 2015 roku, bądź też polityki Kremla względem państw Europy Środkowo-Wschodniej. Wydaje się, że wedle internautów kluczowe było to drugie ujęcie. Powstające w trakcie kryzysu na pograniczu cybermemy „zapamiętały" go jako istotne (acz drugoplanowe wobec problemów życiowych) wydarzenie wpisujące się w kontekst relacji Rosji z krajami, które kiedyś stanowiły obszar wpływu ZSRR. Przedzierający się przez zabezpieczenia graniczne, koczujący w pasie przygranicznym bądź też próbujący forsować granicę w miejscu przejścia granicznego ludzie nie są dla cybertwórców i cyberodbiorców uchodźcami. Analogia do kryzysu 2015 i pomocy ludziom w potrzebie przebrzmiewa w cybermemach bardzo rzadko, odnosząc się raczej do obecności wśród migrantów dzieci, nie zaś setek osób, które wojna zmusiła do opuszczenia ich krajów. Nawet jeśli wśród nich są kobiety i dzieci, to i tak mamy do czynienia z migrantami, których ktoś (bezpośrednio prezydent Białorusi, pośrednio prezydent Rosji) specjalnie sprowadził do Europy obietnicą stosunkowo łatwego dostania się do zachodnich krajów UE. Wartości

humanistyczne i współczucie dla tych osób w cybermemach odnotowywane są zdecydowanie rzadziej niż imperatyw chronienia *vs.* bronienia granicy Polski, ale i Unii Europejskiej. W cybermemach dominuje przekonanie, że ochrona granicy jest kwestią kluczową. Sam proces ochraniania granicy wedle cybermemów nie przebiega perfekcyjnie, ale działania władz i służb mundurowych krytykuje się głównie z perspektywy nieefektywności przedsięwziętych środków i działań, nie zaś samych zadań, które realizują.

Bibliografia

Białoruska „Operacja Śluza". Starannie przygotowany plan służb (2021). Dostęp 23.02.2022, https://infosecurity24.pl/bezpieczenstwo-wewnetrzne/bialoruska-operacja-sluza-starannie-przygotowany-plan-sluzb.

Białoruski dziennikarz: „Operacja Śluza" ma wywołać kryzys w krajach, które wspierają białoruską opozycję (2021). Dostęp 23.02.2022, https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8232090,operacja-sluza-bialorus-dziennikarz-panstwa-wspierajace-bialoruska-opozycje.html.

Bieliaszyn, W. (2021). *Operacja „Śluza". Setki migrantów błąkają się po Białorusi. Łukaszenka traci nad tym kontrolę?*. Dostęp 23.02.2022, https://wyborcza.pl/7,75399,27715456,operacja-sluza-setki-migrantow-blakaja-sie-po-bialorusi.html.

Bilal, A. (2021). *Wojna hybrydowa – nowe zagrożenia, złożoność i „zaufanie" jako antidotum*. Dostęp 23.02.2022, https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2021/11/30/wojna-hybrydowa-nowe-zagrozenia-zlozonosc-i-zaufanie-jako-antidotum/index.html.

Burszta, W., Pomieciński, A. (2012). E-folklor. *Kultura Popularna*, 3(33).

CBOS (2021). *Opinia publiczna wobec uchodźców i sytuacji migrantów na granicy z Białorusią*, nr 111/2021, wrzesień 2021.

Dąbrowska, Z. (2021). *Sytuacja na granicy z Białorusią. Strach rozbija polityczne bańki*. Dostęp 10.01.2022, https://www.rp.pl/polityka/art19137631-sytuacja-na-granicy-z-bialorusia-sondaz-strach-rozbija-polityczne-banki.

Dimitrov, D. i in. (2021). *Detecting Propaganda Techniques in Memes*. Dostęp 13.10.2021, https://arxiv.org/pdf/2109.08013.pdf.

Dobrzyński, P. (2021). *Mateusz Morawiecki wrzuca do sieci mema z Godzillą i Piesełem, a ja się pytam, czy politycy powinni wykorzystywać popkulturę do promocji programu?*. Dostęp 13.12.2021, https://spidersweb.pl/rozrywka/2021/05/17/mateusz-morawiecki-mem-piesel-facebook-nowy-lad.

Dyner, A. M. (2020). Białoruskie wybory prezydenckie – w kierunku uzależnienia od Rosji. *PISM. Biuletyn*, 166(2098). Dostęp 25.02.2022, https://pism.pl/publikacje/Bialoruskie_wybory_prezydenckie___w_kierunku_uzaleznienia_od_Rosji.

Ekspert: Na granicy z Białorusią mamy wojnę hybrydową. Putin chce zniszczyć UE (2021). Dostęp 23.02.2022, https://forsal.pl/swiat/unia-europejska/artykuly/8295599,ekspert-na-granicy-z-bialorusia-mamy-wojne-hybrydowa-putin-chce-zniszczyc-ue.html.

Granica polsko-białoruska. „To nie jest żaden kryzys humanitarny. To jest wojna hybrydowa" (2021). Dostęp 23.02.2022, https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-12-15/granica-polsko-bialoruska-to-nie-jest-zaden-kryzys-humanitarny-to-jest-wojna-hybrydowa/.

Granica polsko-białoruska. „To nie jest żaden kryzys humanitarny. To jest wojna hybrydowa" (2021). Dostęp 23.02.2022, https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2021-12-15/gra-

nica-polsko-bialoruska-to-nie-jest-zaden-kryzys-humanitarny-to-jest-wojna-hybrydowa/.

Grochowski, P. (2013). Folklorysta w sieci. Prolegomena do badań folkloru internetowego. W: P. Grochowski (red.), *Wiedza cyfrowych tubylców*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Gumkowska, A. (2015). Mem – nowa forma gatunkowo-komunikacyjna w sieci. *Teksty Drugie*, 3.

Juza, M. (2013). Memy internetowe – tworzenie, rozpowszechnianie, znaczenie społeczne. *Studia Medioznawcze*, 4(55).

Kamyshanova T. (2015). Władimir Putin – anioł i demon cyberkultury. *Teksty z Ulicy. Zeszyt Memetyczny*, 16.

Kołodziejski, E. (2022). *Wprowadzenie do zarządzania bezpieczeństwem*. Dostęp 23.02.2022, http://www.uwm.edu.pl/mkzk/download/wprowadzenie.pdf.

Kozubal, M. (2021). *Sondaż: Polacy uważają, że Białoruś prowadzi wojnę hybrydową*. Dostęp 23.02.2022, https://www.rp.pl/polityka/art19005021-sondaz-polacy-uwazaja-ze-bialorus-prowadzi-wojne-hybrydowa.

Krawczyk-Wasilewska, V. (2009). E-folklor jako zjawisko kultury digitalnej. W: G. Gańczarczyk, P. Grochowski (red.), *Folklor w dobie Internetu*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Krótki przewodnik po fake newsach o korona wirusie (2021). Dostęp 13.12.2021, https://cyberdefence24.pl/fake-news/krotki-przewodnik-po-aktualnych-fake-newsach-o-koronawirusie.

Kryzys (2021). Dostęp 23.02.2022, https://sjp.pwn.pl/slowniki/kryzys.html.

Kryzys migracyjny na granicy Białorusi z Unią Europejską (2021). Dostęp 23.02.2022, https://pl.wikipedia.org/wiki/Kryzys_migracyjny_na_granicy_Bia%C5%82orusi_z_Uni%C4%85_Europejsk%C4%85_(od_2021).

Maj, A. (2017). Przemiany wiedzy i pamięci cyfrowej w cyberkulturze. *Teksty z Ulicy. Zeszyt Memetyczny*, 18.

Maj, A., Derda-Nowakowski, M. (2012). Ecosystem of Knowledge: Strategies, Rituals and Metaphors in Networked Communication. W: D. Riha (red.), *Frontiers of Cyberspace* (s. 191–205), Rodopi.

Memy – niebezpieczne narzędzie propagandy (2020). Dostęp 13.12.2021, https://ceo.com.pl/memy-niebezpieczne-narzedzie-propagandy-75665.

Nowak, E., Kitler, W., Skrabacz, A., Gąsiorek, K. (2006). Zarządzanie kryzysowe w sytuacji klęski żywiołowej. *Zeszyt Problemowy TWO*, 1(45).

Olechnicki, K., Załęcki, P. (1997). *Słownik socjologiczny*. Wydawnictwo Graffiti BC.

Operacja „Śluza". Alaksandr Azarau: ujęto grupę przerzucającą migrantów. Okazało się, że to specnaz, sprawę przejęło KGB (2021). Dostęp 23.02.2022, https://polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2807129,Operacja-Sluza-Alaksandr-Azarau-ujeto-grupe-przerzucajaca-migrantow-Okazalo-sie-ze-to-specnaz-sprawe-przejelo-KGB.

PE nie uznała wyników wyborów prezydenckich na Białorusi. Wzywa do przeprowadzenia nowych wolnych wybory (2020). Dostęp 25.02.2022, https://forsal.pl/gospodarka/polityka/artykuly/7800657,ue-nie-uznala-wygranej-lukaszenki-nowe-wolne-wybory-na-bialorusi.html.

Piwowarski, J. (2017). *Nauki o bezpieczeństwie. Zagadnienia elementarne. Wydanie drugie*. Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Aperion".

Prof. Urszula Glensk o sytuacji na granicy polsko-białoruskiej (2021). Dostęp 23.02.2022, https://uni.wroc.pl/prof-urszula-glensk-o-sytuacji-na-granicy-polsko-bialoruskiej.

Raport Grupy Granica (2021), *Kryzys humanitarny na pograniczu polsko-białoruskim*. Dostęp 23.02.2022, źródło: https://www.grupagranica.pl/files/Raport-GG-Kryzys-humanitarny-napograniczu-polsko-bialoruskim.pdf.

Shevchenko, O., Puszko, A. (2021). *Białoruś w środowisku międzynarodowym. Raport I. Białoruś 2021: perspektywa zmiany*. Dostąp 25.02.2022, https://studium.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2021/04/BWR_Raport_1.pdf.

Skoneczny, Ł. (2022). *Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia*. Dostęp 23.02.2022, https://www.abw.gov.pl *› download › skoneczny.*

Stańko, K. (2021). *Francuski ekspert: Na granicy Polski z Białorusią mamy do czynienia z wojną hybrydową, a nie „kryzysem migracyjnym"*. Dostęp 23.02.2022, https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8313596,granica-polski-z-bialorusia-to-wojna-hybrydowa-a-nie-kryzys-migracyjny.html.

Stoner, J. A. F., Wankel, C. (1996). *Kierowanie*. PWE.

Straż Graniczna (2021). *Informacja statystyczna*, styczeń 2022.

Sytuacja na granicy polsko-białoruskiej: „to jest kryzys humanitarny" (2022). Dostęp 23.02.2022, https://www.hfhr.pl/na-granicy-pl-by/.

Szabaciuk, A. (2020). Wybory prezydenckie z 9 sierpnia 2020 r. na Białorusi: przebieg i konsekwencje. *Komentarze IEŚ*, 234(137). Dostęp 25.02.2022, https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2020/08/ies-komentarze-234-137-2020.pdf.

Tomczak, J., Sadowski, T. (2019). Treści dezinformacyjne rozpowszechniane w portalach społecznościowych. *Colloquium Pedagogika – Nauki o Polityce i Administracji. Kwartalnik*, 3.

Troy Nieubuurt, J. (2021). *Internet Memes: Leaflet Propaganda of the Digital Age*. Dostęp 13.12.2021, https://doi.org/10.3389/fcomm.2020.547065.

Uchodźcy na białoruskiej granicy (2022). Dostęp 23.02.2022, https://krytykapolityczna.pl/temat/uchodzcy-na-bialoruskiej-granicy.

Uchodźcy na granicy – Szukają schronienia (2022). Dostęp 23.02.2022, https://amnesty.org.pl/akcje/zadamy-godnosci-na-granicach/?gclid=Cj0KCQiA09eQBhCxARIsAAYRiylxBrjCcGaWdzt_pncT8_9MefFknmllrZ9GpxKSSqMn9rOQlA0BGU4aAle4EALw_wcB.

Ustawa z dnia 14 października 2021 r. o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2021 poz. 1918.

Wagner, J. (2020). *Media społecznościowe. Nie tylko rozrywka, ale duże zagrożenie*. Dostęp 13,12.2021, https://www.dw.com/pl/media-spo%C5%82eczno%C5%9Bciowe-nie-tylko-rozrywka-ale-du%C5%BCe-zagro%C5%BCenie/a-55620234.

Wilińska, M. (2015). Zarządzanie kryzysowe w systemie bezpieczeństwa państwa. *Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej*, 3(15).

Wołek-Kocur, B. (2012). Memy internetowe wobec umowy ACTA. *Teksty z Ulicy. Zeszyt Memetyczny*, 14.

Wołoszyn, M. (2019). Czy memy są tekstami kultury?. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, 1(22).

Wójcicka, M. (2018). Memy internetowe jako nośniki pamięci zbiorowej. W: S. Buryła, L. Gąsowska, D. Ossowska (red.), *Popkulturowe formy pamięci* (s. 159–172), Instytut Badań Literackich PAN.

Żebrowski, A. (2012). *Zarządzanie kryzysowe elementem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

Biogram autora

Katarzyna Dojwa-Turczyńska – dr hab., prof. UWr, absolwentka kierunków Socjologia i Politologia Uniwersytetu Wrocławskiego i od tego czasu związana zawodowo z uczelnią. Od roku 2006 doktor nauk humanistycznych (obecnie społecznych) w dyscyplinie Socjologia (socjologia polityki) i pracownik badawczo-dydaktyczny Instytutu Socjologii UWr. Od roku 2015 doktor habilitowany nauk społecznych w dyscyplinie socjologia (socjologia wojska). Obecnie kierownik Zakładu Socjologii Sfery Publicznej IS (od 2016) i profesor Uniwersytetu Wrocławskiego. Autorka lub współautorka ponad dziewięćdziesięciu publikacji naukowych, w tym kilku monografii.

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.9

Paulina Motylińska
ORCID ID: 0000-0002-1652-4832
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Anna Pieczka
ORCID ID: 0000-0002-5136-7975
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Zagrożenia wpływające na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego – perspektywa studentów

Threaths affecting the feeling of information safety – students' perspective

Abstrakt

Celem artykułu jest identyfikacja i kategoryzacja zagrożeń wpływających na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego użytkowników informacji. Badanie zrealizowano w oparciu o metodę pamiętników. Jako narzędzie badawcze zastosowano strukturyzowane dzienniczki obserwacji zagrożeń, prowadzone w formie pisemnej i obejmujące cztery główne aspekty: opis sytuacji zagrożenia poczucia bezpieczeństwa informacyjnego, skutki zdarzenia, reakcja respondenta, uwagi/komentarze. Zgromadzono 134 wpisy, które w kolejnym etapie poddano analizie jakościowej z wykorzystaniem metody jakościowej analizy zawartości. Ustalono, że zagrożenia wpływające na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego wskazywane przez respondentów można podzielić na dwie główne grupy: 1) zagrożenia w cyberprzestrzeni, oraz 2) zagrożenia w świecie rzeczywistym. Wśród zidentyfikowanych zagrożeń znalazły się m.in. niechciane wiadomości (w tym phishing), niechciane połączenia telefoniczne oraz zmanipulowane informacje w Internecie i mediach tradycyjnych.

Słowa kluczowe: poczucie bezpieczeństwa informacyjnego, bezpieczeństwo informacyjne, zagrożenia poczucia bezpieczeństwa informacyjnego, metoda pamiętników

Abstract

The aim of the article is to identify and categorize threats affecting the feeling of information safety of information users. The research was based on the method of solicited diaries. Structured observation diaries were used as a research tool, kept in written form and covering four main aspects: description of the threat to information safety, consequences of the event, respondent's reaction, remarks / comments. 134 diary entries were collected, which in the next stage were analysed using the method of qualitative analysis of content. It was established that threats influencing the feeling of information safety indicated by the respondents can be divided into two main groups: 1) threats in cyberspace, and 2) threats in the real world. Among the identified threats there are for example: unwanted messages

(including phishing), unwanted phone calls, and manipulated information on the Internet and traditional media.

Key words: feeling of information safety, information safety, threaths to feeling of information safety, diary method

Wprowadzenie

Poczucie bezpieczeństwa informacyjnego to nowa kategoria badawcza, powstała na pograniczu informatologii oraz nauk o bezpieczeństwie. Zasadza się ona na szerokim podejściu do problematyki bezpieczeństwa informacyjnego (m.in. Fehler, 2016; Korzeniowski, 2012; Liderman, 2012) i jako taka oznacza stan, w którym użytkownik informacji nie odczuwa zagrożeń wynikających: a) z kontaktu z informacją niskiej jakości oraz b) z utraty całości bądź części zgromadzonych zasobów informacyjnych. W zamian towarzyszy mu natomiast poczucie spokoju, bezpieczeństwa i satysfakcji z doświadczanego poziomu bezpieczeństwa informacyjnego, a także przekonanie o posiadaniu zasobów (np. wiedzy i umiejętności związanych z oceną jakości informacji), niezbędnych do podjęcia odpowiednich działań w obliczu sytuacji kryzysowej (Pieczka, Motylińska, 2021).

W badaniach poczucia bezpieczeństwa informacyjnego szczególnie istotny wydaje się być aspekt zagrożeń mogących wpływać na obniżenie subiektywnie doświadczanego poziomu bezpieczeństwa informacyjnego. Umiejętna identyfikacja i kategoryzacja tych trudności może znacząco pomóc gestorom (np. dostawcom informacji lub podmiotom oferującym usługi informacyjne) w podejmowaniu działań służących skutecznemu ich przezwyciężaniu, w efekcie przyczyniając się do podniesienia poziomu bezpieczeństwa informacyjnego jednostek i grup społecznych.

Przegląd krajowego piśmiennictwa naukowego ujawnił, że problematyka zagrożeń poczucia bezpieczeństwa informacyjnego nie stanowiła dotąd przedmiotu autonomicznych badań. W obszarze nauk o bezpieczeństwie pojawiają się co prawda publikacje poświęcone zagrożeniom bezpieczeństwa informacyjnego, są to jednak prace odnoszące się do obiektywnych niebezpieczeństw zagrażających bezpieczeństwu informacyjnemu np. państwa (Bączek, 2016), policji (Polończyk, 2017), organizacji (Więcaszek-Kuczyńska, 2014), w środowisku nadmiarowości informacji (Musiał, 2020), zatem nie do zagrożeń subiektywnie postrzeganego poczucia bezpieczeństwa informacyjnego jednostki.

Sam termin „poczucie bezpieczeństwa informacyjnego" bywa w literaturze przywoływany, jednak jego stosowanie ma przeważnie charakter potoczny, intuicyjny i dotyczy m.in.: pozyskiwania aktualnych i sprawdzonych (pochodzących bezpośrednio od dysponenta) informacji podczas użytkowania serwisu Facebook (Popiołek, 2018, s. 222), „zapewniania poczucia bezpieczeństwa informacyjnego" w kontekście stosowania dwóch obiegów informacji w organizacji – obiegu papierowego oraz elektronicznego (w intranecie) (Kozłowski, 2013, s. 176), standaryzacji procedur i jednolitego sposobu zaspokajania potrzeb użytkowników bibliotek w przypadku placówek zakorzenionych w różnych kulturach i językach (Kisilowska, 2010, s. 130) oraz przetwarzania danych osobowych osób fizycznych (Poniatowski,

2021, s. 71). Pewien wyjątek stanowi tu praca K. Łąbędzia, w której poczucie bezpieczeństwa informacyjnego zostało powiązane z takimi aspektami, jak: cyberwojny, cyberterroryzm, niebezpieczeństwa związane z przesyłaniem, wymianą i wykorzystaniem informacji w Internecie oraz zagrożenia wynikające z naruszania prywatności przez policję i inne służby, i jako takie uznane za jeden z elementów poczucia bezpieczeństwa społeczeństwa (Łabędź, 2018, s. 54–55).

Prezentowany artykuł stanowi kontynuację i rozszerzenie badań zainicjowanych we wcześniejszej pracy autorek na temat poczucia bezpieczeństwa informacyjnego. Materiał badawczy – swobodne wypowiedzi studentów – poddano wówczas analizie jakościowej z wykorzystaniem metody jakościowej analizy treści. Badanie prowadzone było w czterech obszarach:

1) zakres znaczeniowy pojęcia „bezpieczeństwo informacyjne";
2) zakres znaczeniowy pojęcia „poczucie bezpieczeństwa informacyjnego";
3) sytuacje poczucia bezpieczeństwa informacyjnego;
4) sytuacje poczucia zagrożenia bezpieczeństwa informacyjnego.

W odniesieniu do zagrożeń ustalono, że zachodzą one zarówno w cyberprzestrzeni, jak i w świecie rzeczywistym. W kontekście cyberprzestrzeni do zagrożeń najczęściej wzmiankowanych przez respondentów należały: naruszenie bezpieczeństwa danych osobowych i informacji, naruszenie prywatności w Internecie oraz sytuacje związane z nieprawidłowym funkcjonowaniem stron internetowych. Zagrożenia obserwowane w świecie rzeczywistym dotyczyły w znacznej mierze obaw i naruszeń związanych z transakcjami finansowymi i ochroną danych osobowych, jak również naruszeń tajemnicy korespondencji, naruszeń funkcjonowania systemów teleinformatycznych i sprzętu oraz naruszeń związanych z odbieranymi komunikatami medialnymi (Pieczka, Motylińska, 2021).

Celem niniejszej pracy jest szczegółowa identyfikacja i kategoryzacja zagrożeń wpływających na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego użytkowników informacji. Przedmiot badań stanowią zagrożenia subiektywnie odczuwane przez respondentów i zarejestrowane przez nich w ramach zleconego zadania. Sposób realizacji analiz własnych przedstawiono w kolejnej części artykułu.

Metodologia badania

Ze względu na przyjęte założenia badawcze, dotyczące bieżącego rejestrowania zagrożeń wpływających na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego przy jednoczesnej minimalizacji błędów wynikających z konieczności przypominania sobie przeszłych wydarzeń, w prowadzonych analizach zdecydowano się wykorzystać metodę pamiętników. Przyjęto, że materiałem badawczym będą dokumenty w formie pisemnej, tworzone na zamówienie (ang. *solicited diaries*). W celu zredukowania wątpliwości respondentów co do tego, czy daną sytuację odnotować czy też nie, pamiętnikom nadana została określona struktura, nakierowująca na aspekty szczególnie istotne z punktu widzenia badaczy. Wprowadzanie poszczególnych wpisów warunkowane było wystąpieniem sytuacji zagrożenia poczucia bezpieczeństwa informacyjnego (tzw. podejście *event-contingent,* zasadne przy analizowaniu zjawisk rzadkich), przy czym ustalono, że wpisy będą zamieszczane nie rzadziej niż raz na

dwa tygodnie. Jako że w zastosowanym wariancie kluczowe jest, aby kryteria definicyjne badanego zjawiska były dla respondentów zrozumiałe (Wildemuth, 2009, s. 212–213), badanie poprzedził szczegółowy instruktaż, zawierający informację o przedmiocie prowadzonych analiz.

W badaniu wzięło udział 22 studentów kierunku „bezpieczeństwo państwa" (specjalność „bezpieczeństwo informacyjne") realizowanego na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. Wśród badanych znalazło się 12 studentów (7 mężczyzn i 5 kobiet) II roku studiów stacjonarnych II stopnia oraz 10 studentów (7 mężczyzn i 3 kobiety) II roku studiów niestacjonarnych II stopnia. W terminie od 23.11.2021 r. do 05.02.2022 r. studenci zostali poproszeni o prowadzenie dzienników obserwacji zagrożeń dla ich bezpieczeństwa informacyjnego w codziennym życiu. Uzupełnianie dzienników miało się odbywać na bieżąco, w krótkim czasie od zaobserwowania zagrożenia. Studenci otrzymali formularz obserwacji zagrożenia do uzupełniania, obejmujący następujące elementy:

1) Opis sytuacji – Co się wydarzyło? Kiedy? Gdzie? Kto i co zrobił?

2) Skutki zdarzenia – Jaki był rezultat / konsekwencje tej sytuacji?

3) Reakcja – Jaka była Twoja reakcja na tę sytuację? Co zrobiłaś/eś? Jakie masz odczucia wobec tego zdarzenia?

4) Uwagi/komentarze – Co sądzisz o tej sytuacji? Jakie wnioski możesz wyciągnąć?

Przystępując do wykonania zadania studenci znali różnicę pomiędzy pojęciem „bezpieczeństwa informacyjnego" i „bezpieczeństwem informacji". *Bezpieczeństwo informacyjne* obejmuje zarówno perspektywę ochrony obiektu (informacji) przed zagrożeniami, jak i perspektywę niepowodowania zagrożeń przez sam obiekt (informację) – w tym np. informację niskiej jakości – zaś *bezpieczeństwo informacji* odnosi się wyłącznie do zabezpieczenia obiektu (informacji) przed zagrożeniami (Ilvonen, 2011). W dziennikach studentów zarejestrowano w sumie 134 wpisy z analizą zagrożeń.

Zgromadzony materiał badawczy poddano analizie jakościowej. W tym celu wykorzystano metodę jakościowej analizy zawartości (ang. *qualitative analysis of content*), dzięki której możliwe jest rozpoznanie zakresów znaczeniowych danego pojęcia bądź zjawiska (Wildemuth, 2009). Opracowując wypowiedzi studentów starano się wyodrębnić grupy tematyczne/kategorie nadrzędne, do których można by przyporządkować zidentyfikowane zagrożenia. Rezultaty analiz przedstawiono w formie tabelarycznej w kolejnej części artykułu.

Wyniki

W tabeli 1 przedstawiono pogrupowane tematycznie wpisy studentów, w nawiasach podano liczbę wpisów w pamiętnikach, w których dane zagrożenie wystąpiło (n=134). Wpisy w pamiętnikach studentów znacznie różniły się poziomem szczegółowości oraz sposobem charakteryzowania zagrożeń – studenci nie zawsze opisywali swoje reakcje lub konsekwencje zdarzenia. W kilku przypadkach w jednym wpisie scharakteryzowano więcej niż jedno zagrożenie (na podstawie 134 wpisów

wyodrębniono 141 opisy zagrożeń). Przykłady wypowiedzi studentów przytoczono w oryginalnym brzmieniu.

Rejestr zagrożeń wpływających na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego

Zagrożenia wpływające na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego, zaobserwowane przez studentów i opisane przez nich w pamiętnikach, można umownie podzielić na dwie grupy: 1) zagrożenia w cyberprzestrzeni, oraz 2) zagrożenia występujące w świecie rzeczywistym.

Wśród zagrożeń występujących w cyberprzestrzeni, wpływających na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego respondentów, najczęściej wskazywano otrzymywanie niechcianych wiadomości, głównie wiadomości phishingowych (w tym wiadomości mailowych, smsowych oraz wiadomości w mediach społecznościowych):

> Otrzymanie wiadomości mailowej, której autor podszywał się pod firmę, której ofertą ja i inni ludzie w moim miejscu pracy mogą być zainteresowani. […] Nie odpowiadałem na tę wiadomość mailową i poinformowałem w ramach ostrzeżenia współpracujące ze mną osoby.

> 19.12.2021 dostałem SMS'a z informacją o problemie z dostawą przesyłki ze zwykłego numeru. W wiadomości był link przekierowujący na stronę zupełnie nie związaną z firmą dostarczającą przesyłki. […] W związku z tym, że rzeczywiście czekałem na przesyłkę, kliknąłem w link.

> Data: 03.12.2021. Mail z agencji towarzyskiej/biura matrymonialnego z propozycją kliknięcia w zapewne podejrzany link. Co ciekawe, na dole maila widniała informacja, że zleceniodawcą wiadomości była Interia. Zablokowałam nadawcę, jednak sytuacja z tego typu wiadomościami pojawia się cyklicznie.

W przypadku wystąpienia zagrożenia o charakterze phishingowym studenci deklarowali, że ich reakcje były rozważne i ostrożne – wiadomości phishingowe najczęściej ignorowano lub usuwano, a nadawcę wiadomości blokowano. Część studentów deklarowała także informowanie osób bliskich o potencjalnym zagrożeniu.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego we wpisach studentów obejmowały także zagrożenia wynikające z kontaktu z treściami internetowymi niskiej jakości – zmanipulowanymi informacjami dostępnymi w Internecie, przekazami reklamowymi (w tym reklamami spersonalizowanymi) oraz treściami spersonalizowanymi, które wyświetlane są użytkownikowi na podstawie jego wcześniejszej aktywności:

> Manipulacja informacjami. Zobaczyłam post na Facebooku Mateusza Morawieckiego dotyczący Polskiego Ładu udostępniony przez innego Pana. Była to grafika dotycząca, ile procent Polaków zarabia do 12 800 zł brutto. Robiąc projekt postanowiłam to sprawdzić i znalazłam rzekomy post Mateusza Morawieckiego, ale już o innej treści. Nie wiem, który post jest prawdziwy, ale mimo to albo jeden albo drugi był manipulacją.

> Moją codzienną rutyną jest przeglądanie memów. Doszedłem do wniosku, że same w sobie są one pewnego rodzaju zagrożeniem informacyjnym. Przedstawiają one bowiem w kilku słowach perspektywę na dany (zazwyczaj aktualny) aspekt. Nietrudno więc zauważyć że w kilku słowach nie sposób omówić bardziej skomplikowanych spraw.

> 29.12.2021 r. Sugestie w reklamach. Kiedy szukałem w internecie interesujących mnie produktów. W tym przypadku były to spodnie, po odwiedzeniu kilkunastu stron ze spodniami, zaczęły się one pojawiać dosłownie co kilka „stron" na facebooku w sugestiach jako reklamy.

> 21.12; platforma Youtube; pokazywanie filmów wyłącznie na podstawie moich poprzednich wyników (w tym wypadku filmiki o gotowaniu). Na stronie głównej portalu pojawiały się przepisy tego samego dania od innych autorów (niekiedy dalekowschodnich lub rosyjskich użytkowników).

W przypadku tego zagrożenia studenci bardzo często opisywali swoje emocje i odczucia, mające wyraźnie negatywny charakter: „czułem się monitorowany", „zostałam zmanipulowana", „doszedłem do wniosku, że inwigilacja jest na porządku dziennym", „czułam się dość dziwnie", „byliśmy zszokowani tą sytuacją", „zniechęcenie do dalszego zgłębiania tematu (chwilowe)".

Zagrożeniem poczucia bezpieczeństwa informacyjnego w opinii badanych są także próby włamania na konto (np. mailowe lub w mediach społecznościowych), otrzymywanie komunikatów o próbach nieautoryzowanego logowania do konta lub nawet rzeczywiste przejęcia konta użytkownika:

> Na popularnym portalu społecznościowym (Facebook) dostałem komunikat o próbie włamania się na moje konto. W komunikacie była informacja na temat tego, z jakiej miejscowości próbowano zalogować się na moje konto – około 250 km od miejsca mojego zamieszkania.

> Do wielu kont używam takich samych, w dodatku dość prostych haseł. Pewnego razu na moje konto na portalu Facebook ktoś się włamał, nie mogłam się na nie zalogować. Co za tym idzie, straciłam również dostęp do kont na Instagramie czy poczcie, ponieważ hasła do w/w kont również miałam tam takie same.

Studenci rejestrowali także zagrożenia związane z próbami oszustw w mediach społecznościowych (obejmujących m.in. otrzymanie zaproszenia do znajomych od osoby z fałszywym kontem, otrzymanie wiadomości z prośbą o przesłanie pieniędzy przez BLIK) oraz z próbami oszustw podczas zakupów elektronicznych (najczęściej – otrzymanie fałszywej wiadomości od kupującego):

> Niedawno dodała mnie osoba na facebooku o takim samym imieniu i nazwisku jak mój kolega z liceum pisząc wiadomość w celu pożyczenia 15 zł blikiem na bilet autobusowy.

> Podczas wystawienia rzeczy na sprzedaż na portalu „Vinted" zainteresowana osoba kupnem przedmiotu napisała wiadomość abym podał adres mailowy. Po chwili przyszedł mi mail od Vinted, ale gdy się wczytałem zobaczyłem dużo błędów ortograficznych i literówek, stwierdziłem że to może być phishing."

W przypadku opisu różnego rodzaju oszustw studenci w znacznej większości deklarowali, że udało im się rozpoznać zagrożenie, a fałszywe wiadomości były przez nich usuwane lub ignorowane.

Zagrożeniem wymienionym jedynie we wpisach dwóch respondentów, jednak zdecydowanie wartym uwagi, jest nadawanie nadmiernych uprawnień

instalowanym aplikacjom. Studenci zwrócili uwagę na fakt, że aplikacje mogą żądać dostępu m.in. do danych lokalizacyjnych użytkownika lub materiałów multimedialnych, przez co użytkownicy mogą czuć się inwigilowani:

> 25.01.2022 r. Prośba o zezwolenie dostępu do zdjęć i lokalizacji przy instalowaniu gry na androida. W konsekwencji tej sytuacji zrezygnowałem z zainstalowania gry, ponieważ bez akceptacji powyższych warunków nie można było z niej korzystać. Moim zdaniem jest to podejrzana sytuacja.

Wśród innych zagrożeń dla poczucia bezpieczeństwa informacyjnego, które wskazywane były w nielicznych wpisach studentów, można wyróżnić przypadkowe upublicznienie swoich danych osobowych lub prywatnych informacji (np. podanie swojego numeru telefonu w publicznym ogłoszeniu na Facebooku), wykrycie na swoim urządzeniu złośliwego oprogramowania, kradzież zdjęć z mediów społecznościowych i wykorzystanie ich do stworzenia fałszywego konta oraz podłączenie swojego telefonu do publicznej sieci Wi-Fi.

Opisów zagrożeń poczucia bezpieczeństwa informacyjnego występujących w świecie rzeczywistym było zdecydowanie mniej, niż wpisów dotyczących zagrożeń w cyberprzestrzeni (zagrożenia występujące w świecie rzeczywistym opisywano 47 razy, natomiast zagrożenia w cyberprzestrzeni – 94). Najczęściej wskazywanym zagrożeniem w świecie rzeczywistym było otrzymywanie niechcianych połączeń telefonicznych. Podczas rozmów telefonicznych dochodziło najczęściej do prób wyłudzenia danych osobowych i reklamowania produktów/usług:

> 17.01.2022. Usilne próby dodzwonienia się z ofertą fotowoltaiczną skierowaną do województwa małopolskiego. Brak odpowiedzi na pytanie skąd firma posiada mój numer.

> 13.01.2022 r. Telefon zza granicy. Pewnego dnia, kiedy zadzwonił do mnie telefon o dziwnym kierunkowym przez przypadek odebrałem. W rezultacie tego zdarzenia zmartwiłem się czy nie zostaną pobrane jakieś opłaty, ponieważ był to jakiś automat, który się rozłączył po moim odebraniu.

> Data: 26–30.11.2021. Ogromna ilość połączeń z nieznanych numerów, z wielu różnych miast, około 30 połączeń w 4 dni. Po sprawdzeniu w Internecie kilku numerów, okazało się że to telefony w sprawie szczepień, programów zdrowotnych realizowanych na terenie mojego województwa, szczepień, thermomixów, pokazów garnków i tym podobnych.

Większość badanych deklaruje, że blokuje nieznane numery telefonów, a w przypadku odebrania połączenia – że odmawia podania danych osobowych. Jednak jeden ze studentów zdecydował się na udział w loterii po odebraniu takiego połączenia telefonicznego:

> W czwartek 13.01.2022 r., zadzwonił do mnie warszawski numer. Po odebraniu okazało się, że była to głosowa reklama nagrana przez jednego z redaktorów i zachęta do udziału w loterii radia RMF FM. Jedynym rezultatem całej tej sytuacji było to, że dałem się namówić na wzięcie udziału w loterii i wysłałem SMS.

Podobnie jak w przypadku zagrożeń w cyberprzestrzeni, studenci raportowali zagrożenia związane z wykryciem zmanipulowanych treści oraz ogólnie pojętym nadmiarem informacji, głównie w telewizji:

> 02.02.2022 – fałszywe informacje podane w głównym wydaniu wiadomości TVP. W celu wyolbrzymienia problemu podano błędną informację na temat osób zatrudnionych w Kopalni Turów. W kopalni i firmach współpracujących pracuje ok 15 tys. osób. Podano informacje o kilkudziesięciu tysiącach miejsc pracy. Po usłyszeniu tej informacji sprawdziłem ile tak naprawdę miejsc pracy jest w kopalni Turów na jej oficjalnej stronie. Podawanie nieprawdziwych informacji i nierzetelnych jest złe.

Interesujące spostrzeżenia badanych, dotyczące sytuacji stanowiących zagrożenie dla poczucia bezpieczeństwa informacyjnego, dotyczą konieczności (lub ewentualnie dobrowolnego) podania danych osobowych w miejscu publicznym. Studenci spotykali się z takimi przypadkami w ośrodku zdrowia, na poczcie, w aptece, w której musieli podać na głos swoje dane osobowe:

> Realizowanie recepty w aptece. Aby zrealizować receptę konieczne jest podanie numeru PESEL, jednak stojąc przy okienku i podając go wszystkie osoby stojące w kolejce za mną go słyszą.

> Podczas robienia zakupów w sklepie Delikatesy Centrum, aby skorzystać z promocji podałam na głos swój nr telefonu w zamian za numer „delikarty".

Jeden z respondentów był także przypadkowym świadkiem podawania danych osobowych podczas rozmowy telefonicznej innej osoby:

> 25.01.2022 – Mężczyzna w sklepie Żabka rozmawiała przez telefon. Rozmówca podał dwa nazwiska oraz numery telefonu, następnie w celu sprawdzenia poprawności zapisanych informacji mężczyzna odczytał na głos numery oraz nazwiska.

Studenci stwierdzali, że dopiero po pewnym czasie i przeanalizowaniu sytuacji podawania danych osobowych w miejscu publicznym, zdawali sobie sprawę z istnienia zagrożenia: „Sądzę, że moje bezpieczeństwo informacyjne zostało naruszone, sama się do tego przyczyniłam."

Kilkukrotnie we wpisach studentów występowały także zagrożenia powiązane z transakcjami finansowymi – zagrożenia przy korzystaniu z kart płatniczych oraz zagrożenia związane z korzystaniem z bankomatu. Kilkoro studentów poczuło się niekomfortowo, gdy kolejna osoba czekająca w kolejce (w sklepie lub do bankomatu) podeszła zbyt blisko i miała możliwość zobaczenia danych wpisywanych na terminalu płatniczym lub w bankomacie.

Wśród innych zagrożeń dla poczucia bezpieczeństwa informacyjnego, które wystąpiły w świecie rzeczywistym, wskazywano fałszywe akcje charytatywne lub reklamowe (mające na celu wyłudzenie danych osobowych lub pieniędzy), kradzież lub awarię sprzętu, zgubienie dokumentów oraz brak dostępu do Internetu.

Tabela 1. Zagrożenia wpływające na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego – analiza wpisów z pamiętników studentów

Rodzaj zagrożenia		**Reakcja studenta**
ZAGROŻENIA W CYBERPRZESTRZENI		
NIECHCIANE WIADOMOŚCI (SPAM / PHISHING) (34)	wiadomości mailowe (19) – podszywanie się pod zaufaną firmę (5) – fałszywa faktura (1) – konieczność zapłaty za zamówienie (3) – otrzymanie nagrody / spadku (3) – o charakterze erotycznym / matrymonialnym (2) – oferta marketingowa (2)	– ignorowanie wiadomości (7) – ostrzeżenie innych osób (4) – konsultacja z informatykiem (1) – zweryfikowanie zabezpieczeń swojego konta mailowego (2) – usuwanie wiadomości (4) – utrata pieniędzy (1)
	sms (10) – problem z przesyłką (7) – oferta marketingowa (1)	– kliknięcie w link (1) – obawa przed złośliwym oprogramowaniem (1) – blokada numeru (4) – oddzwonienie na dany numer (1) – ignorowanie wiadomości (2) – usuwanie wiadomości (2)
	w mediach społecznościowych / komunikatorach internetowych (5)	– utrata pieniędzy (1) – zablokowanie konta nadawcy wiadomości (4)
ZMANIPULOWANE / NIEPOKOJĄCE TREŚCI W INTERNECIE (12)	– na portalach informacyjnych (2) – w mediach społecznościowych (3) – memy internetowe (1) – informacje o wyciekach danych (5) – publikowane przez znajome osoby (2) – oficjalne informacje (1)	– ignorowanie wiadomości (1) – weryfikacja informacji w innym źródle (2)
REKLAMY INTERNETOWE (W TYM REKLAMY SPERSONALIZOWANE) (13)	– w formie włączających się filmów (1) – przypomnienia / wyskakujące okienka (11) – reklamy o treści erotycznej (1) – związane z lokalizacją GPS (3) – związane z wyszukiwanymi informacjami (6)	– ignorowanie reklam (2) – blokowanie reklam (2)
SPERSONALIZOWANE TREŚCI W INTERNECIE (2)	– w serwisie YT (2) – związane z wcześniejszymi wyszukiwaniami (2)	
PRÓBA WŁAMANIA NA KONTO / NIEAUTORYZOWANA PRÓBA LOGOWANIA (6)	– w serwisie Facebook (4) – konto Google (1) – w serwisie Instagram (1)	– weryfikacja zabezpieczeń konta (2) – zmiana hasła (2)

WŁAMANIE NA KONTO (3)	– w grze komputerowej (1) – w serwisie Facebook (1) – w serwisie Instagram (1)	– kontakt z pomocą techniczną serwisu (1)
PRÓBA OSZUSTWA W MEDIACH SPOŁECZNOŚCIOWYCH (6)	– fałszywe zaproszenia do grup (3) – fałszywe wiadomości z prośbą o przesłanie pieniędzy przez BLIK (1) – otrzymanie podejrzanych linków od znajomych (1) – zaproszenie do znajomych przez fałszywe konta (1)	– brak akceptacji dołączenia do grupy (1) – zablokowanie użytkownika (1) – usunięcie wiadomości (1)
PRÓBA OSZUSTWA PODCZAS ZAKUPÓW ELEKTRONICZNYCH (10)	– fałszywa wiadomość od kupującego (8) – nieotrzymanie towaru / towar niezgodny z umową (2)	– podanie danych osobowych (1) – dodatkowy kontakt z kupującym (1) – zignorowanie wiadomości (2) – rezygnacja z korzystania z serwisu (2) – zgłoszenie sprawy na policję (1) – zgłoszenie sytuacji administracji serwisu (1) – usunięcie wiadomości (1)
ZŁOŚLIWE OPROGRAMOWANIE (2)	– keylogger (1) – zainfekowana witryna (1)	– skanowanie programem antywirusowym (2)
NADMIERNE UPRAWNIENIA APLIKACJI (2)	– zezwolenie na dostęp do zdjęć (1) – zezwolenie na dostęp do lokalizacji (2)	– rezygnacja korzystania z aplikacji (1) – zablokowanie dostępu (1)
PRZYPADKOWE UDOSTĘPNIENIE DANYCH OSOBOWYCH (2)	– numeru telefonu (1) – wydarzeń w kalendarzu (1)	– edycja postu z danymi (1) – weryfikacja zabezpieczeń konta (1)
KRADZIEŻ TOŻSAMOŚCI (1)	– kradzież zdjęć z mediów społecznościowych (1) – fałszywe konto (1)	
PODŁĄCZENIE DO PUBLICZNEJ SIECI WI-FI (1)		
ZAGROŻENIA W ŚWIECIE RZECZYWISTYM		
NIECHCIANE POŁĄCZENIA TELEFONICZNE (17)	– próba wyłudzenia danych osobowych (11) – treści reklamowe (3) – przekierowanie połączenia (2)	– odmowa podania danych (8) – wzięcie udziału w loterii (1) – blokowanie numerów (7) – ostrzeżenie innych osób (1)
FAŁSZYWE AKCJE CHARYTATYWNE / MARKETINGOWE (3)	– zbieranie pieniędzy na akcję charytatywną (2) – zbieranie danych osobowych (2)	– weryfikacja legalności zbiórki (1) – wezwanie służb (1)
NADMIAR INFORMACJI (3)	– w telewizji (2) – sensacyjne wiadomości (1)	– korzystanie tylko z wybranych źródeł informacji (1) – weryfikacja informacji (2)

ZMANIPULOWANE TREŚCI W MEDIACH TRADYCYJNYCH (9)	– w telewizji (9)	– weryfikacja informacji (1)
ZAGROŻENIA PRZY PŁATNOŚCI KARTĄ (2)	– podglądanie wpisywania numeru PIN przez osobę postronną (2)	
ZAGROŻENIA PRZY KORZYSTANIA Z BANKOMATU (3)	– podejrzenie nakładki sczytującej dane z karty (1) – podglądanie wpisywanego numeru PIN (2)	– poinformowanie ochrony (1)
PUBLICZNE PODAWANIE DANYCH OSOBOWYCH (6)	– konieczność podania numeru PESEL (2) (apteka) – konieczność podania danych osobowych (2) (poczta, ośrodek zdrowia) – usłyszenie danych osobowych podawanych przez inną osobę (1) – podanie numeru telefonu (1)	
KRADZIEŻ SPRZĘTU (1)	– kradzież telefonu komórkowego (1)	– zgłoszenie sprawy na policję (1)
AWARIA SPRZĘTU (1)	– awaria laptopa (1)	– oddanie sprzętu do serwisu (1)
ZGUBIENIE DOKUMENTÓW (1)	– zgubienie portfela (1)	– zgłoszenie w banku (1)
BRAK DOSTĘPU DO INTERNETU (1)	– awaria sieci (1)	

Źródło: Opracowanie własne, 2022.

Dyskusja i wnioski

Analiza zgromadzonych wpisów z pamiętników studentów pozwoliła na sformułowanie kilku ogólnych wniosków. Po pierwsze, zagrożenia wpływające na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego można podzielić na dwie główne grupy: 1) zagrożenia w cyberprzestrzeni, oraz 2) zagrożenia w świecie rzeczywistym – przy czym zdecydowana większość opisywanych przez respondentów sytuacji miała miejsce w cyberprzestrzeni. Po drugie, wśród najczęściej charakteryzowanych zagrożeń znalazły się niechciane wiadomości, w tym spam i phishing (analizy dotyczące tej grupy zagrożeń stanowiły aż 24% wszystkich charakterystyk) oraz niechciane połączenia telefoniczne (analizy dotyczące tej grupy zagrożeń stanowiły 12% wszystkich charakterystyk). Po trzecie, w stosunkowo dużej grupie wpisów wskazywano na zagrożenia związane z kontaktem z informacją niskiej jakości, informacją zmanipulowaną lub spersonalizowaną, zarówno w Internecie, jak i w mediach tradycyjnych. Wydaje się zatem, że część studentów poprawnie rozumie pojęcie „bezpieczeństwa informacyjnego", nie traktując go jedynie jako „ochrony informacji przed zagrożeniami". Po czwarte, studenci deklarują, że ich reakcje na pojawiające się sytuacje zagrożenia były świadome, rozważne i ostrożne – m.in. wskazywano, że wiadomości phishingowe najczęściej były ignorowane lub usuwane, podczas rozmów telefonicznych odmawiano podania danych osobowych, informowano inne osoby

o wystąpieniu zagrożenia lub zgłaszano sytuację odpowiednim służbom. Tylko nieliczni studenci wskazywali, że skutkiem wystąpienia zagrożenia były realne konsekwencje (np. utraty środków finansowych).

Zagrożenia, które wpływają na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego, zidentyfikowane przez studentów, można także w większości przyporządkować do czterech podstawowych grup zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego określonych przez P. Bączka (2006). Bączek (2006) dzieli te zagrożenia na zagrożenia losowe, tradycyjne zagrożenia informacyjne, zagrożenia technologiczne oraz zagrożenia odnoszące się do praw obywatelskich osób lub grup społecznych. W tabeli 2 wskazano przykłady przyporządkowania zagrożeń, których doświadczyli respondenci, do czterech grup zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego.

Tabela 2. Przykłady zagrożeń wpływających na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego w podziale na grupy

Rodzaje zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego (według Bączek, 2006)	**Zagrożenia wpływające na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego według studentów (przykłady)**
I. Zagrożenia losowe	– awaria sprzętu – brak dostępu do Internetu
II. Tradycyjne zagrożenia informacyjne	– nadmiar informacji – zmanipulowane treści w Internecie i mediach tradycyjnych
III. Zagrożenia technologiczne	– włamanie na konto – otrzymywanie niechcianych wiadomości (phishing) – oszustwa w Internecie
IV. Zagrożenia odnoszące się do praw obywatelskich osób lub grup społecznych	– personalizowanie treści w Internecie (w tym reklam) w oparciu o wcześniejsze działania użytkownika

Źródło: Opracowanie własne, 2022

E. Musiał (2020, s. 181–182) zwraca uwagę, że we współczesnym świecie, wśród istotnych zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego znajdują się utrata lub upublicznienie informacji i danych osobowych oraz manipulacja przekazem informacji w mediach. Obie grupy zagrożeń zostały także zaobserwowane przez studentów jako te, które wpływają na ich poczucie bezpieczeństwa informacyjnego – studenci opisywali zagrożenia przypadkowego lub celowego podawania danych osobowych publicznie, a także kontaktu ze zmanipulowanymi treściami w Internecie i telewizji.

Uzyskane wyniki potwierdzają także ustalenia poczynione we wcześniejszej pracy autorek (Pieczka, Motylińska, 2021), dotyczące samej definicji poczucia bezpieczeństwa informacyjnego. Pojęcie to zostało definiowane jako stan, w którym użytkownik informacji nie odczuwa zagrożeń wynikających: a) z kontaktu z informacją niskiej jakości oraz b) z utraty całości bądź części zgromadzonych zasobów informacyjnych. Zagrożenia dla poczucia bezpieczeństwa informacyjnego doświadczane przez studentów zdecydowanie można powiązać zarówno z sytuacjami kontaktu z informacją niskiej jakości (w tym z informacją zmanipulowaną oraz spersonalizowaną zamykającą użytkownika w bańce filtrującej) oraz sytuacjami utraty

posiadanych lub zgromadzonych zasobów informacyjnych (np. utraty danych do logowania wyłudzonych od użytkownika z wykorzystaniem wiadomości phishingowych lub utraty dostępu do zasobów na skutek awarii urządzenia).

Poczucie bezpieczeństwa informacyjnego może być zaburzone na skutek wystąpienia licznych zagrożeń, zwłaszcza tych, które pojawiają się w cyberprzestrzeni. Zagrożenia wpływające na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego obejmują zarówno naruszenia bezpieczeństwa danych osobowych i prywatnych informacji użytkowników, jak i naruszenia związane z bezpośrednim kontaktem użytkownika z informacjami niskiej jakości. Identyfikacja konkretnych zagrożeń dostrzeganych przez użytkowników oraz stworzenie ich rejestru niezbędne są do zaplanowania odpowiednich działań prewencyjnych służących eliminacji ryzyk ich wystąpienia lub powstania negatywnych skutków zagrożenia. W dalszych badaniach konieczne jest także sprawdzenie, jakie zagrożenia wpływające na poczucie bezpieczeństwa informacyjnego doświadczane są przez inne grupy społeczne – doświadczanie zagrożeń może być uzależnione m.in. od wieku, poziomu wykształcenia, podejmowanej aktywności w cyberprzestrzeni i świecie rzeczywistym, czy wykonywanej pracy zawodowej.

Bibliografia

Bączek, P. (2016). *Zagrożenia informacyjne a bezpieczeństwo państwa polskiego*. Wydawnictwo Adam Marszałek.

Fehler, W. (2016). O pojęciu bezpieczeństwa informacyjnego. W: M. Kubiak, S. Topolewski (red.), *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku* (s. 25–43). Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach.

Ilvonen, I. (2011). Information Security Culture or Information Safety Culture – What do Words Convey?. W: *European Conference on Information Warfare and Security* (s. 148–VII). Academic Conferences International Limited.

Kisilowska, M. (2010). *Biblioteka w sieci – sieć w bibliotece*. Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Korzeniowski, L.F. (2012). *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*. Difin.

Kozłowski, R. (2013). Ewolucja struktur organizacyjnych powodowanych wdrożeniem zaawansowanych technologii informacyjnych na przykładzie operatora telekomunikacyjnego. W: M. Matejun, K. Szymańska (red.), *Perspektywy rozwoju przedsiębiorczości w warunkach niepewności i ryzyka* (s. 172–180). Wydawnictwo Politechniki Łódzkiej.

Liderman, K. (2012). *Bezpieczeństwo informacyjne*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Łabędź, K. (2018). Poczucie bezpieczeństwa we współczesnym społeczeństwie polskim. *Facta Simonidis*, 11(1), 45–64.

Musiał, E. (2020). Zagrożenia bezpieczeństwa informacyjnego w kontekście nadmiarowości informacji. W: H. Batorowska, P. Motylińska (red.), *Bezpieczeństwo informacyjne i medialne w czasach nadprodukcji informacji* (s. 177–200). Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP.

Pieczka, A., Motylińska, P. (2021). Poczucie bezpieczeństwa informacyjnego. W: P. Korycińska (red.), *Horyzonty informacji 2* (s. 30–46). Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska.

Polończyk, A. (2017). Zagrożenia bezpieczeństwa informacyjnego na przykładzie Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa. W: H. Batorowska, E. Musiał (red.), *Bezpieczeństwo informacyjne w dyskursie naukowym* (s. 79–94). Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej. Instytut Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej. Katedra Kultury Informacyjnej i Zarządzania Informacją.

Poniatowski, P. (2021). Niedopuszczalne lub nieuprawnione przetwarzanie danych osobowych – aspekty prawnokarne. *Prokuratura i Prawo*, 10, 62–95.

Popiołek, M. (2018). Indywidualne zarządzanie prywatnością w serwisach społecznościowych – zarys problemu w kontekście rozważań dotyczących społeczeństwa informacyjnego. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 53, 217–226.

Więcaszek-Kuczyńska, L. (2014). Zagrożenia bezpieczeństwa informacyjnego. *Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej*, 2(10), 210-233.

Wildemuth, B. (2009). *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Libraries Unlimited.

Biogram autora

Paulina Motylińska – doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie bibliologia i informatologia, absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, adiunkt w Instytucie Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Wśród jej zainteresowań naukowych znajdują się: bezpieczeństwo informacji i ochrona prywatności w Internecie, poczucie bezpieczeństwa informacyjnego, kompetencje informacyjne i cyfrowe w społeczeństwie informacyjnym. Autorka prac naukowych: m.in. *Poczucie bezpieczeństwa informacyjnego* (współautor A. Pieczka, 2021), *Ewaluacja jakości informacji jako komponent zachowania bezpieczeństwa informacyjnego* (współautor A. Pieczka, 2020), *Informacja zdrowotna: zawartość stron internetowych podmiotów leczniczych* (2020).

Anna Pieczka – magister, absolwentka Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, asystent w Instytucie Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Wśród jej zainteresowań naukowych znajdują się: zachowania informacyjne użytkowników informacji, kształcenie kompetencji informacyjnych, infobrokering oraz poczucie bezpieczeństwa informacyjnego. Autorka prac naukowych: m.in. *Poczucie bezpieczeństwa informacyjnego* (współautor P. Motylińska, 2021), *Ewaluacja jakości informacji jako komponent zachowania bezpieczeństwa informacyjnego* (współautor P. Motylińska, 2020), *Infobrokering w edukacji i informacji o ubezpieczeniach społecznych – możliwość czy konieczność?* (2019).

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.10

Robert Socha
ORCID ID: 0000-0003-2388-1819
Akademia WSB w Dąbrowie Górniczej

Wpływ oceny funkcjonowania formacji ochrony porządku publicznego na poczucie bezpieczeństwa lokalnej społeczności

The impact of assessment of the functioning formation for the protection of public order on the sense of the security of the local community

Abstrakt

Na poczucie bezpieczeństwa niewątpliwie wpływają m.in. przekonania o skuteczności formacji ochrony porządku publicznego, jaką stanowi straż miejska i zaufanie do jej pracy. Jednym z czynników oceny straży miejskich jest ocena ich skuteczności. Stąd też celem opracowania jest próba ukazania wzajemnych zależności między oceną funkcjonowania formacji ochrony porządku publicznego na przykładzie działań gminnych a poczuciem bezpieczeństwa społeczności lokalnej na podstawie przeglądu literatury i wybranych wyniki badań własnych przeprowadzonych w 2017 r. techniką sondażu diagnostycznego na reprezentatywnej próbie 600 osób spośród dorosłych mieszkańców powiatu cieszyńskiego. Badanie obejmowało dwa główne wymiary: poczucie bezpieczeństwa obywateli w miejscu zamieszkania oraz ocenę działań straży miejskiej i Policji na rzecz bezpieczeństwa lokalnego. Artykuł nie zawiera przeglądu wyników badań naukowych prowadzonych w tym zakresie, ze względu na fakt, że straż miejska, w przeciwieństwie do Policji, nie należy do instytucji publicznych regularnie ocenianych w sondażach przeprowadzanych przez CBOS. Brak tego typu regularnych, panelowych badań oceniających działalność straży miejskich uniemożliwia określenie długofalowych trendów zmian postaw Polaków wobec tej formacji. Jak wynika z badań teoretycznych i empirycznych, ocena funkcjonowania formacji ochrony porządku publicznego, jaką jest straż miejska, ma wpływ na poziom poczucia bezpieczeństwa społeczności lokalnej i jest jednym z wielu czynników determinujących poziom poczucia bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: porządek publiczny, straż miejska (gminna), poczucie bezpieczeństwa, lokalna społeczność

Abstract

The sense of security is undoubtedly influenced by e.g. beliefs about the efficiency of the public order protection formation which is constituted by the municipal guard and confidence in its work. One of the factors in the evaluation of municipal guards is the assessment of their effectiveness. Hence, the aim of the study is an attempt to show the mutual dependencies between the assessment of the functioning of public order protection formations on the

example of communal efforts and the sense of security of the local community based on a review of the literature and selected results of the original study carried out in 2017, by the method of a diagnostic survey using the survey technique, on a representative sample of 600 people from the adult inhabitants of the Cieszyn poviat. The study covered two main dimensions: the citizens' sense of security in their place of residence and the assessment of the activities of the city guards and the Police for the benefit of local security. The article does not contain an overview of the results of scientific research conducted in this area, due to the fact that the municipal guard, unlike the Police, is not one of the public institutions regularly assessed in the polls conducted by CBOS. The lack of this type of regular, panel research assessing the activities of municipal guards makes it impossible to identify long-term trends in changes in the attitudes of Poles towards this formation. As it results from the theoretical and empirical research, the evaluation of the functioning of the public order protection formation, which is the municipal guard, has an impact on the level of the sense of security of the local community, and it is one of the many factors determining the level of the sense of security.

Keywords: public order, municipal (city) guard, sense of security, local community

Wprowadzenie

Zadaniem państwa, traktowanego jako organizacja polityczna wielkiej grupy społecznej, nierozdzielnie związana z określonym terytorium, na którym rozciąga się jego władza i obowiązują prawa przez nią stanowione, jest zagwarantowanie swoim obywatelom odpowiedniego, akceptowalnego poziomu i poczucia bezpieczeństwa. Współczesne państwo realizuje wiele funkcji, wśród których, z punktu widzenia przedmiotu badań, kluczową rolę odgrywa funkcja wewnętrzna, sprowadzająca się do zapewnienia bezpieczeństwa i porządku wewnątrz kraju, co osiąga się poprzez działanie organów administracji państwa. Należy zatem przyjąć, że w ujęciu wąskim przez bezpieczeństwo wewnętrzne państwa trzeba rozumieć stan uzyskany w efekcie spełniania przez państwo funkcji wewnętrznej poprzez zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego, bezpieczeństwa powszechnego oraz bezpieczeństwa ustrojowego. Rozważania naukowe należy zatem rozpocząć od wyjaśnienia kluczowych, z punktu widzenia przedmiotu badań, pojęć takich jak: poczucie bezpieczeństwa, lokalna społeczność oraz formacje ochrony porządku publicznego.

Subiektywny wymiar bezpieczeństwa

Mimo iż w literaturze znajdziemy szereg prób definiowania bezpieczeństwa, to wciąż nie ma jednej przyjętej definicji. Dlaczego jest tak trudno zdefiniować owo pojęcie? Przyczyn jest wiele, jedne leżą w naturze zabiegu, jakim jest definicja, inne w zjawisku jakim jest bezpieczeństwo. Ktoś powie: jaki jest cel definiowania bezpieczeństwa, skoro każdy wie, co to jest. To jednak nieprawda, gdyż większość ludzi używa go wieloznacznie. Przy czym precyzyjna definicja bezpieczeństwa nie wydaje się być osiągalna.

Etymologia „bezpieczeństwa" (z francuskiego *securite,* łacińskiego *securitas* czy anglosaskiego *security*) wyraża pierwotność poczucia zagrożenia w stosunku do poczucia pewności swego zabezpieczenia („bez pieczy", czyli bez wystarczającej

ochrony i analogiczne *sine securа*). Uwzględniając zasady języka polskiego, przez „bezpieczeństwo" należy rozumieć stan niezagrożenia, spokoju, pewności, natomiast przez „bezpieczeństwo ludzi" stan niezagrożenia dla jakiegokolwiek dobra prawnego człowieka, np. dla życia, zdrowia, godności osobistej, nietykalności.

Bezpieczeństwo oznacza zjawisko wielorakie, zmienne i płynne, jest ono dwustronne, tzn. subiektywne i obiektywne. Z kolei na stronę subiektywną składają się odczucia i oceny. Jednocześnie brak jest kryterium, kiedy odczucia i ocena są na tyle pełne i na tyle uzasadnione, by mogły byś nazwane „bezpieczeństwem".

Intuicyjne pojmowanie bezpieczeństwa prowadzi do stwierdzenia, że odnosi się ono do sfery świadomościowej danego podmiotu – człowieka, grupy społecznej, narodu lub narodów. Dla przykładu J. Kunikowski określa bezpieczeństwo jako „pojęcie odzwierciedlające brak zagrożeń i jego poczucie" (Kunikowski, 2005, s. 169), gdyż poczucie bezpieczeństwa to nic innego jak „spokój ducha wywołany przekonaniem, że nie należy się niczego obawiać (Sillami, 1994) bądź jako „poczucie wolności od strachu i lęku" (Reber, Reber, 2005). Podobne stanowisko zajmuje B. Malinowski, który wskazując na stany emocjonalne zauważył, że bezpieczeństwo jest wolnością od strachu (Malinowski, 2001). Z kolei T. Parsons zaznaczył, że brak bezpieczeństwa jest wyznacznikiem lęku (Parsons, 2009, s. 200). Podobnie, jak w koncepcjach psychologicznych, również dla socjologów bezpieczeństwo jest wolnością od strachu, lęku, niepewności i stanowi niezwykle ważną rolę w zaspokajaniu potrzeb ludzkich.

Zagrożenie oznacza pewien stan psychiki lub świadomości wywołany postrzeganiem zjawisk, które są oceniane jako niekorzystne lub niebezpieczne. Możliwość wystąpienia niepożądanej sytuacji zmusza podmiot, który może jej doświadczyć, do podjęcia środków zaradczych, gdyż bezpieczeństwo pozostaje w ścisłym związku z zagrożeniami i oznacza zdolność do przeciwstawienia się im. Zagrożenia te mogą prowadzić do powstania sytuacji kryzysowej, a brak reakcji podmiotu, którego sytuacja może dotknąć, wywołuje w konsekwencji stan naruszający oczekiwany i akceptowany, poziom bezpieczeństwa (Olszewski, 1998).

Zatem, w oparciu o dokonaną analizę, można przyjąć, że bezpieczeństwo ma miejsce wówczas, gdy występują jednocześnie: brak zagrożenia (czynnik obiektywny) i poczucie owego braku zagrożenia (czynnik subiektywny). Bezpieczeństwo będzie również wtedy, gdy zagrożenie będzie małe (czynnik obiektywny) i będzie traktowane jako niewielkie, przy właściwym jego postrzeganiu (czynnik subiektywny).

W polskiej kryminologii dla określenia „poczucia bezpieczeństwa" występuje pojęcie „lęku przed przestępczością", które jest często używane zamiennie z pojęciem „strachu przed przestępczością". Pierwsze użycie i zwrócenie uwagi na pojęcie lęku przed przestępczością (*fear of crime*) miało miejsce w drugiej połowie lat 60. XX wieku w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, w związku z pojawieniem się w społeczeństwie niepokoju dotyczącego przestępczości. Celem prowadzonych wówczas badań była koncentracja na tym niepokoju, a w konsekwencji zbadanie aspektów przestępczości, które ten niepokój wywołują, ocena jego wpływu na codzienne życie Amerykanów oraz określenie kierunków działania w celu jego ograniczenia.

Na lęk przed przestępczością można spojrzeć z trzech perspektyw: wiktymizacyjnej, kontroli społecznej oraz problemu społecznego. Z punktu widzenia

przedmiotu badań istotną rolę zajmuje perspektywa wiktymizacyjna, która dotyczy sfery indywidualnej jednostki, gdyż poczucie bezpieczeństwa jest rezultatem osobistych doświadczeń. Istotnymi czynnikami na poziomie indywidualnym, wpływającymi na odczuwanie bezpieczeństwa jest także ocena pracy służb powołanych do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz do ochrony porządku publicznego. Poziom lęku przed przestępczością może być zatem zależny od wielu czynników, zarówno od tych leżących po stronie jednostki, jak i od innych obiektywnych czynników, niezależnych bezpośrednio od sytuacji jednostki. Stąd też, można go rozpatrywać, m.in. w układzie relacji zachodzących między społeczeństwem a instytucjami zajmującymi się bezpieczeństwem.

Podkreślić należy, że pojęcie lęku przed przestępczością niesie za sobą większy zakres negatywnych skojarzeń, sugerując fakt przeżywania emocji, a nie pewien sposób postrzegania rzeczywistości. Stąd też na potrzeby prowadzonych badań przyjęto pojęcie poczucie bezpieczeństwa (Socha, 2021, s. 501–510).

Terytorialny zakres bezpieczeństwa społeczności lokalnej

Pojęcie bezpieczeństwa, jako wysoce cenionego dobra, dotyka współcześnie wszystkich sfer życia, „od losowych czynników fizykochemicznych poczynając (obejmujących zagrożenia klimatyczne, tektoniczne, pożarowe), poprzez zagrożenia biologiczno-egzystencjalne właściwe do przetrwania w świecie organizmów żywych (zapewnienie żywności, energii technicznej, zdrowotności), na czynnikach wynikających z wzajemnej inwazyjności ludzi w życiu społecznym kończąc" (Raczkowski, 2012, s. 69). Stąd też w nauce stosuje się szereg typologii bezpieczeństwa. Dodatkowo wskazując obszar bezpieczeństwa dookreśla się je używając zwrotów, jak np. narodowe, międzynarodowe, regionalne, lokalne, publiczne, powszechne, etc.

Podstawowym kryterium podziału jest kryterium podmiotowe, zgodnie z którym bezpieczeństwo dzielimy na: bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo międzynarodowe. Przy zastosowaniu kryterium czasowego wyróżniamy stan bezpieczeństwa i proces bezpieczeństwa. Stosując kryterium przestrzenne możemy mówić o bezpieczeństwie: lokalnym, subregionalnym, regionalnym, ponadregionalnym i globalnym (światowym). Z punktu widzenia podjętych badań konieczne jest wyjaśnienie znaczenie pojęcia bezpieczeństwo lokalnej społeczności i w tym kontekście określenie obszaru, jaki zamieszkuje lokalna społeczność. W literaturze można dostrzec wieloznaczność w definiowaniu pojęcia lokalna społeczność. Według P. Starosty społeczność lokalna to „typ struktury społeczno-przestrzennej ukonstytuowanej geograficznie, skupiającej ludzi zamieszkujących określone miejsce, tworzącej systemy powiązań w celu rozwiązywania zaistniałych problemów lokalnych oraz zapewniającej psychiczną identyfikację ludności z miejscem swojej egzystencji" (Starosta, 1995, s. 30-32). Z kolei B. Lewenstein przez społeczność lokalną rozumie „powiązane ze sobą sąsiedztwa, które wykorzystując posiadane zasoby lokalne, realizują szereg ważnych funkcji ekonomicznych (usługi), społecznych (tożsamość), politycznych (zarządzanie). Obszar społeczności wyznaczany jest przez sieć relacji międzyludzkich i stowarzyszeniowych (…) często nie pokrywają się one z granicami administracyjnymi danego układu lokalnego" (Lewenstein,

2006, s. 244). Przyjmując natomiast, że społeczność lokalna (z łac. *localis* – konkretne miejsce, usytuowanie w szerszej przestrzeni) jest zbiorowością zamieszkującą dane, wyodrębnione terytorium o stosukowo małym obszarze oraz biorąc pod uwagę polskie regulacje prawne, w szczególności *Konstytucję RP* z 1997 r. (Konstytucja RP, 1997) oraz ustawy ustrojowe samorządu terytorialnego, a przede wszystkim ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Ustawa o samorządzie powiatowym, 1998), to trudno jest zgodzić się z definicją zaprezentowaną przez B. Lewenstein. Zgodnie z Konstytucją RP podstawową jednostkę samorządu terytorialnego w Polsce stanowi gmina, a pozostałe jednostki samorządu regionalnego albo lokalnego określa ustawa. I właśnie w ustawie o samorządzie powiatowym zawarto zapis stanowiący, że mieszkańcy powiatu tworzą z mocy prawa lokalną wspólnotę. Biorąc pod uwagę przywołane zapisy należy przyjąć, że mówiąc o lokalnej społeczności mamy na myśli społeczność zamieszkującą teren powiatu. Zatem przez bezpieczeństwo lokalnej społeczności można rozumieć stan spokoju, swobody rozwoju i niezagrożenia zbiorowości zamieszkującej dane, wyodrębnione terytorium, tj. teren powiatu.

Formacje ochrony porządku publicznego

Zdefiniowanie pojęcia formacje ochrony porządku publicznego nie jest możliwe bez wyjaśnienia pojęcia porządek publiczny. Próby wyjaśnienia znaczenia owego terminu w literaturze naukowej były podejmowane wielokrotnie. Przy czym zarówno w procesie stanowienia i stosowania prawa, jak również w literaturze przyjęło się używanie terminu *bezpieczeństwo i porządek publiczny.* Mimo, iż pojęcie porządek publiczny jest zbliżone do pojęcia bezpieczeństwo publiczne, to jednak nie są one jednoznaczne.

E. Ura określa bezpieczeństwo publiczne jako stan, w którym ogółowi obywateli indywidualnie nieoznaczonemu, żyjącemu w państwie i społeczeństwie, nie grozi żadne niebezpieczeństwo i to niezależnie od tego, jakie byłyby jego źródła (Ura. 1988). Z kolei J. Zaborowski uważa, że bezpieczeństwo publiczne to „taki stan faktyczny wewnątrz państwa, który umożliwia bez narażenia na szkody (wywołane zarówno zachowaniem ludzi, jak i działaniem sił natury, techniki itp.) normalne funkcjonowanie organizacji państwowej i realizację jej interesów, zachowanie życia, zdrowia i mienia jednostek żyjących w tej organizacji (...) oraz korzystanie przez te jednostki z praw i swobód zagwarantowanych konstytucją i innymi przepisami prawa" (Zaborowski, 1985, s. 129) S. Bolesta określa natomiast bezpieczeństwo publiczne jako system urządzeń i stosunków społecznych uregulowanych przez prawo oraz normy moralne i reguły współżycia społecznego, zapewniające ochronę społeczeństwa i jednostki oraz ich mienia przed grożącymi niebezpieczeństwami ze strony gwałtownych działań ludzi, jak również sił przyrody" (Bolesta, 1972, s. 121). W rozważaniach S. Bolesty znajdziemy również jedną z pełniejszych definicji *porządku publicznego.* Według tego autora porządek publiczny to „system urządzeń prawnopublicznych i stosunków społecznych powstających lub kształtujących się w miejscach publicznych (tzn. w terenie otwartym oraz w miejscu użytku publicznego, z których mogą korzystać wszyscy ludzie) oraz stosunków społecznych

powstających lub rozwijających się w miejscach niepublicznych, a zapewniających w szczególności ochronę życia, zdrowia i mienia obywateli oraz mienia społecznego" (Bolesta, 1975, s. 118).

Zwolennikiem ujęcia obiektywnego, ale i materialnego jest W. Kubala, który przez porządek publiczny rozumie aktualny stan stosunków i urządzeń społecznych zapewniających bezpieczeństwo, spokój oraz ład w miejscach ogólnie dostępnych, regulowany normami prawnymi i zasadami współżycia społecznego (Kubala, 1981). Na uwagę zasługują również rozważania podjęte przez Z. Kijaka. Autor ten zwraca uwagę na brak tożsamości obu stanów, a także na dynamizm i zewnętrzną ich zależność od całego szeregu czynników zewnętrznych. Podejmując próbę określenia treści obu pojęć, prezentuje pogląd, że bezpieczeństwo publiczne to oczekiwany stan faktyczny wewnątrz państwa, który niezależnie od szkód spowodowanych przez ludzi, siły natury i technikę umożliwia funkcjonowanie ogółu organizacji państwowych, społecznych, prywatnych, etc. oraz zachowanie życia, zdrowia i mienia osób, mieszkających w państwie. Natomiast porządek publiczny to oczekiwany stan faktyczny wewnątrz kraju, regulowany normami prawnymi i zasadami współżycia społecznego, których przestrzeganie umożliwia właściwe współżycie zbiorowe w określonym miejscu i czasie (Kijak, 1987, s. 47).

Rozpatrując porządek publiczny jako przedmiot działalności ochronnej organów administracji państwowej, można stwierdzić, że jest nim pewien pozytywny i jednocześnie pożądany stan wewnątrz określonej społeczności, gwarantujący jej prawidłowy rozwój i funkcjonowanie w miejscach dostępnych lub przeznaczonych dla wszystkich. Zgodnie z zasadami podziału dychotomicznego, jeżeli uznajemy za pożądany stan określany jako porządek publiczny, musi istnieć również stan przeciwny, który można określić jako nieporządek publiczne. Ponieważ zarówno ochrona porządku publicznego, jak i zwalczanie wszelkich form nieporządku należy do organów państwowych, zrozumiałe jest, że również i do nich należy określenie, co jest zgodne z porządkiem, a co stanowi jego naruszenie. Z takimi określeniami spotykamy się najczęściej w przepisach różnych aktów prawnych, najczęściej w przepisach ustawy z dnia 20 maja 1971 r. Kodeks wykroczeń (Kodeks wykroczeń, 1971) (rozdział VIII – wykroczenia przeciwko porządkowi i spokojowi publicznemu) oraz ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Kodeks karny, 1997) (rozdział XXXII – przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu). W przypadku porządku publicznego również konkretna społeczność określa co jest zgodne z owym porządkiem, a wynika to z obowiązujących zasada współżycia społecznego.

Tak jak w przypadku pojęcia „bezpieczeństwo", również w przypadku pojęcia „porządek publiczny" nie ma jednej, powszechnie uznanej jego wykładni. Co prawda wielość definicji wpływa na trudności w identyfikacji tego obszaru, nie mniej jednak można wyodrębnić dwa charakterystyczne dla niego elementy. Pierwszym jest zagrożenie porządku publicznego, skierowane przede wszystkim przeciwko określonej społeczności, której rozwój i prawidłowe funkcjonowanie jest chronione przez akty prawne i zasady współżycia społecznego. Drugim jest *publiczny* charakter zagrożenia. Oznacza to, że może ono negatywnie oddziaływać na warunki życia zbiorowego, bez względu na to, czy bezpośrednio naraża na niebezpieczeństwo większą zbiorowość, czy też tylko pojedyncze jednostki. Mając na uwadze dotychczasowe

rozważania, przez porządek publiczny należy rozumieć istniejący aktualnie stan wewnątrz państwa, regulowany normami prawnymi i zasadami współżycia społecznego, umożliwiający prawidłowe współżycie określonej społeczności, poprzez zapewnienie bezpieczeństwa, spokoju oraz ładu w miejscach ogólnie dostępnych. Zatem formacjami ochrony porządku publicznego będą wyodrębnione, samodzielne struktury organizacyjne powołane ustawowo do zapewnienia bezpieczeństwa, spokoju oraz ładu w miejscach ogólnie dostępnych.

Straże gminne (miejskie) jako formacje ochrony porządku publicznego

Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli (Socha, 2018, s. 283–303). Jeżeli chodzi o uprawnienia gmin o charakterze organizacyjnym w kwestii zapewnienia bezpieczeństwa lokalnym społecznościom, to należy przede wszystkim wymienić zagwarantowaną ustawowo możliwość tworzenia formacji w postaci własnych straży gminnych. W gminach, w których organem wykonawczym jest burmistrz lub prezydent miasta straż nosi nazwę „straż miejska". Zgodnie z postanowieniami ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o strażach gminnych* (Ustawa o strażach gminnych, 1997) straż gminna jest samorządową, umundurowaną formacją powoływaną wyłącznie do ochrony porządku publicznego na terenie gminy i spełniającą służebną rolę wobec społeczności lokalnej. Stąd też na potrzeby rozwiązania postawionego problemu badawczego przyjęto, że w kontekście wykazania zależności między oceną funkcjonowania formacji ochrony porządku publicznego a poziomem poczucia bezpieczeństwa lokalnej społeczności, zostanie poddana ocenie jedynie działalność straży gminnej, jako formacji ustawowo powołanej wyłącznie do ochrony porządku publicznego. Pominięta zostanie natomiast ocena funkcjonowania Policji z uwagi na fakt, jak wskazał ustawodawca w ustawie z dnia 6 kwietnia 1990 r. *o Policji* (Ustawa o Policji, 1990), że jest ona umundurowaną i uzbrojoną formacją służącą społeczeństwu, przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz do utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Wszystkie straże gminne wykonują zadania ukierunkowane na ochronę porządku publicznego, przy czym zakres zadań oraz ich efekty są zróżnicowane w zależności od wyznaczanych przez gminy kryteriów, współpracy z Policją, stanu zatrudnienia, wyszkolenia i doświadczenia strażników, itp. Do zadań straży należy w szczególności ochrona spokoju i porządku w miejscach publicznych, czuwanie nad porządkiem i kontrola ruchu drogowego oraz kontrola publicznego transportu zbiorowego w zakresie określonym w odrębnych przepisach, zabezpieczenie miejsca przestępstwa, katastrofy lub innego podobnego zdarzenia albo miejsc zagrożonych takim zdarzeniem przed dostępem osób postronnych lub zniszczeniem śladów i dowodów, do momentu przybycia właściwych służb, a także ustalenie, w miarę możliwości, świadków zdarzenia. Straż gminna współdziała także z właściwymi podmiotami w zakresie ratowania życia i zdrowia obywateli, pomocy w usuwaniu awarii technicznych i skutków klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń, a także z organizatorami i innymi służbami w ochronie porządku podczas

zgromadzeń i imprez publicznych. Spoczywa na niej obowiązek doprowadzania osób nietrzeźwych do izby wytrzeźwień lub miejsca ich zamieszkania, jeżeli osoby te zachowaniem swoim dają powód do zgorszenia w miejscu publicznym, znajdują się w okolicznościach zagrażających ich życiu lub zdrowiu albo zagrażają życiu i zdrowiu innych osób. Wśród zadań realizowanych na potrzeby gminy wymienić należy ochronę obiektów komunalnych i urządzeń użyteczności publicznej oraz konwojowanie dokumentów, przedmiotów wartościowych lub wartości pieniężnych. Straż gminna odgrywa także ważną rolą w zakresie prowadzenia działań profilaktycznych, gdyż została zobowiązana do informowania społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń, a także inicjowania i uczestnictwa w działaniach mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw, wykroczeń i zjawiskom kryminogennym. Straże gminne, realizując ustawowe zadania z zakresu ochrony porządku publicznego współuczestniczą w regionalnych i lokalnych programach prewencyjnych, mających na celu ochronę porządku oraz ograniczanie patologii społecznych. W ramach tych programów współpracują z instytucjami i jednostkami odpowiedzialnymi za utrzymanie porządku w miastach. Zakresy współpracy są ustalane zarówno w porozumieniach, jak też wynikają z bieżących potrzeb (Socha, 2017, s. 47–58).

Jak wynika z aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej kraju czynnikiem ograniczającym bądź spowalniającym prawidłowy rozwój straży gminnych może być w przyszłości zarówno sytuacja finansowa polskich gmin i miast, jak również zwiekszająca się liczba osób negatywnie oceniających działalność tej formacji.

Ocena działania formacji a poczucie bezpieczeństwa

Analiza oceny działania straży gminnych oraz poziomu poczucia bezpieczeństwa lokalnej społeczności została oparta na badaniu przeprowadzonym przez autora w 2017 roku metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystanie techniki ankiety na liczącej 600 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców powiatu cieszyńskiego. Należy zaznaczyć, że w 2017 r. powiat cieszyński zamieszkiwało 178 251 osób, w tym 144,5 tys. stanowili mieszkańcy powyżej 18 roku życia. Badanie objęło dwa zasadnicze wymiary: poczucie bezpieczeństwa jednostki w miejscu zamieszkania oraz ocenę działania straży miejskiej i Policji na rzecz lokalnego bezpieczeństwa.

Na potrzeby niniejszego opracowania, w kontekście wykazania zależności między oceną działania straży gminnych a poziomem poczucia bezpieczeństwa wśród lokalnej społeczności w dalszej części zostaną przedstawione wyniki badania sondażowego, dotyczące odpowiedzi na dwa kluczowe pytania: „Jak Pan(i) ocenia działalność straży miejskiej?" oraz „Czy miejsce, w którym Pan(i) mieszka, można nazwać bezpiecznym i spokojnym?"

Wykres 1. Ocena działania straży miejskich powiatu cieszyńskiego a poziom poczucia bezpieczeństwa lokalnej społeczności

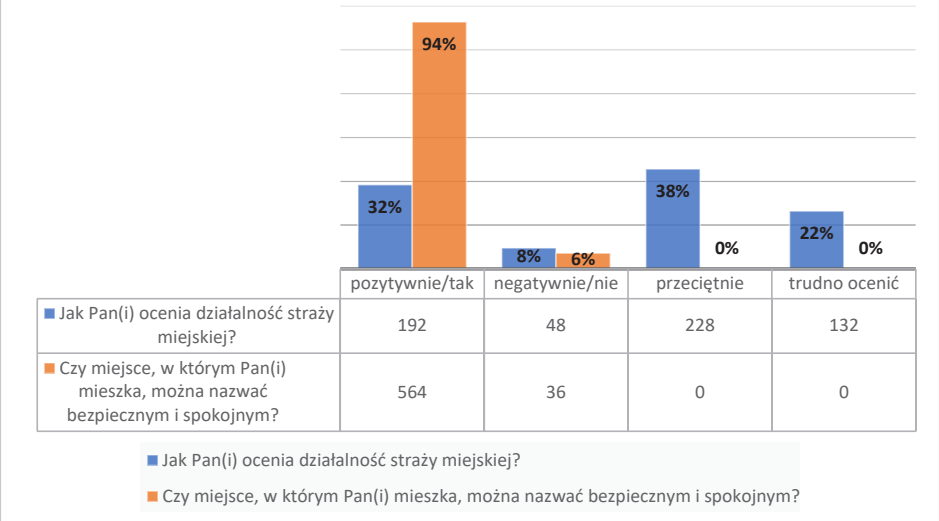

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie uzyskanych wyników ustalono, że 32% badanych pozytywnie ocenia działalność straży gminnych (miejskich) funkcjonujących na terenie powiatu cieszyńskiego, 38% ocenia przeciętnie, a aż 22% nie ma zdania w tym temacie. Tylko 8% ankietowanych ma negatywne zdanie na temat działania straży gminnych. Z przeprowadzonych badań wynika również, że aż 94% respondentów ocenia swoje najbliższe otoczenie jako bezpieczne. Tylko nieliczni (6%) deklarują, że mieszkają w miejscu niebezpiecznym. Zatem ocena działania straży gminnych ma wpływ na poziom poczucia bezpieczeństwa lokalnej społeczności, w tym przypadku na mieszkańców powiatu cieszyńskiego. Im niższa liczba osób negatywnie oceniających pracę straży gminnych, tym wyższy poziom poczucia bezpieczeństwa lokalnej społeczności.

Wnioski

Poziom poczucia bezpieczeństwa jest zależny zarówno od czynników leżących po stronie jednostki, jak i od innych czynników obiektywnych – niezależnych bezpośrednio od sytuacji jednostki. Na poczucie bezpieczeństwa niewątpliwie wpływają, m.in. przekonania o sprawności formacji ochrony porządku publicznego jaką stanowi straż gminna i zaufanie do jej pracy. Jednym z czynników oceny straży gminnych jest natomiast ocena skuteczności jej działania. Biorąc pod uwagę liczbę osób negatywnie oceniających pracę straży gminnych oraz deklarowany poziom poczucia bezpieczeństwa lokalnej społeczności, w oparciu o przeprowadzone badania naukowe można postawić tezę, iż ocena działania straży gminnych, jako formacji ochrony porządku publicznego, stanowi jeden z determinantów poziomu poczucia

bezpieczeństwa społeczności lokalnej. Zatem jest to stosunek odwrotnie proporcjonalny, tzn. im niższa liczba osób negatywnie oceniających pracę straży gminnych, tym wyższy poziom poczucia bezpieczeństwa lokalnej społeczności i odwrotnie, im wyższa liczba niezadowolonych z pracy formacji, tym niższy poziom poczucia bezpieczeństwa. Przy czym jest to stwierdzenie bardzo uproszczone, gdyż poczucie bezpieczeństwa lokalnej społeczności jest zależne od wielu czynników, a nie jedynie od oceny działania formacji ochrony porządku publicznego, jaką jest straż gminna.

Straż gminna, w przeciwieństwie do Policji, nie należy do instytucji publicznych ocenianych regularnie w przeprowadzanych przez CBOS sondażach (Socha, 2017). Z uwagi na brak tego typu regularnych, panelowych badań oceniających działania straży gminnych nie można określić długoterminowych trendów zmian postaw Polaków wobec tej formacji. Odbiór działalności straży gminnych przez społeczności lokalne jest bardzo zróżnicowany. Z jednej strony ilość zgłoszeń, próśb i wniosków mieszkańców gmin kierowana do straży wskazuje na bardzo duże zaufanie społeczne i zapotrzebowanie na działania, które straż realizuje. Z drugiej strony charakter niektórych działań nie przysparza im popularności, np. zakładanie blokad na koła pojazdów i mandaty za złe parkowanie. Natomiast dobrze się stało, że od 1 stycznia 2016 r. straże gminne zostały pozbawione możliwości przeprowadzania kontroli ruchu drogowego wobec kierującego pojazdem naruszającego przepisy ruchu drogowego, w przypadku ujawnienia i zarejestrowania czynu przy użyciu urządzenia rejestrującego, co niewątpliwie wpływa na wzrost społecznego zaufania do tej formacji.

Bibliografia

Bolesta, S. (1972). *Pozycja prawna MO w systemie organów PRL*. Warszawa.

Bolesta, S. (1975). Charakter i zakres prawny działalności Milicji. *Zeszyty Naukowe* ASW, 9.

Kijak, Z. (1987). Pojęcie ochrony porządku publicznego w ujęciu systemowym. *Zeszyty Naukowe ASW*, 47.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483).

Kubala, W. (1981). Porządek publiczny – analiza pojęcia. *WPP*, 3.

Kunikowski, J. (2005). *Słownik terminów z zakresu wiedzy i edukacji dla bezpieczeństwa.* W: Maliszewski W.J. (red.), *Bezpieczeństwo człowieka i zbiorowości społecznych.* Bydgoszcz.

Lewenstein, B. (2006). *Nowy paradygmat rozwoju układów lokalnych – w stronę obywatelskich wizji społeczności lokalnych.* Warszawa.

Malinowski, B. (2001). *Wolność i cywilizacja oraz studia z pogranicza antropologii społecznej, ideologii i polityki społecznej.* Warszawa.

Olszewski, R. (1998). *Lotnictwo w odstraszaniu militarnym.* Warszawa.

Parsons, T. (2009). *System społeczny.* Kraków.

Raczkowski, K. (2012). *Bezpieczeństwo ekonomiczne. Wyzwania dla zarządzania państwem.* Warszawa.

Reber, A.S., Reber, E.S. (2005). *Słownik psychologii.* Warszawa.

Sillami, N. (1994). *Słownik psychologii*. Katowice.

Socha, R. (2017). *Kształtowanie wizerunku straży gminnych (miejskich) na przykładzie działań Straży Miejskiej w Skoczowie.* W: A. Kurkiewicz, J. Farysej (red.), *W trosce o bezpieczne jutro. Reminiscencje i zamierzenia. Tom 2*. Wydawnictwo WSB, Poznań.

Socha, R. (2017). *Straże gminne (miejskie) w działaniach na rzecz lokalnego bezpieczeństwa.* W: B. Wiśniewski, A. Babiński, A. Osierda, P. Kobes (red.), *Administracja bezpieczeństwa. Wybrane problemy. Tom IV*. Bielsko-Biała.

Socha, R. (2018). *Działania straży gminnych (miejskich) w zakresie ochrony porządku publicznego na przykładzie wybranych sytuacji kryzysowych.* W: J. Falecki, R. Koczańczyk, P. Sowizdraniuk (red.), *Współczesne uwarunkowania zarzadzania bezpieczeństwem wewnętrznym państwa.* Katowice.

Socha, R. (2021). Sense of Security and Crime: The Residents' Perspective. *European Research Studies Journal*, XXIV, Special Issue 4.

Starosta, P. (1995). *Poza metropolią. Wiejskie i małomiasteczkowe zbiorowości lokalne a wzory porządku makrospołecznego.* Łódź.

Ura, E. (1995). *Prawne zagadnienia bezpieczeństwa państwa.* Rzeszów.

Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. *Kodeks wykroczeń* (Dz.U. z 2021 r. poz. 2008).

Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. *o strażach gminnych* (Dz.U. z 2021 r. poz. 1763).

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (Dz.U. z 2022 r. poz. 547).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny* (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138).

Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. *o Policji* (Dz.U. z 2021 r. poz. 1882).

Zaborowski, J. (1985). Administracyjno – prawne ujęcie pojęć „bezpieczeństwo publiczne" i „porządek publiczny". Niektóre uwagi w świetle unormowań prawnych 1983–1984. *Zeszyty Naukowe AS*, 41.

Biogram autora

Robert Socha – doktor habilitowany w naukach o bezpieczeństwie, profesor Akademii WSB. Ekspert w zakresie bezpieczeństwa publicznego. Absolwent Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Wydziału Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego i Akademii Obrony Narodowej w Warszawie. Oficer Policji w latach 1999–2011, obecnie wykładowca akademicki, dyrektor Centrum Badań nad Bezpieczeństwem Transgranicznym, Dyrektor Akademickiego Centrum Edukacji o Auschwitz i Holokauście oraz prezes Śląskiego Oddziału Towarzystwa Wiedzy Obronnej. Autor ponad 100 publikacji naukowych dotyczących m.in. organizacji funkcjonowania administracji publicznej w sytuacjach szczególnych zagrożeń, problematyki stanów nadzwyczajnych oraz lokalnego i transgranicznego wymiaru bezpieczeństwa. Za działalność na rzecz bezpieczeństwa odznaczony przez Prezydenta RP Brązowym Krzyżem Zasługi oraz wyróżniony przez Marszałka Województwa Śląskiego srebrną odznaką „Zasłużony dla Województwa Śląskiego".

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.11

Shepherd Mutsvara
Ghent University, Belgia

When the periphery comes to the centre: mapping out the securitarian approach to migration in Poland

Kiedy peryferie zbliżają się do centrum: wykorzystanie mapowania bezpieczeństwa w analizie migracji w Polsce

Abstrakt

Definicja uchodźcy zawarta w art. 1A(2) Konwencji dotyczącej statusu uchodźców z 1951 r. oraz Protokołu do niej z 31 stycznia 1967 r. nie ewoluowała, nie dostosowała się ani nie odpowiedziała na ruchy o podłożu społeczno-ekonomicznym. W rezultacie migranci pochodzący z krajów, w których czynniki przemieszczania się uchodźców są powiązane z upadkiem gospodarczym, niestabilnością polityczną i ubóstwem, są uznawani za zagrożenie dla bezpieczeństwa, bez prawa do ochrony międzynarodowej w Unii Europejskiej. Wykorzystując Polskę jako studium przypadku, artykuł ma na celu wykazanie, że kategoryzacja migrantów jako niepożądanych, na granicy polsko-białoruskiej pokazuje przyjęte przez Polskę restrykcyjne podejście, o charakterze sekurytarnym wobec przepływów migracyjnych. W artykule zastosowano typologię jakościowej w metodologii internetowej, która obejmuje zebrane w sieci dane z instytucji zajmujących się polityką wobec uchodźców i ich ochroną w Polsce i poza jej granicami. Opinie ekspertów są wykorzystywane do konsolidacji badań, w celu określenia powodów, dla których Polska zabezpiecza swoje granice przed migrantami z Bliskiego Wschodu i Afryki. Zabezpieczanie polskich granic przed migrantami z Bliskiego Wschodu i Afryki jest oceniane jako surowe, restrykcyjne i niezgodne z prawem azylowym Unii Europejskiej. Artykuł kończy się przedstawieniem planu, w którym sekurytyzacja granic powinna być zrównoważona podejściem humanitarnym, respektującym prawa migrantów.

Słowa kluczowe: sekurytyzacja, migracja tranzytowa, instrumentalizacja, granica polsko-białoruska

Abstract

The refugee definition in Article 1A(2) of the Convention Relating to the Status of Refugees of 1951 and its Protocol of 31 January 1967 has not evolved, adapted, nor responded to socio-economic induced displacement. As a result, migrants who come from countries where refugee displacement factors are interconnected with economic failure, political instability, and poverty are labelled as a security threat and undeserving of international protection in the European Union. Using Poland as a case study, the paper aims to show that the categorization of migrants as undesirable at the Polish-Belarusian border, has led to Poland adopting a restrictive securitarian approach against migratory flows. The paper employs a typology of

qualitative online methodology that incorporates web-scrapped extant data from institutions dealing with refugee policy and protection in and outside Poland. Expert opinion is further employed to consolidate desk research in mapping out the reasons Poland is securitizing the borders against migrants from the Middle East and Africa. The securitization of the Polish border for migrants from the Middle East and Africa is assessed as harsh, restrictive and not in sync with the European Union's asylum law. The paper concludes by providing a blueprint on how the securitization of borders should be balanced with a humanitarian approach that respects the migrants' rights.

Keywords: securitarian, transit migration, instrumentalization, Polish-Belarus border

Introduction

At the centre of the securitarian approach to migration is the definitional debate as to who is a migrant or refugee in the context of the new and mixed migratory flows (Shacknove, 1985; Wolff, 2021). This is tied to the existential threats receiving countries might face if the mixed migratory flows are not monitored (Fauser, 2006). On the other hand, current discourse on mixed migratory flows points to the fact that oppressive regimes, mismanaged economies, insecurity, environmental change and acute shortage of resources has recently led to an implosion of cross-border forcibly displaced persons (Adepoju, 2019, p. 8; Foster, 2007; Zetter, 2015) who are perhaps a "consequence of globalization" (Goodwin-Gill & McAdam, 2007, p. 15). To that end, this has created a blurred distinction between migrants, refugees and asylum seekers. In response, receiving countries have adopted a securitarian approach by pushing back migrants at the frontiers seeking international protection.

A case in point is the conflict between Poland and Belarus. In early September of 2021, a small group of 32 Afghanistan migrants were reportedly denied entry into Poland at the Polish-Belarus border (Deutsche Welle, 2021; Grupa Granica, 2021). According to some experts, the migrants were fleeing both "persecution and poverty" (Kulakevich, 2021), while others were of the view that the migrants had legitimate reasons to seek asylum as they were fleeing form "countries ravaged by armed conflicts and human rights violations" (Grupa Granica, 2021, p. 11). By the end of November 2021, the number of migrants at the Polish-Belarusian border is reported to have increased to a conservative figure of over 3,000 migrants from the Middle East and Africa (Grupa Granica, 2021). The Polish government, with the support from the European Union, in turn blamed the Belarus government for weaponizing the vulnerable migrants as a backlash to the economic sanctions imposed on Alexander's Lukashenko's government for stolen elections (Forti, 2022; Kliem, 2021).

On 1 December 2021, the European Commission proposed a Council Decision (COM/2021/752) with a set of provisional emergency measures for the benefit of Latvia, Lithuania and Poland that remained in force for six months (ECRE, 2021). The measures included among others detention of migrants, delayed asylum registration process, and limiting basic materials that may be offered to asylum seekers at the port of entry. The justification for these measures stemmed from the security threat posed by Belarus in the "context of instrumentalization of migrants" at the external borders of the EU members. In terms of Article 78(3) of the Treaty on the

Functioning of the European Union (TFEU), the European Commission can trigger such a number of provisional measures in the event of a "sudden inflow of nationals of third countries" into the territory of the EU (ECRE, 2021).

Two weeks later, the European Commission further announced two proposals aimed at curtailing irregular migratory flows after the aftermath of the Polish-Belarus border standoff. First, the Commission announced COM/2021/890 as a legislative initiative aimed at addressing situations of instrumentalization in the field of migration and asylum (EU Monitor, 2021). This proposal was borne out as a result of State actors [Belarus] weaponizing migrants for political purposes (Forti, 2022). The second proposal was the revision of the Schengen Borders Code so that EU member states may re-introduce internal border controls when faced by a threat affecting their internal security (PICUM, 2022).

These measures complemented a number of securitarian actions taken by the Polish government at the onset of the humanitarian crisis. Poland had declared a state of emergency in early September 2022 in Podlaskie and parts of Lubelskie Voivodeships (BBC News, 2021). The ordinance further banned any gathering of people along the Poland-Belarus border, and further handicapped humanitarian organisations and media personnel from reaching out to the migrants at the Polish-Belarus border (Aljazeera, 2021; Grupa Granica, 2021; Kulakevich, 2021). This was followed by the Act of 14 October 2021 that amended the Act of 12 October 1990 on the protection of the state border, and the Act of June 13, 2003 on granting protection to foreigners within the territory of the Republic of Poland (*Ustawa z dnia 14 października 2021 r. o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw, 2021*). The effects of the amendments resulted in the criminalization of anyone who may assist migrants to enter Poland illegally and also effectively allowed State actors to pushback migrants to countries where they faced danger (Szulecka & Klaus., 2021). In January 2022, the Polish government began to build a wall along its border with Belarus as another way to deter migrants out of Poland and the EU (Harlan & Zakowiecki, 2022).

Therefore, this paper aims to analyse the reasons and the effects of the securitarian approach taken by Poland in dealing with the migrant crisis at its border with Belarus. To show and reflect on the securitization of Polish borders, the paper proceeds in the following order: The next section will discuss the methodological aspect in particular a typology of qualitative online methodology that incorporates web-scrapped extant data from institutions dealing with refugee policy and protection in and outside Poland. After the imposition of the State of Emergency by the Polish government that covered 115 towns in Podlasie and 68 towns in Lubelskie, physical access to the Polish-Belarus border was difficult and online sources became the major sources of information. In the third section, I intend to lay the foundation on the underlying issue that has given rise to mixed migratory flows on the Polish-Belarusian border. I argue that the blurred distinction between the categories of migrants, asylum seekers and refugees has given rise to selective and restrictive immigration approach in Poland. Part of the problem is that the refugee definition in Article 1A(2) of the Convention Relating to the Status of Refugees of 1951 and its Protocol of 31 January 1967 (hereinafter The Geneva Convention) has not evolved,

adapted, nor responded to socio-economic induced displacement. As a result, I hypothesize that migrants who come from countries where refugee displacement factors are interconnected with economic failure, political instability, and poverty are labelled as a security threat and undeserving of international protection in the European Union. Tied to this section is the mapping out of the securitarian approach by Poland which dates back to the so-called migration crisis of 2015. In the fourth section, I proceed discussing the findings of this research. The paper argues that the securitization of the Polish border for migrants from the Middle East and Africa is assessed as harsh, restrictive and not in sync with the European Union's asylum law. The conclusion maps out a blueprint that balances the securitization of borders with a humanitarian approach that respects the migrants' rights.

Methods

This paper is a culmination of an online policy briefing held by the European Council on Refugees and Exiles (ECRE) on 25 February 2022. The policy briefing, attended by key refugee/diaspora-led organizations and activists living in Poland, was about the situation at the EU's external borders with Belarus and the European Commission's proposals in terms of Article 78(3) of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) as discussed above. The expert opinion gathered in this policy briefing and afterwards was consolidated with desk research and qualitative online extant data from institutions dealing with refugee policy and protection in and outside Poland. Opinion was sought from representatives from the following organizations; *Helsińska Fundacja Praw Człowieka* (Helsinki Foundation for Human Rights), *Fundacja Ocalenie – Pomagamy uchodźcom w Polsce*, *Grupa Granica (GG*), and the European Council on Refugees and Exiles (ECRE). In an environment where the Polish government, led by the Law and Justice party *(Prawo i Sprawiedliwość, PiS*), could not allow access to the border, and where the State media had sole access to the border, the organizations helped with a balanced reflection of the humanitarian crisis. The Helsinki Foundation for human Rights has a consultative status with the United Nations Economic and Social Council (ECOSOC) and was founded in 1989 by the members of the Helsinki Committee in Poland. The *Fundacja Ocalenie* assists migrants in settling in Poland and operates in Warsaw and Łomża and has recently gained a national character after the invasion of Ukraine by Russia. *Grupa Granica* is made up of different non-governmental organizations that opposes the Polish government's securitarian response on the Polish-Belarusian border, while ECRE is a coalition of 105 non-governmental organisations in 39 European countries and its main objective is to protect and advocate refugees, asylum seekers and migrants' rights in Europe. Ethical considerations were taken into account in relation to the authenticity of the online data gathered. As advised by (Dame Adjin-Tettey, 2022, p. 1), there is need to "identify fake news, disinformation and misinformation, and sharing intentions", when using extant online data.

Who is need of International protection?

In the wake of the mixed migratory flows, the term 'migrant' has generically been used to refer to asylum seekers and refugees at the same time (Wolff, 2021). This blurred distinction has evolved due to the interconnectedness of the factors inducing displacement in the new global era. Therefore, to understand the reasons why some countries in the European Union have adopted aggressive and restrictive border controls in the wake of a wave of mixed migratory flows, the question for determination in this section is who is in need of international protection in the 21st Century? This is because the profile of a refugee as one fleeing State-induced physical harm has not been matched by the harrowing images of "migrants" of all ages drowning at sea in an attempt to reach Europe from Asia and Africa for better economic opportunities (Last & Spijkerboer, 2014).

The term migrant is defined by the International Organization for Migration (IOM) as "any person who is moving or has moved across an international border or within a State away from his/her habitual place of residence" (IOM, 2019). This movement has nothing to do with the migrant's legal status in the new country, nor is not associated with voluntary or involuntary movement. The IOM further states that the legal status of the migrant is not subject to the length of stay in the new country. Observers are of the view that the definition is broad and includes refugees as migrants too (Adepoju, 2019; Loschi & Russo, 2020). To that end, the term "migrant" has been a source of political debate as some countries are of the view that this broad category is inclusive of people who do not require international protection according to the standard set by the Geneva Convention (PICUM, 2017). In generic terms, the word "refugee" refers to a person migrating or fleeing hardship. It has its historic roots in the revocation of the Edict of Nantes in 1685 which forced about 300,000 Huguenot *réfugiés* to flee France to other countries in fear of their lives (d'Orsi, 2015; Dowty & Loescher, 1996). According to the provisions of Article 1A(2) of the Geneva Convention provides that the term 'refugee' shall apply to any person who: *[...] owing to well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality and is unable or, owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country [...]* (Geneva Convention, 1951).

This definition of a refugee has been included in the European Union asylum law[1], in particular the Qualification Directive, and remains the global standard

1 The refugee definition as provided for in the Geneva Convention is reflected as such in the following European Union asylum acquis, and for the purpose of this paper *Directive 2011/95/EU* is the most pertinent: European Union: Council of the European Union, *Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection, and for the content of the protection granted (recast)*, 20 December 2011, OJ L. 337/9-337/26; 20.12.2011, 2011/95/EU, Article 2(d), available at: https://www.refworld.org/docid/4f197df02.html [accessed 28 June 2021]. The 2011 Qualification Directive supersedes the 2004 Qualification Directive: Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on Minimum Standards for the Qualification and Status of Third Country Nationals or Stateless Persons as Refugees or as Persons Who Otherwise Need International Protection and the Content of the Protection Granted; European Union: Council of

used in determining the refugee status for asylum seekers. Yet the definition in the EU asylum law is limited to third country nationals, and thus not as exactly as the standard set in the Geneva Convention. This distinction is therefore important in understanding the reasons why some refugees might be seen as more deserving than others. The definitional challenge constrains institutional assistance from refugee supporting organisations and at the same time can be used by States to select as to who should be given international protection (Bandopadhay, 2020).

According to the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), at least 82.4 million people around the world have been forcibly displaced from their homes.(UNHCR, 2020). Of that number, the UNHCR estimates that 48 million have been internally displaced, whereas 26,4 million are designated as refugees and 4.1 million are asylum seekers.(UNHCR, 2020). It is further estimated that in Africa, over 18 million people are categorised as "people of concern" by the UNHCR (UNHCR, 2020). The term "people of concern" includes refugees, migrants returned or deported to their country of origin, internally displaced persons and asylum seekers (Takaindisa, 2021, p. 7). To that end, asylum seekers whose status has not yet been determined are usually labelled as "economic migrants" or "economic refugees" by receiving States and thus not deserving of refugee status (McAdam, 2009). Critics are of the view that there is no official definition of the term asylum seekers as it is not even a legal term (PICUM, 2017). In fact, this has been slated as an "invention' of receiving governments who are not willing to take in a wave of immigrants and thus leave this category of migrants in limbo.

Mapping out the securitarian approach

Migration control is an important aspect of national sovereignty. States have an inherent right to determine as to who should enter or leave their territories. This then becomes a matter a public policy as States draws up legislation to protect its borders and internal security (Fauser, 2006). After the September 11 terrorist attacks, States have become more arbitrary when they securitize frontiers at the expense of human rights (Bonacia, 2018*)*. In the process, the States justifies their restrictive approach by linking physical security to the immigration policy so as to convince the public to support securitization as a national interest (Echeverría, 2020).

Studies on migration law and policy outlines the following three key approaches used by States to control migratory flows: securitarian, utilitarian and humanitarian (Bonacia, 2018; Caplan, 2012; Cusumano, 2019; Wellman, 2011)2018; Caplan, 2012; Cusumano, 2019; Wellman, 2011. Using these studies as a basis of the figure below, it can be argued that a sound migration policy should stand squarely on all these three legs without being skewed on one extreme side. The utilitarian element allows the State to maximize from the benefit of having migrants in the country (Caplan, 2012). This then justifies an open border policy that is to the benefit

---

the European Union, *Council Directive 2005/85/EC of 1 December 2005 on Minimum Standards on Procedures in Member States for Granting and Withdrawing Refugee Status*, 2 January 2006, OJ L 326; 13 December 2005, pp. 13–34, Article 2(f), available at: https://www.refworld.org/docid/4394203c4.html [accessed 28 June 2021].

of human welfare than a strict and discriminatory securitarian aspect (Wellman, 2011) which argues that allowing each state to close its doors to all outsiders has horrible consequences. It considers three concerns about giving each state power to limit immigration: it results in gross economic inefficiencies, economic inequality, and political tyranny. Based on these arguments, utilitarianism appears to be advantageous if states are stripped of the right to set their own immigration policies. The chapter outlines a number of reasons why the utilitarian case is not convincing. For example, if one also factors in potential costs of denying states control over their territorial boundaries, it becomes much less clear that there would be a net gain to such a move. Moreover, the deontological nature of the right to political self-determination entails that a state may withstand such appeals to overall efficiency and other mere consequential considerations.

Figure 1. Approaches underlying Migration policies

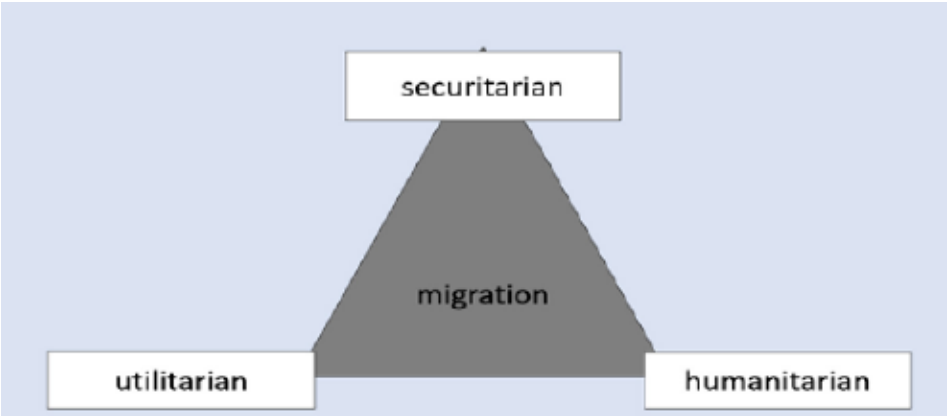

Source: Based on studies of (Bonacia, 2018; Cusumano, 2019; Wellman, 2011)2018; Cusumano, 2019; Wellman, 2011.

The securitarian approach is thus broadly defined as a process of social construction in which States associates migration to symbolic politics that demonizes the migrant as both as a security threat and a social burden to the to the public (Ferreira, 2018; Takaindisa, 2021). At the core of it, the process takes a psychological dimension in which the public are constantly reminded of an existential threat that comes with a porous border. This process ends with the "acceptance by the audience" that migration is a securitized object and any irregular migrant is not only the enemy of the politician but of the State (Ferreira, 2018, p. 1). I have argued on other platforms that such political rhetoric stokes up xenophobic elements and leads to the systemic exclusion of migrants in the receiving countries (Mutsvara, 2020). Therefore, the discourse on migratory flows as being 'irregular' or a 'wave' politicizes migration and brings to the fold an asymmetrical evaluation of migration as being out of control leading to arbitrary pushbacks. Arguably, governments have latched on the nationalistic mantra out of fear that their political opponents will capitalize on the discourse of public safety and sovereignty (Villaverde, 2020)

there are the repeated declarations of concern and condolences in the face of each new human tragedy, and even promises, such as that just given by the European Commission president, Ursula von der Leyen, that the European Union's (EU.

To that end, an argument about high refugees' numbers cannot be sustained in the face of global statistics. Take for example, in 2018 about 6.7 million refugees fled Syria due to the civil war in that country (Heelsum, 2016; World Vision, 2021). While any form of displacement is tragic, it is erroneous to suggest that a 'wave' of migrants left Syria when this then just represented 0.1 percent of the global population which then stood at 7.53 billion (Castañeda & Shemesh, 2020, p. 3). Many think that immigration is something caused by globalization, and some subsequently blame immigrants for the increased inequalities produced by economic globalization. Xenophobic nationalism has gained popularity around the world, further increasing racial tensions but without addressing the underlying causes of growing socioeconomic inequality, which this paper strives to show is caused by economic policies, not immigration. This paper argues that the apparent retreat from globalization arises from the flawed conceptualization of “globalization” as a bundle of different processes. This study analyzes early framings of economic globalization and shows how it has been linked, for political reasons, to increased migration, diversity, and open borders. Coining the term "globalization"; was not just naming ongoing social change, but it became part of the branding of an elite ideological policy project. The popular framing of globalization purposely entangled independent phenomena such as free trade policies, the expansion of the internet, cosmopolitan identities, and international migration. These couplings brought together neoliberal conservatives and liberal cosmopolitans. Given the current backlash, it is essential to distinguish migration from policies favoring trade and capital movement across borders. It is noteworthy to remember that immigration is something that preceded globalization. Therefore, it is necessary to investigate how migration became entangled with globalization in the popular imagination." Statistically, it is therefore a misnomer to suggest that international migration is out of control.

In this context, a securitarian approach to migration then becomes a subjective phenomenon. It then becomes dependent on who is defining terms and categories of what can be perceived as a security threat. As argued above, the distinction of one as "third country national" in a situation in which the persecution is interconnected with other socio-economic factors not listed or conveniently omitted in the European Asylum law will result in a categorization of migrants as either desirable or undesirable (Armus, 2019) modern "Argentine race."Eugenic discourses rationalized those concerns around the idea of desirable and undesirable immigrants. People with tuberculosis were part of the latter. These discourses, however, were merely discourses, either not implemented in practice or mostly inconsequential. This article underlines the importance of being cautious when historical narratives of eugenics are only based on discourses. In other words, the use of such terms as 'border security', 'internal security', and 'national interest' are aimed at condemning migratory movements as 'irregular' only when those from the periphery of the world seeks to come to the centre (Davison & Shire, 2015).

It can further be argued that a subjective approach to the securitization of national borders in couched and veiled in language of national security. This creates unequal mobility structures to the benefit of one group at the expense of the other (Spijkerboer, 2018). Davison and Shire are of the view that such a skewed securitarian approach creates a polarized hierarchy of entitlement that wrongly suggest that those from developed countries can migrate at will while those coming from poor countries remain immobile (Davison & Shire, 2015). The argument by Giannacopoulos is that such preoccupation by sovereign states to securitise the borders in the name of security, efficiency and national interest presupposes that certain human mobility requires a legal infrastructure to curtail it (Giannacopoulos, 2014). In doing so, categories of migrants emerge as either desirable or undesirable and thus sanitises the violence of war and exclusion (Armus, 2019; Giannacopoulos, 2014, p. 172)2014, p. 172.

On the other hand, the justification for a securitarian approach in migration is compelling. It is argued that the State takes precedence over its citizenry and its broad function is the: (a) provision of internal security; (b) generation of conditions suitable for wealth creation; (c) provision of social justice; and (d) maintenance of institutional legitimacy (Echeverría, 2020, p. 81). These four goals of a State are inherently linked to the migration framework and their achievement is premised on a peaceful and secure environment. While it is debatable that these goals can be achieved simultaneously, the underlying argument is that if migration is strictly controlled, then the national tradition and its social character will be maintained and anchor the State to achieve the above goals (Choucri, 2002; Fauser, 2006; Wolff, 2021).

However, critics are of the view that the securitarian logic should not exist in isolation of the humanitarian approach that takes into consideration the rights of migrants (Cusumano, 2019). The EU member States are signatories of international treaties and should rethink securitization as it violates immigrants' rights and malign the principle of non-refoulement (Cusumano & Gombeer, 2020). In terms of Article 33 of the Geneva Convention, States may not transfer (return, expel, extradite) *any person* to territories or frontiers where they are likely to face the risk of being subjected to torture or any other degrading treatment (Geneva Convention, 1951) This rule has become a customary rule and has been codified in a number of treaties[2], to which most countries are signatories.

Therefore, in trying to maintain a secure border and curtailing irregular migratory flows, a securitarian approach increases human insecurity. This results in dire humanitarian situations on the external borders and leaves migrants in limbo and vulnerable to transnational crimes like human trafficking (Estevens, 2018) a crisis that stands as one of the most important geopolitical challenges today in

2 See Article 3 of the UN General Assembly, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 10 December 1984, United Nations, Treaty Series, vol. 1465, p. 85, available at: https://www.refworld.org/docid/3ae6b3a94.html [accessed 25 April 2022]; See Article 16 of the UN General Assembly, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance*, 20 December 2006, available at: https://www.refworld.org/docid/47fdfaeb0.html [accessed 25 April 2022].

the EU. After developing and applying a framework for analysis derived from a literature review, the existing differences among Member States are clear in terms of strategic cultures and approaches to migration issues. The idea of 'EU'rope without internal borders is at stake as Schengen is under serious attack due to increasing Eurocentrism and growing extreme right-wing populism, which are a consequence of increasing economic protectionism and international terrorism. The solution seems to depend on two critical uncertainties: the evolution of political and social instability in the North Africa and the Middle East, and the future of the EU itself. The results enlighten a securitization of migration mostly centred on the nation-state and national security rather than on people and human security. It is herein concluded that States should move towards the process of de-securitization that realigns relations between the citizens and the immigrants. That way this will lead to a more inclusive society and that aims to better the human security of all in the country and those at the national borders.

Discussion and findings

The securitarian approach adopted by the Polish government towards migrants from the Middle East and Africa at its border with Belarus is assessed as harsh, restrictive and not in sync with the European Union's asylum law. Further, expert opinion will show that the Polish government objectified the immigrants as the enemy of the State thus labeling them as a security threat. The paper concludes by discussing the impact of the European Commission's interventions through a number of legislative regulations and proposals aimed at supporting Poland and other EU member States during the humanitarian crisis. These measures are evaluated as reactionary since they violate the rights of the migrants, but also flouts binding international treaties that are foundational to the European asylum acquis.

From the onset of the Polish-Belarus migration standoff, the Polish government adopted a securitarian approach. The term "illegal migrants" *nielegalnych migrantów* was used together with the information that all migrants from the Belarus border were part of Lukashenko's hybrid war to destabilize Poland (Telewizja Polska TVP, 2021a). According to *Telewizja Polska* (TVP) the wave of migrants at the Polish border with Belarus was an "unprecedented Belarusian operation…aimed at the interests and the security of the Republic of Poland" (Żaryn, 2021). This message of *nielegalnych migrantów* from Belarus was constantly relayed to the public and resulted in divided public opinion over the fate of the migrants.

According to *Notes From Poland* (NFP), 45.5 percent of the Polish society supported the government's securitarian approach while support the Polish government for their stance against the Afghan refugees while 42.4 per cent denounced the heavy-handed approach by Poland (NFP, 2021). Due to variety of online sources on the matter, perceptions within the Polish society began to shift as shown in another poll published by *Fundacja Instytut Badań Rynkowych i Społecznych* (IBRiS) for *Rzeczpospolita*, indicates that 50 per cent of the respondents wanted Poland to take in the migrants, with 26 per cent against the move while 12 per cent were of

the view that Poland should not be discriminatory towards Muslim migrants at the Polish-Belarusian border (NFP, 2021).

The sentiments on the treatment of the Muslim migrants as undesirable has in the past brought Poland before the European Court of Justice (ECJ). On 2 April 2020, the European Court of Justice found that Poland, Hungary and the Czech Republic violated their European Union's obligations on burden sharing during the 2015 refugee crisis (Zalan, 2020). The court (Third Chamber) held that the three European countries shirked from their obligation to host 160,000 asylum seekers at a time when Europe was battling to contain the 2015 migration 'crisis'. This was a violation of the *Council Decision (EU) 2015/1523 of 14 September 2015* and the *Council Decision (EU) 2015/1601 of 22 September 2015* that sought to relieve the refugee burden from Italy and Greece at the time (Council of European Union, 2015; Council of the European Union, 2015).

Poland had been allocated a total of 109 refugees; 73 of which were to come from Greece and 36 from Italy (Commission v Poland, 2020). Of note here is the fact that Poland and Hungary expressed concerns with regard to the possibility of hosting refugees who are "dangerous and extremist persons" with an affinity to carry out "violent acts of a terrorist nature" (Commission v Poland, 2020).

Marta Górczyńska of the Helsinki Foundation for Human Rights is of the view that Poland took a securitarian approach when it militarised the border. The razor wire fence at the frontier suggests that entry into the territory is prohibited. Grupa Granica also reports of two battalions from Białystok and Hajnówka and anti-terrorist troops were put on high alert, while a total of 21,000 armed personnel (soldiers, Border Guard officers and Police Officers) patrolled the area near Kuźnica (Grupa Granica, 2021, p. 8). The effect of this military narrative objectifies migrants as the enemy of the State and an existential security threat. As discussed earlier on in the previous section, this narrative is aimed at drawing the public to the State's side and sanitize its securitarian approach in the name of protecting internal security.

This narrative was peddled in the State media with such headings as: *Nowa taktyka. Migranci atakują w małych grupach i z większą agresją" [WIDEO]*: A new tactic. Migrants attack in small groups and with more aggression" [VIDEO], *Czy migranci zaatakują w Święta Bożego Narodzenia?*: Will migrants attack on Christmas? (Telewizja Polska TVP, 2021b). Such headings are aimed at creating fear in the public and justifies the State's heavy-handed approach in dealing with the migrants. In the case of Poland, this has led to the amendment of the National law on asylum and made it difficult for humanitarian organisations or members of the public to render assistance to the migrants trapped at the border in snowy conditions *(Ustawa z dnia 14 października 2021 r. o zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw, 2021)*.

In the aftermath of the humanitarian crisis at the Polish-Belarusian border, the European Council came up with the following interventions; (a) emergency measures for the benefit of Poland, Lithuania and Latvia, (b) regulation addressing situations of instrumentalization in the field of migration and asylum, and proposed revision of the Schengen Borders Code. Josephine Liebl, Head of Advocacy (ECRE) is

critical of these measures as they expand the securitarian matrix not only in Poland but also in the EU.

First, she is of the view that the proposed emergency measure to extend and expand the border procedure for Poland will effectively allow Poland to detain migrants and delay their registration. This does not exempt children and other vulnerable applicants. In the ultimate end, the proposed emergency measures will go against the European Asylum acquis and raises concerns about the right to asylum, prohibition of torture and inhuman or degrading treatment, right to liberty and security, the rights of the child and protection in the event of removal, expulsion or extradition.

Experts from ECRE, *Grupa Granica* and *Fundacja Ocalenie* further highlight the fact that Poland failed to take a balanced approach to migratory flows. They are of the view that the Polish migration policy and law is ultra securitarian and should be counterbalanced by a utilitarian and humanitarian approach. For example, the limitation of reception condition for Poland, Latvia and Lithuania violates human dignity. A recommendation to the European Council will be to consider the option of allowing humanitarian assistance at the border and the possibility of free legal assistance and language interpreters.

Conclusion

The paper attempted to map out the migration approach taken by Poland in controlling the migratory flows at its border with Belarus. To understand the securitarian approach, attention should be given to the murky definitional categorizations of migrants, asylum seekers and refugees. Current developments have shown that factors of displacement in the Geneva Convention and European asylum law are exclusionary of interconnected factors that makes it difficult to determine with certainty if someone is in need of international protection. However, events at the Polish-Belarusian border are evidence to the fact that a securitarian approach is extreme and subjective. It fails to give a wholesome determination of coalescent factors that make people seek asylum. The minimum basic requirement for the States is to at least allow the reception of the migrants and then make a legalistic determination giving cognizance to the due process of the law. It is therefore recommended that Poland adopts a balanced approach that is inclusive, in equal measure, of all three key migratory approaches discussed above. That way internal security and human insecurity of migrants and citizens will be assessed objectively with the aim of uplifting human welfare. The paper is also critical of the double standards employed by the European Council when intervening on behalf of EU member states. in controlling the migratory flows of the European Union. As shown by the ECJ case, Poland has wilfully opposed in the past the Council's proposals when Greece and Italy had faced the same problem in 2015. This then lays the ground for further comparative research on how other countries in the EU have dealt with these migration approaches in curtailing mixed migration flows.

References

Adepoju, A. (2019, June 25). *Migrants and Refugees in Africa*. Oxford Research Encyclopedia of Politics. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.723.

Aljazeera. (2021, November 12). Poland-Belarus border: What you need to know about the crisis. *Aljazeera*. https://www.aljazeera.com/news/2021/11/12/poland-belarus-border-what-you-need-to-know-about-the-crisis.

Armus, D. (2019). Desirable and undesirable migrants. Disease, eugenics, and discourses in modern Buenos Aires. *Journal of Iberian and Latin American Studies*, *25*(1), 57–79. https://doi.org/10.1080/14701847.2019.1579492.

Bandopadhay, S. (2020, May 28). Opinion – Updating the 1951 Convention for Refugees. *E-International Relations*. https://www.e-ir.info/2020/05/28/opinion-updating-the-1951-convention-for-refugees/.

BBC News. (2021, September 7). Poland imposes state of emergency on Belarus border. *BBC News*. https://www.bbc.com/news/world-europe-58474475.

Bonacia, G. (2018). *The disputed EU's approach to the Mediterranean migration crisis: Strenghtening the securitarian stance* (EUMedEA Online Working Paper Series, 5-2018, p. 23). University of Catania and University of Liège. http://www.dsps.unict.it/sites/default/files/files/bonacia%20jmwp(1).pdf.

Caplan, B. (2012, March 9). Utilitarian case for open borders:"The Efficient, Egalitarian, Libertarian, Utilitarian Way to Double World GDP". *Open Borders: The Case*. https://openborders.info/utilitarian/.

Castañeda, E., & Shemesh, A. (2020). Overselling Globalization: The Misleading Conflation of Economic Globalization and Immigration, and the Subsequent Backlash. *Social Sciences*, *9*(5), 61. https://doi.org/10.3390/SOCSCI9050061.

Choucri, N. (2002). Migration and Security: Some Key Linkages. *Journal of International Affairs*, *56*(1), 97–122.

Council of European Union. (2015, September 14). *Council Decision (EU) 2015/1523 of 14 September 2015 establishing provisional measures in the area of international protection for the benefit of Italy and of Greece*. Refworld. https://www.refworld.org/docid/5604094a4.html.

Council of the European Union. (2015, September 24). *Council Decision (EU) 2015/1601 of 22 September 2015 establishing provisional measures in the area of international protection for the benefit of Italy and Greece*. Refworld. https://www.refworld.org/docid/587cad524.html.

Commission v Poland (Mécanisme temporaire de relocalisation de demandeurs de protection internationale) (C-715/17, C-718/17 and C-719/17), no. ECLI:EU:C:2020:257, European Union: Court of Justice of the European Union (2020). https://www.refworld.org/cases,ECJ,5e8622a44.html.

Cusumano, E. (2018). The sea as humanitarian space: Non-governmental Search and Rescue dilemmas on the Central Mediterranean migratory route. *Mediterranean Politics*, *23*(3), 387–394. https://doi.org/10.1080/13629395.2017.1302223.

Cusumano, E. (2019). Humanitarians at sea: Selective emulation across migrant rescue NGOs in the Mediterranean sea. *Contemporary Security Policy*, *40*(2), 239–262. https://doi.org/10.1080/13523260.2018.1558879.

Cusumano, E., & Gombeer, K. (2020). In deep waters: The legal, humanitarian and political implications of closing Italian ports to migrant rescuers. *Mediterranean Politics*, *25*(2), 245–253. https://doi.org/10.1080/13629395.2018.1532145

d'Orsi, C. (2015). *Asylum-Seeker and Refugee Protection in Sub-Saharan Africa: The Peregrination of a Persecuted Human Being in Search of a Safe Haven*. Routledge.

Dame Adjin-Tettey, T. (2022). Combating fake news, disinformation, and misinformation: Experimental evidence for media literacy education. *Cogent Arts & Humanities*, *9*(1), 2037229. https://doi.org/10.1080/23311983.2022.2037229.

Davison, S., & Shire, G. (2015). Race, migration and neoliberalism: How neoliberalism benefits from discourses of exclusion. *Soundings: A Journal of Politics and Culture*, *59*(1), 81–95.

Deutsche Welle. (2021, September 11). Merkel: Belarus migrant push at EU border 'unacceptable'. *Deutsche Welle*. https://www.dw.com/en/merkel-belarus-migrant-push-at-eu-border-unacceptable/a-59150741.

Dowty, A., & Loescher, G. (1996). Refugee Flows as Grounds for International Action. *International Security*, *21*(1), 43–71. https://doi.org/10.2307/2539108.

Echeverría, G. (2020). *Towards a Systemic Theory of Irregular Migration*. Springer Cham. https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-40903-6.

ECRE. (2021). *ECRE Comments: EC Proposal on Emergency Measures Latvia, Lithuania and Poland*. ECRE. https://ecre.org/ecre-comments-ec-proposal-on-emergency-measures-latvia-lithuania-and-poland/.

Estevens, J. (2018). Migration crisis in the EU: Developing a framework for analysis of national security and defence strategies. *Comparative Migration Studies*, *6*(1), 28. https://doi.org/10.1186/s40878-018-0093-3.

EU Monitor. (2021). *COM(2021)890—Addressal of situations of instrumentalisation in the field of migration and asylum*. https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vloruvu4dgzf.

Fauser, M. (2006). *Transnational migration – a national security risk? Securitization of migration policies in Germany, Spain and the United Kingdom* (Political Analyses and Commentaries No. 2/06). Centrum Stosunków Międzynarodowych :Center for International Relations. http://pdc.ceu.hu/archive/00004804/.

Ferreira, S. (2018). From Narratives to Perceptions in the Securitisation of the Migratory Crisis in Europe. In *Critical Perspectives on Migration in the Twenty-First Century*. E-International Relations Publishing. https://www.e-ir.info/2018/09/03/from-narratives-to-perceptions-in-the-securitisation-of-the-migratory-crisis-in-europe/.

Forti, M. (2022, March 10). Weaponisation of Migrants? Migrants as a (Political) Weapon and the EU Regulatory Response: What to Expect Now. *EJIL: Talk!* https://www.ejiltalk.org/weaponisation-of-migrants-migrants-as-a-political-weapon-and-the-eu-regulatory-response-what-to-expect-now/.

Foster, M. (2007). *International Refugee Law and Socio-Economic Rights: Refuge from Deprivation*. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511493980.

Giannacopoulos, M. (2014). Offshore Hospitality: Law, Asylum and Colonisation. *Law Text Culture*, *17*(1), 163–183.

Goodwin-Gill, G. S., & McAdam, J. (2007). *The Refugee in International Law* (3rd ed.). Oxford University Press. https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law/9780199207633.001.0001/law-9780199207633-chapter-1.

Grupa Granica. (2021). *Humanitarian crisis at the Polish Belarusian border*. https://www.grupagranica.pl/#co-robimy.

Harlan, C., & Zakowiecki, P. (2022, April 13). Poland builds a border wall, even as it welcomes Ukrainian refugees. *Washington Post*. https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/13/poland-refugees-wall-belarus/.

Heelsum, A. van. (2016). Why migration will continue: Aspirations and capabilities of Syrians and Ethiopians with different educational backgrounds. *Ethnic and Racial Studies*, *39*(8), 1301–1309. https://doi.org/10.1080/01419870.2016.1159711.

IOM. (2019). *Who is a Migrant?* International Organization for Migration. https://www.iom.int/who-migrant-0.

Kliem, F. (2021, November 22). *Weaponising Migrants: Belarusian Blackmail and Multilateralism*. https://www.rsis.edu.sg/rsis-publication/cms/weaponising-migrants-belarusian-blackmail-and-multilateralism/.

Kulakevich, T. (2021, November 18). Trouble on the Belarus-Poland border: What you need to know about the migrant crisis manufactured by Belarus' leader. *The Conversation*. http://theconversation.com/trouble-on-the-belarus-poland-border-what-you-need-to-know-about-the-migrant-crisis-manufactured-by-belarus-leader-172108.

Last, T., & Spijkerboer, T. (2014). Tracking deaths in the Mediterranean. In B. Tara & F. Laczko (Eds.), *Fatal Journeys Tracking Lives Lost during Migration* (pp. 85–106). International Organisation for Migration (IOM). https://www.iom.int/files/live/sites/iom/files/pbn/docs/Fatal-Journeys-Tracking-Lives-Lost-during-Migration-2014.pdf.

Loschi, C., & Russo, A. (2020). Whose Enemy at the Gates? Border Management in the Context of EU Crisis Response in Libya and Ukraine. *Geopolitics*, *0*(0), 1–24. https://doi.org/10.1080/14650045.2020.1716739.

McAdam, J. (2009). From Economic Refugees to Climate Refugees: Review essay on International Refugee Law And Socio-Economic Rights: Refuge From Deprivation By Michelle Foster [Review of *From Economic Refugees to Climate Refugees: Review essay on International Refugee Law And Socio-Economic Rights: Refuge From Deprivation By Michelle Foster*, by M. Foster]. *Melbourne Journal of International Law*, *10*(31), 579–596..

Mutsvara, S. (2020, April 15). Political Rhetoric Linking Migration to Coronavirus Stokes Up Xenophobia. *Guardian Liberty Voice*. https://www.researchgate.net/publication/340661484_Political_Rhetoric_Linking_Migration_to_Coronavirus_Stokes_Up_Xenophobia_-_Guardian_Liberty_Voice.

NFP. (2021, September 1). Only 9% of Poles favour accepting all asylum seekers at Belarus border. *Notes From Poland*. https://notesfrompoland.com/2021/09/01/only-9-of-poles-favour-accepting-all-asylum-seekers-at-belarus-border-poll/.

PICUM. (2017). Words Matter: Illegal vs Undocumented Migrants. *Words Matter: Illegal vs Undocumented Migrants*. https://picum.org/words-matter/.

PICUM. (2022, February 15). The new draft Schengen Borders Code risks leading to more racial and ethnic profiling. *PICUM*. https://picum.org/the-new-draft-schengen-borders-code-risks-leading-to-more-racial-and-ethnic-profiling/.

Ustawa z dnia 14 października 2021 r. O zmianie ustawy o cudzoziemcach oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2021 poz. 1918 (2021). https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20210001918.

Shacknove, A.E. (1985). Who Is a Refugee? *Ethics*, *95*(2), 274–284.

Siegfried, K. (2016, June 3). The EU-Turkey migration deal is dying. What's Plan B? *The New Humanitarian*. https://www.thenewhumanitarian.org/analysis/2016/06/03/eu-turkey-migration-deal-dying-what-s-plan-b.

Spijkerboer, T. (2018). The Global Mobility Infrastructure: Reconceptualising the Externalisation of Migration Control. *European Journal of Migration and Law*, *20*(4), 452–469. https://doi.org/10.1163/15718166-12340038.

Szulecka, M., & Klaus., W. (2021). Who Assists Irregular Migrants in Poland and at What Cost? A Court Files' Analysis of Convictions of Facilitating Unauthorised Stay of Migrants. *Studia Migracyjne–Przegląd Polonijny*, *2*(180), 87–114.

Takaindisa, J. (2021). *The Political Stakes of Displacement and Migration in / from Zimbabwe* (p. 28). Deutsche Stiftung Friedensforschung. https://www.arnold-bergstraesser.de/sites/default/files/displacement_zimbabwe_takaindisa.pdf

Telewizja Polska TVP. (2021a, November 24). *Zatrzymano kolejnych nielegalnych migrantów*. http://wiadomosci.tvp.pl/57096011/zatrzymano-kolejnych-nielegalnych-migrantow.

Telewizja Polska TVP. (2021b, December 6). *Nowa taktyka. „Migranci atakują w małych grupach i z większą agresją" [WIDEO]*. https://www.tvp.info/57314440/rzeczniczka-strazy-granicznej-por-anna-michalska-w-programie-gosc-wiadomosci-nowa-taktyka-migrantow-atakuja-w-malych-grupach-i-z-wieksza-agresja-wideo.

Convention Relating to the Status of Refugees (adopted 28 July 1951, entered into force 22 April 1954), 189 UNTS 137 (1951). https://www.refworld.org/docid/3be01b964.html.

UNHCR. (2020). *Figures at a Glance*. UN High Commissioner for Refugees. https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html.

Villaverde, J. A. N. (2020, September 25). *It's time for an alternative approach to migration and asylum policy in Europe*. Equal Times. https://www.equaltimes.org/it-s-time-for-an-alternative.

Wellman, C. (2011). The Utilitarian Case for Open Borders. In *Debating the Ethics of Immigration: Is There a Right to Exclude?* (pp. 104–117). Oxford University Press, https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780199731732.003.0006.

Wolff, S. (2021). *The Security Sector Governance–Migration Nexus: Rethinking how Security Sector Governance matters for migrants' rights*. Ubiquity Press. https://doi.org/10.2307/j.ctv1v3gqt4.

World Vision. (2021, July 13). Syrian refugee crisis: Facts, FAQs, and how to help. *World Vision*. https://www.worldvision.org/refugees-news-stories/syrian-refugee-crisis-facts.

Zalan, E. (2020, April 2). *Court: Three countries broke EU law on migrant relocation*. EUobserver. https://euobserver.com/migration/147971.

Żaryn, S. (2021, October 16). Fala agresji ze Wschodu. *Telewizja Polska (TVP)*. https://www.tvp.info/56412601/stanislaw-zaryn-fala-agresji-ze-wschodu.

Zetter, R. (2015). *Protection in Crisis: Forced Migration and Protection in a Global Era*. Migration Policy Institute (MPI). https://www.migrationpolicy.org/research/protection-crisis-forced-migration-and-protection-global-era/

Author's Bionote

Shepherd Mutsvara – Ph.D. candidate in the Institute of Political Sciences at the Pedagogical University of Cracow. His supervisor is Prof. dr. hab. Joanna Bar. He joined the Human Rights Centre in November 2020 by working together with prof. Ellen Desmet of Ghent University, who became his co-supervisor for his doctoral research on "Economic refugees: An analysis of persecution and displacement in the new global era". Besides being a journal peer reviewer for Migration Letters and Refugee Review, Shepherd is also a Research Affiliate with the Refugee Law Initiative and a member in good standing with the Kaldor Centre for

International Refugee Law (Africa Research Group). Going forward to 2021, Shepherd intends to expand his knowledge on Third Party Monitoring (TPM) in development and humanitarian programmes in the MENA region by taking up a remote internship with a Turkey based humanitarian organisation.

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.12

Grzegorz Rutkowski
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Wojsko zbiorem ludzi czy… wartości?

Kto się bije dla zapłaty, ten słabo się bije,
zdradę nosi w swoim sercu i czyni nie to,
co mu każe zrobić przysięga,
lecz własna korzyść.
Zbigniew Nienacki[1]

The army is a set of people or... values?

Abstrakt

Artykuł ukazuje aspekt bezpieczeństwa militarnego państwa oraz niezwykle istotną rolę sił zbrojnych w zapewnieniu tego bezpieczeństwa. Na jego łamach przedstawiono krótko zadania armii, rolę poszczególnych korpusów osobowych oraz wymogów formalnych, jakie powinni spełniać kandydaci na żołnierzy. Podniesiona została niezwykle ważna, z punktu funkcjonowania wojska w obecnych realiach otaczającej rzeczywistości, kwestia aspektu ilości wojska w przeciwstawieniu jej z poszukiwaną jakością w służbie.

Słowa kluczowe: siły zbrojne, wojsko, armia, żołnierz, etos służby, wartości, praca

Abstract

The article shows the state's military security and extremely important aspect the role of the armed forces in ensuring this security. It is presented briefly on its pages the tasks of the army, the role of individual corps and formal requirements candidates for soldiers should meet. The raised was extremely important, from the point the functioning of the army in the present reality of the surrounding reality, the issue of the aspect of the number of troops in contrast to the quality in service.

Keywords: armed forces, military, army, soldier, service ethos, values, work

1 *Zbigniew Nienacki* to literacki pseudonim Zbigniewa Tomasza Nowickiego, którym autor opatrzył wszystkie swoje książki. Polski pisarz, dziennikarz i publicysta; ur. 01.01.1929r., zm. 23.09.1994r.

Wprowadzenie

Świat się zmienia, prze do przodu, pozostawiając za sobą i zapominając o wszelkich słabszych ogniwach ewolucji. Prędkość tych przemian i tego marszu w przyszłość jest tak duża, że człowiek ze swoimi ułomnościami staje się wręcz uprzedmiotowionym tłem, staje się bezrefleksyjnym zakładnikiem tej tułaczki, tej podróży do celu, którego w natłoku bodźców zewnętrznych już chyba nie jest w stanie właściwie określić i zdefiniować. W tym całym otaczającym go chaosie przemian, jedyne co pozostaje niezmiennym to pragnienie „wygodnictwa" i braku przeszkód w dążeniu do realizacji jego indywidualnych pragnień. Do tego wszystkiego potrzeba autonomii, potrzeba niczym nie skrępowanej swobody poruszania się w otaczającej przestrzeni, potrzeba poczucia braku zagrożeń, potrzeba bezpieczeństwa. To tak bardzo poszukiwane w czasie tej tułaczki przez życie bezpieczeństwo, zawsze – w głównej mierze – opierało się na sile militarnej, opierało się na sile wojska. Nie ulega żadnej wątpliwości, że to właśnie ta siła była wyznacznikiem zdolności pojedynczego człowieka, grupy, zbiorowości lokalnej, regionalnej czy państwowej do egzystencji i przetrwania w świecie pełnym czyhających pułapek i zagrożeń. Dlatego bezpieczeństwo militarne nadal jest bardzo ważnym, jeśli nie najważniejszym czynnikiem, który przyczynia się do właściwego i niezakłóconego bytu państwa i ma niebagatelny wpływ na umiejętności każdego narodu do reagowania na wszelkie zagrożenia wewnętrzne i zewnętrzne. Z kolei głównym determinantem tego rodzaju bezpieczeństwa była i jest silna armia. Armię tworzy mniej lub bardziej doskonały człowiek, jego „plusy dodatnie i plusy ujemne". Dlatego celem niniejszego artykułu będzie przypomnienie wszystkim czym jest wojsko, do czego jest nam potrzebne, jakim wartościom hołduje. Zmuszenie czytelnika do chwili zastanowienia i refleksji, poprzez postawienie w przestrzeni publicznej fundamentalnych pytań, oczywiście z punktu widzenia egzystencji człowieka jako istoty tworzącej, funkcjonującej i modelującej to środowisko, na które każdy z osobna i wszyscy razem powinni postarać się jak najszybciej poszukać i udzielić odpowiedzi, będącej swoistego rodzaju wskaźnikiem i drogowskazem dla samych zainteresowanych, ale także dla osób kreujących standardy i realizujących zadania na rzecz obronności i szeroko pojętego bezpieczeństwa przez mundurowych oraz dla samych obywateli – żołnierzy.

Charakterystyka Sił Zbrojnych RP

Głównym dokumentem normatywnym regulującym przeznaczenie sił Zbrojnych RP jest *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*. To na łamach jej artykułów zarysowane są podstawowe zadania stawiane przed wojskiem, czyli ochrona niepodległości państwa oraz zapewnienie bezpieczeństwa i nienaruszalności terytorialnej jego granic (Konstytucja RP, art. 26, ust. 1). Z kolei zgodnie z zapisami *Ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej z 1967 roku*, to właśnie Siły Zbrojne RP, właśnie wojsko ma stać na straży suwerenności i niepodległości Narodu Polskiego i jego bezpieczeństwa (Ustawa o powszechnym obowiązku obrony RP, art. 3, ust. 1). Wynika z tego, iż to właśnie armia będzie podstawowym narzędziem, dzięki któremu państwo może realizować swój główny obowiązek, jakim jest zachowanie ciągłości

przetrwania oraz bezpieczeństwa wszystkich obywateli. Oznacza to, że może ono być użyte jako czynnik odstraszający potencjalnego agresora lub do samej walki zbrojnej. Jego potencjał może być również wykorzystany do: zwalczania katastrof i klęsk żywiołowych, likwidacji ich skutków, walki z terroryzmem, wszelkiego rodzaju akcji poszukiwawczych i ratowniczych zdrowia i życia ludzkiego, poszukiwania, unieszkodliwiania i oczyszczania terenów z materiałów i ładunków wybuchowych oraz do akcji kryzysowych (Zapałowski, 2021). W skład armii jako rodzaje Sił Zbrojnych wchodzą: Wojska Lądowe, Siły Powietrzne, Marynarka Powietrzna, Wojska Specjalne, Wojska Obrony Terytorialnej oraz będące w fazie formowania Wojska Obrony Cyberprzestrzeni. Taka lub zbliżona klasyfikacja funkcjonuje w większości armii świata. Kryterium podziału, jak sama nazwa wskazuje, wymuszone jest przez środowisko, w jakim poszczególny rodzaj funkcjonuje i działa (ląd, powietrze, woda, cyberprzestrzeń) (Balcerowicz, 2006, s. 36). Wojska Lądowe stanowią trzon polskiej armii i są najliczniejszym jej komponentem. Ich najważniejszym zadaniem jest zapewnienie obrony, nienaruszalności granic i niepodzielności terytorium kraju oraz przeciwstawienie się każdej formie agresji militarnej na państwo, z każdego kierunku, z lądu, powietrza czy też morza. W ich rdzennym składzie występują wyspecjalizowane organy dowodzenia, związki taktyczne i oddziały (pancerno-zmechanizowane, aeromobilne, inżynieryjne, chemiczne, rozpoznania i walki elektronicznej, przeciwlotnicze, łączności i informatyki, artylerii oraz jednostki wsparcia logistycznego). Przygotowywane oraz szkolone są do wykonywania najtrudniejszych i najbardziej złożonych zadań operacyjno-taktycznych w każdych warunkach bojowych (również w operacjach połączonych) i w każdych warunkach klimatycznych (Wojska Lądowe, 2021). Z kolei zadaniem Sił Powietrznych jest zapewnienie obrony przestrzeni powietrznej kraju. Są przygotowywane i szkolone do realizacji operacji, które mają na celu uzyskanie i utrzymanie przewagi w powietrzu jak i również wsparcie pozostałych rodzajów sił zbrojnych w działaniach połączonych (Siły Powietrzne, 2021). Polskie Siły Powietrzne składają się z Wojsk Lotniczych, Wojsk Obrony Przeciwlotniczej i Wojsk Radiotechnicznych i na swym wyposażeniu posiadają nowoczesny sprzęt lotniczy (bojowy, transportowy), radarowy i rakietowy (Ibidem). Obrona morskiej granicy państwa, ochrona interesów polskich obszarów morskich, obrona wybrzeża oraz wspomaganie Straży Granicznej w obronie granicy morskiej kraju są domeną Marynarki Wojennej (Marynarka Wojenna, 2021). Zgodnie z obowiązującymi umowami międzynarodowymi oraz zobowiązaniami sojuszniczymi, utrzymuje ona również zdolność i gotowość do udziału w akcjach poszukiwawczych i ratowniczych w polskiej strefie odpowiedzialności morskiej. Marynarka Wojenna jest rodzajem sił zbrojnych , który wymaga poświęcenia największej uwagi i wysiłku na przeprowadzenie szybkiej i gruntownej modernizacji parku sprzętu technicznego, dzięki czemu marynarze będą w stanie realizować wszystkie niezwykle trudne i wymagające sprzętowo zadania. Zadaniem Wojsk Specjalnych, które są integralną częścią sił zbrojnych, jest między innymi prowadzenie operacji specjalnych w kraju, jak i poza jego granicami, w czasie pokoju, kryzysu i wojny. Ten szczególny ze względu na system szkolenia, wyposażenie i przeznaczenie rodzaj wojsk jest dedykowany do przeprowadzania w szerokim zakresie operacji specjalnych, czynnego zwalczania terroryzmu, w momencie zaistnienia szczególnych sytuacji.

Komandosi swe działania mogą realizować samodzielnie lub przy współpracy z siłami konwencjonalnymi (Wojska Specjalne, 2021). Polskie Wojska Specjalne tworzą JW GROM, JW KOMANDOSÓW, JW FORMOZA, JW AGAT, JW NIL. Piąty rodzaj sił zbrojnych, czyli Wojska Obrony Terytorialnej, służy do obrony i wspierania lokalnych społeczności. W czasie pokoju ich możliwości wykorzystane będą głównie do zwalczania i przeciwdziałania klęskom żywiołowym oraz do prowadzenia działań ratowniczych w sytuacjach kryzysowych. W czasie wystąpienia konfliktu zbrojnego ich zadanie będzie polegało na czynnym wsparciu wojsk operacyjnych w działaniach bezpośrednich oraz poza nimi, a także działaniu na samodzielnych lokalnych kierunkach (Wojska Obrony Terytorialnej, 2021). W WOT służbę pełnią żołnierze zawodowi oraz w ramach nowego rodzaju czynnej służby wojskowej – żołnierze Terytorialnej Służby Wojskowej, w rejonie swojego miejsca zamieszkania rotacyjnie (w czasie ćwiczeń i szkoleń wojskowych) i dyspozycyjnie (w pozostałym czasie) (Terytorialsi, 2021). Docelowo w strukturach polskiej armii ma być rozwiniętych 17 Brygad OT (po jednej w każdym województwie i dwie w województwie mazowieckim), liczących łącznie ponad 50 tysięcy żołnierzy. Świat zauważył również, że na przełomie ostatnich lat, metody prowadzenia wojen uległy transformacji i zmagania w przestrzeni cyber stały się tak samo realne jak konflikt tradycyjny. Dlatego też resort Obrony Narodowej, widząc zagrożenia wynikające z rozwoju technologii, podjął decyzję o utworzeniu Wojsk Obrony Cyberprzestrzeni, których zadaniem będzie między innymi rozpoznanie, wykrywanie i zapobieganie zagrożeniom w sieci informatycznej, ochrona tych sieci, wsparcie wszelkich operacji prowadzonych przez wojsko w wymiarze narodowym, międzynarodowym i sojuszniczym (Cyber Wojska, 2021). Zgodnie z założeniami Ministerstwa Obrony Narodowej, formowanie tego rodzaju wojsk ma zostać zakończone do końca 2024 roku, kiedy to uzyskają one zdolność do prowadzenia pełnego spektrum operacji w cyberprzestrzeni.

Wszystkie wyżej wymienione i opisane rodzaje sił zbrojnych są składową i tworzą polskie Siły Zbrojne a ich podstawowym zadaniem jest utrzymanie gotowości do prowadzenia i realizacji trzech głównych misji:

– zagwarantowania obrony kraju oraz przeciwstawiania się agresji w ramach międzynarodowych zobowiązań sojuszniczych;

– czynnego udziału w procesie stabilizacji sytuacji międzynarodowej oraz w operacjach reagowania kryzysowego i humanitarnych;

– wspierania bezpieczeństwa wewnętrznego (szeroki zakres działania) i niesienia pomocy obywatelom (społeczeństwu) (Siły Zbrojne, 2021).

Warunki bycia żołnierzem

Zważywszy na rolę, przeznaczenie i zadania wojska zauważyć można, że służba wojskowa żołnierzy zawodowych jest (powinna być) ogromnym wyzwaniem, wymaga wielu wyrzeczeń i niesamowitego poświęcenia. Nie każdy może dostąpić tego zaszczytu. W szeregi Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z zapisami *Ustawy z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych*, mogą wstąpić jedynie osoby posiadające polskie obywatelstwo, nieposzlakowaną opinię (niekarani), wierni Ojczyźnie oraz posiadający odpowiednie kwalifikacje

i predyspozycje psychofizyczne (Ustawa o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych, art. 2). Służba wojskowa wymaga zdyscyplinowania, lojalności, poświęcenia i jest pełniona dla dobra Rzeczypospolitej Polskiej (Ibidem, art. 3, pkt 2). Na uwagę zasługuje również fakt, że Polska jako państwo w zamian za trud, ograniczenia i wyrzeczenia związane z pełnioną służbą wojskową przez żołnierzy, powinna zapewnić im godne warunki życia, tak aby umożliwić pełne oddanie się służbie Narodowi i Ojczyźnie (Ibidem, art. 3, pkt 3). Należy zaznaczyć, że Ojczyzna wywiązuje się (zawsze może być lepiej) ze swoich obowiązków, żołnierze otrzymują ekwiwalent za brak kwatery (jego wysokość zależna jest od miejscowości i garnizonu – różne stawki, małżonkowie żołnierze podwójnie – każde z osobna), po odejściu ze służby (po nabyciu praw emerytalnych) żołnierze otrzymują jednorazową odprawę mieszkaniową. Rozwiązania w takiej formie nie są stosowane w innych formacjach mundurowych, a jeśli są to w znacznie mniejszych kwotach (funkcjonariusze policji). Istnieje szereg wątpliwości czy i jak można zatem zweryfikować poświęcenie, trud czy też oddanie Narodowi i Ojczyźnie, czy obecny system i ludzie go tworzący posiada takie możliwości, a jeśli tak to czy są one w pełni wykorzystywane do tego, aby w wojsku pozostali najbardziej wartościowi żołnierze oraz aby byli doceniani i w naturalny sposób za swe oddanie promowani a z drugiej strony, aby pozostałym, którzy nie czują czym jest służba wojskowa umożliwić jak najszybsze opuszczenie jej szeregów i samorealizację w pracy na rynku cywilnym.

Aby dostać szansę ubiegania się o wstąpienie do armii trzeba legitymować się odpowiednim wykształceniem. Tak na przykład, aby zostać szeregowym zawodowym trzeba ukończyć minimum szkołę podstawową/gimnazjum, podoficerem – szkołę średnią a oficerem – trzeba posiadać tytuł zawodowy magistra lub równorzędny. Wysoka sprawność fizyczna powinna być cechą, która wyróżnia odpowiedniego kandydata, ale i później samego żołnierza spośród reszty społeczeństwa. Sytuacja pandemiczna może mieć negatywny wpływ na ten niezwykle ważny element żołnierskiego rzemiosła, gdyż roczne sprawdziany sprawności fizycznej żołnierzy zawodowych nie były realizowane przez ostatnie dwa lata (ostatni w 2019 roku – ze względu na COVID19). Podobnie wygląda sprawa z kwalifikacjami do zawodowej służby wojskowej, ten element ze względu na sytuację z koronawirusem również nie jest realizowany i kandydaci nie są poddawani testom ze sprawności fizycznej, więc tak naprawdę wojsko nie wie jaki jest stopień sprawności nowo wcielanych kandydatów. W chwili, gdy już sytuacja z wirusem się ustabilizuje i przyjdzie moment powrotu do całkowitej normalności i czas sprawdzenia, to może się okazać, że ten główny i najbardziej wyrazisty czynnik, jakim zawsze legitymowała się większość żołnierzy wojska polskiego zawodzi.

Korpusy osobowe i ich cechy

Wszyscy żołnierze zawodowi stanowią kadrę zawodową polskiej armii. Wyróżnia się trzy korpusy żołnierzy: korpus oficerów zawodowych, korpus podoficerów zawodowych i korpus szeregowych zawodowych. Wojsko jest instytucją o typowo hierarchicznej strukturze, co umożliwia właściwy obieg informacji w „pionie" – z góry w dół oraz dodaje walorów skuteczności w czasie zadaniowania podwładnych przez

przełożonego (każdy żołnierz ma tylko jednego przełożonego a przełożony może mieć kilku podwładnych). Najniższy usytuowany w hierarchii – korpus szeregowych zawodowych, stanowi realną siłę napędową w wojsku, gdyż to właśnie ci żołnierze będą stali na pierwszej linii frontu i to oni będą wykonawcami praktycznej obrony Ojczyzny. Dlatego niesłychanie ważną rolę powinien odgrywać tutaj właściwy system kwalifikacyjny i dobór do służby odpowiednich kandydatów. Muszą to być osoby świadome, iż służą społeczeństwu, przedkładać nad interes własny interes służby, wykazywać się odwagą i lojalnością wobec przełożonych. Oczywiście nie ulega żadnej wątpliwości, że aby żołnierz tego korpusu był w stanie sprostać wszystkim wymaganiom, jakie stawia przed nim przełożony oraz wynikającym z zakresu obowiązków na zajmowanym stanowisku służbowym, musi być poddawany nieustannemu procesowi codziennego szkolenia programowego realizowanego w macierzystej jednostce wojskowej oraz doskonalenia w ramach systemu doskonalenia zawodowego w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej organizowanego przez jednostki szkolnictwa wojskowego (centra i ośrodki szkolenia) (Poradnik szeregowego, 2011, s. 68). Należy tutaj nadmienić, że korpus szeregowych jest bowiem najliczniejszym z korpusów i w zasadzie to on stanowi o sile armii. Zestawiając to z faktem zniesienia obowiązku dwunastoletniej służby wojskowej i możliwości uzyskania przez wszystkich żołnierzy (również korpus szeregowych) praw emerytalnych po 25 latach służby (Ustawa o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin, art. 18b, pkt 1) (dla powołanych do służby po raz pierwszy po 1 grudnia 2012 roku (Ibidem, art. 18a, pkt 1), dla powołanych wcześniej – po 15 latach), można wyraźnie podkreślić, że armia będzie się zwyczajnie starzeć.

W kontekście korpusu szeregowych zawodowych i ich bojowego przeznaczenia, nie jest to wariant optymistyczny. Należy pochylić się nad tematem i poważnie zastanowić, czy realna moc uderzeniowa, jaką powinni być ci właśnie żołnierze, będzie w stanie prawidłowo funkcjonować na współczesnym wymagającym polu walki. Nie jest żadną tajemnicą, że żołnierz powinien cechować się doskonałą kondycją i możliwościami fizycznymi, które jednak z wiadomych powodów, w miarę upływu czasu ulegają pogorszeniu. Kolejny z korpusów – korpus podoficerów zawodowych jest pewnego rodzaju kręgosłupem armii, jest kręgosłupem Wojska Polskiego. Na współczesnej arenie zmagań, dobrze funkcjonujący i znający swoje zadania i możliwości żołnierz tego właśnie korpusu, zwiększa szansę na powodzenie zadania, na powodzenie wyznaczonego kierunku działania. Podoficerowie zawodowi są pewnego rodzaju pomostem pomiędzy korpusem oficerów zawodowych i szeregowych zawodowych, to zazwyczaj oni praktycznie realizują i wcielają w życie wypracowane na wyższych szczeblach dowodzenia koncepcje szkoleniowe. Wyznaczani są na najniższe stanowiska dowódcze (dowódcy drużyn, obsług, sekcji, plutonów, szefowie pododdziałów itp.) i to oni wytyczają standardy służby wojskowej dla korpusu szeregowych i siebie samych. Są liderami, szkołą nowo wcielonych w struktury armii żołnierzy, są wsparciem dla dowódców różnych szczebli, pełnią funkcje doradcze i szkoleniowe, często są specjalistami w danej dziedzinie (Rozwój korpusu podoficerów, 2021). To właśnie żołnierze obsadzeni na najniższych szczeblach dowodzenia mają do spełnienia szczególnie istotną, z punktu widzenia i funkcjonowania sił zbrojnych, rolę w całym procesie wychowania i szkolenia swoich podwładnych.

W każdym momencie służby są odpowiedzialni za dyscyplinę, atmosferę, zachowanie ogólnego porządku i przepisów wojskowych (Poradnik dowódcy drużyny/załogi/obsługi, 2011, s. 11). Ich najważniejszym zadaniem jest zbudowanie kolektywu, dobrze rozumiejącego i znającego się zespołu, którego każde ogniwo zna pozostałych, zna swoje mocne i słabe strony tak, aby w każdym, nawet najbardziej wymagającym zadaniu, być w stanie płynnie zwalczyć wszelkie przeszkody i osiągnąć wytyczony cel. Każdy podoficer, który jest przełożonym i dowodzi żołnierzami, odpowiada za ich wyszkolenie, przestrzeganie wszelkich procedur i standardów szkoleniowych oraz ocenę wyszkolenia wszystkich swoich podwładnych (Ibidem, s. 25). Ostatnim z korpusów polskiej armii jest korpus oficerów, od których powinno wymagać się kreowania najwyższych standardów służby, umiejętności merytorycznych, wiedzy fachowej, zdolności przywódczych i co najważniejsze świadomego kształtowania postaw i bycia wzorcem do naśladowania dla pozostałych żołnierzy. To na żołnierzach tego korpusu spoczywa odpowiedzialność realizacji przedsięwzięć planistycznych oraz zarządzanie kadrą niższego szczebla. Każdy, bez względu na przynależność do korpusu zawsze, w czasie pełnienia służby, ale również poza nią, pozostaje żołnierzem i osobą szczególnego zaufania, a zapisy *Kodeksu Honorowego Żołnierza Zawodowego Wojska Polskiego*[2] nie powinny mu być obce, utożsamia się z nimi i stosuje w życiu codziennym.

Silna armia – ilość vs jakość

Wizje dumnej, niezależnej i szanowanej w środowisku międzynarodowym Rzeczypospolitej są marzeniem każdego decydenta politycznego, są marzeniem każdego Polaka. Chyba nikomu nie są obce losy Ojczyzny. Wszyscy chcą, aby Polski słuchano, liczono się z tym co ma do powiedzenia i stawiano jako wzór do naśladowania dla innych. Aby to wszystko uzyskać, trzeba starać się budować podmiotowość państwa. Jedną ze ścieżek, które do tego prowadzą jest budowa mocnego i prężnie działającego systemu obronnego w taki sposób, aby sygnały wysyłane przez ten system w przestrzeń międzypaństwową były jasne i czytelne. Nie podlega żadnej dyskusji, że prężny system obronny to przede wszystkim silna armia a silna armia to szereg przejrzystych uregulowań prawnych, wśród których funkcjonuje świadomy i znający swoje położenie i przeznaczenie wykształcony, wyszkolony i co najważniejsze dobrze zmotywowany do działania żołnierz, dla którego służba (nie praca) ku chwale Ojczyzny jest wartością nadrzędną. W przestrzeni publicznej, wykreowanej przez polityków panuje przeświadczenie, że przejawem siły jest ilość. Od dłuższego czasu można zauważyć różnego rodzaju programy, akcje promocyjne, których zadaniem jest pozyskanie jak największej liczby potencjalnych kandydatów do służby czy to w wojsku czy w policji. Szef resortu obrony *zagwarantował*, że możliwość wstąpienia w szeregi Wojska Polskiego będzie miał każdy, kto będzie chciał i spełni odpowiednie warunki(Glińska, Kowalska-Sendek, 2021, s. 16). Pozostaje tylko kwestia, czy warunki formalne wystarczą, aby być dobrym, właściwie zmotywowanym

2 Zasady etyki oraz honoru i godności żołnierzy zawodowych określa *Kodeks Honorowy Żołnierza Zawodowego Wojska Polskiego*, opracowany i przyjęty przez organy przedstawicielskie żołnierzy zawodowych.

do służby żołnierzem oraz kto i jak będzie dokonywał kwalifikacji i weryfikacji spełnienia tych wszystkich warunków. Uproszczenie, dzięki aplikacjom internetowym, ułatwienie i przede wszystkim skrócenie całego procesu rekrutacyjnego ma na celu pozyskanie przez Wojskowe Komendy Uzupełnień oraz Wojskowe Centra Rekrutacji jak największej liczby kandydatów w jak najkrótszym czasie (Ibidem, s. 18). Skrócone zostało szkolenie podstawowe dla osób, które nigdy w wojsku nie były i nie składały przysięgi z 90 do maksymalnie 30 dni i zarazem zwiększona została częstotliwość realizacji szkoleń (Uproszczenie procedur, 2021). Wszystko kosztem jakości i intensywności tych szkoleń, co może spowodować, że system zostanie zamieniony w machinę do powiększania zawodowców – nie profesjonalistów. Samo szkolenie zostało „obcięte" do minimum – w niespełna miesiąc pozyskiwany jest pełnowartościowy żołnierz, który jest gotów, by dumnie walczyć w imieniu Rzeczypospolitej. Według Stanisława Kozieja, byłego Szefa Biura Bezpieczeństwa Narodowego, w armii czas amatorów został zakończony wraz z podjęciem decyzji o przejściu na armię zawodową (2010 rok). Służba z przymusu została zastąpiona służbą dla ochotników (Siły Zbrojne RP, 2021). Wprost z tego wynika, że armia może sobie pozwolić teraz na wybór najlepszych spośród chętnych do wstąpienia w jej szeregi. To wojsko ustala kryteria, jakie powinien spełnić kandydat. Tylko czy tych prawdziwych chętnych profesjonalistów jest aż tylu, czy może jest odwrotnie, to wojsko zaczyna dopasowywać wymagania pod możliwości kandydata (drastycznie je obniżając)? Biuro do spraw programu „Zostań Żołnierzem Rzeczypospolitej" po przeprowadzeniu głębokiej analizy systemu zmieniło podejście, zmieniło filozofię myślenia i teraz „to nie kandydat ma być dla nas, lecz my dla niego" (Uproszczenie procedur rekrutacyjnych do wojska, 2021). Tylko rodzi się kolejne pytanie, czy aby ten sposób myślenia nie jest przekładany w realia życia zbyt dosłownie? Pamiętać trzeba, że pojęcia żołnierz zawodowy i żołnierz profesjonalny nie muszą oznaczać tego samego. W założeniach nowej „Ustawy o Obronie Ojczyzny" można znaleźć propozycje wzrostu liczebności armii do 300 tysięcy żołnierzy, z czego 250 tysięcy to żołnierze zawodowi i 50 tysięcy to żołnierze WOT (Ustawa o obronie Ojczyzny, 2021). Ten akt prawny wskazuje wyraźne kierunki, w jakich zmierza wojsko polskie. Cały czas w przestrzeni publicznej rozpowszechniana jest informacja, że tylko poprzez liczebne zwiększenie Sił Zbrojnych zwiększana jest gwarancja ewentualnego sukcesu w ewentualnym starciu czy bezpośredniej konfrontacji z przeciwnikiem. Do obrony Ojczyzny potrzeba profesjonalistów z konkretnymi umiejętnościami, w obecnych wielozakresowych konfliktach zawodowcy mogą już nie wystarczyć. Z drugiej jednak strony, przyglądając się bliżej całemu zjawisku to można zaobserwować nieustanne obniżanie wszelkich kryteriów i wymogów, które marginalizują takie czynniki jak predyspozycje, kwalifikacje, wiedzę czy wreszcie najważniejszy i niezbędny w tym zawodzie element, jakim bez wątpienia jest motywacja do służby – potrzebna do kształtowania jednego z największych motywatorów żołnierza jakim jest jego silne morale i duch walki. Bo to właśnie te czynniki poparte wiarą w zwycięstwo, zdolnościami i umiejętnościami będą gwarantem dobrze zrealizowanego zadania, będą gwarantem sukcesu każdej operacji, będą stanowiły o potencjale bojowym pojedynczego żołnierza i całej armii jako instytucji dbającej o bezpieczeństwo Ojczyzny.

Podsumowanie

Wojsko, jak każda zbiorowość ludzi jest przekrojem całego społeczeństwa, więc stykają się tutaj różne osobowości, różne poglądy, ideologie i różne wartości. Można zaobserwować, na podstawie otaczającej rzeczywistości, że jako Naród Polacy są bardzo spolaryzowani, więc ta różnorodność przenosi się na wszystkie dziedziny ludzkiej egzystencji, na funkcjonowanie armii również. Ilość, której wyznacznikiem jest praca została skontrastowana z jakością, którą cechuje etos służby. W dobie obecnych, nie zawsze konwencjonalnych, wielowymiarowych zagrożeń, doskonalenie i rozbudowywanie zdolności będzie gwarantem sprawczości państwa. Rozwijanie zdolności w armii można realizować tylko dzięki posiadaniu w każdym z korpusów osobowych odpowiednio przygotowanego personelu, który ze względu na złożoność realizowanych zadań, w hołdzie wyższym wartościom będzie służył Ojczyźnie a nie tylko pracował na jej rzecz, wypatrując comiesięcznego uposażenia i zastanawiając się, co „państwo może mi dać". Warunkiem prawidłowej i skutecznej realizacji zadań przez Siły Zbrojne RP jest posiadanie w swoich zasobach właśnie takiego odpowiednio zmotywowanego i przygotowanego potencjału ludzkiego, który dzięki posiadanym i rozwijanym zdolnościom będzie w stanie przeciwstawić się najtrudniejszym zadaniom, któremu będzie przyświecał jeden cel – „co ja mogę dać od siebie". Czy te ciągłe, usilne starania o pozyskanie ilości nie powodują, że na jakość są „przymykane" oczy i wszyscy tylko udają, że ona jest? Gołym okiem widać, że jak na razie w tej potyczce jakość przegrywa. Czy wobec zaistniałego stanu rzeczy Polskę stać, w wymiarze finansowym (sprzęt, infrastruktura, wydatki osobowe) i ideologicznym, na granie aspektem ilości? Czy może jakość będzie budowana w następnej kolejności? Jeśli tak, to czy wystarczy czasu na jej budowę? Biorąc pod uwagę fakt, że obecne sytuacje kryzysowe i konflikty nie są rozstrzygane za pomocą masy, lecz głowy, rozumu, pomysłu, umiejętności, widzenia przestrzennego, posiadanych zdolności na współczesnym bardzo nowoczesnym, odmiennym i zróżnicowanym, pełnym wielu domen, polu walki – czy obrany jest słuszny kierunek? Czas niestety nie jest tutaj sprzymierzeńcem, więc pora rozpocząć pracę u podstaw, której celem będzie rozbudowanie świadomości (głównie wśród ludzi młodych), budowa i kształtowanie właściwych postaw obywatelskich, które spowodują, że Siły Zbrojne powrócą do korzeni i znów będą postrzegane przez pryzmat etosu służby a nie tylko jako rynek pracy. Potocznie rozumiany aspekt finansowy spowodował wynaturzenie systemu i odrzucił w cień to, czemu wierne były całe pokolenia żołnierzy, poświęcenie i służba dla wartości powoli przestają być w cenie. Dlatego też, aby uzyskać ten wymagany efekt i chociaż w małym stopniu zrównoważyć ilość z jakością materii, koniecznym jest umiejętne sterowanie i modelowanie zarówno kandydatem przed wstąpieniem w „kamasze", ale i zarazem wzmocnienie elementu wymagalności od tych, którzy w tych „kamaszach" już są – to właśnie oni będą stanowić wzór do naśladowania dla młodych adeptów sztuki wojennej. Czynnikiem, który powinien pomóc, żeby to osiągnąć, będzie ciągłe wskazywanie wzorców i postaw pożądanych wśród dowódców i zarazem wśród innych grup społecznych, oczywiście nie wyłączając elit politycznych. Tylko w ten sposób można spowodować, aby ta

ryba wciąż pływała, aby była sprawna, aby spełniała swoją rolę i aby nie chorowała, bo trzeba pamiętać, że każda ryba… psuje się od głowy.

Bibliografia

Balcerowicz, B. (2006). *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych.* Wydaw. Naukowe Scholar.

Cyber Wojska (2021). Dostęp 3.12.2021, https://www.cyber.mil.pl/wojska-obrony-cyberprzestrzeni/.

Glińska, P., Kowalska-Sendek, M. (2021). Żołnierzem się jest, nie bywa. *Polska Zbrojna*, 8(904).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 78 poz. 483 z późn.zm.).

Marynarka Wojenna (2021). Dostęp 3.12.2021, https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/marynarka-wojenna.

Poradnik dowódcy drużyny/załogi/obsługi (2011). Dowództwo Wojsk Lądowych, Pion Szkolenia, DWLąd.Wewn.190/2011.

Poradnik szeregowego zawodowego oraz szeregowego narodowych sił rezerwowych (2021). Dowództwo Wojsk Lądowych, Pion Szkolenia, DWLąd.Wewn.191/2011.

Rozwój korpusu podoficerów (2021). Dostęp 3.12.2021, https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/rozwoj-korpusu-podoficerow.

Siły Powietrzne (2021). Dostęp 3.12.2021, https://www.wojsko-polskie.pl/sily-powietrzne/.

Siły Powietrzne (2021). Dostęp 3.12.2021, https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/sily-powietrzne.

Siły Zbrojne RP (2021). Dostęp 3.12.2021, https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/sily-zbrojne-rp.

Siły Zbrojne RP (2021). Dostęp 3.12.2021, https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/2345,Szef-BBN-W-wojsku-jest-za-duzo-wodzow-to-trzeba-zmienic.html.

Terytorialsi (2021). Dostęp 3.12.2021, https://terytorialsi.wp.mil.pl/faq/wot-w-systemie-obronnym.

Uproszczenie Procedur (2021). Dostęp 3.12.2021, https://portal-mundurowy.pl/index.php/component/k2/item/11880-rekrutacja-do-wojska-z-turbodoladowaniem-czyli-prymat-ilosci-nad-jakoscia.

Uproszczenie Procedur Rekrutacyjnych do wojska (2021). Dostęp 3.12.2021, http://www.polska-zbrojna.pl/Mobile/ArticleShow/32387.

Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1967 Nr 44 poz. 220 z późn.zm.).

Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz.U. 2003 Nr 179 poz. 1750 z późn.zm.).

Ustawa z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin (Dz.U. 1994 Nr 10 poz. 36 z późn.zm.).

Ustawa o Obronie Ojczyzny (2021). Dostęp 3.12.2021, https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/ustawa-o-obronie-ojczyzny--wzmocnienie-sil-zbrojnych-rp.

Wojska Lądowe (2021). Dostęp 3.12.2021, https://www.gov.pl/web/obrona-narodowa/wojska-ladowe.

Wojska Specjalne (2021). Dostęp 3.12.2021, https://dkws.wp.mil.pl/pl/pages/zadania-2017-01-16-4/

Wojska Obrony Terytorialnej (2021). Dostęp 3.12.2021, https://www.wojsko-polskie.pl/wojska-obrony-terytorialnej/.

Zapałowski, A. (2014). *Rola Sił Zbrojnych*. (2021). Dostęp 3.12.2021, http://geopolityka.net/wp-content/uploads/2014/07/Zapalowski_Andrzej_Rola_sil_zbrojnych.pdf.

Biogram autora

Grzegorz Rutkowski – jest słuchaczem studiów II stopnia na kierunku bezpieczeństwo państwa Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.13

Dimitra Angra
Harokopio University, Athens, Greece

Kalliopi Sapountzaki
ORCID ID: 0000-0003-3627-767X
Harokopio University, Athens, Greece

Public Perceptions of Floods and Forest Fires as Climate Change Threats – The Case of Greece

Społeczne postrzeganie powodzi i pożarów lasów jako zagrożeń związanych ze zmianą klimatu – przypadek Grecji

Abstrakt

Morze Śródziemne jest jednym z najbardziej podatnych i wystawionym na działanie klimatu (Zmiany klimatyczne CC) regionem. Grecja, kraj we wschodniej części Morza Śródziemnego cechuje się różnorodnością geograficzną, topograficzną w poszczególnych jej regionach. Tak też w różny sposób zmienia się klimat i charakter ekstremalnych zjawisk pogodowych, takich jak powodzie i pożary lasów. W 2020 roku wyjątkowo dotkliwe okazały się w skutkach pożary lasów i powodzie będąc wyzwaniem społecznym, ekonomicznym i środowiskowym, któremu trudno było sprostać w obliczu pogarszającymi się warunkami klimatycznymi (CC). W artykule porównano zagrożenia pożarami lasów i powodziami w czterech regionach Centralnej Grecji, mianowicie Attica, Dytiki Ellada i Sterea Ellada a także Grecji południowej – Peloponnese przez pryzmat odnotowanych wydarzeń i strat (zagrożenie obiektywne) odniesionych w wyniku pożarów w okresie 1990–2020 a także ocen mieszkańców i organów administracji (zagrożenie subiektywne). Podstawowym celem było określenie zagrożenia obiektywnego i subiektywnego I identyfikacja czynników (klimatycznych, społecznych i politycznych), które utrudniają efektywne zarządzanie sytuacjami kryzysowymi. Na tej podstawie pojawiły się następujące pytania: w jakim stopniu zmiany klimatyczne ma wpływ na występowanie pożarów lasów i powodzie? W jaki sposób zmiany klimatyczne będą wpływać na te zagrożenia w przyszłości? Jak oceniają wpływ zmian klimatycznych na występowanie pożarów lasów i powodzie mieszkańcy i władze? Koncentrując się na terytorium Grecji Centralnej i Południowej autorki podjęły próbę: a) zaprezentować tendencje w występowaniu pożarów lasów i powodzi w ostatnich dekadach od lat 90. (na podstawie analizy statystycznej danych empirycznych) b) odnieść się do obecnych i przewidywanych zmian klimatycznych i oczekiwanego ich wpływu na występowanie zagrożenia pożarami lasów i powodziami c) przeprowadzić sondaż na temat tego jak mieszkańcy i władze dwóch regionów postrzegają (oceny) wpływ zmian klimatycznych na występowanie zagrożenia pożarami lasów i powodziami obecnie i w przyszłości

Słowa kluczowe: postrzeganie problemu w opinii publicznej, pożar lasów, powódź, zmiany klimatyczne

Abstract

The Mediterranean is one of the most exposed and vulnerable regions to Climate Change -CC. Greece, a country in the eastern part of Mediterranean features climatic, geographical and topographical characteristics that vary from one region to another. Respectively vary CC extreme weather events, such as floods and forest fires. Especially since 2000, forest fires and floods bedevil the country and remain an unmanageable social, economic and environmental challenge, worsening with CC. The present work compares forest fire and flood risk in four regions in central Greece, namely Attica, Dytiki Ellada and Sterea Ellada and south Greece, namely Peloponnese, through the lens of the recorded events and losses of forest fires and floods (objective risk) in the period 1990–2020 and the respective perceptions of citizens and management authorities (subjective risk). The basic aims have been to address both objective and subjective risk and to identify the factors (climatic, social and political) that complicate effective risk management. Consequently, some key questions arise: To what extent has Climate Change (CC) affected forest fires and floods? How will CC affect these risks in the future? What are the perceptions of citizens and management authorities about CC's impact on the trends of floods and forest fires? By focusing on central and south Greece as "Hot Areas", the authors attempt to: (a) present the forest fire risk and flooding trends of the last decades since the mid 90's (on the basis of statistical analysis of empirical data), (b) address the recent and predicted regional climate changes that are expected to affect the forest fire and flood risk and (c) conduct a survey on the perceptions of citizens and management authorities of the two regions on the effect of CC on forest fire and flood risk currently and in the future.

Keywords: Public Perceptions, Floods, Forest Fires, Climate Change

Introduction

The climate of an area is defined as the behavior of the atmosphere over long periods of time (usually thirty years or more), referring to the average weather conditions and rare and extreme weather events (World Meteorological Organization, 2018). According to the IPCC from 1880 to 2020 the average global temperature increased by 1.02 °C (National oceanic and Atmospheric Administration, 2019), while in the Mediterranean in 2018 the temperature was 1.4 °C higher (Marini, 2018). The rapid increase in global temperature over the last 20 years has been predominantly attributed to anthropogenic factors (IPCC, 2014, p.5). Since the beginning of the 21st century, CC has been of interdisciplinary research (Environmental Science, 2020) because among others if directly affects extreme weather events (extreme rainfall, droughts) and interrelated natural disasters. Studies have shown that with the rise of the global average temperature there have been significant increases in both the number and intensity of extreme weather events and natural disasters (National Climate Assessment U.S., 2014).

However, CC and its effects are not always clear to people as it is difficult to have personal experience of the cause effect relationship between CC and extreme phenomena culturally constructed beliefs can strongly influence people's perceptions (Papoulis, Kaika, Bampatsou, Zervas, 2015, pp. 716–724).

In recent decades, more and more research has been focusing on if and how individuals perceive CC risk of. This research is based on the theoretic risk perception and risk culture attempting to explain how individuals judge whether something is dangerous or not, and to determine the factors which are contributing to this perception. Perception of people regarding CC hazard and risks is important for risk management authorities in order to understand the ways in which people respond to climate changes and the appropriate mitigation and adaptation measures (Slovic, 1987, pp. 280–285).

Risk perception is about "beliefs potential harm or the possibility of a loss. It is a subjective judgment that people make about the characteristics and severity of a risk" (Darker, 2013). The ways individuals perceive and react to risks have been shaped over the years, through their values, age, gender, emotional intelligence, social status, social and cultural views and demographic features (Slovic, 1992, pp. 117–152).

Understanding how individuals perceive risk is of particular importance, also for risk education and risk communication. In recent years, a number of studies have been conducted with the focus on the perception of CC hazards and risks in Greece. The most recent survey comes from the European Investment Bank (2021) with the main findings showing that the majority of Greeks believe CC originate from the human factor, also that it is the biggest challenge for humanity and has a direct impact on their daily lives, while they do not believe that Greece alone can drastically reduce carbon emissions by 2050 (European Investment Bank, 2021). However, there are no studies on public perception of floods and forest fires as CC threats in Greece.

The main objective of the present work is to confirm or question the correlations between CC and forest fires and floods through the prism of scientific assessments, historical empirical data and public perceptions in central and south Greece. The basic research queries are the following: What's the public opinion on the impact on CC of forest fires and floods? Does this perception identify with historical empirical data and forecasts?

Method

The study methodology is based on: (1) time-series statistical analysis of floods and forest fires in central and south Greece; (2) structured questionnaires administered to a sample of the general public and key informers in central and south Greece. Cross-examination of the results of these analyses, featured convergences and divergences amongst and between facts, predictions, and perceptions. The structured questionnaire was considered as the most appropriate research tool to achieve the objective. It has been designed on the basic samples of population in the four regions and the existing bibliography. An online questionnaire was distributed to the citizens and the management authorities through social media and e-mail. The sample of the study consisted of 317 residents, of whom 84 residents from the Region of Attica, 51 residents from the Region of Dytiki Ellada, 83 residents from the Region of Peloponnese and 99 were residents from the Region of Sterea Ellada. The sample included 166 females and 151 males, 183 participants were aged 18–35 years;

78 were aged 36–59 years and 56 were aged 60+ years. In addition, 22 held a compulsory education qualification, 93 held a secondary education qualification and 146 held a higher education qualification of which 56 held a Master's/Doctoral degree. The survey also involved 42 employees of management authorities (administrative regions, fire corps, and forest authorities), of whom 19.05% belong to Attica, 16.67% to Dytiki Ellada, 30.95% to Peloponnese and 33.33% to Sterea Ellada. It is obvious that young ages(18-35) and people of high education level were ore-represented in the sample owing to e-communication channels used and the profile of the survey organizer (a PhD student).

Results and discussion

The present work examines: (a) the objective/scientific effect of CC on forest fire and flood risk, i.e. if there are indications that CC affects forest fire and flood risk in central and south Greece and predictions/estimations regarding this affect in the future and (b) the subjective risk, i.e. public perceptions regarding CC effect on these risks, including the perceptions of the responsible risk management authorities.

According to the literature and the RCP4.5 scenario (moderate scenario), the average temperature in central and south Greece it is estimated to increase by 0.97–1.7°C in the period 2031–2050 and will be higher by 1.6–4.7°C in the period 2081–2100. According to the same scenario, the annual rainfall rates will reduce by 2050 (compared to the period 1981–2000). Furthermore, according to the IPCC's A1B scenario (moderate older scenario), the number of very hot and dry days is also expected to increase by the end of the 21st century. At the same time, it is estimated that there will be an increase in extreme rainfall (Region of Attica-Directorate-General for Sustainable Development and Climate Change, 2020, pp. 239–246; Region of Dytiki Ellada, 2019; Region of Sterea Ellada, 2018, pp. 289–297; WWF, 2021; Bank of Greece, 2011, pp. 64–84; Region of Peloponnese and Academy of Athens, 2020).

However, some changes have already appeared. More specifically, in central Greece the average maximum monthly temperature and the average monthly rainfall increased in the period 2011–2020 (compared to the period 1955–2010), and the average monthly humidity, presented lower rates in the period 2000–2020 (compared to the period 1955–2020). On the other hand it is worth-mentioning that, in south Greece the average monthly temperature, increased only in March and September in the period 2011–2020 (compared to the period 1955–2010), and the average monthly rainfall was higher in the period 2011–2020 compared to 1955–2010. Additionally, the average monthly humidity increased in the period 2000–2020 (compared to 1955–2020) (National Weather Service, 2020; World Data info, 2021). It is obvious that CC varies from one region to another (even in cases of neighboring regions). These variations are confirmed by the historical data recorded in the area and they are also evident in the Figures following.

Forest fires are a fairly common phenomenon in Greece, constituting an important problem that is directly related to the prevailing meteorological conditions (Xanthopoulos, 2009, pp. 7–11). The burnt areas in Greece for the period 1991–2020 amount to 13,009,032 acres of which 51.83% are located in central and south

Greece. In the period 2005-2020 (compared to the period 1991–2004) there has been a dramatic increase in the number of fires especially in Dytiki Ellada and Sterea Ellada (parts of central Greece) and Peloponnese (south Greece) (Fire Brigade of Greece, 2020; Kaoukis, 2009).

Figure 1. Number of forest fires in central and south Greece (1991–2004 and 2005–2020)

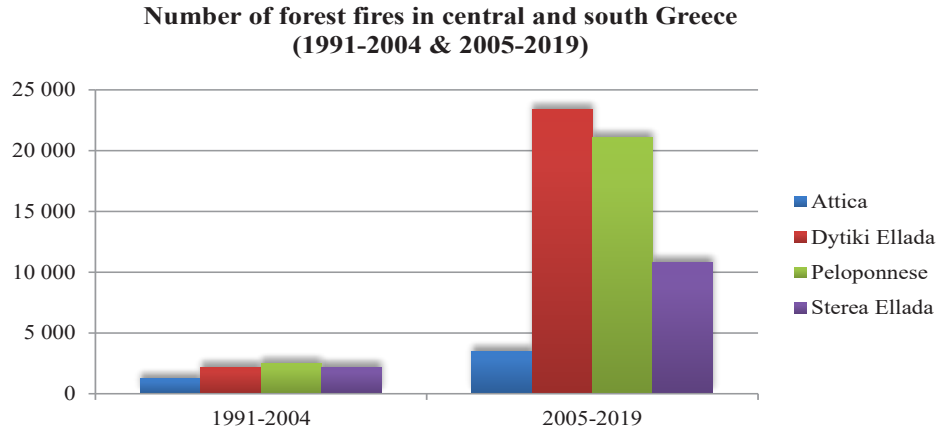

Source: author's elaboration.

However, as far as the burnt areas are concerned, a significant increase occurred basically in Dytiki Ellada (in 2005–2020 compared to the previous period).

Figure 2. Burnt areas in central and south Greece (1991–2004 and 2005–2020)

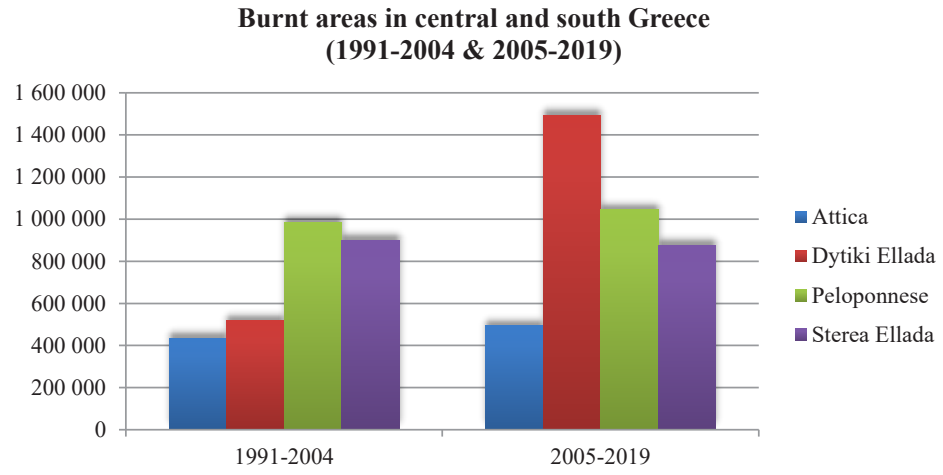

Source: author's elaboration.

On top of the above changes, it seems that after 2005 the forest fire period tends to cover the whole year, as fire season has been extended to include even spring and winter seasons: January, February, March, April, November and December (with

almost zero events in the preceding period) (Fire Brigade of Greece, 2020; Kaoukis, 2009).

Figure 3. Monthly distribution of the number of forest fires in Greece (1991–2004 and 2005–2020)

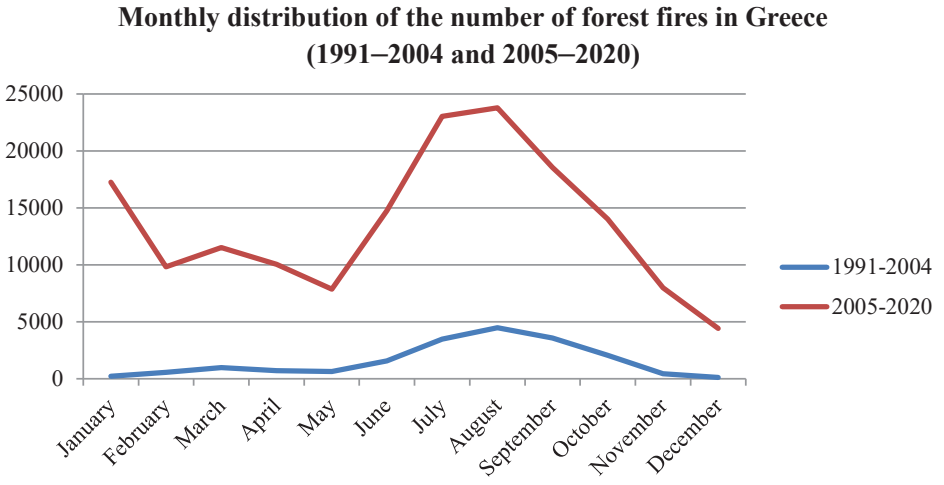

Source: author's elaboration.

As far as floods are concerned, in the period 1960-2020 a total of 642 serious events were recorded in central and south Greece. Since the beginning of the 21st century (compared to the period 1960–1999), there has been a significant increase in flooding in the respective four regions, especially in Attica and Sterea Ellada. More specifically, in the period 2000-2020 there were 131 floods in Attica, 127 in Sterea Ellada, 84 in Dytiki Ellada and 69 in Peloponnese (Ministry of Environment and Energy, 2012; Meteo. Map of High-Impact Weather Events, 2020).

As far as the monthly distribution of floods is concerned, it is noted that in the period 2005–2020 flooding increased significantly throughout the year and the hot period for floods has been significantly extended (Ministry of Environment and Energy, 2012; Meteo. Map of High-Impact Weather Events, 2020).

These conclusions are analogous to the findings referring to forest fires and indicate that the once seasonal meteorological and climatic disasters are increasing rapidly throughout the year and their occurrence should be expected at any time.

Perceptions of citizens and management authorities play a key role in addressing CC challenges, either through adaptation or mitigation. Appropriate training and continuous dissemination of information on CC-related issues can help individuals and societies understand the serious impacts of CC and obtain knowledge and practical skills for mitigation and adaptation measures. Important step to this end is addressing current perceptions of people and responsible authorities on CC.

The survey conducted revealed that the majority of residents of all four Regions believe that CC exists and that it is mainly due to the human factor.

Figure 4. Annual number of floods in central and south Greece (1960–2020)

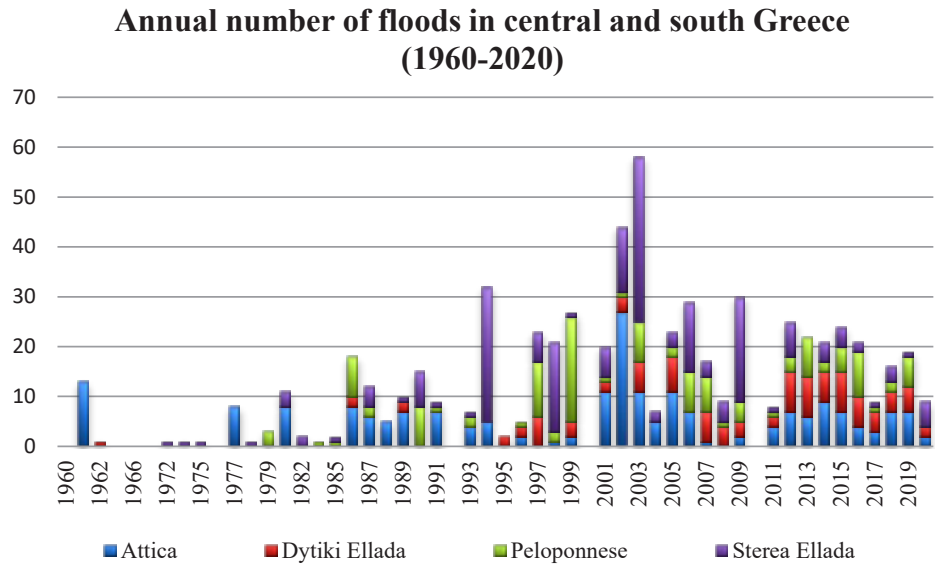

Source: author's elaboration.

Figure 5. Monthly distribution of the total number of flood events in central Greece (1991–2004 and 2005–2020)

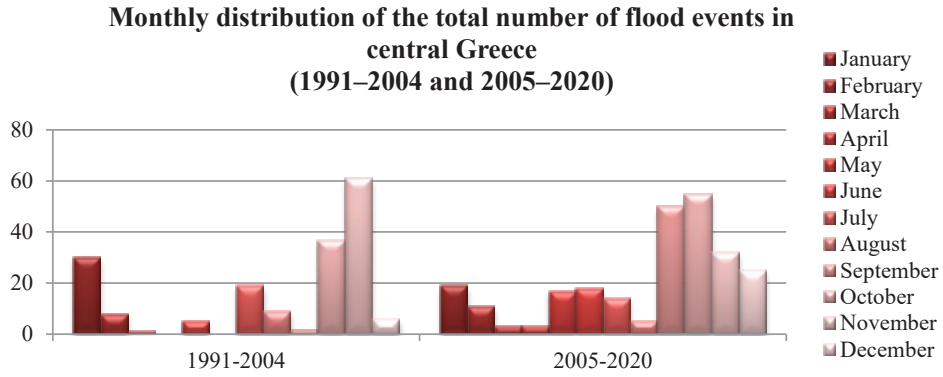

Source: author's elaboration.

Figure 6. Monthly distribution of the total number of flood events in central Greece (1991–2004 and 2005–2020)

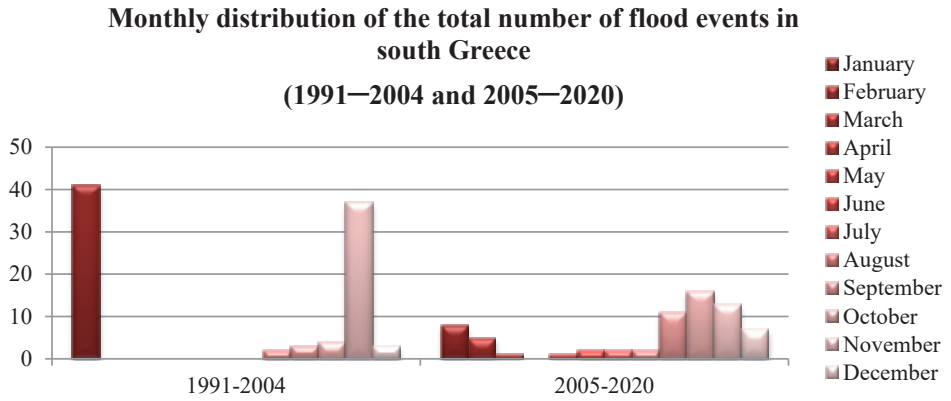

Source: author's elaboration.

The majority of Attica's residents have observed in their area more heatwaves, warmer winters, warmer summers and always more intense extreme rainfall, over the last 15 years. However, they have not seen any increase in forest fires and floods; they believe though that CC can increase both forest fires and floods.

The majority of residents of Dytiki Ellada have observed in their place of residence mainly warmer winters, more heat waves, warmer summers and always more intense extreme rainfall, in the last 15 years. Like the residents of Attica however, they have not noticed an increase in forest fires while they have observed an increase in floods in their area. At the same time, they believe that CC can increase both forest fires and floods.

As far as the majority of the residents of the Peloponnese are concerned they have observed in the place of their permanent residence more heatwaves, warmer winters, warmer summers, more intense extreme rainfall and a decrease in total rainfall, in the last 15 years. However, they have not seen any increase in forest fires and floods, while they believe that CC can increase both forest fires and floods.

Finally, with regard to Sterea Ellada, most residents have observed warmer winters, warmer summers, more heat waves, more intense extreme rainfall, changes in flowering times and plant growth and reduction of total rainfall, in the last 15 years. As far as forest fires are concerned, the majority have noticed that the catastrophic events have increased in the area in the last 15 years, something which is not confirmed for the floods of the Region. However, in this case too, residents believe that CC can increase both forest fires and floods.

Figure 7. Perception of the citizens of Attica, Dytiki Ellada, Peloponnese and Sterea Ellada on the trends of forest fires in the region (2005–2019)

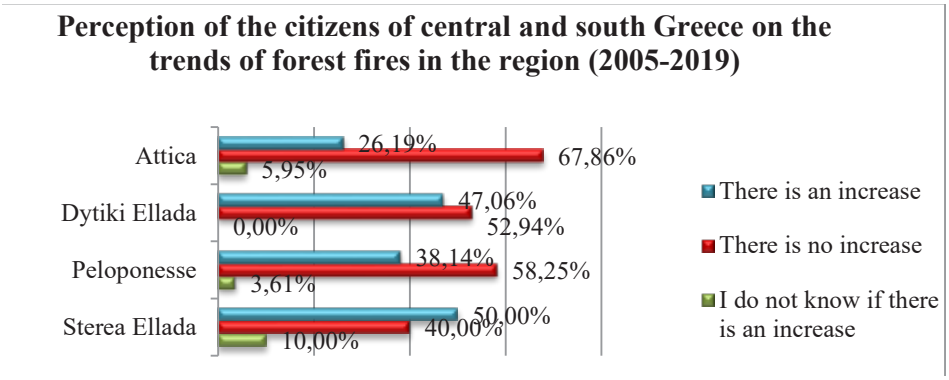

Source: suthor's elaboration.

Figure 8. Perception of the citizens of central and south Greece on the trends of floods in the region (2005–2019)

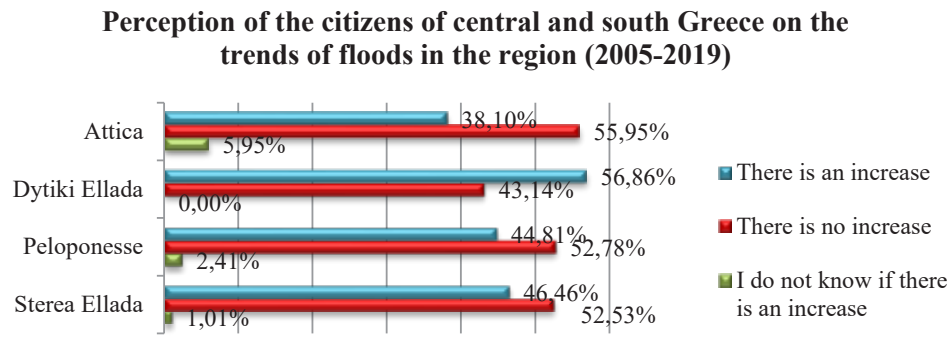

Source: author's elaboration.

The majority of the management authorities of central and south Greece consider that CC exists and that it is due to both natural and anthropogenic factors, except for the management authorities of south Greece where the majority believes that is due to the human factor.

In addition, the management authorities of the Region of Attica have observed warmer summers, always more intense extreme rainfall and more heat waves, over the last 15 years.

The majority of the management authorities of the Region of Dytiki Ellada have observed warmer winters, warmer summers, decrease in rainfall, changes in flowering times and plant growth, more intense extreme rainfall and more heat waves, over the last 15 years.

The majority of the management authorities of the Region of Peloponnese have observed warmer winters, more heat waves, more intense extreme rainfall, changes

in flowering times and plant growth, reduction of rainfall, more storms and stronger winds and warmer summers, in the last 15 years.

The majority of the management authorities of Sterea Ellada have observed warmer winters, changes in flowering times and plant growth, more storms and stronger winds, warmer summers, rising sea levels and more heat waves in the last 15 years.

However, the majority of the management authorities of all four Regions of central and south Greece have not noticed an increase in forest fires and floods in their areas over the last 15 years, but they believe that CC can increase both catastrophic phenomena.

Figure 9. Perception of the management authorities of central and south Greece on the trends of forest fires in the region (2005-2019)

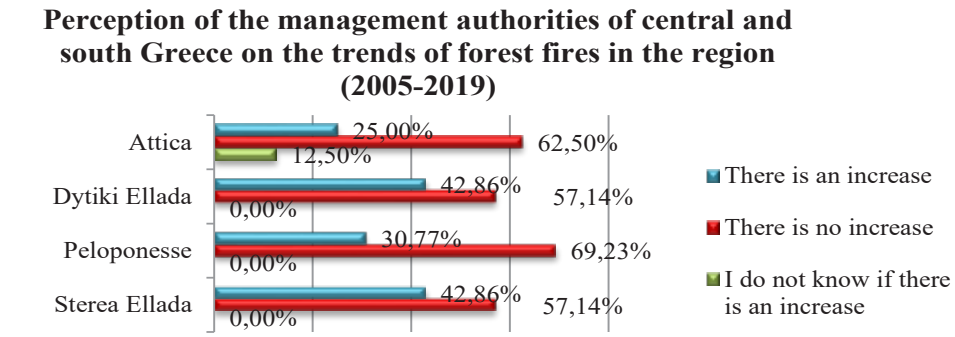

Source: author's elaboration.

Figure 10. Perception of the management authorities of central and south Greece on the trends of floods in the region (2005–2019)

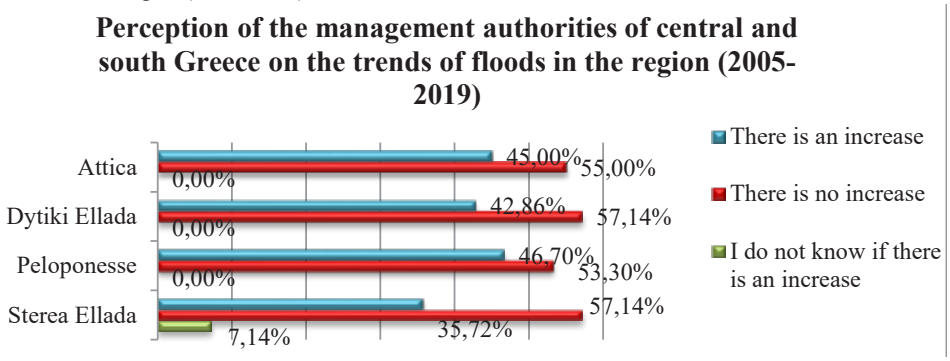

Source: author's elaboration.

Regarding the gender of the respondents, there are no big differences in perception between men and women in central and south Greece. The majority of both men and women believe that CC exists and it is due to the human factor. In general

terms increase of forest fires is more observable than increase of floods. Especially in the case of forest fires increase in the number of events is more observable by men while flood event increases are more observable by women. Nevertheless, both men and women believe that CC can increase both forest fires and floods.

Figure 11. Perception of men and women in central and south Greece on the trends of forest fires in the region (2005-2019)

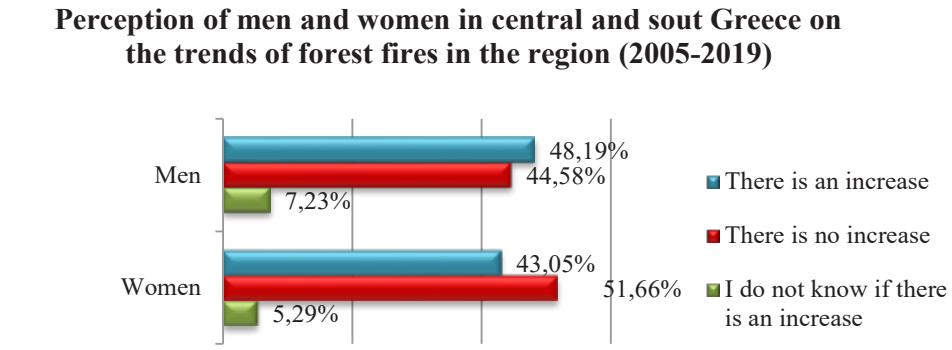

Source: author's elaboration.

Figure 12. Perception of men and women in central and south Greece on the trends of floods in the region (2005-2019)

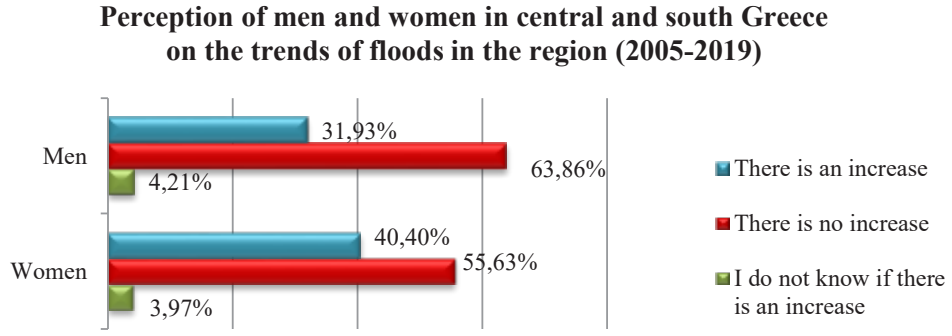

Source: author's elaboration.

Based on the age of the respondents, it seems that the majority of all age groups (18–35, 36–59, 60+) of central and south Greece consider that CC exists and that it is mainly due to the human factor. The majority of respondents in the 18–35 age group have observed an increase in forest fires over the last 15 years, while they have not noticed an increase in floods. However, the majorities of people in the 36–59 and 60+ age groups have not seen any increase in forest fires and floods either. In addition, people in the 18–35 and 36–59 age groups believe that CC can increase both forest fires and floods, but the majority of people in the 60+ age group believe that CC can increase floods but not forest fires.

Figure 13. Perception of the citizens (aged 18–35, 36–59, and 60+ years) of central and south Greece on the trends of forest fires in the region (2005-2019)

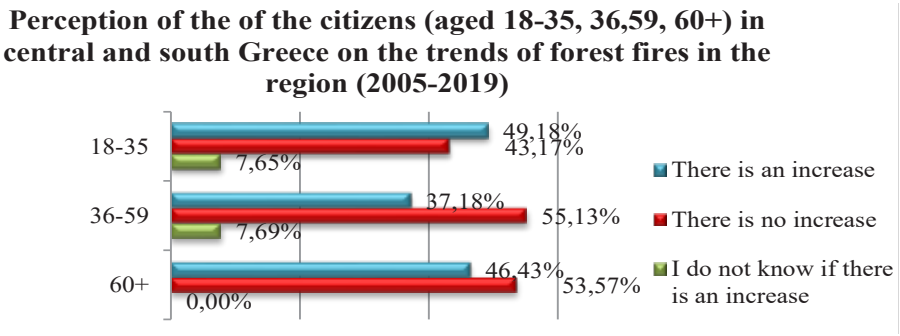

Source: author's elaboration.

Figure 14. Perception of the citizens (aged 18–35, 36–59, and 60+ years) of central and south Greece on the trends of floods in the region (2005-2019)

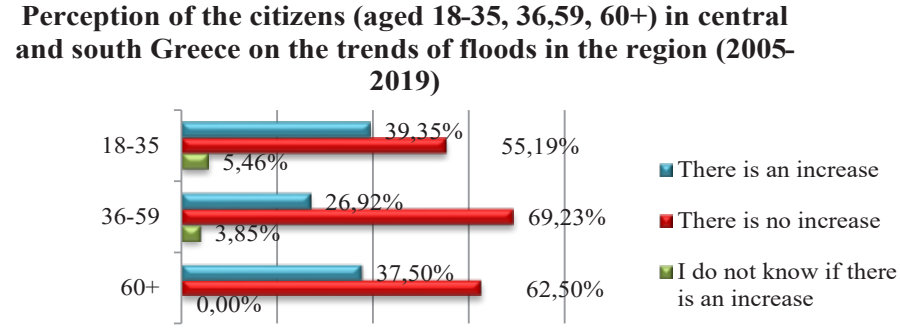

Source: author's elaboration.

As far as educational attainment is concerned, the majority of respondents from all levels of education consider that there is CC. The majority of people belonging to compulsory and secondary education consider that CC is due to the human factor, while the majority of respondents holding a higher education degree and a master/doctoral degree consider that CC is due to both physical and anthropogenic factors. Moreover, the majority of respondents belonging to compulsory and secondary education have not noticed an increase in forest fires in the last 15 years. On the contrary, the majority of people who hold a higher education degree and a master/doctoral degree have observed an increase in forest fires. Moreover, only the majority of the respondents belonging to the holders of master/doctoral degree have noticed an increase in floods at the same period. However, the majority of all respondents believe that CC can increase both forest fires and floods.

Figure 15. Perception of the citizens in central and south Greece on the trends of forest fires in the region (2005-2019), based on their educational level

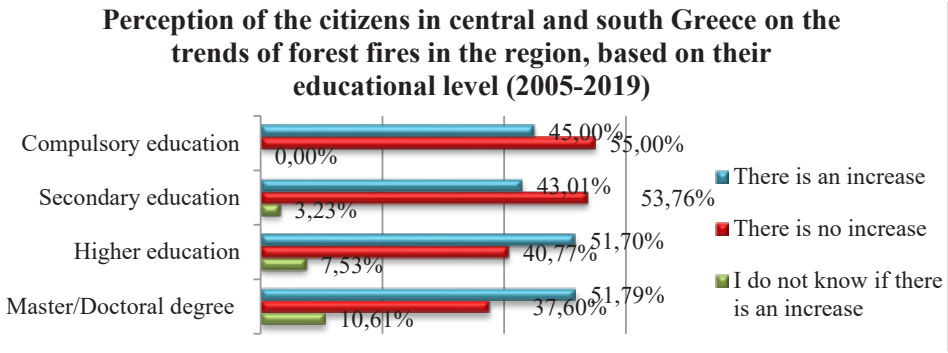

Source: Author's elaboration.

Figure 16. Perception of the citizens in central and south Greece on the trends of floods in the region (2005-2019), based on their educational level

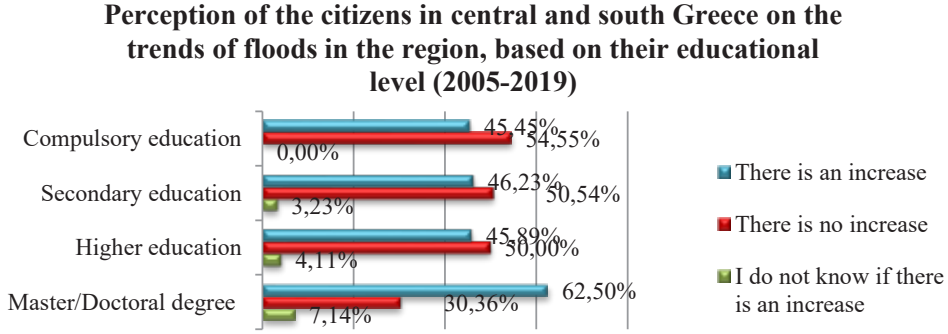

Source: author's elaboration.

Conclusion

Greece is one of the most exposed and vulnerable areas of the Mediterranean to CC. In this paper we presented (a) the scientific assumptions about climate changes in central and south Greece; (b) the actual changes in the climatic and meteorological variables that are critical for forest fire and flood risk in central and south Greece in the last seven decades; (c) the forest fire and flood disaster history of these hotspots; and (d) the perceptions and observations of local communities and risk management authorities as to the actual CC effect on local floods and forest fires.

According to the bibliographic research carried out, scientific models of CC in central and south Greece currently and in the future indicate significant climate changes, which directly contribute to the increase of forest fires and floods. However, CC varies by region. It is noteworthy that although central and south

Greece are adjacent, central Greece is in a worse position than south Greece, both in terms of CC and in terms of the increase of forest fires and floods, as in south Greece these risks have not shown significant changes, so far.

Regarding the views of the residents and the management authorities of central and south Greece, regarding the increase of forest fires and floods in their place of residence, in relation to the local CC, it seems that demographic characteristics, gender, age and educational level as well as real changes in the local catastrophic affect perceptions. Specifically, only the majority of respondents of Sterea Ellada observed an increase in forest fires in the last 15 years, while only the majority of the inhabitants of Dytiki Ellada observed an increase in floods during the same period.

Taking into account the gender of respondents in central and south Greece, it seems that the majority of men have observed an increase in forest fires, as opposed to women, while the majority of both sexes have not noticed an increase in floods in the last 15 years. This may be due to the fact that in Greece a large percentage of men (compared to women) are employed in open-air professions related to the natural environment (e.g. agriculture, forestry, etc.).

With regard to the age of the respondents, it appears that people belonging to the 18-35 age group have seen an increase in forest fires in the last 15 years, as opposed to the other two age groups. This may be due to the fact that in the last two decades there has been an effort to include environmental education and CC issues in the curricula of the country's schools. In addition, people of younger age groups have at their disposal more information channels, compared to the elderly. However, the majority of respondents from all three age groups have not noticed an increase in flooding.

The educational level of respondents also plays a key role in their responses, as the majority of people holding a higher education degree and the majority of those with a master's/doctoral degree have seen an increase in forest fires. But only the majority of people with a Master's/PhD degree have seen an increase in flooding. Higher education level translates into a higher interest for the environment and CC impacts and continuous search for relevant information. In the case of educated people awareness of CC impact on meteorological and climatological hazards and consequent risks is not empirical (as in the case of farmers). It comes from environmental and social concern and secondary information and data accessd by this group.

It is noteworthy, that a large percentage of respondents, although they have observed an increase in forest fires in recent years, they have not noticed an increase in floods. This may be due to the fact that a large proportion of the floods recorded did not involve urban flooding, hence they do not cause concern to urban populations. Besides, fires cause more fear than floods according to relevant research.

Above findings point to the urgent need for environmental information and education on CC and interconnections with disaster risks and natural disasters, already from the early childhood, Additionally, involvement of local residents in mitigation and adaptation, forest fire and flood disaster prevention and preparedness measures and a culture of volunteerism in this field are necessary preconditions for raising local communities' awareness.

References

World Meteorological Organization. (2018). Guidelines on the Definition and Monitoring of Extreme Weather and Climate Events. Geneva, Switzerland.

National oceanic and Atmospheric Administration. (2019). Global Climate Report – Annual 2019. Available at: https://www.ncdc.noaa.gov/sotc/global/201913. (accessed: 07/07/2021).

Marini, K. (2018). Climate and Environmental Change in the Mediterranean – Main Facts. Mediterranean Experts on Climate and Environmental Change.

IPCC. (2014). Climate Change 2014 – Synthesis Report; IPCC: Geneva, The Netherlands.

Environmental Science (2020). Climatology: The Science of Global Weather Systems over the Long Term. Available online: https://www.environmentalscience.org/climatology (accessed: 07/07/2021).

National Climate Assessment U.S. (2014). Extreme Weather, U.S. Global Change Research Program. Available onine: https://nca2014.globalchange.gov/highlights/report-findings/extreme-weather (accessed: 07/07/2021)

Papoulis, D., Kaika, D., Bampatsou, C., & Zervas, E. (2015). Public Perception of Climate Change in a Period of Economic Crisis. *Climate*, *3*(3), 715–726. https://doi.org/10.3390/cli3030715.

Slovic, P. (1987). Perception of risk. *Science.* Vol 236, Issue 4799. pp. 280–285.

Darker, C. (2013). *Risk Perception*. Springer Link. In: Gellman M.D., Turner J.R. (eds) Encyclopedia of Behavioral Medicine. Springer, New York, NY. Available at: https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1005-9_866. (accessed: 02/02/2022).

Slovic, P. (1992). Perception of Risk: Reflections on the Psychometric Paradigm. In Sheldon Krimsky S.& Golding D (eds.). *Social Theories of Risk*. New York: Praeger. p. 117–152.

European Investment Bank (2021). 83% of Greeks believe that tackling climate change and its consequences is the biggest challenge of the 21st century. Available at: https://www.eib.org/en/press/all/2021-400-83-of-greeks-believe-that-tackling-climate-change-and-its-consequences-is-the-biggest-challenge-of-the-21st-century (accessed: 12/01/2022).

Region of Attica-Directorate-General for Sustainable Development and Climate Change. (2020). Preparation of the Regional Plan for Adaptation to Climate Change (PESPKA) Region of Attica, Contractor Scholar: European Union; Regional Operational Programme of Attica: Adens, Yemen (In Greek).

Region of Dytiki Ellada (2019). Regional Climate Change Adaptation Plan (PESPKA) of Dytiki Ellada, ENVIROPLAN A.E. Available at: https://www.pde.gov.gr/gr/enimerosi/diabouleuseis/item/12520.html (accessed: 07/07/2021). (In Greek).

Region of Sterea Ellada. (2018). Regional Plan for Adaptation to Climate Change, PSPKA of Central Greece, Envirometrics, with the Co-Financing of Greece and the European Union; Region of Sterea Ellada: Athens, Greece. (In Greek) p. 289–297.

Internet Source: WWF. (2021). Oikoskopio. Climate Change and Forest Fires. Available at: http://www.oikoskopio.gr/map/ (accessed 25/01/2021). (In Greek).

Bank of Greece. (2011). The Environmental, Economic and Social Impacts of Climate Change in Greece; Bank of Greece: Athens, Greece. (In Greek) p. 64–84.

Region of Peloponnese and Academy of Athens. (2020). Regional Plan for Adaptation to Climate Change, PESCA Peloponnese, with the Co-Financing of Greece and the European Union. Athens, Greece. (In Greek) p. 303–314.

National Weather Service.(2020). Climate Data per Month. Available at: http://www.hnms.gr/emy/el/climatology/climatology_month?minas=01&fbclid=IwAR3SWvNuvGwmroESBx_8s0cOseB5HubolGuVsEUQRkCGqzWP3shndRNMd3I (accessed: 15/11/2020).

World Data info. The Climate in Greece. (2021). Available online: https://www.worlddata.info/europe/greece/climate.php (accessed 10/11/2021).

Xanthopoulos, G. (2009). *Forest Protection and Forest Firefighting*. WWF Hellas: Athens. Greece. (In Greek) p. 7–11.

Fire Brigade of Greece. Event Items. Available online: https://www.nrdc.org/stories/flooding-and-climate-change-everything-you-need-know#facts (accessed: 15/09/2020). (In Greek)

Kaoukis, K. (2009). *Forest Fires in Greece in the period 1991–2004: Messages from the Evolution of the Phenomenon.* Harokopio University. Athens, Greece. (In Greek) p. 80–138.

Ministry of Environment and Energy. (2012). Historical Flood Recording Base. Available at: https://floods.ypeka.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1035&Itemid=669 (accessed: 14/04/2020). (In Greek)

Meteo. Map of High-Impact Weather Events. (2020). Available at: https://meteo.gr/weatherEvents.cfm (accessed: 22/06/2020).

Author's Bionote

Dimitra Angra – PhD Student in Harokopio University of Athens, Greece. Mail: aggradimitra@hotmail.com.

Kalliopi Sapountzaki – Professor, Dean of the School of Environment, Geography & Applied Economics in Harokopio University of Athens, Greece. Subject: Applied Geography with emphasis on Spatial Planning and Natural Disaster Protection. Mail: sapountz@hua.gr.

FOLIA 368

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate 12(2) (2022)
ISSN 2657-8549
DOI 10.24917/26578549.12.2.14

Arkadiusz Machniak
ORCID ID: 0000-0002-8092-9973
Uniwersytet Rzeszowski

Theodore John Kaczynski – genialny umysł i aspołeczna osobowość na usługach terroryzmu

Theodore John Kaczynski - brilliant mind and antisocial personality at the service of terrorism

Abstrakt

Theodore John Kaczyński urodził się 22 maja 1942 r. w Chicago w rodzinie polskich emigrantów. W dzieciństwie był podejrzewany o autyzm. W szkole średniej szybko zaczął wyróżniać się ponad przeciętną inteligencją. Miał jednak problemy w relacjach z rówieśnikami. W wieku 16 lat był studentem na Uniwersytecie Harvarda. Następnie studiował na Uniwersytecie Michigan, gdzie uzyskał tytuł doktora matematyki. Został najmłodszym profesorem w historii tej uczelni. W 1969 r. zrezygnował z pracy naukowej i zamieszkał w odosobnieniu. Od 1978 r. wysyłał paczki z bombami, które zabiły 3 i raniły kolejne 23 osoby. Po aresztowaniu przez FBI Kaczyński został oceniony przez biegłych psychiatrów jako osoba chora na schizofrenię paranoidalną. Aktualnie przebywa w jednym z więzień w stanie Kolorado. Celem artykułu jest ukazanie osobowości człowieka, który pod wpływem określonych uwarunkowań stał się jednym z najbardziej znanych terrorystów XX wieku.

Słowa kluczowe: terroryzm, zamachowiec, bomby

Abstract

Theodore John Kaczynski was born on May 22, 1942 in Chicago to a family of Polish immigrants. As a child, he was suspected of autism. In high school, he quickly began to excel above average intelligence. However, he had problems in relations with his peers. At 16, he was a student at Harvard University. He then studied at the University of Michigan, where he obtained a PhD in mathematics. He became the youngest professor in the history of this university. In 1969, he quit his research career and lived in isolation. From 1978, he sent parcels with bombs that killed 3 and injured another 23 people. After being arrested by the FBI, Kaczynski was assessed by expert psychiatrists as a person suffering from paranoid schizophrenia. The aim of the article is to show the personality of a man who, under the influence of certain conditions, became one of the most famous terrorists of the twentieth century.

Keywords: terrorism, assassin, bombs

Wstęp

Czy można urodzić się terrorystą? Pytanie bardzo ryzykowne i trudne do odpowiedzi. Historia ludzkości przytacza wiele sensacyjnych przypadków osób znanych z okrucieństwa i przemocy, których okoliczności narodzin miały zwiastować światu nadchodzącą trwogę. Przykładem niech będą legendy związane z Temudżynem – późniejszym Czyngis Chanem, które należy traktować w kategorii mitów racjonalizujących jego politykę i krwawe podboje. Jednak wpływ wielu czynników może spowodować przemiany w osobowości i życiu człowieka, który wstępuje na ścieżkę przemocy i brutalności decydując się na wybór terroryzmu, jako metody realizacji swoich celów. Prezentowany tekst poświęcony został Theodorowi J. Kaczynskiemu, genialnemu matematykowi i naukowcowi, który na pewnym etapie swojego życia pod wpływem określonych czynników społecznych wybrał życie samotnika, a następnie konsekwentnie radykalizował swoją postawę. W następstwie tego został jednym z najbardziej znanych i osławionych terrorystów XX wieku. Jakie czynniki wpłynęły na zmianę jego osobowości i umysłu kierując go w stronę terroryzmu? Co spowodowało, że genialny umysł rozwiązujący najbardziej skomplikowane zagadnienia matematyki stał się pomysłodawcą wyrachowanych zamachów bombowych? Niniejszy tekst jest próbą odpowiedzi na tak skonstruowane pytania badawcze. Opracowany został na podstawie analizy specjalistycznych publikacji poświęconych tematyce terroryzmu autorstwa ekspertów i badaczy w tej dziedzinie.

Współczesny terroryzm wyzwaniem dla bezpieczeństw w wymiarze globalnym

Jak podaje Sebastian Wojciechowski: „z informacji zgromadzonych przez National Consortium for the Study of Terrorism and Responses to Terrorism (START) wynika, że w latach 1970–2015 na świecie miało miejsce ponad 150 tys. ataków terrorystycznych" (Wojciechowski, 2017, s. 86).

Nie tylko liczba zamachów terrorystycznych prowokuje do dyskusji. Również metody i formy działań terrorystów zmuszają do głębokiej refleksji. Współcześni terroryści zdają się być bardziej bezwzględni i wyrachowani, wykorzystują nowe rodzaje środków pola walki, często działają instynktownie, żeby pokazać swoją bezwzględność i zdeterminowanie. Są zdecydowani podejmować walkę do końca, aby pokazać swoje istnienie i postulaty i charakteryzują się determinacją, aby wywoływać psychozę strachu. Ponadto terroryzm bywa formą zemsty w sytuacjach, gdy nie przynosi zakładanych efektów, gdy terrorystów dotyka kara, a ich struktury zostają rozbite w efekcie precyzyjnego działania służb państwowych (Kosta, 2012, s. 12).

Eksperci szacują, iż terroryzm międzynarodowy oraz proliferacja broni masowego rażenia (ABC) to dwa istotne zagrożenia dla XXI w. Współczesny terroryzm, uwarunkowany cywilizacją XX i XXI w. to synonim zbrodni, która dotyka ludzi związanych z aparatem władzy, jak też będących poza czynną polityką. Terroryści to ci, którzy w imię swoich (ich zdaniem jedynie poprawnych) motywów i celów uciekają się do przemocy, nie zważając na konsekwencje swoich czynów. Terroryzm, w przekonaniu wielu ekspertów, to specyficzna forma walki podejmowanej w realiach klarownej asymetrii sił między podmiotami konfliktu (Elak,Antczak, 2010, s. 36–44).

Terroryzm można definiować, jako formę zbrojnej aktywność określonych osób oraz organizacji, stawiających sobie za cel wykreowanie istotnej zmiany na scenie politycznej za pomocą szantażu, groźby i zniszczenia życia polityczno-społecznego. Terroryzm jest faktycznie określoną metodą walki psychologicznej, która w praktyce stosuje przemoc zbrojną lub deklaruje groźbę jej użycia celem stworzenia psychozy lęku i poczucia zagrożenia. Efektem tych działań ma być realizacja politycznych żądań terrorystów (Borkowski, 2016, s. 40).

Terroryzm międzynarodowy jest zagrożeniem cechującym się istotną dynamiką zmian. Biorąc pod uwagę fakt, iż jest jedną z form konfliktów asymetrycznych, ma niezwykłą umiejętność dostosowania się do przemian politycznych na poziomie narodowym oraz międzynarodowym (Liedel, 2010, s. 33–45).

Aby odpowiednio interpretować zjawisko terroryzmu, należy oceniać je w aspekcie zagrożenia o charakterze specyficznym. Pośród istniejących definicji możemy odnaleźć wspólny mianownik polegający na tym, że istota terroryzmu polega na uderzeniu w społeczeństwo, co w następstwie ma mieć wpływ na decyzję rządu (Kmieciek, 2013, s. 12).

Słuszna wydaje się teza sformułowana przez Tomasza Białka: „Terroryzm to wywieranie wpływu politycznego przez bezprawne stosowanie siły i przymusu, związane z łamaniem elementarnych norm społecznych oraz ustalonych w danym kręgu reguł walki politycznej, oparte na rozmyślnym zastraszaniu i manipulowaniu; osiąganie celów politycznych poprzez stwarzanie aktami przemocy atmosfery zagrożenia i utrudnianie funkcjonowania wrogiego układu społecznego oraz wymuszanie decyzji, a także działań przeciwnika przez drastyczną taktykę faktów dokonanych lub szantażu siłowego (Białek, 2005, s. 151).

Terroryzm jest zagadnieniem trudnym do prostego zdefiniowania ze względu na wielopłaszczyznowy, złożony i nadal ewaluujący się charakter. Ma istotny wpływ na współczesne stosunki międzynarodowe. Jest formą politycznej agresji, metodą walki deklarowanej w ideologii i praktyce radykalnych organizacji politycznych i społecznych. Ma doprowadzić do władzy tak, aby stworzyć zmiany polityczne w skali regionalnej oraz międzynarodowej. Postrzegany poprzez zagrożenie dla państw wyraża się prowadzeniem działań ekstremalnych grup społecznych uniemożliwiających realizowanie przez instytucje państwowe głównych zadań. Skutki tych działań mogą się wyrazić w postaci destrukcji legalnych władz, naruszenia interesu kraju, praworządności oraz zachwiania pozycji międzynarodowej państwa. Terroryzm zmienia się wraz ze zmianami mającymi miejsce w strategicznych dziedzinach życia: politycznej, ekonomicznej, społecznej, religijnej i militarnej. Ocena terroryzmu, jako zjawiska umożliwia określenie wspólnych problemów związanych z tą działalnością, bez względu na odmienne akcenty w poszczególnych definicjach. Zagadnienia te dotyczą jego rysu historycznego, politycznego charakteru, problemów w jego neutralizowaniu, analizę źródeł i przesłanek działalności terrorystycznej w aspekcie całkowitej likwidacji (Telep, Telep, 2019, s. 12).

Terroryści często przenikają przez granice państw, które miały być celem ich ataku. Praktykują oni przemoc polityczną na skalę międzynarodową, w założeniu, iż będzie to skutkowało pozytywnie na ich żądania (Hołyst, 2011, s. 135). Nie zważając na to, jakie cele stawiają sobie terroryści, ich działalność jest zawsze kryminalna,

zawsze niszcząca, cofająca ludzkość do stanu bezprawia i chaosu, tworząca wewnętrzne i międzynarodowe problemy, zaprzeczające pokojowym celom i postępowi (Sterling, 1990, s. 337).

Theodore J. Kaczynski – genialny matematyk, który został „Unabomberem"

Cechy osobowości terrorysty wskazują na zamknięty umysł, który nie przyjmuje dowodów i argumentacji. Jest motywowany negatywnie na zewnątrz, czy to w formie nawracania, misji czy też agresji emocjonalnej lub instrumentalnej. Jest to osobowość fanatyczna bądź ekstremalna. Terrorysta ma umysł zamknięty w chwili podejmowania działań. Powstaje pod wpływem trzech czynników: psychologicznego, aksjologicznego oraz instytucjonalnego (Sielski, 2006, s. 109). Osobowość terrorysty często nie jest mocną osobowością. Płaszczyzną odniesienia każdego terrorysty jest frustracja, która nakłania go do stania się terrorystą. Frustracja może zamieniać się w misję (fanatyk), w obronę (fundamentalista) albo pobudza do działania albo uargumentuje to działanie (Tamże, s. 113).

Można wyszczególnić sześć zespołów motywujących terrorystę do działań, do których należą: pojawienie się w świadomości społeczeństwa, obsesja nękania, zamiar zemsty, potrzeba wymuszenia określonych postaw, pokonanie wroga, dążenie do unicestwienia (Hołyst, 2011, s. 267–270). Można również określić pewne cechy działań terrorystów, ich cele, sens życia i sposób działania. Wymienić można w tym przypadku: stosowanie przemocy i gwałtu; polityczne przesłanki czynu; budzenie strachu; groźba, jako element emocjonalnego nacisku; skutki i efekty psychologiczne. Terrorysta jest przekonany, że działa dla dobra ogółu oraz konkretnej sprawy. Jest przekonany, że ma wywoływać przerażenie w szerokim gronie osób oraz zdobyć władzę lub wpływy (Olejnik, 2016, s. 36).

Terroryści często uważają, że działają w słusznej sprawie, przekonani są o wykonywaniu misji, którą usprawiedliwiają popełniane zbrodnie. Twierdzą, że prowadzona przez nich walka jest ich obowiązkiem. Powodem działań terrorystów często jest krytyka otaczającej rzeczywistości, odczuwanie zasadności jej zmiany oraz trudności jej dokonania. Taka sytuacja może budzić poczucie niesprawiedliwości i agresji do władzy. Akty terroryzmu są formą buntu, mającą ukazać moc oraz determinację terrorystów w walce o deklarowane cele oraz wzbudzić lęk u osób, które próbują się temu przeciwstawić. Częstym powodem działania terrorystów jest również chęć wywołania uwagi lub zdobycia uznania (Zajda, 2014, s. 71).

Głównym czynnikiem kreującym terroryzm jest przemoc lub groźba jej użycia, ale specyfika terroryzmu nie dotyczy tylko aktów przemocy oraz prób jej stosowania. Można powiedzieć, iż wynikiem agresji jest pojawienie w psychice ludzi stanu strachu oraz niepokoju społecznego. Odosobniony akt przemocy lub seria takich aktów oraz groźba ich zastosowania, jeżeli mają za zadanie wytworzyć stan lęku w określonym środowisku, są czynnikami konstytuującymi terroryzm (Zgorzały, 2007, s. 62).

Motywacje popychające terrorystów do działania wskazują na pewien wspólny mianownik. Jest to przede wszystkim zanegowanie rzeczywistości i zamiar jej radykalnej zmiany. Ma to na celu przywrócić stan szczęśliwości, który w przekonaniu

terrorysty istniał wcześniej, a został przez pewne wydarzenia przerwany. Terroryści nie identyfikują się z przeszłością rzeczywistą, tworzą sobie idealistyczny obraz, któremu ufają tak wiernie, iż w jego imię gotowi są mordować, a nawet oddać własne życie (Małkiewicz, 2014, s. 71). Terroryści stali się niejako więźniami wyznawanych idei. Mają problemy z postrzeganiem realnego świata, nie widzą skomplikowanych uwarunkowań politycznych i życia społecznego, nie dostrzegają tragicznych skutków swych działań. Ich celem jest idea, niepowodzenia traktują w kategorii chwilowych przeszkód, a ludzi - jako środki. W starciu z machiną nowoczesnego państwa są trudnym przeciwnikiem. Jednak nim zginą czy zostaną schwytani mogą dokonać wiele złego (Tamże, s. 179).

Analizy naukowe świadczą, że istnieje zróżnicowanie zewnętrznych i wewnętrznych czynników, które mogą prowadzić do zabójstwa. Natomiast tworzenie profilu psychologicznego zabójcy powinno być wynikiem skomplikowanych specjalistycznych czynności. Opisanie sylwetki nieznanego sprawcy przestępstwa, które miało miejsce w danej chwili przez określenie zestawu charakterystycznych jego cech jest możliwe zarówno w toku postępowania karnego, jak i w ramach czynności operacyjno-rozpoznawczych. Zabójstwo jest jednym z najbardziej wynaturzonych reakcji człowieka, generujących specyficzną składankę określonych zjawisk i uczuć. Postępowanie zabójcy może być konsekwencją, może wskazywać na zanik szacunku dla ludzkiego życia, brak współczucia, jak również może być efektem impulsu, by w kolejnym przypadku prezentować postępowanie metodyczne i racjonalne (Lebiedowicz, 2021, s. 82–83).

Theodor J. Kaczynski urodził się 22.05.1942 r. w Evergreen Park w stanie Illinois. Kaczynski był niezwykle inteligentnym i spostrzegawczym dzieckiem a od najmłodszych lat cechował się zamiłowaniem do matematyki (Ray, 2020). Kaczynski pierwszą silną traumę przeżył mając pół roku, kiedy jego skóra pokryła się pokrzywką, co spowodowało, że w szpitalnej izolatce spędził osiem miesięcy. Po powrocie był zdrowy fizycznie, ale miał słaby kontakt z otoczeniem, a poczucie osamotnienia nigdy go nie opuściło. Czuł lęk przed ludźmi i budynkami. Nie utrzymywał relacji z innymi dziećmi i przez pewien czas podejrzewano go o lekką postać autyzmu (Użarowska, 2019).

Kaczynski został studentem Uniwersytet Harvarda w wieku 16 lat. W 1962 r. ukończył studia licencjackie. Studia magisterskie z matematyki na Uniwersytecie Michigan zakończył broniąc doktorat w 1967 roku. W tym samym roku uzyskał etat adiunkta na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley. W Berkeley deklarował krytyczny stosunek do ówczesnej rzeczywistości. Opuścił Berkeley w 1969 roku i spędził kilka następnych lat wędrując od miasta do miasta. W 1971 r. Kaczynski wraz z bratem Davidem kupili działkę w stanie Montana, gdzie Theodor mieszkał przez kolejne 24 lata. Kaczynski zamieszkał w prymitywnej chatce, która nie miała ogrzewania, elektryczności ani bieżącej wody. Głównym zajęciem Kaczynskiego była lektura książek z regionalnej biblioteki i pisanie wstępnej wersji rękopisu określonego później, jako „Manifest Unabombera" (Ray, 2020).

Kaczynski analizował techniki przetrwania, produkował proste narzędzia i stopniowo izolował się od społeczeństwa. Krytykował postęp techniczny

i przemysłowy, który jego zdaniem degradował środowisko naturalne i negatywnie postrzegał destrukcyjną ekspansję człowieka (Celle, 2016).

Jedna z hipotez, która stara się wyjaśnić metamorfozę Kaczynskiego wskazuje na pewien eksperyment, któremu poddał się on pod kierunkiem pracującego dla CIA Henry'ego Murraya. Eksperyment polegał na dezintegracji osobowości. Kaczynski pod nadzorem Murraya musiał napisać esej, który zawierał jego intymne wyznania i poglądy. Na tej podstawie był przez prowadzącego wyśmiewany i poniżany. Kaczynski w sposób bardzo emocjonalny podszedł do tego eksperymentu (Michalik, 2020).

W 1978 r. Kaczynski zamieszkał w okolicach Chicago i zatrudnił się w fabryce swojego brata. W tym samym roku dostarczona został pierwsza z 16 paczek „Unabombera". Bomba, która była zaadresowana do naukowca z Northwestern University w Evanston w stanie Illinois wybuchła, raniąc policjanta. Kaczynski ponownie zamieszkał w Montanie, gdzie kontynuował konstruowanie i wysyłanie bomb adresowanych głównie do uczelni wyższych. W 1979 r. doszło do eksplozji w jednym z samolotów American Airlines, a w 1980 r. w domu prezydenta United Airlines. FBI powołało do życia specjalną grupę, a amerykańskie media zaczęły operować pojęciem „Unabomber" (Ray,2020).

Zespół FBI liczył ponad 150 osób i realizował badania kryminalistyczne, badając składniki materiałów wybuchowych i wnikliwie analizując życie ofiar (Oficjalna strona internetowa rządu USA, FBI)

Bomby były konstruowane z taką starannością, iż po każdej detonacji nie można było pozyskać dowodów. Uzyskano jedynie mało precyzyjny naoczny opis świadka, który wskazał na mężczyznę w bluzie z kapturem oraz okularach przeciwsłonecznych. Ten wizerunek został rozpowszechniony w szkicu z 1987 r. W 1995 r. osoba przedstawiająca się jako „Unabomber" nawiązała kontakt listowny z „The New York Times". W liście pojawiła się propozycja zakończenia akcji bombardowania, pod warunkiem publikacji jego manifestu antytechnologicznego. „The Washington Post" opublikował przedmiotowy manifest 19.09.1995 r. D. Kaczynski zidentyfikował w manifeście elementy tekstów swojego brata, po czym nawiązał kontakt z FBI informując, że jego brat może być „Unabomberem". Informacja ta skutkowała aresztowaniem Kaczynskiego w Montanie 03.04.1996 r. W wyniku rewizji FBI odnalazło dowody identyfikujących Kaczynskiego jako „Unabombera": elementy bomb, adnotacje w dzienniku oraz odręczne wersje manifestu. Kaczynskiemu przedstawiono zarzuty w stanach Kalifornia i New Jersey, gdzie miały miejsca trzy śmiertelne zamachy bombowe. 22.01.1998 r. Kaczynski przyznał się do stawianych mu zarzutów pod warunkiem kary dożywocia bez możliwości zwolnienia warunkowego (Ray, 2020).

FBI szukało zamachowca prawie 17 lat. Nazwisko Kaczynskiego od dawna figurowało na liście podejrzanych. FBI sądziło jednak, iż sprawca, którego szukali, był o ponad 10 lat starszy od schwytanego ostatecznie zamachowca. Przebywając w więzieniu „Unabomber" chętnie kontaktował się z mediami i udzielał wywiadów, które dotyczyły zorganizowanych przez niego zamachów. Komentował kondycję współczesnego świata, twierdząc, iż należy powstrzymać kapitalizm przed postępem technologicznym (redakcja naTemat, 2020).

Kaczynski osadzony został w więzieniu typu supermax (od angielskiego *super--maximum security*), czyli o zaostrzonym rygorze. Aktualnie przebywa w Federalnym Centrum Medycznym w Butner w Karolinie Północnej. Jest to zakład karny dla więźniów płci męskiej na wszystkich poziomach bezpieczeństwa, którzy wymagają specjalnych usług medycznych. FBI odmówiło komentarzy odnośnie tego, jaki jest powód pobytu Kaczynskiego w tym więzieniu. Nie przedstawiono również informacji o jego stanie zdrowia. Wiadomo natomiast, iż Federalne Centrum Medyczne w Butner zapewnia osadzonym chirurgię, opiekę onkologiczną, diagnostykę neurologiczną, dializy. Znajduje się tam również hospicjum dla więźniów (Fakt, 2022).

Nie ma żadnych przesłanek, aby uważać, że Kaczynski zweryfikował swoją postawę, przekonania, dokonane czyny oraz zmienił krytyczny stosunek do społeczeństwa. Dość wymowne w tym kontekście wydają się jego tezy zawarte w napisanym manifeście: „Kodeks moralny naszej społeczności jest tak wymagający, że nikt nie jest w stanie myśleć, czuć ani postępować wciąż pozostając w całkowitej zgodzie z tym kodeksem" (Gałęzioręki). Twierdził też, że „rewolucja przemysłowa i jej konsekwencje były katastrofą dla rasy ludzkiej" (Christ, 2021).

Dlatego terroryzm, obok tortur, postrzegamy aktualnie za wyjątkowo odrażające moralnie zachowanie, jakie może dopuścić się człowiek. Twierdzimy, że są to reakcje „nieludzkie", choć w rzeczywistości są specyficzne tylko dla gatunku Homo sapiens. Akcje terrorystyczne są czynami intencjonalnymi, zazwyczaj precyzyjnie opracowanymi. Tym samym jesteśmy przekonani, że zasługują na zdecydowanie moralną negację. Należy zaznaczyć też, że żadne idee nie powinny usprawiedliwiać takiej miary okrucieństwa popełnianego niewinnym osobom (Janikowski, 2018, s. 6).

Podsumowanie

Terroryzm współcześnie możemy postrzegać w kilku aspektach. Oprócz działalności konkretnych terrorystów jest on zakorzeniony ponadto w świadomości osób niezwiązanych z tym zjawiskiem. Ta grupa społeczna ocenia go, jako przeżycie (doświadczenie) lub informację. Doświadczeniem jest dla tych osób, których w jakikolwiek sposób dotknęła zbrodnicza działalność terrorystów (Antoniów, 2015, s. 78).

„Kto może zostać terrorystą? Czy trzeba mieć ku temu jakieś skłonności psychiczne? To nie jest do końca właściwie postawione pytanie. Owszem, terroryzm jest zjawiskiem z pogranicza agresji i przemocy – ale uwikłany jest też w kontekst społeczny, polityczny lub ideologiczny" odpowiada w jednym z wywiadów prasowych Dorota Kubacka - Jasiecka (Burnetko, 2020).

Autor prezentowanego tekstu z dużą ostrożnością ocenia uwarunkowania natury psychicznej (nie jest specjalistą w dziedzinie psychiatrii czy też psychologii), jakie miały miejsce w życiu Kaczynskiego. Aspekty osobowości terrorysty sugerują formę zamkniętego umysłu nie przyjmującego innych dowodów i argumentów. Jednak spora grupa badaczy i ekspertów neguje postać terrorysty z istotnymi zaburzeniami natury psychicznej. Bardziej zasadnym byłoby zwrócenie uwagi na przesłanki natury społecznej oraz politycznej towarzyszące życiu „Unabombera" i wskazania ich, jako źródła jego radykalizacji. Nie bez znaczenia był okres w, którym żył i działał

Kaczynski ze wszystkimi wydarzeniami natury politycznej, ekonomicznej, kulturalnej, technologicznej. Zdaniem autora właśnie te czynniki były motywatorami, które skierowały Kaczynskiego na drogę terroryzmu i zbudowały negowany przez niego świat. Stworzyły tym samym wyimaginowaną rzeczywistość, którą Kaczynski chciał pokonać za pomocą konstruowanych bomb, a następnie zamknąć się w swoim własnym świecie ograniczonym do drewnianego domku w stanie Montana.

Bibliografia

Antonów, R., (2015). Charakterystyka współczesnego terroryzmu. *Acta Universitatis Wratilsaviensis*, No 3693, *Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem*, nr 4.

Białek, T., (2005). *Terroryzm: manipulacja strachem.* Wydawnictwo Studio Emka.

Borkowski, R., (2016). Kontrterroryzm i antyterroryzm (aspekty teoretyczne i praktyczne). *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka*, 3.

Burnetko, K., (2000). *Terrorysta – kto to taki?. Wywiad z dr hab. Dorota Kubacką-Jasiecką z Instytutu Spraw Publicznych UJ.* Dostęp 20.02.2022. https://www.tygodnik.com.pl/kontrapunkt/28-29/kubacka.html

Celle, R., (2016). *Matematyk, który został terrorystą. Kim był Theodore Kaczynski? Szalenie inteligentny... szaleniec.* Dostęp 20.02.2022, https://facet.wp.pl/matematyk-ktory-zostal-terrorysta-kim-byl-theodore-kaczynski-6002213870126209g/6

Christ, K. (2021). *Dlaczego prawicowi ekstremiści kochają Unabombera*, Dostęp 13.03.2022. https://www.lawfareblog.com/why-right-wing-extremists-love-unabomber

Elak, L, Antczak A., (2010). Nie dla terroryzmu i broni masowego rażenia, *BELLONA*, 2.

Fakt, (2022). *Ted Kaczynski trafił do szpitala. Co się dzieje ze słynnym terrorystą polskiego pochodzenia?,* Dostęp 13.02.2022. https://www.fakt.pl/wydarzenia/swiat/terrorysta-ted-kaczynski-trafil-do-szpitala-fbi-milczy-o-powodach/0spr0dw.

Gałęzioręki Champion, *Manifest Theodora Kaczynskiego*, Dostęp 06.03.2022, https://ted-manifesto.prv.pl

Hołyst, B., (2011). *Terroryzm.* Wydawnictwo Lexis Nexis.

Janikowski, J., (2018). Utylitaryzm reguł, znaczenie intencji i ocena terroryzmu. *Analiza i Egzystencja*, 44.

Kmiecik, P. (2013). Działania nieregularne w walce z ugrupowaniami terrorystycznymi. *Kwartalnik Internetowy Nowa Strategia*, 3.

Kosta, A.R., (2012). *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa cywilizacji zachodniej w XXI wieku.* Wydawnictwo A. Marszałek.

Liedel, K., (2010). *‚Zwalczanie terroryzmu międzynarodowego w polskiej polityce bezpieczeństwa.* Wydawnictwo DIFIN.

Lebiedowicz, A., (2021). Profilowanie nieznanych sprawców zabójstw, *Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury*, 2.

Małkiewicz, A., (2014). *Terroryzm. Wybrane zagadnienia*. Oficyna Wydawnicza PWSZ w Nysie.

Michalik, Ł. (2020). *Zbrodnie Kaczynskiego. Unabomber: geniusz, który wysyłał bomby.* Dostęp 06.02.2022. https://tech.wp.pl/zbrodnie-kaczynskiego-unabomber-geniusz-który-wysylal-bomby,6556099348765280a

Olejnik, E. (2016). Oblicza terroryzmu i walka z nim. *Security, Economy & Law*, 2.

Oficjalna strona internetowa rządu USA, FBI, *Unabomber* Dostęp 22.11.2022. https://www.fbi.goc/history/famous-cases/unabomber

Ray M., (2020). *Ted Kaczyński amerykański przestępca*. Dostęp 06.02.2022. https://www.britannica.com/biography/Ted-Kaczynski

Sielski J., (2006). Osobowość fundamentalistyczna i fanatyczna opoką działań terrorystycznych (osobowość terrorysty). W: K. Kowalczyk, W. Wróblewski (red.), *Terroryzm globalne wyzwanie*. Wydawnictwo A. Marszałek.

Sterling C., (1990). *Sieć terroru: prawda o międzynarodowym terroryzmie*. Wydawnictwo Głos.

Redakcja naTemat, (2022).*Teda Kaczynskiego ścigano prawie 20 lat. Kim był seryjny morderca z USA o polskich korzeniach?,* Dostęp 13.02.2022, https://natemat.pl/394729,kim-jest-ted-kaczynski-unabomber-usa.

Użarowska Malwina, (2019). Rzeczpospolita Polska, *Ted Kaczynski, unabomber*. Dostęp 21.11.2021. https://www.rp.pl/historia/art1371031-ted-kaczynski-unabomber.

Wojciechowski S., (2017). Zakres i charakter terroryzmu na początku XXI wieku. W: S. Wojciechowski, P. Osiewicz (red.), *Zrozumieć współczesny terroryzm. Wybrane aspekty fenomenu*. Wydawnictwo DIFIN.

Zajda M, (2014). Badanie wpływu aktów terroryzmu indywidualnego na stan bezpieczeństwa w państwie na podstawie wybranych zamachów. *Security, Economy & Law*, 5: 71.

Zgorzały R., (2007). Przestępstwo o charakterze terrorystycznym w polskim prawie karnym. *Prokuratura i Prawo*, 7–8.

Biogram autora

Arkadiusz Machniak – adiunkt w Instytucie Nauk o Polityce. Specjalizuje się w historii służb specjalnych i ich współczesnemu umiejscowieniu w systemie bezpieczeństwa państwa oraz szeroko rozumianymi zagadnieniami z zakresu bezpieczeństwa. Autor około 70 publikacji naukowych poświęconych służbom specjalnym oraz terroryzmowi. Publikował na łamach takich czasopism jak „ Przegląd Geopolityczny", „Polityka i Społeczeństwo", „Scientific Journal of the Military University of Land Forces", Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate", „Colloquium". Kwartalnik Nauk Humanistycznych i Społecznych Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni, „UR Journal of Humanities and Social Sciences", „Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka", „Krakowskie Studia Małopolskie".

DLA AUTORÓW

Artykuły i inne materiały zgłaszane do publikacji należy w formie załącznika przesyłać pod adres: studiadesecuritate@up.krakow.pl. W treści e-maila prosimy podać swój tytuł lub stopień naukowy oraz dokładny adres korespondencyjny. Do e-maila należy dołączyć także wypełnione i podpisane Oświadczenie Autora (dostępne do pobrania na stronie internetowej czasopisma https://studiadesecuritate.up.krakow.pl/dla-autorow/).

Przyjmowane do Redakcji teksty w pierwszej kolejności podlegają analizie przez Kolegium Redakcyjne, które ustala czy nadesłany materiał spełnia wymogi techniczne, jego tematyka jest adekwatna do profilu Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis „Studia de Securitate" oraz czy tekst powstał zgodnie z zasadami etycznymi opisanymi w sekcji „procedury i dobre praktyki" na stronie internetowej czasopisma (https://studiadesecuritate.up.krakow.pl/procedury-i-dobre-praktyki/). W przypadku gdy artykuł spełnia powyższe kryteria przekazywany jest do Recenzentów.

Przysyłane artykuły powinny mieć strukturę składającą się z następujących głównych części: wprowadzenie, metody, wyniki, dyskusja oraz wnioski.

Objętość tekstu

Minimalna objętość artykułu to 0,5 arkusza wydawniczego, czyli 20 tysięcy znaków (znaki liczone łącznie ze spacjami oraz przypisami). Maksymalna objętość artykułu to 1 arkusz wydawniczy. W przypadku recenzji książek, biogramów, informacji o publikacjach i konferencjach oraz innych komunikatów z życia naukowego maksymalna objętość tekstu to 20 tysięcy znaków (łącznie ze spacjami).

Bibliografia i przypisy w tekście

Opisy bibliograficzne w bibliografii oraz przypisy w tekście powinny być tworzone według stylu APA. Bibliografia powinna obejmować tylko pozycje cytowane w artykule. Wykaz powinien być uporządkowany alfabetycznie według nazwisk autorów lub w razie braku autora według pierwszej litery tytułu.

Przypis (w nawiasie okrągłym) powinien zawierać nazwisko autora, rok wydania, ewentualnie numer strony, cytowanej publikacji.

Przykłady opisów bibliograficznych i przypisów wg APA znajdują się także na stronie internetowej czasopisma (https://studiadesecuritate.up.krakow.pl/dla-autorow/).

1. Monografia:
   - Kowalski, J. (2018). *Bezpieczeństwo współczesne*. Wydawnictwo Małopolskie.
   - Przypisy śródtekstowe: (Kowalski, 2018), (Kowalski, 2018, s. 56), Kowalski (2018).
2. Rozdział w monografii:
   - Batorowska, H. (2017). Bezpieczeństwo informacyjne w dyskursie naukowym – kierunki badań. W H. Batorowska, E. Musiał (Red.), *Bezpieczeństwo informacyjne w dyskursie naukowym* (s. 9–28). Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.
   - Przypisy śródtekstowe: (Batorowska, 2017), (Batorowska, 2017, s. 14), Batorowska (2017).

3. Artykuł w czasopiśmie:
   - Kopeć, R. (2019). Powrót „gwiezdnych wojen"? Trendy rozwojowe amerykańskiej obrony przeciwrakietowej. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis „Studia de Securitate"*, 9(4), 6–28. DOI: 10.24917/26578549.9.4.
   - Przypisy śródtekstowe: (Kopeć, 2019), (Kopeć, 2019, s. 17), Kopeć (2019).
4. Źródło internetowe (strony organizacji itp.):
   - Policja (2022), *Pomoc humanitarna dla Ukrainy*. Dostęp 04.03.2022, https://policja.pl/pol/aktualnosci/215226,Pomoc-humanitarna-dla-Ukrainy.html.
   - Przypisy śródtekstowe: (Policja, 2022).
5. Źródło internetowe (tekst autorski):
   - Poushter, J., Fagan, M. (2020). A*mericans See Spread of Disease as Top International Threat, Along With Terrorism, Nuclear Weapons, Cyberattacks*. Pew Research Center. Dostęp 7.03.2022, https://www.pewresearch.org/global/2020/04/13/americans-see-spread-of-disease-as-top-international-threat-along-with-terrorism-nuclear-weapons-cyberattacks/.
   - Przypisy śródtekstowe: (Poushter, Fagan, 2020), Pousher i Fagan (2020).

W przypadku źródeł internetowych należy korzystać z rozszerzonego wzoru opisu zawierającego datę dostępu do źródła.

6. Akt prawny:
   - Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa, Dz.U. 2018 poz. 1560.
   - Przypisy śródtekstowe: (Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa, 2018), Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o krajowym systemie cyberbezpieczeństwa (2018).

Formatowanie tekstu

Formatowanie tekstu (nagłówków, akapitów, tekstu tabel i bibliografii) zostało zdefiniowane w pliku – szablonie formatowania: Narzędzia główne > Style, dostępnym na stronie internetowej czasopisma (https://studiadesecuritate.up.krakow.pl/dla-autorow/).

Każdy wykres, tabela, rysunek itp. powinien być opisany z podaniem tytułu oraz wskazaniem źródła. Odwołania do tabel lub wykresów wpisujemy w tekście w nawiasach okrągłych, np.: (Tab. 1), (Rys. 1).

Tytuły czasopism, książek, zasobów WWW występujące w tekście należy pisać kursywą bez cudzysłowu. Wyrazy w językach obcych należy podawać kursywą.